

BEZDĚŽ

VLASTIVĚDNÝ
SBORNÍK
ČESKOLIPSKA

32/2023

BEZDĚZ

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK ČESKOLIPSKA

32/2023

Vlastivědný spolek Českolipska
Státní okresní archiv Česká Lípa
Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Sborník Bezděz 32/2023 byl vydán za finančního přispění dotačního programu města Česká Lípa pro oblast kultury v roce 2023

ISBN 978-80-906878-9-9 (Vlastivědný spolek Českolipska, brožováno)
ISBN 978-80-86319-41-4 (Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, brožováno)
ISBN 978-80-908925-0-7 (Vlastivědný spolek Českolipska, online)
ISBN 978-80-907464-6-6 (Státní okresní archiv Česká Lípa, online)
ISBN 978-80-86319-42-1 (Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, online)
ISSN 1211-9172

OBSAH

Lukáš Blažej Editorial	5
----------------------------------	---

ČLÁNKY A STUDIE, ČÁST SPOLEČENSKOVĚDNÍ

Miloslav Sovadina Hynek z Dubé (1276–1309)	9
<i>Hynek of Dubá (1276–1309)</i>	

Jiří Úlovec Tvrz Tlustec u Jablonného v Podještědí	35
<i>Fortress Tlustec near Jablonné v Podještědí</i>	

Jaroslav Panáček Pět století dvora Chvistec u Pavlovic	65
<i>Five centuries of farmyard Chvistec near Pavlovice</i>	

Kateřina Sommerová Muzeum na zámku Lemberk, část 2. – Jak vypadalo? A co se s ním stalo?	87
<i>Museum at castle Lemberk, Part 2. – What did it look like? And what happened to it?</i>	

Miloslav Sovadina Novinové články Ladislava Smejkal	101
<i>Newspaper articles by Ladislav Smejkal</i>	

ČLÁNKY A STUDIE, ČÁST PŘÍRODOVĚDNÁ

Lukáš Blažej Střevlíkovití brouci (Coleoptera: Carabidae) lesního spáleniště v Jetřichovicích (severní Čechy)	123
<i>Ground beetles (Coleoptera: Carabidae) of the forest burnt in Jetřichovice (Northern Bohemia)</i>	

Petr Mužák Současné možnosti sběru fosilií ze sedimentů svrchního cenomanu v okolí Maršovického vrchu (Dokeská pahorkatina)	141
<i>Contemporary possibilities of collecting fossils from upper cenomanian sediments in the surroundings of Maršovický hill (Doksy upland)</i>	

MATERIÁLY

Jaroslav Panáček Dvojitý život Stráže u České Lípy. Historie jedné zaniklé osady	155
<i>The double life of Stráž u České Lípy. The history of a defunct village</i>	

Michal Gelnar Neznámá sklářská huť na katastru obce Horní Prysk v Lužických horách	165
<i>Unknown glass factory in the cadastral territory of the village Horní Prysk in the Lusatian Mountains</i>	

Jaroslav Panáček
Soupis majetku augustiniánského kláštera v České Lípě z 1. poloviny 18. století _____ 171
Inventory of the property of the Augustinian monastery in Česká Lípa from the first half of the 18th century

Michal Gelnar
Nálezy hmotných pramenů po činnosti sklárny Augusta ve Falknově-Kytlicích _____ 193
Findings of material sources after the operation of the glass factory Augusta in Falknov-Kytlice

Petr Havránek
Dobývání železných rud u Horního Sedla _____ 201
Mining of iron-stone near Horní Sedlo

ZPRÁVY

Jaroslav Panáček
Zpráva o činnosti Vlastivědného spolku Českolipska za rok 2022 _____ 209
Report on activities of the Society of Homeland Studies in Česká Lípa District in 2022

Petr Kozojed
Zpráva o činnosti Státního okresního archivu Česká Lípa za rok 2022 _____ 213
Report on activities of the State District Archives, Česká Lípa, in 2022

Zdeněk Vitáček
Zpráva o činnosti Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě za rok 2022 _____ 217
Report on activities of the Museum of Homeland Studies and Gallery in Česká Lípa in 2022

KRONIKA

Eliška Vavříčková
130 let Sklářského muzea v Novém Boru _____ 227
130 years of Glassmuseum Nový Bor

Helena Braunová
**Malé muzeum, velké výročí.
100 let Sklářského muzea v Kamenickém Šenově** _____ 237
Small museum, big anniversary. 100 years of Glassmuseum Kamenický Šenov

Jiří Adamovič
Mgr. Petr Havránek sedmdesátiletý _____ 241
Seventieth birthday of Mgr. Petr Havránek

Seznam autorů _____ 247
List of authors

EDITORIAL

Vážení příznivci sborníku *Bezděz*,

byla mi udělena čest prvními slovy uvést letošní ročník. Stránky *Bezdězu* umožňují publikaci přírodovědným oborům již tři desetiletí. V severních Čechách je tak pro přírodní vědy, spolu se sborníky libereckého a mosteckého muzea, nejvýznamnějším tištěným publikačním prostorem. „Nový kabát“ v barvách i designu je podtržením vyspělé úrovně tohoto periodika. Všichni, co jím listujete, věřím, že vnímáte nejen obsah, ale také s libostí vychutnáváte související zobrazení. Jako člen redakční rady se mnohdy přistihnu, jak čerstvě vydaným *Bezdězem* listuji i po více jak desáté...

Recenzované příspěvky zde řeší témata našeho kulturního i přírodního dědictví a popisují je v ucelené a aktuální podobě. Pro budoucí generace je tak předložen každoročně důkaz a vzor bohaté kulturní činnosti. V entomologii Českolipska budiž příkladem výzkumný tým předních českých dipterologů, kteří již pět let pravidelně podnikají exkurze po regionu (viz foto). Nejpodstatnějším dosavadním výsledkem je objevení dosud neznámého druhu mouchy slunilky v provodínské pískovně, jež byla pojmenována *Fannia bohémica* Barták, Preisler, Kanavalová & Kubík, 2021.

V současných dobách zkoušení naší i celosvětové společnosti bych rád popřál autorům, Vlastivědnému spolku Českolipska, redakční radě *Bezdězu* i vydavatelským institucím (a samozřejmě také přírodě) mnoho sil a Vám příjemný čas nad stránkami našeho oblíbeného čtení.

Lukáš Blažej

*Zoolog Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě a Správy Národního parku České Švýcarsko
Předseda Entomologického klubu – pobočky České společnosti entomologické*

Účastníci výzkumného projektu Dipterologie Českolipska (2018–2023) v zázemí Památníku K. H. Máchy v Doksech. Zleva M. Tkoč, J. Starý, L. Blažej, J. Roháček, M. Vála, J. Preisler a P. Vonička (foto L. Blažej 10. 6. 2021).

ČLÁNKY A STUDIE

Část společenskovední

HYNEK Z DUBÉ (1276-1309)

HYNEK OF DUBÁ (1276-1309)

Miloslav Sovadina

Brno; milosovadina@seznam.cz

Článek podává přehled kariéry Hynka z Dubé. V úvodu řeší také genealogický problém rozlišení Hynka staršího a Hynka mladšího z Dubé. Hynek mladší z Dubé se stal roku 1276 stolníkem u dvora Přemysla Otakara II. V úřadě setrval i v době braniborské regentské vlády 1278-1283, i v letech 1284-1288, kdy dvůr ovládal Záviš z Falkenštejna. Jeho kariéra začala stoupat po roce 1290, kdy se stal postupně nejvyšším komorníkem, purkrabím v Domažlicích a nejvyšším purkrabím pražským. Ve službách Václava II. byl pověřován různými funkcemi a úřady – byl členem poselstva k volbě římského krále roku 1292, byl starostou krakovským a sandoměřským roku 1293 a starostou velkopolským v letech 1300-1301. Od 90. let 13. století byl seniorem rodu severočeských Ronovců.

Královský dvůr, genealogie, Braniboři, stolník, nejvyšší komorník, nejvyšší purkrabí pražský, purkrabí domažlický, senior rodu

This article presents a summary of the career of Hynek of Dubá. In its introduction it also deals with the genealogical problem of distinguishing Hynek Sr. from Hynek Jr. of Dubá. Hynek Jr. of Dubá became a butler in the yard of Přemysl Otakar II. in 1276. He held the office also throughout the period of Brandenburger Regent Government from 1278 to 1283, as well as from 1284 to 1288, when the yard was under control of Záviš of Falkenštejn. His career began to rise after 1290, when he became gradually the chamberlain-in-chief, burgrave in Domažlice and finally the supreme burgrave of Prague. In the service to Václav II. he was authorized with various functions and offices, such as a member of mission to the election of Roman King in 1292, the mayor of Kraków and Sandoměř in 1293 and the mayor of Great Poland from 1300 to 1301. Since the 1290s he was in the position of head of the Ronov clan in North Bohemia.

Royal court, genealogy, Brandenburgers, butler, chamberlain-in-chief, supreme burgrave of Prague, burgrave of Domažlice, head of the clan

Ronovci a Přemysl Otakar II.

Ve druhé polovině 13. století prošel rod žitavských Ronovců několika změnami, které výrazně ovlivnily jeho další historický vývoj. Hned na počátku padesátých let přesunuli postupně Jindřich ze Žitavy a jeho synové Smil a Čeněk svá sídla na Českomoravskou vysočinu a do východních Čech, oddělili se od dosud jednotného rodu a založili samostatnou rodovou linii Ronovců – rod pánů z Lichtenburka. Žitavsko a severní Čechy nyní ovládal pouze Častolov a jeho synové Jindřich, Častolov (později nazývaný Čeněk) a Chval. Avšak nikoliv nadlouho. Od počátku 60. let se král Přemysl Otakar II. snažil

omezovat moc šlechty a získat zpět královská zboží, jejichž přechod do šlechtických rukou nebyl dostatečně právně podložen. Žitavští Ronovci patřili mezi šlechtu, jichž se královo revindikační úsilí dotklo. Po roce 1263 přestali bratři ze Žitavy používat predikátu „de Sitavia“ a po roce 1268 zcela zmizeli ze svědečných řad královských listin. Je pravděpodobné, že zmizení Ronovců z králova okolí mohlo souviset s narůstajícími rozpory mezi králem a šlechtou v souvislosti s revindikačním úsilím Přemysla Otakara II. Je možné usuzovat, že žitavští Ronovci opustili královský dvůr, těžko však rozhodnout, zda to byla jejich forma protestu a demonstrativní ukončení podpory panovníka, nebo zda byli Přemyslem Otakarem II. ode dvora vypuzeni, když kladli odpor jeho nátlaku.^{1/}

Po ztrátě Žitavska se Ronovci stáhli na své severočeské panství, rozprostírající se v pruhu o šíři asi 10 km směrem na jih od Lužických hor až po Českou Lípu, Dubou a předpokládané staré rodové sídlo Tuhaň, které držel již na přelomu 12. a 13. století jejich děd Smil z Tuhaně. Délku tohoto území lze odhadnout zhruba na 30 km. Pruh ronovského panství sousedil na západě se starým sídelním územím na Litoměřicku a v děčínské kotlině. Na východě hraničilo ronovské panství ve své jižní části s královským územím Bezdězka, které bylo již v první polovině 13. století vymezeno proti šlechtickým majetkům Ronovců a Markvarticů královskými hrady – bezejmenným hradem u Kvítkova nad údolím Peklo (5 km jižně od České Lípy), Bezdězem a Děvínem (4 km východně od Stráže pod Ralskem). Dále na severu sousedilo ronovské panství se statky Havla z Lemberka v okolí Jablonného v Podještědí a Lemberka. Opěrnými body Ronovců na tomto dominiu byly jejich hrady Frydlant u osady Hvězda (asi 11 km jihozápadně od České Lípy a 10 km severozápadně od Dubé) a Lipý (Česká Lípa). Zatímco hrad Lipý je doložen pro období kolem poloviny 13. století jen archeologicky, Frydlant se objevuje roku 1257 jako predikát ve spojení s Čeňkem ze Žitavy ve formě „Častolov z Frydlantu“ (Schazla de Frydlam).^{2/} V této době již nežil prostřední z bratrů Čeňek a možná ani Chval, kteří se naposled objevují na počátku 60. let.

Své severočeské panství si zřejmě v průběhu 70. let tato severočeská větev Ronovců rozdělila. Rozsáhlé území mezi Ploučnicí na jihu a Mandavou na severu připadlo Chvalovi. Po ztrátě Žitavy se novým residenčním sídlem stal hrad Lipý, po němž se psal Chvalův syn Čeněk roku 1277 a 1278.^{3/} Čeněk se stal zakladatelem rodu pánů z Lipé.^{4/}

Na západě dominia pánů z Lipé tvořilo enklávu menší území, které připadlo synovi již zemřelého Čeňka ze Žitavy Závíšovi. V období před rokem 1281 dosáhl Závíš zletilosti a dostal svůj podíl z rodového panství. Získal území v údolí Ploučnice a jejích pravobřežních přítoků západně od České Lípy, v němž byly vesnice Stružnice, po níž se Závíš psal, dále Žandov, Horní Libchava, Volfartice a Skalice. On, nebo spíše až jeho potomci, zbudovali nad vsí Horní Libchava v první třetině 14. století hrad Klinštejn, po němž se pak celá tato větev Ronovců nazývala pány z Klinštejna.^{5/}

Území jižně od Ploučnice připadlo Jindřichovi, který zvolil za svoje sídlo Dubou, po níž se pak nazýval celý jeho rod pány z Dubé. Dubá ovšem nepatřila k původnímu ronovskému území, nýbrž k početným majetkům nižší šlechty, které byly kolem poloviny 13. století rozptýleny na rozhraní mezi osídleným územím Litoměřicka a Boleslavska a dosud řídice osídlenými severněji položenými ronovskými državami a královským hvozdem. Ještě v polovině 13. století držel Dubou Albrecht ze Rvenic, syn Načepelukův, jehož rod vlastnil v okolí Dubé menší statky. Někdy před rokem 1253 prodal Albrecht Dubou pražským křižovníkům špitálu sv. Františka. Ti drželi Dubou ještě roku 1257,

1/ Podrobnosti této kauzy, včetně podobných příkladů, uvádí Sovadina 1997, s. 11–12.

2/ MGH, *Scriptores*, Tom. XVII, s. 399; Gabriel – Panáček 1994, s. 47.

3/ CDB V-2, s. 561, č. 846; s. 581, č. 860.

4/ K tomu Klos – Sovadina 2000, s. 91–108.

5/ Panáček 1992, s. 84–91.

kdy jim pražský biskup Mikuláš potvrdil patronátní právo k tamnímu kostelu. Teprve po roce 1257 přešla Dubá nějakou majetkovou transakcí do rukou Ronovců. Poprvé se po ní psal roku 1278 Hynek z Dubé.^{6/}

Zhruba po deseti letech absence jakéhokoli příslušníka severočeských Ronovců u královského dvora se v průběhu druhé poloviny 70. let 13. století začala ke dvoru Přemysla Otakara II. vracet mladší generace Ronovců. Jejich návrat ke královskému dvoru je v uvedené době poněkud překvapivý. Král Přemysl Otakar II., oslaben opozicí části české šlechty, reprezentované zejména početným rozrodem bohatých Vítkovců, jejich příbuznými a pány z Riesenburka, podlehl v dlouhodobém sporu německému králi Rudolfovi Habsburskému a 25. listopadu 1276 musel ve Vídni přijmout své dědičné země z Rudolfových rukou jako léno. Dalo by se tedy předpokládat, že Ronovci se připojí spíše k opoziční šlechtě, aby mohli pod patronací Rudolfa Habsburského přímým vojenským nátlakem na krále získat zpět buď původní statky, nebo nějakou kompenzaci za ně. Místo toho se ale právě v této době začali opět objevovat v králově okolí. Možná u Ronovců zapůsobila právě opačná kalkulace, že totiž panovník bude vděčný za věrnost a podporu a očekávaný zisk bude jistější, než v nebezpečné a nejisté roli opozičníka a spiklence.

Jako první z Ronovců je na listinách Přemysla Otakara II. dosvědčen již v únoru a březnu roku 1276 Hynek z Dubé.^{7/} Je zde uváděn s titulem stolníka (*Hynco dapifer noster*), takže lze předpokládat, že jeho návrat ke dvoru se datuje minimálně do roku 1275. O něco později, v září 1277, se v králově okolí objevil další zástupce rodu Ronovců Čeněk z Lipé. 12. září 1277 se Čeněk z Lipé spolu se svým příbuzným Hynkem z Lichtenburka a dalšími představiteli české a moravské šlechty stal ručitelem mírové smlouvy Přemysla Otakara II. s německým králem Rudolfem. Podruhé a naposledy se pak s Čeňkovým jménem setkáváme v únoru 1278 na listině, kterou se Rulko z Biberštejna zavázal sloužit králi Přemyslovi Otakarovi II., od něhož koupil hrad Frýdlant (nad Smědou). Na této listině svědčili vedle Čeňka z Lipé i další Ronovci, stolník Hynek, Hynek z Dubé a znovu také Hynek z Lichtenburka.^{8/} V obou uvedených případech se Čeněk z Lipé a další Ronovci pohybovali v těsném okolí panovníka spolu s nejvyššími úředníky, pražským purkrabím a komorníkem, a dalšími osobami, králi blízkými. Zdá se tedy, že staré křivdy a spory byly buď zapomenuty, nebo ustoupily pragmatickému názoru, že je pro rod výhodnější podpora krále, než pasivní stažení se do ústraní, nebo dokonce do opozice. Pokud jde o Čeňka z Lipé, ten se již, kromě dvou uvedených zpráv, nikdy v dalších pramenech neobjevuje a je velice pravděpodobné, že zemřel. Nic také nebrání přijmout i starší domněnku Heinricha Brunnera, že zachoval králi věrnost až do posledního okamžiku a padl spolu s Přemyslem Otakarem II. v bitvě na Moravském poli.^{9/}

Naopak stolník Hynek je v listinách dohledatelný nejen do tragické smrti Přemysla Otakara II., ale i v pozdějších letech. Ještě za života krále roku 1277 svědčil Hynek stolník na dvou dalších listinách Přemysla Otakara II., poprvé 1. května a podruhé 16. října 1277.^{10/} Listinou ze 16. října 1277 udělil král na žádost vyšehradského probošta a svého kancléře Petra různé svobody lidem, usazeným mimo hradby města Litoměřice vykonavatelem této „milosti“ a poslem k měšťanům měl být právě stolník Hynek.

Upřesnění genealogie pánů z Dubé

Zajímavá a pro upřesnění genealogie rodu pánů z Dubé velmi přínosná je již zmíněná listina ze 7. února 1278, kterou Rulko z Bibersteina kupuje od krále Přemysla Otakara

6/ CDB IV-1, č. 266, s. 454; CDB V-1, č. 121, s. 200; CDB V-2, č. 860, s. 561. *O osídlení Dubé a okolí viz Panáček 1989, s. 99–105.*

7/ CDB V-2, s. 493, č. 804; s. 497, č. 806; s. 498, č. 807.

8/ CDB V-2, s. 561, č. 846; s. 581, č. 860.

9/ Brunner 1908, s. 407.

10/ CDB V-2, s. 538, č. 834; s. 567, č. 850.

II. hrad Frýdlant.^{11/} V ní je totiž vedle stolníka Hynka (*Hynko dapifer*) uveden ještě další Hynek z Dubé (*Hynko de Duba*). Je tedy zřejmé, že v této době byl naživu ještě další Ronovec stejného jména. S největší pravděpodobností se tu vedle sebe objevují otec Hynek starší z Dubé (původně, před odchodem Ronovců do ústraní, nazývaný Jindřich mladší ze Žitavy, bratr Čeňka a Chvala ze Žitavy) a jeho syn Hynek mladší z Dubé, nyní již stolník království českého.^{12/}

K identifikaci obou Hynků z Dubé je nutno uvést několik vysvětlujících vět. Rozkol Ronovců s panovníkem způsobil, že opustili, nebo byli nuceni opustit královský dvůr, a jejich jména se vytrčila z králem vydávaných listin. Proto se žitavští Ronovci téměř deset let v pramenech vůbec neobjevili. Když se pak v druhé polovině 70. let opět mezi svědky listin postupně vraceli, jsou sice známa jejich jména, avšak bez údajů o příbuzenských vztazích k ostatním členům rodu. Tyto vazby nám zůstávají v mnoha případech skryty, proto je identifikace některých jmen s konkrétními historickými osobami značně obtížná. To platí také o prvních pánech z Dubé. Kromě nejasných rodových vztahů poněkud komplikuje genealogickou přehlednost i fakt, že jméno seniora rodové linie Jindřicha se v pramenech změnilo z původního Jindřicha na Hynka. Změna jména Jindřich na Hynek (ale také obráceně) nebyla nijak neobvyklá, proběhla také u pánů z Lipé. Zakladatel rodu Jindřich z Lipé při svém prvním výskytu v listinách roku 1297 uveden jako „Hynko de Lipa“, ale roku 1303 je již „Heinrik de Lipa“.^{13/} A naopak jeho vnuk Jindřich III. z Lipé se od roku 1376 objevuje v pramenech důsledně pod jménem Hynek.

Nyní tedy víme, že ještě roku 1278 žili dva Hynkové z Dubé – Hynek starší, bez jakéhokoliv titulu, a stolník Hynek (mladší). Ovšem na konci 80. let 13. století se samostatný Hynek z Dubé bez označení úřadu vyskytuje v osmi listinách z let 1289–1290.^{14/} Jde v této době již jednoznačně o mladšího Hynka z Dubé, nebo je třeba počítat i nadále s otcem a synem?

Rozlišení obou Hynků je tu velmi složité. Z oněch osmi zmíněných listin jde ve čtyřech případech o listiny krále Václava II. pro příjemce z území mimo království české nebo o listiny, v nichž je Václav II. jednou ze zainteresovaných stran.^{15/} Hynek z Dubé v nich vždy vystupoval jako svědek nebo ručitel za stranu krále Václava II. Vydavateli dalších čtyř listin byl ve třech případech Albrecht ze Seeberka^{16/} a jednou Hynek z Dubé, řečený z Frydlantu.^{17/} Lze snad s jistou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že v listinách krále Václava II. vždy vystupuje člen jeho dvora Hynek z Dubé, nositel kdysi titulu stolníka, zatímco na soukromých listinách Albrechta ze Seeberka je svědkem starší Hynek z Dubé, tedy otec bývalého stolníka Hynka. Navíc na jedné z listin Albrechta ze Seeberka, datované 17. února 1290, je Hynek z Dubé nazván jeho ujcem (*avunculus*, tedy jako strýc z matčiny strany).^{18/} Takto ale mohl být nazván pouze Hynek starší, tedy kdysi Jindřich ze Žitavy. Po únoru roku 1290 se již Hynek starší z Dubé v listinách neobjevuje, lze se tedy důvodně domnívat, že někdy na počátku 90. let 13. století zemřel. V té době mohl mít přibližně kolem šedesáti let.

Který z Hynků z Dubé byl vydavatelem listiny z 23. května 1289,^{19/} kterou dává dvěma měšťanům pozemek na stavbu mlýna ve vsi Klavary (5 km severozápadně od Kolína), je těžké rozhodnout. Hynek z Dubé zde užívá ještě přídomku „z Frydlantu“, jehož ovšem mohli použít oba Hynkové, neboť Frydlant byl hrad na jejich statcích poblíž Dubé. Mezi svědky zmíněné listiny najdeme Jaroslava z Lemberka, dále pak několik nižších šlechticů a osm měšťanů. Právě přítomnost Jaroslava z Lemberka by mohla svědčit spíše

11/ CDB V-2, s. 580, č. 860.

12/ K rodové genealogii a identifikaci osob Sovadina 1998, s. 15-34; Klos – Sovadina 2000, s. 91-108. Oproti této genealogické konstrukci považuje Hieke (1886, s. 118-119) stolníka Hynka za Hynka staršího a teprve Hynka bez titulu z listiny Rulka z Bibesteina z roku 1278 a dále pak až do roku 1309 za Hynka mladšího.

13/ RBM II, s. 751, č. 1750; s. 842, č. 1961.

14/ ACRB I s. 48-52, č. 32; s. 52-58, č. 33; RBM II, s. 636-637, č. 1474; s. 638-639, č. 1478; s. 643, č. 1492; s. 643, č. 1493; RBM IV, s. 742, č. 1874; s. 743, č. 1880.

15/ ACRB I s. 48-52, č. 32; s. 52-58, č. 33; RBM II, s. 638, č. 1478; RBM IV, s. 743, č. 1880.

16/ RBM II, s. 643, č. 1492; s. 643, č. 1493; RBM IV, s. 742, č. 1874.

17/ RBM II, s. 636-637, č. 1474.

18/ RBM IV, s. 742, č. 1874.

19/ RBM II, s. 636-637, č. 1474.

o tom, že vydavatelem byl Hynek starší z Dubé, neboť je spojoval společný ozbrojený boj proti Otovi Braniborskému v době interregna 1278–1283 (o tom viz níže). Ovšem roku 1288 se s predikátem „z Frydlantu“ objevuje Albrecht, bratr stolníka Hynka, tedy příslušník již mladší generace. Vodítkem pro identifikaci není ani ves Klavary, neboť není známo, jak a kdo z Ronovců ji získal. Snad jen úvaha, že o právních otázkách statků pánů z Dubé mohl rozhodovat senior rodu, by mohla vést k výsledné hypotéze, že listinu z 23. května vydal Hynek starší z Dubé.

Kromě seniora rodové linie Hynka z Dubé a jednoho z jeho synů, stolníka Hynka, se na konci 70. let 13. století objevili v pramenech ještě další dva synové starého Hynka z Dubé. V červenci 1279 vydali Hynek z Dubé, stolník království českého, a jeho bratři Albrecht a Čeněk listinu, v níž potvrdili udělení jakéhosi statku Zwecen řádu německých rytířů, jež dříve učinili již jejich předkové.^{20/} Zboží Zwecen na bratry přešlo dědicetvím po jejich matce. Albrecht se potom až do roku 1288 z listin vytratil, znovu se objevil jako Albrecht z Frydlantu spolu s bratrem Hynkem, stolníkem království českého, mezi svědky na listině Václava II. z 27. ledna 1288.^{21/} Třetí z bratrů, Čeněk, se již více v pramenech nevyskytuje a lze tedy předpokládat, že po roce 1279, tedy někdy v průběhu 80. let, v mladém věku zemřel.

Hynek z Dubé v době interregna

Po osvětlení rodových souvislostí se nyní vraťme k dvorské kariéře stolníka Hynka z Dubé. Od roku 1276 zastával Hynek z Dubé úřad stolníka u dvora Přemysla Otakara II. U Přemyslova dvora se vyskytoval jak za jeho pobytu v Praze, tak i na cestách, v květnu 1277 v Brně a v říjnu téhož roku v Litoměřicích. Svůj úřad si udržel i po několika změnách nejvyšších královských úředníků, které proběhly na podzim roku 1276 a v průběhu roku 1277.^{22/} Těmito změnami se král snažil obklopit se šlechtou, která mu zachovávala věrnost a odstranit příslušníky šlechty opoziční. Pokud Hynek z Dubé zůstal, zachoval si i důvěru panovníka.

Na Hynkově postavení nic nezměnila ani smrt Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli 26. srpna 1278. Hynek si svůj úřad stolníka uchoval a objevuje se s ním v listinách roku 1279 a 1281. Na listině ze 14. července 1279, v níž kanovník Velislav rozhoduje spor mezi vyšehradskou kapitulou a Půtou z Rýzemberka, vidíme stolníka Hynka z Dubé mezi svědky. Na prvním místě je uveden pražský biskup Tobiáš, dále pak komorník Děpolt z Rýzemberka, zemský soudce Oneš z Onšova, pražský purkrabí Mstidruh z Chlumu a další dva pražští purkrabí Slávek a Rapota z Borčovic, dále pak číšník královny Domaslav ze Škvorce, komorník královny Řehoř z Dražic a pak několik dalších šlechticů z méně významných českých a moravských rodů.^{23/} Ve svých úřadech tedy zůstali i další úředníci, které snad jmenoval ještě Přemysl Otakar II., nebo osoby z okruhu dvora královny Kunhuty. Tato skutečnost ale není nijak překvapivá. Někdejší královi úředníci si ponechali své tituly, i když královský dvůr smrtí krále vlastně nefungoval. Nebylo totiž nikoho, kdo by je odvolal. Takže sice i nadále užívali své tituly, jak to ale bylo se skutečným výkonem s ním spojeného úřadu, je již jiná otázka. Jisté záleželo na tom, zda příslušný úřad sloužil osobním potřebám panovníka (stolník, číšník, snad i maršálek), nebo zajišťoval jeho veřejné funkce (pražský purkrabí, komorník, sudí, podkomoří). Nepřekvapí, že i Ota Braniborský, jakožto regent království, zasáhl do složení úředníků snad jen ve dvou případech. Aby zajistil tok financí, jmenoval podkomořím Němce z Durynska Berengara z Mellingen.^{24/} Podruhé pak na zemském sněmu, konaném o Vánocích roku 1280, když jmenoval správcem země pražského biskupa

20/ CDB VI, s. 101–102, č. 56.

21/ RBM II, s. 617, č. 1430.

22/ Jan 2015, s. 34.

23/ CDB VI, s. 104–106, č. 58.

24/ CDB VI, s. 236–237, č. 182.

Tobiáše a jemu podřídil komorníka Děpolda a jiné úředníky k výkonu soudní pravomoci.^{25/} Bývalí královi úředníci však v žádném případě nepředstavovali homogenní celek, ani žádný mocenský orgán.

Situace v Čechách byla po smrti krále Přemysla Otakara II. politicky velmi složitá. Poručníkem mladého následníka trůnu Václava, tehdy sedmiletého, a správcem království se stal na pět let se souhlasem krále Rudolfa Habsburského braniborský markrabě Ota V. Dlouhý, strýc malého krále. Byla tu ale také královna-vdova Kunhuta se svým dvorem a tedy i svými přívrženci. Další mocenské centrum se začalo o něco později, snad již od jara 1279, tvořit kolem pražského biskupa Tobiáše, zejména díky tomu, že Tobiáše podporovali příslušníci rodu Benešoviců, jehož byl členem, a další s nimi spřátelená šlechta.^{26/} A pak tu byla nevyzpytatelná a vrtkavá česká šlechta, která podle svých vlastních zájmů podporovala různé strany nebo se spojovala do různých účelových rodových nebo regionálních uskupení. Markrabě Ota Dlouhý se více než správě svěřeného českého království věnoval zajištění výhod pro sebe, ať již hmotných, podílem na výnosu z důchodů, berní a dalších poplatků, nebo politických poručnictvím nad malým Václavem II. Vzhledem k tomu, že ani nepobýval delší dobu trvale v Čechách, vyvezl do Branibor i svého svěřence Václava. Svým zástupcem v Čechách po dobu své nepřítomnosti určil na konci léta 1279 braniborského biskupa Gebharda. Právě jeho vláda, tolerující braniborským oddílům plenění a drancování, vyvolala již v průběhu roku 1279 ozbrojené konflikty mezi různými mocenskými uskupeními. Situaci vyostřovala také již několik let trvající neúroda a s ní spojená nouze a hladomor. Část české šlechty sáhla k sebeobraně a přešla do otevřeného boje proti braniborským oddílům, sužujícím zemi, mnozí jiní šlechtici ale využili domácí války nejen k vyřizování osobních účtů, ale také k loupeživému plenění cizích, zejména církevních, statků.

O těchto bojích vypráví kronikář Dalimil, který jmenovitě uvádí některé šlechtice, kteří aktivně bojovali proti vládě Oty Dlouhého. Kromě jiných jmenuje Ctibora z Lipníka, Jaroslava Jablonského (tedy Jaroslava z Lemberka), Mutinu ze Skuhrova, Tasa z Vizmburka a další.^{27/} Zejména ale vyzdvihuje obávaného bijce všech Němců Hynka z Dubé, jehož statečnost dlouze opěvuje. Je však otázkou, nakolik je toto vyprávění odrazem skutečnosti a nakolik dílem kronikářovy fabulace, snažící se obohatit genealogii mnohých českých šlechtických rodů. Dalším problémem je také otázka, kdo byl oním neohroženým Hynkem z Dubé, zda královský stolník Hynek mladší, nebo jeho otec Hynek starší.^{28/}

V této souvislosti je zajímavá listina, vydaná mezi 12. a 18. listopadem 1281, kterou braniborský markrabě Oto urovnává konflikt mezi řádem německých rytířů a Závišem ze Stružnice, bratrancem stolníka Hynka z Dubé. Záviš měl vydat německým rytířům náhradou za „...všechny škody a útisky, které řečeným bratrům činil a způsobil...“ svoji ves Volfartice a tři hřivny platu ve vsi Habartice, která patří Ješkovi z Michalovic.^{29/} Do držby těchto majetků měl německé rytíře uvést do 25. prosince 1281 stolník Hynek z Dubé. Za provedení tohoto aktu měli ručit Hynek z Lichtenburka, Ješek z Michalovic, Jaroslav z Lemberka, Beneš z Vartenberka, stolník Hynek z Dubé a Záviš ze Stružnice. Tedy většinou severočeská šlechta, v případě Hynka z Lichtenburka, Hynka z Dubé a Záviše ze Stružnice to byli vzájemně příbuzní z rodu Ronovců. Tato listina dokládá nejen domácí válku v Čechách, ale možná i konflikt mezi českou šlechtou, reprezentovanou tu Závišem ze Stružnice, a spojenci Oty Dlouhého, tedy řádem německých rytířů. Bez zajímavosti není ani role Jaroslava z Lemberka, který podle Dalimila patřil

25/ FRB II, *O zlých létech po smrti krále Otakara, vypravování druhé*, s. 353.

26/ Hledíková 1991, s. 63.

27/ Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1998, sv. 2, s. 421.

28/ Hieke 1886, s. 118 předpokládá, že to byl stolník Hynek, ovšem podle jeho pojetí tedy Hynek starší, *Žemlička* 2017, s. 78 jednoznačně soudí, že to byl „... Hynek z Dubé, aniž by složil stolnický úřad“, rovněž tak Urban 2003, s. 128. Palacký 1937, s. 192 si není jist, zda jde o stolníka Hynka, Vaniček 2002 nerozlišuje pro období 80. let 13. století dva Hynky z Dubé, nýbrž mluví jen o jednom, v rejstříku označeném Hynek z Dubé (st.). Mladší Hynek z Dubé se podle něj objevuje až roku 1306 a jde bezpochyby o Hynka Berku z Dubé.

29/ CDB VI, s. 236–237, č. 182.

30/ CDB VI, s. 101–102, č. 56.

Obř. 1. Listina, kterou česká šlechta slibuje v roce 1284 věrnost Václavovi II. a zavazuje se zachovávat mír se svými politickými protivníky (Národní archiv Praha, Archiv České koruny 1158-1935, sign. 25, repro Monasterium.net).

k odpůrcům braniborské vlády, při provedení arbitráže. Hynek z Dubé a další Ronovci tu vystupovali jako zástupci jedné ze stran sporu, tedy Závíše ze Stružnice, a vyjednali s markrabětem Otou Dlouhým a německými šlechtici jeho doprovodu Hermannem z Hennebergu, Otou, purkrabím z Donína a jeho strýcem Hermannem a Berengarem z Mellingen, kteří byli zapojeni do správy Čech. Hynek z Dubé a jeho příbuzní se v této listině snažili vzniklý spor urovnat.

K dispozici máme ještě jeden doklad o bezkonfliktním a smírném jednání stolníka Hynka z Dubé a představiteli vlády markraběte Oty Braniborského. Je to již dříve zmíněná listina z 3. července 1279, kterou bratři Hynek, Albrecht a Čeněk z Dubé potvrdili darování statků řádu německých rytířů a která je tedy zajímavá i z jiného než jen genealogického hlediska.^{30/} Na listině totiž v čele všech svědků vystupují braniborský biskup

Gebhard, dále pak fojtové Jindřich z Weidy, Jindřich z Plavna a Jindřich z Gery, Jindřich z Koldic, Albrecht ze Seeberka, Půta a Dětrich z Turgova a Berengar z Mellingen a další šlechta z česko-německého pomezí a v této souvislosti také exponenti braniborského markraběte. Opět se tu tedy na listině pro německé rytíře objevují němečtí svědkové, což jen potvrzuje již uvedené spojenectví mezi řádem a markrabětem Otou. Současně to ale byl také první nenásilný a vstřícný kontakt Hynka z Dubé a celého rodu Ronovců s reprezentanty vlády Oty Braniborského.

Zde je vidět, že mladý Hynek z Dubé pravděpodobně po značnou dobu interregna patřil k osobám či k uskupení, které uznávalo regentskou vládu Oty Braniborského a spolupracovalo se zástupci jeho prozatímní vlády. Je tedy, dle mého soudu, málo pravděpodobné, že by se stolník Hynek z Dubé spolu s dalšími reprezentanty země podílel na jedné straně na řešení a urovnávání panujících sporů a na druhé straně otevřeně válčil se straníky braniborského markraběte. Zakládá-li se Dalimilovo líčení na pravdě, muselo jít v případě ozbrojeného konfliktu s braniborskými oddíly o Hynka staršího.

Jak již bylo řečeno, na přelomu let 1280–1281 pověřil markrabě Oto na sněmu, konaném v Praze, biskupa Tobiáše správou Čech. Od této chvíle se kolem biskupa začala tvořit šlechtická skupina, která usilovala o návrat mladého krále Václava do Čech a současně se snažila o postupnou pacifikaci situace v zemi. Trvalo však ještě dva roky, než se podařilo tyto cíle naplnit.

Hynek z Dubé za regentské vlády Závíše z Falkenštejna

Dne 24. května 1283 se Václav triumfálně vrátil do Prahy. Mezi šlechtou, která se spolu s biskupem Tobiášem nejvíce přičinila o návrat mladého krále do Čech, ale nenalézáme stolníka Hynka z Dubé. Několik představitelů šlechtické skupiny kolem biskupa Tobiáše je možno najít na listině Jana z Michalovic z 28. srpna 1283, kterou směňuje s Václavem II. některé statky a současně mu přísahá věrnost. Přímluvci u Václava byli Zbyslav z Třebouně, který v době vydání listiny zastával úřad nejvyššího komorníka a purkrabího na Křivoklátu, dále Purkart z Vinterberka s titulem hofmistra, pražský purkrabí Zdislav z Lemberka a spolu s ním jeho bratr Jaroslav z Lemberka, královský stolník Sezema z Krašova a číšník Beneš z Vartenberka.^{31/} Během velice krátké doby se tedy konstitoval dvůr „pána a dědice království českého a markrabství moravského“, jak je Václav v listině nazýván, a místa úředníků zaujali, kromě nových jmen, také někdejší osvědčení členové dvora Přemysla Otakara II. Hynek z Dubé však mezi nimi z neznámých důvodů chybí, jeho úřad stolníka zaujal Sezema z Krašova. Příčiny, proč Hynek z Dubé přišel o svůj titul, jsou neznámé a výsledkem jejich hledání by byly jen ničím nepodložené dohady.

Václavův dvůr, zformovaný v létě 1283, však neměl dlouhého trvání. Již na sklonku roku 1283 si získal důvěru mladého a nezkušeného krále manžel jeho matky Kunhuty Závíš z Falkenštejna, který postupně přebíral faktickou vládu v Čechách. Současně s tím se začala vyhraňovat a nabývat na důležitosti šlechtická skupina Závíšových příbuzných a přátel a během půl roku došlo k přechodu vlády zcela do jejich rukou. Nejvíce patrným výsledkem palácového převratu, který se odehrál v průběhu první poloviny roku 1284, byla výměna nejvyšších zemských úředníků. Vzniklou situaci velice přesně popsal zbraslavský kronikář, opat Ota: „Závíš, získav milost přátelství králova, převzal se souhlasem královniným péčí o dvůr; a brzy odstranil všechny úředníky, které při něm našel, z jejich úřadů a dosazoval za ně na jednotlivá místa své přitele, podle své vůle určoval stav dvora ...“^{32/}

31/ ACRB I, s. 39–40, č. 24.

32/ Petra Žitavského Kronika zbraslavská, FRB IV, s. 24, citováno dle Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae, Praha, 1976, s. 53.

Nové rozložení sil a stoupenci obou stran jsou zřetelně vidět ze dvou listin, vydaných 24. května 1284 v Praze, v nichž česká šlechta slibuje jednak věrnost Václavovi II., jednak se zavazuje zachovávat mír se svými politickými protivníky.^{33/} Stranu biskupa Tobiáše, která se zasadila o Václavův návrat do Čech, zde reprezentují Purkart z Vinterberka, Zbyslav z Třebouně, Zdislav z Lemberka, Sezema z Krašova, Tobiáš z Bechyně, Beneš z Vartenberka, Bohuslav a Tobiáš ze Zvíkova, Herman z Hennebergu a všichni jejich příbuzní, bratři a přátelé. Druhou stranu pak představovali hlavně příslušníci rodu Vítkovců – nejvyšší komorník Ojír z Lomnice, Závíš z Falkenštejna, podkomoří Vítek z Krumlova, Jindřich z Rožmberka, Oldřich z Hradce, Sezema ze Stráže. Dále je tu jmenován pražský purkrabí Hroznata z Úžic, švagr Závíše z Falkenštejna, Ronovci stolník Hynek z Dubé a Hynek z Lichtenburka, s Hynkem z Dubé spřízněný Albrecht ze Seeberka, dále číšník a bitovský purkrabí Jaroslav ze Šternberka, Mutina z Kostomlat, Ondřej z Kavčí Hory, Půta ze Mšeného, Vilém z Miličina, Půta z Potštejna, Soběhrd z Litic, Holen z Vildštejna a opět jejich příbuzní a přátelé.

Co přivedlo Hynka z Dubé do řad příbuzných a přátel Závíše z Falkenštejna, opět nevíme. Kromě nezjistitelných důvodů politických nebo i osobních je možno pomýšlet na koordinovaný rodový (a rodinný) postup s cílem proniknout mezi vlivnou šlechtu, obklopující toho času krále.^{34/} Ztráta postavení u dvora byla pro Hynka z Dubé tedy jen krátkodobá a minimálně od května 1284 je Hynek z Dubé opět držitelem úřadu stolníka českého království.

V dalších několika letech jsou zprávy o Hynkovi z Dubé velmi sporé, ovšem důvodem není jeho změněné postavení u královského dvora, nýbrž formulář královských listin, v němž se jména svědků objevují velmi zřídka. A pokud se svědkové objeví, je mezi nimi i stolník Hynek z Dubé. Stalo se tak 23. října 1285, když Václav II. daroval Závíšovi z Falkenštejna města Poličku, Lanškroun a hrad Lanšperk a potom 27. ledna 1288, když Václav potvrdil pražské kapitule starší listinu moravského markraběte Přemysla z roku 1233.^{35/} Na druhé ze zmíněných listin svědčí vedle Hynka také jeho bratr Albrecht z Frýdlantu. Hynek z Dubé si tedy své postavení u dvora udržel po celou dobu vlivu Závíše z Falkenštejna na mladého krále.

Problémy zřejmě nastaly až o několik měsíců později, když se Václav II. rozhodl zbavit se vlivu Závíše z Falkenštejna. Pravděpodobně na konci roku 1288 byl Závíš zatčen a uvězněn a v průběhu roku 1289 se strana jeho podporovatelů rozpadla. Někteří její členové závčas přešli na stranu Václava II., jiní na čas opustili královský dvůr a proti jiným, kteří se postavili tomuto přesunu moci na odpor, bylo použito vojenské moci. Hynek z Dubé se zřejmě závčas od Závíše odvrátil, navíc nebyl s početnými Vítkovci Závíšova mocenského uskupení nijak, ani příbuzensky, svázán. Navíc si cestu ke králi pojistil přísahou věrnosti a slibem, že bude králi věrně sloužit. Písemnost, dochovaná ovšem jen v podobě formuláře, je datována počátkem roku 1289.^{36/} Svoji přísahu pak Hynek z Dubé dodržoval po celý svůj život.

Kariéra Hynka z Dubé u dvora Václava II.

Ačkoliv roku 1289 přišel Hynek z Dubé o úřad stolníka, zůstal i nadále součástí dvorského okruhu krále Václava II. Bez titulu nalezneme Hynka z Dubé ve čtyřech listinách, tři z nich byly vydány během roku 1289,^{37/} jedna v listopadu 1290.^{38/} Na listině z 10. ledna 1289,^{39/} kterou opolsko-bytomský kníže Kazimír slíbil lenní věrnost Václavu II., je Hynek z Dubé uveden mezi početnými svědky v zadních pozicích. V těžce listině je ale na pozici

33/ ACRB I, s. 41–43, č. 26; s. 43–44, č. 27.

34/ Vaniček 2002, s. 389 soudí, že ambiciózní Hynek z Dubé, který měl zásluhy v boji proti Braniborům, se po návratu Václava II. ocitl mimo vládnoucí skupinu a proto se po vzestupu Závíše z Falkenštejna připojil k jeho stoupencům.

35/ RBM II, s. 586, č. 1358; s. 617, č. 1430.

36/ Formulář zmiňuje Jan, 2006, s. 106, pozn. 22.

37/ ACRB I, s. 48–52, č. 32; s. 52–58, č. 33; RBM II, s. 638–639, č. 1478.

38/ RBM IV, s. 743, č. 1880.

39/ ACRB I, s. 48–52, č. 32.

mezi komorníkem královny Protivenem z Borovska a číšníkem království českého Janem z Michalovic uveden jakýsi stolník Albrecht, takže se vtírá lákává domněnka, že by tohoto Albrechta snad bylo možno považovat za Albrechta z Frydlantu, bratra Hynka z Dubé, který úřad stolníka převzal. Avšak z Albrechtova postavení mezi oběma řečenými svědky jednak není zřejmé, zda jde o stolníka královny, nebo království, jednak ani sebemenší souvislost, kromě shody jména, nenaznačuje, proč považovat stolníka Albrechta za příslušníka rodu pánů z Dubé.

I přes ztrátu svého úřadu byl Hynek z Dubé pověřován různými úkony, jak vyplývá z listiny z 6. února 1289, kterou míšeňský markrabě Friedrich vyměňuje s Václavem II. určitá panství.^{40/} Arbitry a smírčími soudci byli za Václava II. určení Zdeslav ze Šternberka a Hynek z Dubé. Bez jakéhokoli titulu se Hynek z Dubé objevuje i v další Václavově listině pro knížete Bolka Svidnicko-Javorského, vydané v Olomouci 23. srpna 1289.^{41/} Je patrné, že Hynek s několika dalšími českými šlechtici doprovázel krále na jeho cestě na Moravu. Pokles ve dvorské hierarchii tedy nebyl, zdá se, nijak propastný. Kromě toho byl Hynek v této době již dostatečně zkušený a zřejmě i velmi schopný muž, pohybující se ve dvorském prostředí nejméně čtrnáct let. Jeho následný návrat mezi zemské úředníky byl velmi rychlý. A možná nebyl jen výsledkem Hynkových schopností, ale byl i v zájmu panovníka, který potřeboval mít na důležitém místě věrného a zkušeného muže, kterého navíc (podle znění přísahy věrnosti) mohl za její porušení potrestat. Již v červnu 1291 byl totiž Hynek z Dubé nejvyšším komorníkem, tedy jedním z nejvýše postavených úředníků, a z titulu své funkce rozhodl na zemském soudu, spolu se zemským soudcem Sezimou z Červené Hory a zemským písařem, pražským kanovníkem Radslavem, o vydání statků Vítka ze Skalice, bývalého přívržence Závíše z Falkenštejna, pražskému biskupství náhradou za škody, které Vítek způsobil na biskupských statcích.^{42/}

Hynka z Dubé ale mohl král využít i při jiném soudním jednání, totiž při soudu nad přívrženci Závíše z Falkenštejna, případně i nad ním samým. V srpnu roku 1295 totiž Václav II. vrátil pražskému biskupství určité vesnice, které mu kdysi odňal pro své potřeby jeho otec Přemysl Otakar II. a kromě toho dal biskupství také statky, které kdysi držel Heřman, syn Hroznaty z Úžic, a které byly pro jeho provinění již dříve, snad také roku 1291, přisouzeny králi výrokem soudu. Soudci byli tehdejší nejvyšší komorník Hynek z Dubé, nejvyšší soudce Sezima z Červené Hory, písař Radslav, dále nyní již zemřelý nejvyšší purkrabí Purkart z Vinterberka, rovněž již zemřelý kladský purkrabí Zdeslav ze Šternberka, bechyňský purkrabí Tobiáš, purkrabí na Přimdě Dětrich Spatzman a další přísedící.^{43/} Již 25. května 1295 objel Hynek z Dubé, v této době již purkrabí v Domažlicích, na králův rozkaz hranice statku Rataje a vsí k němu patřících.^{44/}

Hynek z Dubé se zjevně při upevňování moci Václava II. jako člen jeho dvora osvědčil a brzy jej čekala další úspěšná kariéra. Na jaře 1292 se stal Hynek z Dubé členem poselstva, které vypravil Václav II., jakožto jeden z volitelů, do Frankfurtu nad Mohanem k volbě nového římského krále. V čele českého poselstva stál míšeňský probošt Bernard z Kamence, v této době významný diplomat dvora Václava II., a kromě nejvyššího komorníka Hynka z Dubé je tvořili ještě purkrabí v Kadani Albrecht ze Seeberka a purkrabí na Hluboké Tobiáš z Bechyně.^{45/} Král se z důvodů nemoci nemohl vydat na dalekou cestu a proto pověřil účastí na volbě a dispozicí se svým kurfiřtským hlasem právě svého blízkého rádce Bernarda z Kamence. Volba nového římského krále Adolfa Nasavského proběhla 5. května 1292, avšak české poselstvo se v Německu zdrželo

40/ ACRB I, s. 52–58, č. 33.

41/ RBM II, s. 638–639, č. 1478.

42/ RBM II, s. 1195, č. 2734.

43/ RBM II, s. 726, č. 1692. Jan 2005, s. 33–34, a také Jan 2015, s. 124–125 předpokládá, že tentýž tribunál také odsoudil k smrti Závíše z Falkenštejna, pravděpodobně v červenci 1291.

44/ RBM II, s. 725, č. 1687.

45/ ACRB I, s. 74, č. 46.

Obr. 2. Český král Václav II. na vyobrazení v kodexu Manesse (Universitätsbibliothek Heidelberg; <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0015>).

mnohem déle. Podle znění listiny, kterou vydal zvolený německý král Adolf Nasavský v Cáchách 30. června 1292 pro českého krále Václava II., jednalo Václavovo poselstvo, jehož členem byl i Hynek z Dubé, s Adolfem v Cáchách ještě na konci června.^{46/} Zdálo by se tedy, že poselstvo pobývalo v Německu téměř dva měsíce. Ovšem údaje v Adolfově listině zřejmě jen reprodukují ujednání, k nimž muselo dojít někdy mezi Adolfovým zvolením počátkem května a 30. červnem 1292, neboť v druhé polovině června bylo již poselstvo zcela jistě zpět v Čechách. Bernard z Kamence totiž již 27. června vydal v Praze listinu o vizitaci špitálu křižovníků s červenou hvězdou.^{47/} Nicméně i tak se nejvyšší komorník Hynek z Dubé stal přímým účastníkem významného aktu evropské politiky a jako jeden z mála českých šlechticů v této době přišel do styku s kulturním prostředím západní Evropy.

46/ RBM II, s. 679, č. 1579.

47/ RBM II, s. 678, č. 1578.

Brzy po návratu ze své mise k volbě německého krále doprovázel Hynek krále Václava na jeho tažení do Polska. V letech 1291–1292 se Václav II. snažil o získání Malopolska. V průběhu roku 1291 se dostalo pod českou moc Krakovsko a v období od srpna do září 1292 dobyl Václav také Sandoměřsko. Správu získaných území svěřoval Václav II. různým osobnostem svého dvora. Krakovským a sandoměřským starostou se stal, nejspíše již od konce tažení roku 1292,^{48/} v každém případě v první polovině roku 1293, Hynek z Dubé, jehož v této funkci dosvědčují v dubnu 1293 polské prameny.^{49/} Za svého působení v Polsku navázal Hynek kontakty s podporovateli české vlády v Malopolsku, krakovským biskupem Prokopem a lenčickým arcijáhmem Janem Muskatou a jistě i dalšími osobnostmi. S oběma jmenovanými církevními hodnostáři se Hynek setkal v červnu roku 1294 v Praze, když svědčil na dvou listinách Václava II., vydaných v polských záležitostech. První z nich nese datum 13. června 1294 a Václav II. jí daroval krakovskému biskupovi desátek z výnosu solného úřadu na Krakovsku. Druhou listinou z 20. června téhož roku složil krakovský biskup Prokop přísahu věrnosti králi Václavovi.^{50/} Krátce po tomto aktu, někdy v rozmezí tří týdnů, však biskup Prokop zemřel a novým krakovským biskupem byl zvolen 11. července 1294 právě Jan Muskata. Podle následných stížností a procesu, který byl proti Muskatově volbě veden v letech 1306–1308, tedy až po smrti Václava II., zajišťoval průběh a pro krále Václava i příznivý výsledek Muskatovy volby malopolský starosta Hynek z Dubé. Podle výpovědí svědků však průběh volby Hynkův ozbrojený doprovod nejen zabezpečoval, a také ovlivňoval a Hynek sám měl váhající volitele slovně zastrašovat. Kromě toho ale mocně působilo také české stříbro, volitelé dostávali od Muskaty dary i peníze a stranou nezůstal ani samotný Hynek, který měl získat od Jana Muskaty různé platy pro sebe i pro svého nejmenovaného syna. Nutno však vzít v úvahu, že celý tento proces probíhal až po vymření Přemyslovců, kdy již byla česká vláda minulostí, tedy za zcela jiné vnitropolitické situace a svědkové byli podjatí, neboť patřili k Muskatovým nepřátelům. Mnohé žaloby tedy nemusely vždy odpovídat skutečnosti.^{51/} Na druhé straně však mohl Hynek těžko odolat možnosti získat z volby nového krakovského biskupa nějaký hmotný zisk, zejména pak hotové peníze. Peněžní nouze i těch, co do pozemkové držby, velmi bohatých šlechticů je obecně známa.

Dá se tedy snad říci, že Hynek z Dubé sloužil svému králi v Polsku věrně a pevně hájil jeho (ale i své) zájmy a pozici. Je však otázkou, zda při tom vždy volil přiměřené a diplomatické prostředky, které by získaly pro českou vládu více přívrženců. V červenci 1294 se ale již chýlila doba Hynkova působení v Polsku ke konci, od srpna jej ve funkci krakovského a sandoměřského starosty vystřídal Tas z Vizmburka.^{52/}

Je zřejmé, že v letech 1291–1294 se Hynek z Dubé zařadil mezi významné a panovníkem preferované osobnosti královského dvora. V této souvislosti stojí za zmínku úvaha L. Jana, zda se Hynek z Dubé nestal pro Václava jakýmsi otcovským vzorem a oporou, podobně jako tomu bylo dříve u Závíše z Falkenštejna.^{53/} Asi o dvacet let starší Hynek mohl skutečně mladému Václavovi, který postrádal od dětství otcovskou autoritu, imponovat svými bohatými zkušenostmi a znalostmi dvorského prostředí a tedy získávat si jeho přízeň a náklonnost svými věrnými službami.

Nevíme, jak dlouho Hynek z Dubé setrval v úřadu nejvyššího komorníka, tedy v jednom z nejvyšších mezi zemskými úředníky. Držel jej ještě na konci roku 1293, když Václav II. daroval kostelu sv. Jiljí v Bezdězu ves Zbyny. V příslušné listině, potvrzující tento akt, je Hynek uváděn ještě jako komorník království českého.^{54/} Avšak o půl roku později, 20. června 1294, v přísaze věrnosti krakovského biskupa Prokopa, je Hynek již purkrabím v Domažlicích.^{55/}

48/ JAN 2015, s. 185.

49/ Antonín 2009 o zisku Malopolska s. 124–135; o působení Hynka z Dubé s. 254–255, pozn. 887 a 888. Jan 2015 o zisku Malopolska s. 136–138, 145–148, 163–166; o působení Hynka z Dubé s. 185, pozn. 105.

50/ RBM II, s. 1200, č. 2746; ACRB I, s. 82–84, č. 53.

51/ O procesu s odvoláním na polské prameny JAN 2015 s. 188–189; Žemlička 2017, s. 257.

52/ Antonín 2009, s. 256; Žemlička 2017, s. 258.

53/ Jan 2015, s. 185.

54/ RBM II, s. 701, č. 1634.

55/ RBM II, s. 708, č. 1653.

Co způsobilo změnu v držení úřadu, nevíme. Hynkova prestiž tím ale nijak neutrpěla. Purkrabí královských hradů byly funkce poměrně významné. Viděli jsme již, že členy poselstva k volbě německého krále Adolfa Nasavského byli kromě komorníka Hynka z Dubé dva purkrabí královských hradů Kadaň a Hluboká. Nyní, roku 1294, v listině, v níž krakovský biskup Prokop skládal přísahu věrnosti králi Václavovi, byli mezi svědky hned za početnými církevními hodnostáři uvedeni čtyři purkrabí království hradů – jako první Hynek z Dubé na Domažlicích, jeho příbuzný Hynek z Lichtenburka na Lokti, Bavor ze Strakonice na Zvíkově a Zdeslav ze Šternberka na moravském hradu Děvičky. Jako domažlický purkrabí je pak Hynek z Dubé dosvědčen ještě v průběhu roku 1295.^{56/} Tehdy Hynek z Dubé na rozkaz krále jednak objel hranice vsí, které chtěl s králem směnit vyšehradský probošt Jan, jednak již dříve zmíněné hranice statku Rataje a vsí k němu patřících a dále pak vsi Bylany, které chtěl král vyměnit s pražským biskupem.

V desetiletí 1295–1305 se Hynek z Dubé vyskytuje v pramenech jen zřídka a většinou bez jakéhokoli dalšího titulu či funkce. Tak se roku 1297 objevuje jako přisedící zemského soudu, nebo v dubnu téhož roku spolu se svým bratrem Albrechtem z Frydlantu jako svědkové na listině Albrechta ze Seeberka, kterou Albrecht odevzdává králi hrad a město Tachov.^{57/} Nemáme, bohužel, žádné zprávy, v jaké funkci či úřadu se Hynek z Dubé zúčastnil 2. června 1297 korunovace Václava II., nebo zda byl v létě 1300 přítomen v Žitavě uvítání královny nevěsty Elišky Rejčky. S ohledem na Hynkovo postavení na Václavově dvoře můžeme ale téměř s jistotou předpokládat, že stále patřil k nejužšímu okruhu Václavových dvořanů a byl účasten těchto významných okamžiků v životě svého krále.

Do tohoto období totiž spadají dva doklady, které Hynka z Dubé staví do užšího okruhu králových dvořanů. Ani panovník, „král na stříbrném trůnu“ (jak Václava II. nazval Libor Jan), se nevyhnul nedostatku hotových peněz a musel si vypůjčovat. Aby se vyhnul poněkud dehonestujícímu postavení dlužníka, brávali za krále tuto roli jeho blízcí dvořané. Tak někdy kolem roku 1296 se zavázali brněnský probošt Petr Angelův, takto protonotář Václava II., magdeburský purkrabí Burchart, podkomoří království českého a Hynek z Dubé, že uhradí do nejbližšího svátku sv. Martina dluh krále Václava ve výši 1000 hřiven stříbra dvěma českým urbureřům a současně pražským měšťanům Eberlinovi od Kamene a Mikulášovi od Věže.^{58/} O dva roky později, roku 1298, měl v jiném případě zase Hynek z Dubé dopomoci a přispět k listinnému uspořádání vztahů mezi králem a Oldřichem z Hradce.^{59/} I když jsou oba poslední doklady obsaženy pouze ve formulářové podobě, lze jim do značné míry důvěřovat.

V létě roku 1300 doprovázel Hynek z Dubé spolu s dalšími českými šlechtici krále Václava II. při jeho dalším tažení do Polska, které bylo završeno v Hnězdně Václavovou korunovaci polským králem. A protože měl Hynek již své zkušenosti se správou polských záležitostí, svěřil mu Václav II. hned správu získaného Velkopolska. V Polsku ale tentokrát zůstal Hynek z Dubé jen krátce, snad jen do počátku následujícího roku, maximálně pak do května 1301, kdy se jako nový velkopolský starosta objevuje králův nevlastní bratr, vévoda Mikuláš Opavský.^{60/}

V kontaktu s polskou problematikou ale zůstal Hynek z Dubé i nadále. Roku 1303 (24. března) byl svědkem na listině Václava II. o výměně nějakých statků s krakovským biskupem Janem Muskatou. Hynek je tu mezi svědky na čestném čtvrtém místě, ovšem na prvním mezi světskými osobnostmi, hned za pražským biskupem Janem

56/ RBM II, s. 719, č. 1674; s. 725, č. 1687.

57/ RT I s. 4, č. VI; ACRB I, s. 91–92, č. 59.

58/ St. Pauler Formular, s. 68, č. 70.

59/ St. Pauler Formular, s. 73–74, č. 79.

60/ FRB IV, Petra Žitavského kronika Zbraslavská, s. 82. O problémech s funkčním obdobím Hynka z Dubé v Polsku Antonín 2009, s. 259–264.

Nacházím v Hágka w Listu 270 že Ceta Váně

1300. Král Wácslaw zmocniw se Králow-
stwij Polského/ tam w těch Kraginách zanes-
chal na místě swém Hynka Berku z Dubé za
Heytmana/ a sám nawrátíl se do Czech/ očemž
slova geho takto zněgi :

Po korunowánij / obrátíl se Král Wác-
slaw z Gnězna do Poznánij/ kdež pogal sobě za
Manželku Alžbětu Krále přemysla Dceru ,
na ten čas gessťe welmi mladau/ a po tom Wes-
seli, zmocnil se Králowstwij Polského/ y ty Žá-
ky wssedy kterijž přináleželi Wladislawowi/
Loketkowi/ y Weywodstwij Lenčické sobě pod-

manil/ geho z těch wssech Zemij wyhnal / a spožogiw tu Kraginu/ Hynka
Berku z Dubé na místě swém Heytmanem učinil/ a nawrátíl se do Králow-
stwij Czeského.

z Dražic, basilejským biskupem Petrem z Aspeltu a královským protonotářem Petrem Angeli. Rovněž další svědkové z řad české a moravské šlechty – Dobeš z Bechyně, Beneš z Vartenberka, Vok z Kravař – jsou zde uvedeni bez jakýchkoli titulů a funkcí, i když třeba Dobeš z Bechyně je v jiné listině z 8. prosince 1303 uveden s titulem maršálka.^{61/} Je patrné, že přesto, že Hynek nemá v listinách této doby žádný titul či funkci, stále patřil k významným členům královského dvora.

V létě roku 1301, po vymření dynastie Arpádovců v Uhrách, přijal Václav II. pro svého syna Václava uherskou korunu. Mladý Václav byl pak 12. srpna 1301 ve Stoličném Bělehradě korunován uherským králem a přijal jméno Ladislav. Přílišná kumulace moci a království v rukou Přemyslovců však vzbudila téměř okamžitou negativní reakci. Postupně se formovala proti Přemyslovcům široká fronta, v níž hrál prim papež Bonifác VIII. a římský král Albrecht Habsburský. Sítila i domácí uherská opozice vůči Přemyslovcům. Od Ladislava (Václava) postupně odpadávali jeho dřívější přívrženci a Václav se ocital v izolaci. Uherská šlechta i další pretendent uherského trůnu Karel Robert z Anjou si dobře uvědomovali, že vlastně skutečným vládcem je český král Václav II. a jeho syn je pouhým pasivním vykonavatelem jeho vůle. Během jara 1304 se situace mladého Ladislava-Václava v Uhrách stávala kritickou a hrozilo nebezpečí, že bude nejen sesazen, ale v poněkud drsném uherském prostředí i ohrožen na životě. Václav II. se tedy rozhodl vypravit vojensky do Uher svému synovi na pomoc. Spolu s jistě mnoha dalšími českými šlechtici jej na této výpravě doprovázel Hynek z Dubé, který je jako jediný znám z pramenů jménem. Účast Hynka z Dubé na výpravě do Uher je totiž potvrzena listinou z 23. června 1306, kterou byla uvedena do držby jistého zboží Anežka, vnučka krále Václava I. Uvedení měl z příkazu krále Václava II. původně vykonat Hynek z Dubé, avšak kvůli účasti na výpravě tak nemohl učinit.^{62/}

Obr. 3. Fiktivní portrét Hynka z Dubé v Paprockého *Diadochu* (Paprocký z Hlohól 1602, *Kniha 2. O stavu panském*, s. 147).

61/ RBM II, s. 853, č. 1982.

62/ RBM II, s. 904, č. 2094.

Výprava do Uher byla poněkud riskantním podnikem, protože v téže době se naopak na vpád do Čech připravoval král Albrecht Habsburský ve spojení se svým synem Rudolfem. Tísňen časem i hrozícím nebezpečím se Václavovi II. nepodařilo přemyslovskou vládu v Uhrách upevnit, naopak jeho situace se po vpádu rakouského vévody Rudolfa na Moravu natolik zkomplikovala, že hrozilo nebezpečí odříznutí českého vojska. V průběhu srpna 1304 se tedy česká výprava bezpečně stáhla z Uher a s ní se do Čech vrátil i Václav III. Oba Přemyslovci počítali s tím, že se o zisk Uher pokusí za příznivější zahraničně politické situace. Konfliktu s Habsburky, kteří jednak žárlivě střežili vzestup Přemyslovců, jednak měli v Uhrách své vlastní zájmy, se ale stažením z Uher oba Přemyslovci nevyhnuli. Hned v září 1304 vpadli vévoda Rudolf a jeho otec, německý král Albrecht s vojskem do Čech. Před Kutnou Horou však byli poraženi a museli z Čech ustoupit. Mezi obránci Kutné Hory se mimo jiných vyznamenal také mladý Jindřich z Lipé, příbuzný Hynka z Dubé a jeho chráněnc.

Krátce na to, 15. dubna 1305, je Hynek z Dubé poprvé doložen ve funkci pražského purkrabí. V této nové funkci se Hynek ocitl ve sporu s břevnovským opatem kvůli opravám a stavbě mostů pražského hradu. Purkrabí tyto povinnosti vymáhal, avšak opat se naopak hájil tvrzením, že jeho poddaní nejsou povinni tyto práce konat. Spor musel řešit až král Václav II., který dal za pravdu opatovi.^{63/} Domnívám se ale, že lze důvodně předpokládat, že byl Hynek z Dubé pražským purkrabím již dříve, jen se neobjevil ani jménem, ani ve funkci v pramenech. Možná je podporou této hypotézy i okolnost, že měl Hynek provést roku 1304 výše zmíněné uvedení v držbu, které místo něj nakonec provedl moravský podkomoří Jímram z Ungersberga. Lze se totiž domnívat, že i Hynek byl v této době nějakým královským úředníkem. Ve funkci purkrabího pražského hradu je pak Hynek z Dubé doložen až do roku 1309.

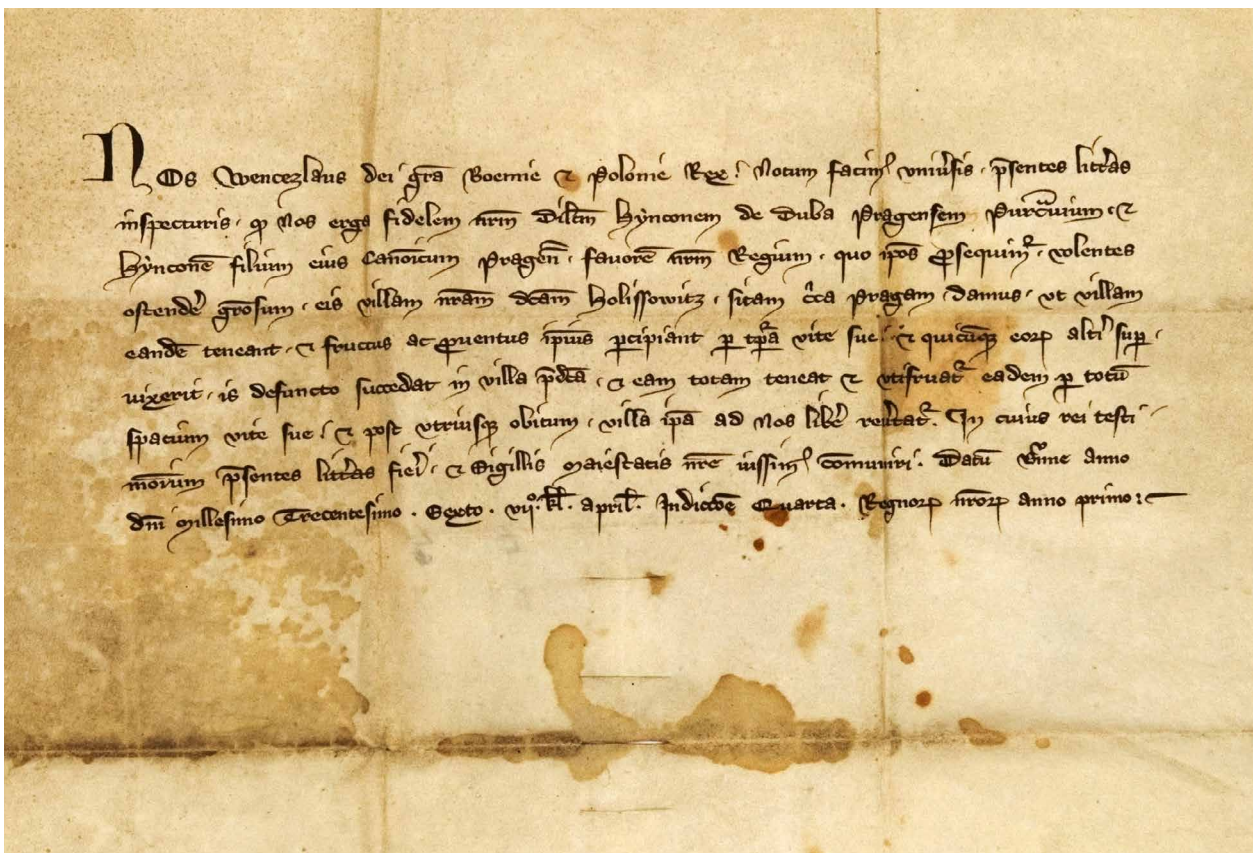
Přesto, že Hynek z Dubé dosáhl ve funkcích komořího a pražského purkrabího k nejvyšším královským úřadům v Čechách, neměly zřejmě získané tituly rozhodující vliv na jeho postavení v králově nejbližším okolí. Spíše naopak – právě proto, že patřil z různých důvodů k oblíbeným mužům Václava dvora, získal Hynek tyto úřady. Jisté není proč nevěřit slovům Petra Žitavského, když popisuje poslední chvíle života krále Václava. Václav k sobě povolal svého syna a nástupce Václava III., dále pak proto notáře Petra Angeli, z nejvyšších úředníků pak pražského purkrabího Hynka z Dubé, nejvyššího maršálka Tobiáše z Bechyně, nejvyššího komorníka Jindřicha z Rožmberka a další významné české šlechtice. Všichni přítomní, v čele s dědicem trůnu, se zavázali dodržovat poslední vůli umírajícího krále, zejména pak povinnost splatit všechny dluhy, vzniklé v souvislosti s úsilím o uherský trůn a s válečnými událostmi s touto snahou spjatými, a odškodnit všechny, kdož při tom utrpěli újmu.^{64/}

Hynek z Dubé v době po smrti Václava II.

Když Václav II. 21. června 1305 zemřel, převzal vládu jeho jediný syn Václav III., v té době již korunovaný uherský král. Václav III. nezasahoval do složení nejvyšších úředníků, kteří se již osvědčili za vlády jeho otce, a tak všichni zmínění hodnostáři pokračovali ve svých funkcích i nadále. Svě výsostné postavení si udržel, spolu s Hynkem z Dubé, i celý rod Ronovců. Lze to doložit počtem listin, které Ronovci od Václava III. získali. Z osmi listin, jejichž příjemci byli příslušníci české a moravské šlechty, byly čtyři určeny pro Ronovce – tři pro Hynka z Dubé a jedna pro Raimunda z Lichtenburka. Oba Ronovci dostali těmito listinami od krále odměny za mnohé a opakované věrné služby, které prokázali Václavovi II. i Václavovi III. Hynek z Dubé konkrétně dostal vsi Mšeno a Hole-

63/ RBM II, s. 877, č. 2026.

64/ FRB IV, Petra Žitavského kronika Zbraslavská, s. 93–94.

šovice a souhlas s koupí vsi Tvarožná, Raimud z Lichtenburka pak držbu vsí Černilov a Jasenná.^{65f}

Život mladého krále a tedy i jeho štedrost a přízeň však měly jen krátké trvání. Vše ukončila vražda Václava III. v Olomouci 4. srpna 1306. Byla to událost, jaká se v českých dějinách dosud nevyskytla a která nebyla ani srovnatelná se smrtí Přemysla Otakara II., neboť po něm zůstal alespoň malý syn, nyní však po meči vymřela dynastie, vládoucí v Čechách 400 let. Ale podobně jako po smrti Přemysla Otakara II. to byla česká vysoká šlechta a její předáci, která převzala do svých rukou další osudy českého království. Ovšem stejně jako po smrti Přemysla Otakara II., tak i nyní neváhala využít situace k nezákonnému a násilnému obohacení. Zbraslavský kronikář si trpce stěžuje, že bezprostředně po králově smrti, ještě z Olomouce, se vrátil Hynek z Dubé, „... muž mocný, slovem i skutkem lstivý ...“ a zabral na dva roky klášteru město Lanškroun i s okolními vesnicemi a všechny příjmy z tohoto panství „... obrátil ve svůj prospěch ...“. Klášter posléze musel vykoupit Lanškroun sumou tisíc hřiven stříbra.^{66f} Kdo však byl tento Hynek z Dubé? Byl to pražský purkrabí, nebo jeho syn, který měl případné pojmenování Berka? Názory na tuto otázku se různí. W. Hieke v souladu se svojí genealogií pánů z Dubé přisuzuje napadení majetku kláštera purkrabímu Hynkovi z Dubé. J. Šusta jednoznačně označuje za pachatel záboru Lanškrouna Hynka Berku, ovšem svůj úsudek poněkud zkomplikoval, když výše uvedenou charakteristiku zbraslavského kronikáře („... muž mocný, slovem i skutkem lstivý ...“) použil na jiném místě k hodnocení purkrabího Hynka z Dubé. Vratislav Vaníček přisuzuje dle rejstříku napadení klášterního zboží rovněž Hynkovi Berkovi a Josef Žemlička podezřívá (opět jen dle rejstříku) Hynka

Obr. 4. Český král Václav II. daruje v roce 1306 Hynkovi z Dubé a jeho synovi Hynkovi ves Holešovice (Archiv Pražského hradu, Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta, listina 073-III/32; repro Monasterium.net).

65/ RBM II, s. 893, č. 2069; s. 900, č. 2085; RBM V, s. 65, č. 117; RBM II, s. 891, č. 2065.
66/ FRB IV, Petra žitavského kronika Zbraslavská, s. 108-109, 165.

z Dubé, bývalého stolníka a komorníka, protože Hynka Berku z Dubé spojuje s úřadem purkrabího. Konečně Zdeněk Fiala jednoznačně mluví o Hynkovi Berkovi z Dubé.^{67/}

Rozlišení obou Hynků je tedy opravdu složité. Vzhledem k tomu, že předpokládám, že Hynek z Dubé setrval ve funkci purkrabího až do roku 1309, je nutno vzít v úvahu, zda se tažení do Polska vůbec zúčastnil. V době své smrti mohl být Hynek z Dubé stár možná kolem 55 let, roku 1306 by mu tedy bylo něco přes padesát. Věk by mu tedy v účasti na válečné výpravě bránit nemusel. Možná ale mohl zůstat po dobu vojenského tažení v Praze jako významný reprezentant moci českého krále v zástupné vládě Jindřicha Korutanského. Pak by ovšem Lanškroun obsadil Hynek Berka. Pokud se ovšem tažení zúčastnil purkrabí Hynek z Dubé, nebo případně oba, otec i syn, pak původce záboru vypátrat nemůžeme. U tohoto zjištění také zůstaneme, k bezpečné identifikaci některého z Hynků z Dubé chybí jakékoli historické zprávy.

Brzo po olomoucké vraždě, již 22. srpna 1306, se v Praze sešel sněm, který zvolil novým českým králem vévodu Jindřicha Korutanského, Václavova švagra, kterého sám Václav III. určil svým zástupcem po dobu polského tažení. Volba sice nebyla jednotná, neboť část šlechty upřednostňovala habsburskou dynastii, v této chvíli ale převážilo uznání nástupnického práva dcer Václava II. Nikoli však na dlouho. Král Albrecht Habsburský prohlásil české království za uprázdňené říšské léno a v krátké době vstoupil vojensky do Čech. Jindřich Korutanský uprchl a Albrecht se synem Rudolfem začali získávat nikoli násilím, nýbrž zjevnými korupčními metodami, stoupence pro podporu volby vévody Rudolfa českým králem. Jindřich z Rožmberka tak získal lénem panství Raabs, Raimunda z Lichtenburka si Rudolf zajistil jednak udělením úřadu podkomořího, jednak potvrzením všech jeho majetků, práv a privilegií, Hynkovi z Dubé byla zaručena splatnost jeho pohledávek ve výši 2638 hřiven grošů.^{68/}

Jaký byl postoj těchto šlechticů k prvotní volbě Jindřicha Korutanského, nelze zjistit. Když 22. října 1306 vydali pražský biskup Jan IV. z Dražic, pražský purkrabí Hynek z Dubé, maršálek Tobiáš z Bechyně, komorník Jindřich z Rožmberka, podkomoří Raimund z Lichtenburka, dále Jindřich z Lipé, Albrecht ze Seeberka a Oldřich z Lichtenburka a zástupci Prahy listinu, kterou uznávají, že od římského krále Albrechta nežadají žádná jiná potvrzení zemských privilegií, než dvou zlatých bul (Zlaté buly sicilské z roku 1212 a zlaté buly z Ulmu z roku 1216), jejichž text je přepsán, máme tu nejen přehled elity zemské reprezentace, včetně několika nejvyšších úředníků, ale i přehled stoupenců habsburské dynastie na českém trůnu.^{69/} Vidíme tu vedle již známých jmen královských úředníků z přemyslovské éry Hynka z Dubé, Tobiáše z Bechyně, Jindřicha z Rožmberka, Albrechta ze Seeberka a Raimunda z Lichtenburka také mladé příslušníky nové šlechtické generace Oldřicha z Lichtenburka a zejména Jindřicha z Lipé, který se tu poprvé objevil mezi elitou české šlechty. Na první pohled je opět nápadná převaha Ronovců.

Vláda Rudolfa Habsburského ale nebyla dlouhá, trvala jen necelý rok do 3. července 1307, kdy Rudolf zemřel. Od Habsburků okamžitě odpadli jejich dosavadní přívrženci a v polovině srpna byl již v Praze opět uznán králem Jindřich Korutanský. Pohled na nově zformovaný tábor podporovatelů Jindřicha Korutanského je poněkud překvapivý. Jména několika šlechtických předáků obsahují dvě listiny z 27. a 28. srpna 1307, v nichž se nový král a jeho šlechtičtí ručitelé zaručili za vyplacení dlužné částky čtyř tisíc hřiven pražských grošů Eberhardovi z Würtemberga za vojenskou pomoc při opětov-

67/ Hieke 1886, s. 120; Šusta 1935, s. 693, 510; Vaniček 2002, s. 482; Žemlička 2020, s. 405; Zbraslavská kronika, Poznámky s. 437.
68/ Listiny pro Jindřich z Rožmberka RBM II, s. 908, č. 2106; s. 909, č. 2108, 2109; pro Raimunda z Lichtenburka RBM II, s. 909, č. 2110; pro Hynka z Dubé RBM II, s. 913, č. 2120.
69/ RBM II, s. 910, č. 2112.

ném získání českého království.^{70/} Za Jindřicha Korutanského se zde zaručili Raimund a Oldřich z Lichtenburka, Jindřich z Lipé, Půta, syn Hynka z Dubé a kromě nich ještě Jan z Vartenberka a Vilém Zajíc z Valdeka, tedy značná část doposud prohabsburského tábora. Avšak stejně jako dříve král Rudolf, musel si i Jindřich Korutanský naklonit českou šlechtu dalšími dary. Raimund z Lichtenburka tak získal hrad Bítov a zkrátka neuzstal ani Jindřich z Rožmberka, který dostal hrad Zvíkov a dvorec Záboří.^{71/}

Albrecht Habsburský a jeho další synové se však českého království nehodlali vzdát. Již v září 1307 vpadl Albrecht a jeho syn Friedrich do Čech a jejich vojska oblehla Kutnou Horu. Avšak stejně jako roku 1304 Albrecht neuspěl a musel se stáhnout. Opakování dalšího nátlaku na Jindřicha Korutanského pak zabránil osud – král Albrecht byl 1. května 1308 zavražděn a rod Habsburků musel řešit svoji vlastní situaci.

14. srpna 1308 pak byla ve Znojmě uzavřena mírová smlouva mezi Jindřichem Korutanským a Friedrichem Habsburským. Mírových jednání se zúčastnila i delegace české a moravské šlechty – nejvyšší komorník Jindřich z Rožmberka, nejvyšší maršálek a český podkomoří Jindřich z Lipé, mladý Hynek z Dubé (takto je uveden v listině), Raimund z Lichtenburka, Jan z Vartenberka, Vítek z Landštejna, moravský komorník Zdeslav ze Šternberka a moravský podkomoří Vítek ze Švábenic.^{72/} Zajímavá je účast „mladého“ Hynka z Dubé. Je zcela zřejmé, že ve Znojmě tedy nebyl přítomen starý Hynek z Dubé, pražský purkrabí. Můžeme se jen dohadovat, zda Hynkovi z Dubé v účasti na důležitém jednání zabránila nemoc či všeobecně špatný zdravotní stav, nebo nějaká jiná příčina. Rovněž tak zůstane opět nevyřešenou otázkou, zda mladým Hynkem z Dubé je míněn Hynek Berka, nebo jeho bratr, pražský kanovník Hynek Žák, který se v této době také politicky exponoval. A problémy s identifikací Hynků z Dubé zdaleka nekončí. 15. února 1309 byli při spiknutí pražských a kutnohorských patricijských rodů proti šlechtickému uskupení Jindřicha z Lipé zajati v Kutné Hoře zejména Jindřich z Lipé, Jan z Vartenberka, Jan z Klingenberka a kutnohorský rychtář Jan, který byl zabit. Ve stejné době byli v Praze zajati Raimund z Lichtenburka, Hynek z Dubé a nejvyšší kancléř Petr Angeli. Opět stojíme před otázkou, kdo byl tento Hynek z Dubé – pražský purkrabí, jeho syn Hynek Žák nebo další syn Hynek Berka z Dubé. Jako obvykle, liší se i mínění historiků. Wenzel Hieke ztotožňuje zajatého Hynka s Hynkem Berkou, František Palacký mluví o pražském purkrabím Hynkovi Berkovi z Dubé, stejného názoru je i Vratislav Vaníček, editor kroniky Zbraslavské Zdeněk Fiala jej ztotožňuje s Hynkem Žákem. Soudím, že v tomto případě šlo o Hynka Žáka, neboť byl zřejmě v blízkých stycích s Jindřichem z Lipé, který pro něj zajistil zástavu kutnohorského ližného (viz níže).^{73/}

Pražský purkrabí znovu vystupuje v pramenech v listinách Vítko ze Švábenic 27. a 29. července 1309, jejichž dispozice se projednávala za zemským soudem. Proto se na listinách objevuje řada královských úředníků – komorník Jindřich z Rožmberka, podkomoří Jindřich z Lipé, pražský purkrabí Hynek z Dubé, zemský sudí Oldřich z Říčana a další čelní představitelé české šlechty Jan z Vartenberka, Beneš z Michalovic, Oldřich z Lichtenburka, Albrecht z Frydlantu, Hrabiše z Pabenic a další.^{74/} Je však tento purkrabí Hynek z Dubé ještě „starý“ Hynek, nebo již jeho nástupce „mladý“ Hynek Berka? Ač to není nijak pádný důkaz, soudím podle výskytu Albrechta z Frydlantu, že pražským purkrabím byl ještě starý Hynek z Dubé. Je, myslím, pravděpodobnější, že se vedle Hynka z Dubé v listině objevil jeho bratr Albrecht, než strýc Albrecht mladého Hynka Berky. Stejně tak je se vši pravděpodobností Hynek z Dubé z listiny, kterou

70/ RBM II, s. 921, č. 2138; s. 922, č. 2140.

71/ RBM II, s. 921, č. 2136; s. 924, č. 2144, 2145.

72/ RBM II, s. 942–945, č. 2183.

73/ K zajetí Jindřicha z Lipé a jeho přívrženců Sovadina 2001, s. 18; k otázce identity Hynka z Dubé: Hieke 1886, s. 121; Palacký 1937, s. 175; Vaníček 2002, s. 499; Zbraslavská kronika s. 159, pozn. 13.

74/ RBM II, s. 951–952, č. 2189; s. 952, č. 2190.

Jindřich Korutanský určil 17. června 1308 splátky z kutnohorské urbury pro Raimunda z Lichtenburka na jeho pohledávku 9042 hřiven, purkrabím Hynkem z Dubé.^{75/} Jindřich Korutanský učinil tento akt v přítomnosti svého kancléře, pražského a vyšehradského probošta Petra, již řečeného Hynka z Dubé a komorního notáře Mikuláše. Pokud je tato hypotéza správná, měl by pražský purkrabí, „starý“ Hynek z Dubé, zemřít buď v druhé polovině roku 1309, nebo krátce po tomto roku. Roku 1309 se totiž v listinách vyskytuje naposledy.

Hynek z Dubé jako senior severočeských Ronovců

Hynek z Dubé byl ale nejen dlouhodobým členem královského dvora a mnohonásobným nositelem různých dvorských úřadů, ale v devadesátých letech 13. století se stal také seniorem celé severočeské linie Ronovců. V pramenech se začínají právě v této době objevovat jeho synové a již dříve se objevili i jeho bratři. Roku 1295 v listině, podle níž Hynek z Dubé objel hranice vsí, jež chtěl král směniti s vyšehradským proboštem, najdeme vedle Hynka poprvé jeho syna Půtu z Jestřebí.^{76/} Podruhé se s Půtou setkáváme roku 1307, když byl, jak bylo výše zmíněno, spolu s dalšími předními šlechtici ručitelem Jindřicha Korutanského. Nejmenovaný Hynkův syn měl také dostat roku 1294, jak jsme již viděli, nějaké dary a peníze od krakovského biskupa Jana Muskaty. Srovnáme-li data prvního výskytu dalších synů Hynka z Dubé, můžeme se oprávněně domnívat, že tímto nejmenovaným synem byl rovněž Půta. Další syn Hynka z Dubé, rovněž jménem Hynek, označovaný jako Hynek Žák, byl pražským kanovníkem a v pramenech se poprvé objevuje roku 1306, když Václav III. udělil svým věrným – pražskému purkrabímu Hynkovi z Dubé a jeho synovi Hynkovi, pražskému kanovníkovi, ves Holešovice.^{77/} Je také pravděpodobné, že to byl právě Hynek Žák, který byl v únoru 1309 zajat pražskými měšťany, neboť v této době patřil k okruhu šlechty kolem Jindřicha z Lipé.^{78/} Třetí syn, opět Hynek, zvaný Berka, se snad poprvé projevil rovněž roku 1306, kdy mohl vztáhnout ruku na zboží zbraslavského kláštera na Lanškrounsku. Zcela jednoznačně je pak uveden až ve vlastní listině z 5. ledna 1316, kdy byl hejtmanem v Kladsku.^{79/} A konečně je tu ještě poslední syn Hynek, zřejmě ještě velmi mladý, neboť při svém prvním výskytu v listině v dubnu 1316 je nazýván Hynáčkem z Housky.^{80/}

Kromě péče o vstup vlastních synů do českého veřejného života, pomáhal Hynek z Dubé k témuž i svým osiřelým příbuzným, Čeňkovi a Jindřichovi z Lipé. Podle data jejich prvního výskytu v pramenech i ze srovnání rytmu střídání generací v ostatních liniích rodu žitavských Ronovců lze soudit, že se narodili v průběhu 70. let 13. století. Je možné předpokládat, že jejich poručníkem se stal od 80. let 13. století Hynek starší z Dubé jakožto nejstarší představitel severočeské větve rodu. Na počátku 90. let 13. století uvedl Čeňka, který měl predikát „z Ojvína“ (de Moibin), do českého veřejného života tím, že Čeněk spolu s ním svědčil 17. února 1290 na listinách Albrechta ze Seeberka.^{81/} Po smrti Hynka staršího zřejmě poručnictví a ochranu nad Čeňkem a Jindřichem převzal po otci Hynek mladší z Dubé. Pod jeho patronací vstoupil v devadesátých letech do veřejného života i mladší z bratří Jindřich. Stalo se tak v nedatované listině z poloviny 90. let pro Fridmana ze Smojna, kde společně s Hynkem z Dubé a s Raimundem z Lichtenburka uznávají vůči němu dluh 62 hřiven a pak roku 1297 opět na listině Albrechta ze Seeberka, na níž se jako svědkové sešli Ronovci z různých rodových linií – vedle mladého Jindřicha z Lipé to byl Hynek z Dubé a jeho bratr Albrecht z Frydlantu, dále Raimund a Oldřich z Lichtenburka, Hynek z Přibyslavi a Hynek ze Žleb.^{82/} Větší účast Ronovců na listinných pořízeních Albrechta ze Seeberka byla zapříčiněna tím, že tento původem míšeňský šlechtic, který v Čechách postupně zdomácněl, patřil

75/ RBM II, s. 939–940, č. 2178.

76/ RBM II, s. 719, č. 1674.

77/ RBM III, s. 900, č. 2085.

78/ FRB IV, Petra žitavského kronika Zbraslavská, s. 115–116.

79/ RBM III, s. 117, č. 293.

80/ RBM III, s. 122, č. 305.

81/ RBM II, s. 643, č. 1492, 1493; RBM IV, s. 742, č. 1874.

82/ Das St. Pauler Formular, č. 38, s. 52; RBM II, s. 751, č. 1750.

k příbuzenstvu Ronovců. Byl totiž manželem dcery Častolova ze Žitavy. Hynek z Dubé a Raimund z Lichtenburka pomáhali svým mladým příbuzným také při vstupu do okruhu šlechty, tvořící širší základnu královského dvora. Pobyt mladých pánů z Lipé, Čeňka a Jindřicha, v Praze dosvědčují zprávy o dlužích, jež měli u pražských měšťanů.^{83/} Za deset let se však situace změnila. Neklidná doba po vymření přemyslovské dynastie vynesla do popředí schopného a bezskrupulózního Jindřicha z Lipé, který se rychle vyvíjel mezi nejvlivnější osoby české šlechtické obce a brzy zastínil i svého vlivného strýce Hynka z Dubé. Situace se obrátila a nyní to byl Jindřich z Lipé, kdo dopomáhal svým příbuzným k různým výhodám u panovníka. Lze předpokládat, že právě jeho přičiněním dostal Hynek Žák z Dubé někdy před srpnem 1309 do zástavy výnosy z kutnohorského „schrotamtu“, tedy ližného.^{84/}

Závěr

Přehlédneme-li život Hynka z Dubé, je naprosto zřejmé, že se významnou mírou zasloužil o vzestup severočeské větve Ronovců v poslední čtvrtině 13. a na počátku 14. století. Ronovci se v této době stali jedním z nejbohatších, nejmocnějších a nejvlivnějších rodů v českém království. Pozoruhodná je i kariéra Hynka z Dubé. Stálou součástí královského dvora byl po dlouhou dobu 33 let a své služby prokazoval pěti českým králům – Přemyslu Otakarovi II., Václavovi II., Václavovi III., Rudolfovi Habsburskému a Jindřichovi Korutanskému. Jen ve funkci purkrabího pražského hradu setrval za vlády čtyř českých králů. Svoji kariéru zahájil jako stolník u dvora Přemysla Otakara II. Zřejmě jeho osobní vlastnosti – ctižádost, prospěchářství, taktická vnímavost, k níž je možno přiřadit i lest a přetvářku – jej dokázaly udržet se ve dvorském prostředí po celý zbytek života. Dokázal se přizpůsobit okolnostem, takže uměl spolupracovat jak s představiteli vlády braniborského markraběte Oty Dlouhého, tak později Záviše z Falckenštejna. Od počátku 90. let pak věrně sloužil posledním přemyslovským králům. A tuto službu nelze idealizovat jako projev věrnosti a oddanosti. Byla to věrnost, která přinášela prospěch ať již hmotný, nebo mocenský. Tento rys se plně ukázal po roce 1306, kdy Hynek z Dubé dokázal rychle a bez váhání měnit své politické postoje. Podobně se ovšem chovala většina představitelů tehdejší české aristokracie, proto vyniknout i mezi mnoha dalšími konkurenty vyžadovalo mít více schopností a vlastností pro udržení již získaného postavení. Svoji úspěšnou kariérou Hynek z Dubé tyto schopnosti osvědčil a svým synům tak zanechal velmi významné postavení mezi českou šlechtou.

83/ *Das St. Pauler Formular*, s. 52–53, č. 40; s. 54–55, č. 44.

84/ *RBM II*, s. 953, č. 2193.

PRAMENY

- ACRB I.1: Archivum Coronae regni Bohemiae I.1 (1086–1305), ed. V. Hrubý, Pragae 1935.
- CDB IV–1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV–1 (1241–1253), edd. J. Šebánek et S. Dušková, Pragae 1962.
- CDB V–1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V–1 (1253–1266), edd. J. Šebánek et S. Dušková, Pragae 1974.
- CDB V–2: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V–2 (1267–1278), edd. J. Šebánek et S. Dušková, Pragae 1981.
- CDB VI: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VI (1278–1283), edd. Z. Sviták, H. Krmíčková, J. Krejčíková, J. Nechutová, Pragae 2006.
- FRB II: Fontes rerum Bohemicarum, Tom. II, ed. Josef Emler, Praha 1874.
- FRB IV: Fontes rerum Bohemicarum, Tom. IV, ed. Josef Emler, Praha 1884.
- MGH: Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. Tomus XVII., ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1861.
- RBM II: Regesta diplomatika nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars II, ed. Josef Emler, Pragae 1882.
- RBM III: Regesta diplomatika nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars III, ed. Josef Emler, Pragae 1890.
- RBM IV: Regesta diplomatika nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars IV, ed. Josef Emler, Pragae 1892.
- RT I: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých, díl I, vyd. J. Emler, Praha 1870.
- Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II., Hrsg. von J. Loserth, Prag 1896.
- Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, sv. 1–2, edd. J. Daňhelka – K. Hádek – B. Havránek – N. Kvitková, Praha, 1988.
- Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae, vyd. F. Heřmanský, R. Mertlík, Z. Fiala, Praha, 1976.

LITERATURA

- Antonín, Robert, 2001: Správa polského území za vlády posledních Přemyslovců. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, C 48, s. 19–21.
- Antonín, Robert, 2009: Hejtmanský úřad v politice posledních Přemyslovců. In: Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české. Edd.: L. Bobková, M. Čapský, I. Korbelářová, Opava, [Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa Tomus VII] s. 25–49.
- Antonín, Robert, 2009: Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300, Brno.
- Boubín, Jaroslav, 1992: Přehled zástupnických vlád v Čechách ve 13. a první polovině 14. století. In: Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka CSc, Praha, s. 25–33.
- Brunner, Heinrich, 1908: Die Herren von Lippa, Zeitschrift der deutschen Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens 12, s. 395–432.
- Dvořáčková-Malá, Dana, 2008: Panovnický dvůr ve středověku. Struktura, prostor a reprezentace. In: Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti. Edd: Dvořáčková-Malá, Dana, Zelenka, Jan, Praha, s. 11–37.
- Dvořáčková-Malá, Dana, 2009: K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému. Český časopis historický 107, s. 309–335.
- Dvořáčková-Malá, Dana, 2010: Václav II. a jeho dvůr. In: Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310. Ed. Klára Benešová, Praha, s. 364–379.
- Dvořáčková-Malá, Dana, 2011: Královský dvůr Václava II. České Budějovice.
- Gabriel, František – Panáček, Jaroslav, 1994: Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství. [Dokončení], Castellologica bohemia 4, s. 27–62.
- Hieke, Wenzel, 1886: Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 24, s. 116–155.
- Hledíková, Zdeňka, 1991: Šlechta a hierarchie v Čechách od druhé poloviny 13. do počátku 15. století. Mediaevalia historica Bohemica, 1, s. 57–83.
- Jan, Libor, 2005: Proces se Závíšem a proměny královské vlády v letech 1289–1290. Český časopis historický 103, s. 1–40.
- Jan, Libor, 2006: Lenní přísahy a přísahy věrnosti na dvoře posledních Přemyslovců. In: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky, Brno, s. 101–112.
- Jan, Libor, 2008: Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku. In: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Edd. Martin Nodl, Martin Wihoda, Brno, s. 85–100.
- Jan, Libor, 2015: Václav II. Král na stříbrném trůnu, Praha.
- Klos, Richard – Sovadina, Miloslav, 2000: Kdo byl otcem Jindřicha z Lipé, Mediaevalia historica Bohemica 7, s. 91–108.

- Malá, Dana, 2003: Skladba pražského dvora za vlády Václava II. *Mediaevalia historica Bohemica*, 9, s. 97–161.
- Malá-Dvořáčková, Dana, 2005: Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století). In: *Korunní země v dějinách českého státu. II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*. Edd: Lenka Bobková, Jana Konvičná, Praha, s. 129–158.
- Maráz, Karel, 2007: Václav III. (1298–1306). *Poslední Přemyslovec na českém trůně*. České Budějovice.
- Palacký František, 1937: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, II., Praha.
- Palacký František, 1941: *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*. Doplnil Jaroslav Charvát. In: *Dílo Františka Palackého*, I, Praha.
- Panáček, Jaroslav, 1989: Zaniklé osady v okolí Dubé a Housky, *Onomastický zpravodaj ČSAV* 30, s. 99–105.
- Panáček, Jaroslav, 1992: Počátky pánů z Klinštejna a z Ronova, *Muzejní a vlastivědná práce* 30 (Časopis Společnosti přátel starožitností 100), s. 84–91.
- Paprocký z Hlohol, B. 1602: *Diadochos id est svccessio: Ginák Poslaupnost Knijžat a Králůw Českých, Biskupůw y Arcybiskupůw Pražských a wssech třech Stawůw Slawného Králowstwj Čzeského, to gest Panského, Rytjřského a Městského*, Praha.
- Sovadina, Miloslav, 1997: Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století. *Bezděz* 6, s. 7–18.
- Sovadina, Miloslav, 1998: Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století. *Bezděz* 7, s. 15–34.
- Sovadina, Miloslav, 2000: Rok vlády Václava III. In: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka*, Publikace Moravského zemského archivu v Brně, Nová řada, sv. 8, Brno, s. 155–167.
- Sovadina, Miloslav 2001: Jindřich z Lipé I. První muž království. *Časopis Matice moravské* roč. 120, s. 3–34.
- Šimák, Josef Vítězslav, 1924: Přemysl II. a panstvo české, *Český časopis historický*, 30, s. 19–34.
- Šusta, Josef, 1895: Záviš z Falkenštejna. *Český časopis historický* 1, s. 287–298, 384–392.
- Šusta, Josef, 1915: Václav II. a koruna polská. *Český časopis historický* 21, s. 313–346.
- Šusta, Josef, 1926: *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje I. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha.
- Šusta, Josef, 1935: *České dějiny II–1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha.
- Šusta, Josef, 1939: *České dějiny II–2. Král cizinec*, Praha.
- Urban, Jan, 2003: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha.
- Vaniček, Vratislav, 1991: Předpoklady a formování šlechtické „obce českého království“. *Mediaevalia historica Bohemica*, 1, s. 13–55.
- Vaniček, Vratislav, 2002: *Velké dějiny země koruny české III (1250–1310)*, Praha, Litomyšl.
- Žemlička, Josef, 2017: *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301)*, Praha.
- Žemlička, Josef, 2020: *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha.

RESUMÉ

Hynek von Dubá (1276–1309)

Miloslav Sovadina

In den 60er Jahren des 13. Jahrhunderts mussten die Zittauer Ronowitzer unter dem Druck des Königs Přemysl Otakar II. auf ihre Zittauer Herrschaft verzichten und sich auf das Gebiet zurückziehen, welches südlich vom Zittauer Gebirge bis zu Česká Lípa und weiter über den Fluss Ploučnice bis zu Dubá reicht. Seit 1268 verschwanden die Zittauer Ronowitzer auch aus den Zeugenreihen der Königsurkunden.

In das Gebiet um Česká Lípa zogen sich jedoch nur die Nachkommen von Častolov von Zittau zurück. Sein Bruder ging mit seinen Söhnen auf ihre, durch Vermählungen gewonnenen Herrschaften im östlichen Gebiet des Böhmisches-Mährischen Hochlands. Častolovs Sohn Jindřich, später Hynek genannt, gewann das Gebiet um Dubá herum, der nächste Sohn Chval hielt die Gegend im Streifen von Česká Lípa bis zum Lausitzer Gebirge. Die etwas kleineren Güter von Žandov, Stružnice und Volfartice bekam Závíš, der Sohn des schon verstorbenen Čeněk.

Erst ab Anfang des Jahres 1276 erschien ein Vertreter der Zittauer Ronowitzer wieder am Herrscherhof, Hynek der Jüngere von Dubá. Er wurde mit dem Amt des Tafelmeisters betraut und übte es nicht nur bis zum Tod von Přemysl Otakar II. aus, sondern auch in den nachfolgenden Jahren der Regentschaftsregierung des Brandenburger Markgrafen Otto V. Der junge Hynek von Dubá war bestrebt, gute Beziehungen mit dem Markgraf und seinen Vertretern in Böhmen zu pflegen. Darin unterschied er sich von seinem Vater, Hynek dem Älteren von Dubá, der mit den Brandenburgischen Besatzungstruppen kämpfte und den Ruhm eines erfolgreichen Gegners der Brandenburgischen Regierung erwarb. Hynek der Ältere von Dubá lebte noch zu Zeiten der Regierung von Wenzel II. und starb wahrscheinlich kurz nach 1290. Die beiden Hynek von Dubá zu unterscheiden, ist nicht einfach. Es lässt sich nur vermuten, dass in den königlichen Urkunden als Zeuge der Tafelmeister Hynek der Jüngere von Dubá erscheint, während in privaten adeligen Urkunden, insbesondere von Albrecht von Seeberg, Hynek der Ältere zeugt.

Als der junge König Wenzel II. die Regierung 1283 übernahm, verschwand der Tafelmeister Hynek der Jüngere von Dubá aus dem engeren Kreis des Königs für eine gewisse Zeit. Die Hofämter wurden von Adligen besetzt, die sich um die Person des Prager Bischofs Tobias konzentrierten, der sich für die Rückkehr Wenzels II. von seinem Zwangsaufenthalt in Brandenburg verdient gemacht hatte. Aber schon im Laufe der ersten Hälfte des Jahres 1284 gewann der Gatte seiner Mutter Kunigunde, Závíš von Falkenstein, den Einfluss auf den unerfahrenen König. Dies hatte zur Folge, dass die Personen und Beamten in der Nähe des Herrschers ausgetauscht wurden. Die meisten Ämter wurden von den mit Závíš verwandten Angehörigen des Geschlechtes der Wittigonen besetzt, aber es tauchten auch die Ronowitzer, der Tafelmeister Hynek von Dubá, Hynek von Lichtenburg und der mit Hynek von Dubá verwandte Albrecht von Seeberg, wieder auf. Im Amt des Tafelmeisters, d. h. auch am königlichen Hof, verblieb Hynek von Dubá bis zum Ende des Jahres 1288, als Wenzel II. den Mut fasste, sich dem Einfluss von Závíš von Falkenstein zu entziehen. Hynek von Dubá wandte sich wohl rechtzeitig von Závíš ab und sicherte sich den Weg zum König, in dem er 1289 einen Treueschwur und ein Gelübde ablegte, dass er dem König treu dienen werde.

Trotz des Verlustes des Tafelmeisteramtes blieb Hynek von Dubá ein Mitglied des königlichen Hofes, bezeugte königliche Urkunden, begleitete den König bei seinen Reisen und wurde mit verschiedenen Aufgaben beauftragt. Bereits im Juni 1291 wurde Hynek von Dubá zum höchsten Kammerdiener, d. h. einem der am höchsten gestellten Beamten. In dieser Funktion entschied er beim Landgericht gemeinsam mit dem Landesrichter und dem Landeschreiber über den Ersatz der Schäden, die die Anhänger von Závíš von Falkenstein insbesondere an dem bischöflichen Grundbesitz verursachten.

Vom Anfang der 90er Jahre des 13. Jahrhunderts stieg die Karriere Hyneks von Dubá weiter. Im Frühjahr 1292 wurde Hynek von Dubá zum Mitglied der Gesandtschaft, die Wenzel II., als einer der Wähler, zur Wahl des neuen römischen Königs nach Frankfurt am Main schickte. In Deutschland verweilte die Gesandtschaft mehrere Wochen lang. Kurz nach seiner Rückkehr von der Mission zur Wahl des deutschen Königs Ende Juni 1292 begleitete Hynek den König Wenzel bei seinem Feldzug nach Polen, wo Wenzel II. die Region Krakau und Sandomir eroberte. Mit der Verwaltung der gewonnenen Gebiete betraute Wenzel II. Hynek von Dubá wahrscheinlich schon ab dem Ende des Feldzugs im Jahr 1292, auf jeden Fall in der ersten Hälfte des Jahres 1293. Während seinem Wirken in Polen knüpfte Hynek Kontakte

mit den Unterstützern der böhmischen Regierung in Kleinpolen, dem Krakauer Bischof Prokop und dem Lanzer Erzdiakon Jan Muskat und sicher auch weiteren Persönlichkeiten.

Als Bischof Prokop Anfang Juli 1294 starb, verhalf Hynek von Dubá auf Wunsch des Königs Wenzel II. mit militärischer Macht und Bestechungsgeld dazu, dass Jan Muskata zum neuen Krakauer Bischof gewählt wird. Seinen Aufenthalt in Polen beendete Hynek von Dubá Ende Juli 1294. Seit Juni 1294 bekleidete Hynek das Amt des Burggrafen in Domažlice und es ist belegt, dass er in dieser Funktion bis zum Jahr 1295 tätig war.

In dem Jahrzehnt 1295–1305 erscheint Hynek von Dubá in Quellen nur noch selten und meistens ohne jedweden anderen Titel oder eine Funktion. Man kann jedoch mit Gewissheit vermuten, dass er immer noch zu den engsten Personen im Hofstaat des Königs Wenzel II. gehörte. Irgendwann um das Jahr 1296 verpflichteten sich Hynek von Dubá, der Protonotar Wenzels II. Peter Angeli und der Magdeburger Burggraf Burchart, Unterkammerdiener des Königreichs Böhmen, dass sie die Schuld des Königs Wenzel in Höhe von 1000 Pfund Silber zwei böhmischen Urburern, Eberlin von Kámen und Mikuláš von Věž, bezahlen. Zwei Jahre später, im Jahr 1298, trug Hynek von Dubá in einem anderen Fall zur urkundlichen Regelung der finanziellen Beziehungen zwischen dem König und Oldřich von Hradec bei.

Im Sommer 1300 begleitete Hynek von Dubá gemeinsam mit anderen böhmischen Adeligen den König Wenzel II. bei seinem weiteren Feldzug nach Polen, der mit Wenzels Krönung zum polnischen König in Gnesen endete. Da Hynek schon Erfahrungen mit der polnischen Verwaltungsangelegenheiten hatte, vertraute ihm Wenzel II. die Verwaltung des gewonnenen Großpolens an. Hynek von Dubá blieb in Polen etwa nur bis zum Anfang des nachfolgenden Jahres, spätestens bis zum Mai 1301.

Im Sommer 1301, nach dem Aussterben der Dynastie der Arpad in Ungarn, nahm Wenzel II. für seinen Sohn Wenzel die ungarische Krone an. Die Situation entwickelte sich für die Regierung der Przemysliden in Ungarn nicht positiv. Gegen Wenzel III. stellte sich die ungarische Opposition und gegen beide Przemysliden die Koalition des Papstes mit dem römischen König. Wenzel II. entschloss sich mit militärischer Hilfe für seinen Sohn nach Ungarn zu ziehen. Die Teilnahme von Hynek von Dubá an dem Zug nach Ungarn ist historisch mit einer Urkunde belegt.

Seit April 1305 ist Hynek von Dubá zum ersten Mal in der Funktion des Prager Burggrafen belegt und in dieser Funktion verblieb er bis zu seinem Tod im Jahr 1309. Hynek von Dubá gehörte zu den beliebten Männern am Wenzels Hof. Als Wenzel II. starb, rief er seinen Sohn Wenzel III. zu sich, dann den Protonotar Peter Angeli, den Prager Burggrafen Hynek von Dubá, den höchsten Hofmarschall Tobias von Bechyně und den höchsten Kammerdiener Jindřich von Rosenberg und weitere bedeutende böhmische Adelige und alle verpflichteten sich, den letzten Willen des sterbenden Königs zu erfüllen, insbesondere die Pflicht, alle Schulden zu begleichen.

Eine besondere Stellung behielt mit Hynek von Dubá und das ganze Adelsgeschlecht der Ronowitzer auch in der Regierungszeit von Wenzel III. Dies lässt sich mit der Anzahl der Urkunden belegen, die die Ronowitzer von Wenzel III. erhielten – unter den acht Urkunden, deren Empfänger Angehörige des böhmischen und mährischen Adels waren, waren vier für die Ronowitzer, davon drei für Hynek von Dubá, bestimmt. Nach der Ermordung Wenzels III. bleibt der Angriff auf die Güter des Klosters Zbraslav umstritten, den Hynek von Dubá begangen haben sollte. Es ist nicht ausgeschlossen, dass die Gewalttat sein Sohn Hynek Berka von Dubá beging. Bei der Wahl des neuen Herrschers 1306 entschloss sich Hynek von Dubá nach der Zusage des Ersatzes aller Kosten, Rudolf von Habsburg zu unterstützen. Nach Rudolfs frühem Tod 1307 macht sich die neue, jüngere Generation der Ronowitzer in den weiteren Verhandlungen und Kämpfen um die Thronfolge bemerkbar, die Hynek von Dubá seit den 1290er Jahren auf den Eintritt in das öffentliche Leben vorbereitet hatte, insbesondere sein Verwandter, der ehrgeizige Jindřich von Lipá, und seine Söhne Půta, Hynek Žák und Hynek Berka.

Půta, mit dem Prädikat von Jestřebí, erscheint erstmals in einer Urkunde aus dem Jahr 1295, Hynek Žák wurde für die kirchliche Bahn vorbestimmt und tritt zum ersten Mal 1306 als Prager Kanonikus auf. Der dritte Sohn, Hynek Berka genannt, machte sich erstmals im Jahr 1306 bemerkbar, als er die Güter des Klosters Zbraslav angreifen sollte. Aber ganz eindeutig wird er erst im Jahr 1316 aufgeführt, als er Hauptmann in Glatz war. Der letzte Sohn Hynek war noch sehr jung, denn er wird bei seiner ersten urkundlichen Erwähnung im Jahr 1316 als Hynáček von Houska bezeichnet.

Die Karriere von Hynek von Dubá ist bemerkenswert. Er war 33 Jahre lang fester Bestandteil des königlichen Hofes und seine Dienste leistete er fünf böhmischen Königen - Přemysl Otakar II., Wenzel II., Wenzel III., Rudolf von Habsburg und Heinrich von Kärnten. Allein in der Funktion des Prager Burggrafen verblieb er unter der Regierung von vier böhmischen Königen. Er machte sich um den Aufstieg des nordböhmischen Zweigs der Ronowitzer im letzten Viertel des 13. und am Anfang des 14. Jahrhunderts verdient. Die Ronowitzer wurden in dieser Zeit zu einem der reichsten, mächtigsten und einflussreichsten Adelsgeschlechtern im Königreich Böhmen.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Im Jahr 1284 schwor der böhmische Adel Wenzel II. die Treue und verpflichtet sich, den Frieden mit seinen politischen Gegnern zu wahren (Nationalarchiv Prag, Archiv der Tschechischen Krone 1158–1935, sign. 25; Repro Monasterium).
- Abb. 2. Der böhmische König Wenzel II. auf einer Abbildung im Codex Manesse (Universitätsbibliothek Heidelberg; <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0015>)
- Abb. 3. Ein fiktives Porträt von Hynek von Dubá in Diadochus von Paprocký (Paprocký von Hlohól 1602, Buch 2. Über den Herrenstand, S. 147).
- Abb. 4. Der böhmische König Wenzel II. schenkt im Jahr 1306 Hynek von Dubá und seinem Sohn Hynek das Dorf Holešovice (Archiv der Prager Burg, Archiv des Metropolitankapitel St. Veit, Urkunde 073-III/32; Repro Monasterium).

Übersetzt von Petra Sochová

TVRZ TLUSTEC U JABLONNÉHO V PODJEŠTĚDÍ

FORTRESS TLUSTEC NEAR JABLONNÉ V PODJEŠTĚDÍ

Jiří Úlovec

Praha; jiri.ulovec@seznam.cz

Vesnice Tlustce, nazývaná zprvu Tlustec, vznikla zřejmě až v průběhu 13. století. Jejím prvním majitelem byl Mikuláš z Tlustce, připomínaný k roku 1371, zřejmě stavitel zdejšího dvora s tvrzí. V průběhu 15. století získali majetek Blektové z Útěchovic, kterým pak patřil do počátku 17. věku. Tehdy byl spojen se sousedním valtinovským statkem a od roku 1718 patřil k panství Jablonné – Nový Falkenburk. V 19. století byl opět oddělen, po roce 1945 připadl státu a až po roce 1990 znovu přešel do soukromého vlastnictví.

Gotické sídlo bylo ve dvoře založeno asi ve druhé polovině 14. století. Majitelům sloužilo následujících dvě stě let. Kolem roku 1580 přestalo vyhovovat jejich nárokům a bylo rozšířeno o renesanční přístavbu, doloženou v roce 1586. Starší budova později zanikla, ale mladší se dochovala. Je to obdélné, původně dvoupatrové, po mladších úpravách třípatrové stavení kryté valbovou střechou. Budova tvrze sloužila po roce 1945 výhradně hospodářským účelům. Nebyla dlouhodobě udržována, chátrala a postupně se rozpadla. Dnes z ní stojí jen obvodové zdivo do výše druhého patra a pokud nebude opravena, zcela se zřítí.

Česká šlechta, Blektové z Útěchovic, Pachtové z Rájova, severní Čechy, středověk, tvrz

Village Tlustce, in the beginning called Tlustec, was obviously not founded before the 1200s. Its first owner was Mikuláš of Tlustec, first mentioned as of 1371, who was most likely the builder of a local homestead with fortress. In the course of the 15th century the property was acquired by Blektas of Útěchovice to whom it belonged until the beginning of the 17th century. At this time it merged with the neighbouring farmyard of Valtinov and in 1718 became a part of mansion Jablonné–Nový Falkenburk. In the 19th century it was separated again, after 1945 devolved to the state and no earlier than 1990 it was privatized again.

A gothic settlement within the homestead was founded about in the second half of the 14th century. It served its owners for about two hundred years thereafter. In about 1580 it did not match with their requirements any more and was extended by a renaissance attachment, documented as of 1586. The older building perished later on, but the younger one remained in a good condition. It is a double-floor, after later adjustments a three-floor building with rectangular ground plan and a hipped roof. After 1945 the fortress building was used exclusively for economic purpose. Owing to longlasting lack of maintenance it wasted away and gradually decayed. At the present only two-floor high peripheral walls stand up and unless rebuilt, they will fall apart completely.

Czech nobility, Blektas of Útěchovice, Pachtas of Rájov, North Bohemia, middle age, fortress

Zvlněná krajina mezi Jablonným v Podještědí a Zákupy, jíž dominuje vrch Tlustec o výšce 591 metrů nad mořem, byla osídlena soustavněji zřejmě až během 13. a 14. století. Tehdy v ní bylo založeno několik vesnic, v nichž později stávala panská sídla, tvrze a zámky, centra samostatných statků. Kromě zákupského hradu a zámku a Nového Falkenburku poblíž Jablonného to byly především tvrze v okolí Brniště. Zatímco o Tlustecké – Novém Tolcbachu a Velkém Valtinově bylo na stránkách tohoto sborníku již referováno,^{1/} bývalé tvrze a zámky v Brništi, Hlemýždí, Horním Valtinově, Postřelné, Tlustci, Jablonném a Markvarticích na podrobnější průzkum historického vývoje a vlastnických vztahů k tamním sídlům ještě čekají. Předkládaný příspěvek se zabývá podrobněji historií a stavební podobou tvrze Tlustec.

Tvrz Tlustec, jejíž název je znám z variant Tlustec, Tlustce, Tölzel, Tölzelsdorf (Tölzeldorf) či Tolzbach, se tyčí v bývalém hospodářském dvoře na návrší nad Panenským potokem, asi 250 metrů jižně od zámku ve Velkém Valtinově (obr. 1). Kdysi k němu patřila stejnojmenná víska, ležící asi půl kilometru jihovýchodním směrem, mající dnes úřední jméno Tlustce.^{2/} Doba jejich založení není jistá; lze sice předpokládat, že ves je starší než tvrz, nicméně žádné bližší zprávy či jiné doklady o stáří obou míst dosud neznáme. Dosud nejstarší známou zmínkou proto zůstává záznam z 1. prosince 1371, kdy Mikuláš z Tlustce vlastnil podací právo ke kostelu v Heinrichsdorfu v sousední Lužici, k němuž tehdy dosadil faráře Tučka.^{3/} Také následující dvě zprávy se pojí k tomuto místu. Po Tučkově úmrtí obsadil Mikuláš z Tlustce tamní faru 10. září 1380 Mikulášem a o tři roky později, 18. listopadu 1383, Mikulášem z Mimoně.^{4/} Více zpráv z doby, kdy žil, dosud nebyly nalezeny.

Mikuláš, první známý vlastník Tlustce, zemřel před rokem 1391. Nelze vyloučit, že se stal obětí morové rány, zasáhnuvší v roce 1390 Čechy.^{5/} V roce 1391 jsou totiž v souvislosti s projednáváním odúmrti v Horce zmiňováni sirotci po něm pozůstalí.^{6/} Tímto údajem ovšem končí prozatím známé dějiny Tlustce ve 14. století, neboť následující písemné zmínky se buďto nedochovaly, nebo se je ještě nepodařilo objevit. Od Sedláčkových dob jsme tedy v poznání počátků jeho historického vývoje nepokročili.^{7/} V dějinách vsi a tvrze tak vznikla více než stoletá prouha, neboť na pevné půdě se ocitáme teprve počátkem 16. věku.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem můžeme jen předpokládat, že tlustecký statek buďto vlastnili po určité době Mikulášovi potomci, nebo byl připojen k sousedním majetkům, obdobně jako v případě blízkého Valtinova. Neznáme přesně kdy ho pak získali členové rodu Blektů z Útěchovic. Pocházeli ze stejnojmenné vsi a tvrze, ležící poblíž Stráže pod Ralskem a asi osm kilometrů jihovýchodně od Tlustce. Jelikož jim bylo nedávno věnováno několik speciálních příspěvků, nebudeme se problematikou členů rodu a jejich sídla zabývat.^{8/} Vzhledem k absenci písemných zpráv zbývá konstatování, že Blektové vlastnili nejpozději počátkem 16. století Tlustec. Z jejich bohatého rozrodu tehdy žil především Jan Blekta z Útěchovic, jemuž patřil valtínovský statek s Tlustcem. Jak dlouho jej držel, ovšem nevíme. Snad počátkem dvacátých let předal majetek synům Friedrichovi, Jindřichovi, Hanušovi, Jiřímu a Jáchymovi. Pro druhorozeného Jindřicha tehdy byla oddělena část Valtinova se sousedním Tlustcem. Jelikož Jindřich se psal s přídomkem po tlusteckém statku poprvé v roce 1524, je zřejmé, že k rozdělení dědictví mezi bratry došlo někdy před tímto datem.

Tlustecký statek tedy patřil minimálně od roku 1524 Jindřichovi. Tehdy se po něm psal s přídomkem ve tvaru „na Tlustci“, když byl dvakrát pohnán před komorní soud k po-

1/ Úlovec 1994, Úlovec 2007.

2/ K vývoji místního jména srovnej Profous – Svoboda 1957, s. 342–343.

3/ LC 2, s. 65. K nejstarším zprávám srovnej Šimák 1938, s. 776.

4/ LC 3–4, s. 138 a 162.

5/ Podrobněji Kolektiv 1996, s. 57–64 a zvl. s. 63, a dále Bobková – Bartlová 2003, s. 12.

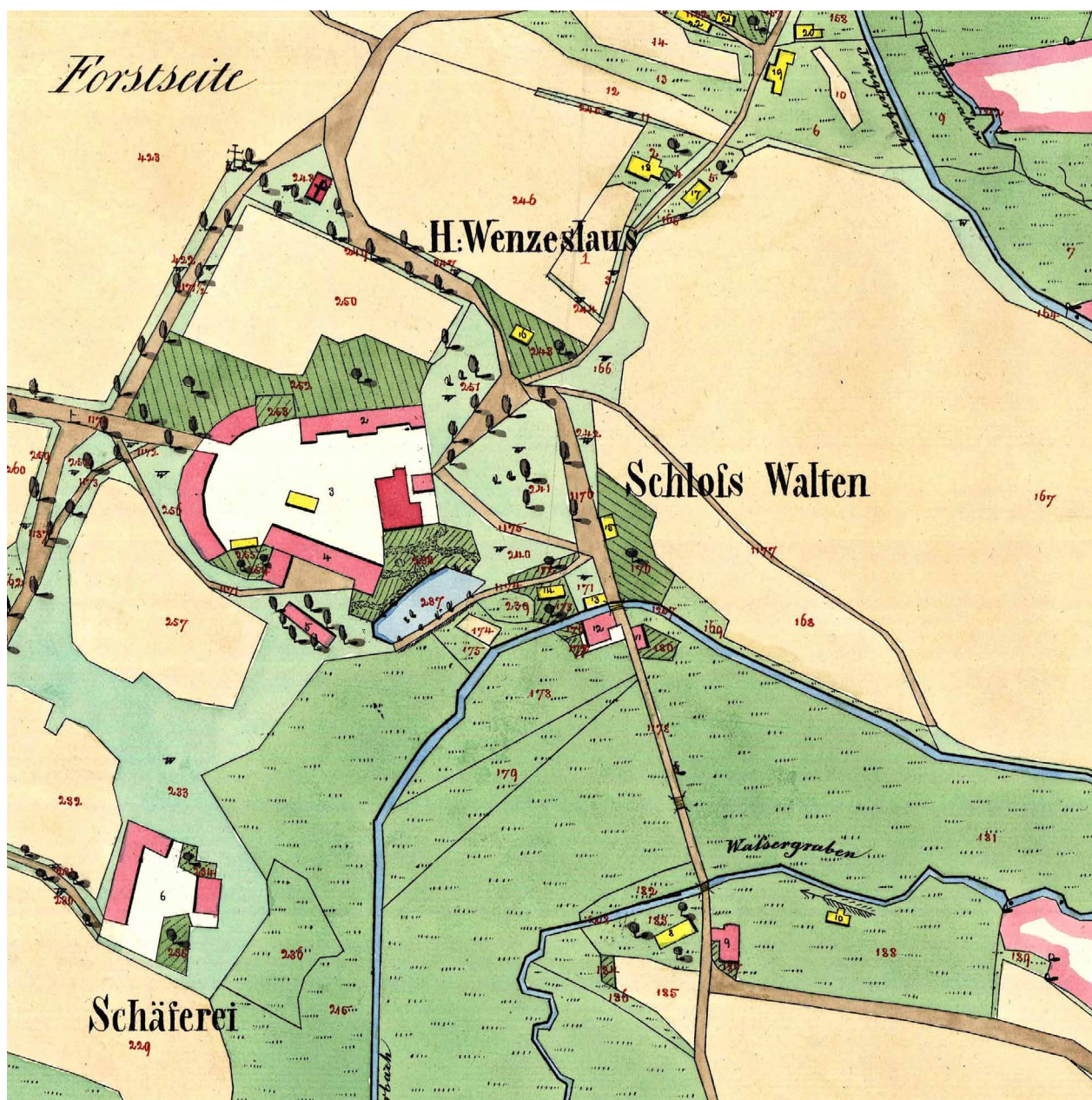
6/ AČ 31, s. 68–71, č. 97.

7/ Sedláček 1895, s. 292. K tomu srovnej starší práci Josefa Meissnera 1879, s. 188–189, s některými chybnými údaji. Kompilací údajů publikovaných oběma autory vznikla stať v kolektivním díle z roku 1984, s. 469–470.

8/ Byl to především Škabrada 1990 a dále Úlovec 2006.

9/ NA – KomS 26, fol. 105v, a 139, totéž viz AČ 33, s. 18–19, č. 5233, a s. 247, č. 5971.

10/ Brikcí z Licka, Titulář, Praha 1534, fol. J 1.

Obr. 1. Tlustec (okr. Česká Lípa), výřez z císařského otisku mapy stabilního katastru Velkého Valtinova z roku 1843. V její horní části je rozložena budova valtínovské tvrze a zámku, zaujímající východní okraj poplužního dvora, jižně odtud stojí dvůr Tlustec, označený jako ovčín („Schäferei“) s tvrzí ve východním průčelí (Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřičtví a katastru, www.cuzk.cz).

dání svědectví proti Prokopovi z Vartenberka,^{9/} a s tímž přídomkem, ovšem v chybně zapsaném tvaru „a na Tlusczy“ ho nacházíme také v tituláři české šlechty z roku 1534.^{10/} Nástupci v držbě statku byli pravděpodobně jeho synové, Sebastián Blekta z Útěchovic s bratrem Mikulášem. Na rozdíl od předcházejících vlastníků statku o nich zůstalo dochováno přece jen více zpráv. Dosud nejstarší a hned velmi důležitá pochází z roku 1540. Ta totiž dokládá, že zmíněné rozdělení blektovského majetku buďto nebylo definitivní, nebo bratři později jeho držbu opět spojili. Sebastián Blekta tehdy totiž uzavřel smlouvu s již známou pětici členů rodu sídlící především na sousední valtínovské tvrze, s bratry Friedrichem, Jindřichem, Hanušem, Jiřím a Jáchymem, tedy s jeho otcem a čtyřmi strýci. Ve smlouvě se přiznal k dluhu ve výši 100 kop českých grošů a pojistil jim ho na tlusteckém majetku s právem uvázat se „v Tlustec v tvrz, v dvůr

poplužní s poplužím, v Valtinově půl vsi a v polovici dvorů kmetcích s platem, což tu má, v Postřelnou ves celou a dvory kmetcí s platem, s dědinami, lukami, lesy“ a dalším příslušenstvím, pokud by dluh neuhradil ve stanoveném termínu.^{11/} O skutečnosti, že v žádném případě nešlo o běžný dluh, svědčí vklad podobného závazku pětici uvedených bratrů, pojištěný na valtínovském statku s tím, že pokud by mu pohledávku do konce jejich životů nevyplatili, povolují mu uvázat se „ve Valtinově v tvrzi, v dvůr poplužní s poplužím, v Šnekendorf ves celou a dvory kmetcí s platem, s mlejnem tudíž, v Brniště ve dva dvory kmetcí s platem, což tu mají“ a v další příslušenství statku.^{12/} Uzavřené smlouvy proto lze považovat za jeden z poměrně běžně užívaných způsobů, jak uchovat majetek v držení rodu pro případ, že by některá větev vymřela bez přirozeného dědice.

Jak bylo na svém místě uvedeno, Sebastián držel tlustecký statek s bratrem Mikulášem. Důvod, proč nebyl mladší z dvojice uveden ve smlouvách z roku 1540, neznáme. Oba bratři se připomínají společně poprvé o rok později, tedy v roce 1541. Tehdy byl projednáván hraniční spor mezi majiteli sousedních pozemků, konkrétně mezi jmenovanými bratry a Kašparem Hiršpergárem z Königsheimu na Vartenberce (dnes Stráž pod Ralskem) „vo horu řečenou Tlustecká“.^{13/} Následující spor mezi týmiž stranami „vo díl hory Tlustecké a o louky“ mezi Hlemýždím, Hlohovou a Luhovem ukončila smlouva podepsaná v roce 1546.^{14/} Jiný spor vedl v roce 1545 samotný Sebastián, resp. byl pohnán před komorní soud sousedem Mikulášem Mnětickým ze Mnětic a obviněn, že nechal cestu „od starodávna bylou, pod Tlusteckou horou ležící, zasekati a zarubati“, čímž mu brání jezdit bez překážek na vlastní louku.^{15/}

Záznam z roku 1546 je poslední, který se bratrů týká. Písemné prameny o nich poté mlčí. Je tedy pravděpodobné, že neznámo přesně kdy po roce 1546 zesnuli. Tím ovšem vstoupily v platnost smlouvy uzavřené v roce 1540. Skutečnost, že tlustecký statek s valtínovským podílem připadl známé pětici bratrů vlastnicích zbylý díl Valtinova, dokládá zpráva z téhož roku. Jeden z dědiců, Jiří Blekta z Útěchovic, totiž zapsal věno manželky Heleny, rozené z Gersdorfu, na valtínovském statku a „v Tlustci na tvrzi a na dvoru poplužním s poplužím“ a dalším příslušenstvím ve výši 150 kop českých grošů a přiznání vložil do zemských desek.^{16/}

Rokem 1546 tak skončilo přímé vlastnictví Tlustce Sebastiánem a Mikulášem a přešlo zpět na jejich otce a strýce. I přes Jiřího zápis věna se zdá, že bratři vlastnili spojený valtínovsko-tlustecký statek několik let společně a jeho úplné rozdělení proběhlo teprve v letech 1548 až 1552. Tento předpoklad posilují dvě zprávy. V roce 1548 zapsal Jáchym Blekta věno manželce Dorotě, rozené z Gejzinku, ve výši 200 kop českých grošů na vlastním tlusteckém majetku s tvrzí,^{17/} kdežto Jiří Blekta zrušil v roce 1552 vklad manželčina věna z roku 1546 na Valtinově a Tlustci a zapsal ho jen na Valtinově.^{18/} Jáchym se tímto aktem stal samostatným vlastníkem tlusteckého majetku, na němž zapsal v roce 1555 zvýšení manželčina věna na částku 400 kop českých grošů.^{19/} Pro úplnost dodejme, že Jiřímu s Friedrichem zůstal ve společné držbě valtínovský statek s tvrzí, kdežto Jindřich s Hanušem převzali vsi Brniště a Hlemýždí a finanční hotovost jako vyrovnání ceny mezi jejich podíly.

Tlustec tedy vlastnil nadále samotný Jáchym. V roce 1556 byl zaznamenán v dalším tituláři české šlechty s přídomkem „na Tlustcy“.^{20/} O rok později ho nacházíme v seznamu poplatníků berně, kdy musel odevzdat odhad výše majetku k daňovým účelům. Mezitím zesnul jeho bratr Hanuš-Jan a on byl určen jedním ze správců pozůstalosti,

11/ NA – DZV 249, fol. B 6–6v (= fol. B 12v–13), vklad z roku 1542.

12/ Tamtéž, fol. B 5v–6 (= fol. B 12–12v), vklad z roku 1542.

13/ NA – NP, i. č. 81, fol. 84–87v (= fol. B 13–15v), totéž AČ 30, s. 87–92, č. 30.

14/ Tamtéž, fol. 116v–117 (= fol. C 4), totéž AČ 30, s. 123–124, č. 41.

15/ NA – KomS 49, fol. D 16v–18.

16/ NA – DZV 8, fol. C 10v–11.

17/ Tamtéž, fol. H 22v.

18/ NA – DZV 10, fol. F 26–26v.

19/ NA – DZV 8, fol. H 22v, juxta.

20/ Mikuláš Šud z Semanína, Titulář, Praha 1556, fol. T 4v. Použitý výtisk uložen v NA – Knihovna, sign. IV C 44.

takže odhad přiznal za majetek vlastní i pozůstalý po bratrovi.^{21/} Někdy v této době také zesnula jeho manželka Dorota. Kolem roku 1563 se oženil podruhé a za manželku popjal Annu, rozenou ze Šenfeldu. V roce 1563 jí pak zapsal „na tvrzi Tlustci, na dvoru tudíž poplužním s poplužím, na vsi tudíž Tlustci a dvorech kmetcích s platem, na mlejně tudíž“ a dalším příslušenstvím věno ve výši 300 kop českých grošů.^{22/}

Jáchym Blekta byl aktivní také politicky. V roce 1561 byl na říjnovém zemském sněmu zvolen zpravodajem („relátorem“) zemského sněmu za rytířský stav.^{23/} V roce 1567 pak byl na zemském sněmu zvolen jako výběrčí berně v Litoměřickém kraji.^{24/} Šedesátá a počátek sedmdesátých let, tedy prakticky celý zbytek jeho života, pak vyplňovaly vleklé spory se sousedy a zvláště s příbuznými Blekty. Vše začalo již v roce 1559 sporem s Kateřinou Blektovou, manželkou Jiřího Mengesreitera z Truglova, o průběh hranic mezi pozemky v okolí vsi Brniště. Jáchym nejprve pohnal před soud Kateřinu, ale poté co druhá strana požádala o úřední stanovení rozsahu škod a obeslala před soud jeho, rozhodl se pro obdobný postup. Na deskovém úřadu v Praze požádal o vyslání komorníka a s ním vykonal 4. září 1559 úřední obhlídku.^{25/} O výsledku sporu nejsme zpraveni, lze však předpokládat, že obě strany se nakonec dohodly na jeho smírném ukončení. V závažnějším sporu se ovšem ocitl v roce 1564. Ke komornímu soudu ho tehdy obeslala jeho neteř Anna, dcera zesnulého bratra Hanuše, mezitím dospěavší a provdaná za Hanuše Elsnice z Elsnic. Jáchym totiž opomněl, že byl úředně ustanoven správcem jejího dědictví, s čímž nebyla spojena jen příjemná stránka „péče“ o cizí majetek, ale také určité povinnosti, které neplnil; po právu jí náležející majetek jí prostě „zapomněl“ vydat.^{26/} Nezapomněla však Anna a jejich vzájemný spor se vlekl do roku 1566. Tehdy soud rozhodl a dal Anně za právo; upřímně řečeno Jáchym nemohl jiné rozhodnutí ani očekávat.^{27/} Byl proto přinucen vyznat, že byl skutečně ustanoven Anniným poručníkem a správcem majetku, nicméně v nouzi měl i štěstí, neboť Anna si vysoudila nárok jen na movitou součást pozůstalosti.^{28/} Jáchym se však z nám neznámých důvodů rozhodl Anně znepříjemnit a oddálit převzetí majetku, jenž jí byl úředně přisouzen. Proto se zmocnil veškerých movitých součástí dědictví. Nelze se tedy divit, že spor se vlekl další rok, než Anně došla trpělivost a požádala na pražském deskovém úřadu o stanovení komorníka, s nímž poté vykonal úřední obhlídku majetku v Brništi. Komorník vypověděl toto: „Nejprve jsem byl přiveden do dvora při vsi Brništi, tu mi byly pokoje všechny zotvíraný a okazovaný, v kterýchžto pokojích jsem spatřil, že žádných svršků se nic nenašlo kromě ve světnici kotel na kamnech měděný a hrnec jeden v kamnách týž měděný a nahoře u jedny komory soudek prázdný, žádnýho dna v něm nebylo. Též jsem byl přiveden do stodoly, tu jsem spatřil, že žádného obilí jednoho snopu se nenašlo, ani jedna votep slámy.“ Okulární vizitace příslušenství pak pokračovala v obdobném duchu, neboť, jak komorník konstatoval, Jáchym Blekta stačil všechny movité věci odvézt a na majetku navíc způsobil škody.^{29/}

Jáchym tento výsledek musel očekávat, takže byl připraven přejít do rázného protiútku. Dne 1. listopadu 1567 obeslal Annu k soudu a požadoval po ní, „aby jemu z poručnictví děkování deskami zemskými učinila, a to v pátek po svatě Kateřině nejprve příští [28. listopadu; pozn. aut.] podle zřízení zemského“. Jinými slovy požadoval, aby se Anna spokojila s podílem z dědictví, který jí ponechal, a úředně přiznala („poděkovala“), že ho řádně přijala a vůči Jáchymově osobě nemá a ani v budoucnu nebude mít další požadavky.^{30/} To ovšem neměl udělat, neboť jeho návrh zavánějící nestoudností byl vzápětí briskně odmítnut s poukazem, že Anně stále ještě neuhradil škody způsobené na dědictví během jeho správy, takže rozhodně nemá nárok požadovat po

21/ Placht 1950, s. 45, č. 45.

22/ NA – DZV 14, fol. N 10v.

23/ Sněmy české 3, s. 74.

24/ Tamtéž, s. 396.

25/ NA – DZV 54, fol. G 14–15, vklad z roku 1560.

26/ NA – DZM 100, fol. A 16v–17.

27/ Tamtéž, fol. A 16v–17, juxta.

28/ Tamtéž, fol. A 17, juxta.

29/ NA – DZV 58, fol. P 17v–19.

30/ NA – DZM 100, fol. B 21.

ní poděkování za poručníkování. Jáchym tak spor prohrál a škody musel uhradit.^{31/} O skutečnosti, že výsledek sporu pak neměl právě dobrý vliv na úroveň příbuzenských vztahů, nelze pochybovat.

Anna však nepředstavovala jediný Jáchymův problém. V roce 1566 ho pohnal k soudu Jindřich Hyršpergár z Königsheimu a na Vartenberku jako poručníka sirotků a majetku po zesnulém Janu Blektovi, jeho bratrovi, a požadoval předložení listu, který zaslal dříve Janovi s požadavkem, aby ve vsi Hlemýždí zastavil „do čtyř neděl šenk piva v nově zaražený“, který hodlal použít jako důkaz proti Jáchymovi. Jelikož list byl vyhotoven na Vartenberku 6. prosince 1564, Jindřich čekal na reakci Jana a později Jáchyma skutečně dlouho. O výsledku sporu však nejsme informováni.^{32/}

Z doby sporů s Annou Elsnicovou z Útěchovic a Jindřichem Hyršpergárem se dochoval záznam z roku 1567 o Jáchymově uhrazení zemské berně. Ze čtyřiceti osedlých tehdy zaplatil kopu a 52 a půl českého groše; pro zajímavost uvedme, že Anna, vlastníci kromě otcevo pozůstalosti také statek Hlemýždí, platila berni ze čtrnácti osedlých.^{33/} Vraťme se však do tehdejší reality. Sotva pro Jáchyma skončil jeden dlouholetý spor, začal další. V roce 1570 se ocitl v ne právě dobrých vztazích s Kateřinou Mengesreiterovou, rozenou Blektovnou z Útěchovic. Pře začala shodně jako předchozí o sporné hranice statků v okolí Brniště, neboť Jáchym jí některé pozemky údajně zabral. Spor však začal kupodivu Jáchym, který nejprve pohnal Kateřinu k soudu. Druhá strana si ovšem vyžádala na úřadu menších desek zemských úředníka, s nímž poté vykonala obhlídku poškozených mezníků mezi pozemky obou svářících se stran. Není bez zajímavosti, že mezi svědky přítomnými při obhlídce byl také Jan Elsnic z Elsnic, Annin manžel a Jáchymův sok z jednoho z minulých soudních procesů.^{34/} Kateřina byla s výsledkem obhlídky tak spokojena, že ihned po jejím skončení pohnala Jáchyma před soud sama.^{35/}

Jáchym proto postupoval obdobně a také si pozval komorníka od deskového úřadu, s nímž vykonal 26. července obhlídku všech sporných míst.^{36/} To je současně dosud poslední známá zpráva o průběhu jejich pře, neboť následně jsme informováni jen o skutečnosti, že kauza byla odložena „pro vězení člověka“.^{37/} Zdá se ovšem, že spor pouze utichl; z roku 1575 totiž existuje doklad o žádosti Kateřinina manžela Jiřího Mengesreitera o vyslání komorníka k sepsání stížnosti na manipulaci s mezníky mezi pozemky jejich statku a Jáchymova majetku s žádostí o jejich ohledání.^{38/}

Tlustecký pán se ovšem ocitl ve sporu také s majiteli statku ležícího při severní hranici jeho panství, s majiteli Valtinova. V roce 1571 ho obeslal k soudu Adam Blekta na Valtinově za sebe i nedospělého bratra Šalamouna a obvinil ho, že již v roce 1570 narušil jejich práva na valtínovských pozemcích.^{39/} Jáchym, jsa poučen předchozími spory, proto požádal o rok později deskový úřad o vyslání komorníka, který s ním poté prošel 16. března všechna sporná místa na hranicích, týkající se zejména mostků a cest. Komorník Matyáš Pekárek vypověděl mj., že „nejprve jsem byl veden od tvrze tlustecký cestou před mosty, který jsou kladený přez potoky až na druhou stranu, vše po gruntech pana Jáchyma Blekty z Outěchovic do vsi, kteráž též slove Tlustec“.^{40/} Poté popisoval průběh mezních hranic, cest a pozemků; o výsledku sporu ovšem nejsme zpraveni. Nelze vyloučit, že souvisel s událostmi z roku 1573. Tehdy totiž pro změnu Jáchym pohnal před komorní soud oba bratry Blekty, Adama se Šalamounem, a požadoval po nich, aby k soudu dopravili jejich poddaného ze vsi Postřelná, který napadl s ručnicí jeho poddaného.^{41/}

31/ Tamtéž, juxta.

32/ NA – DZM 164, fol. C 12.

33/ Kollmann 1963, s. 185.

34/ NA – DZV 60, fol. E 28–29v.

35/ NA – KomS 64, fol. D 1v.

36/ NA – DZV 59, fol. Q 2v–3v.

37/ NA – KomS 64, fol. D 1v, juxta.

38/ NA – DZV 62, fol. A 7v–8v.

39/ NA – KomS 64, fol. E 7–8.

40/ NA – DZV 60, fol. L 10–11v.

41/ NA – KomS 64, fol. G 4v–5.

Jáchym Blekta je mezitím připomínán v tituláři české šlechty z roku 1572.^{42/} Se dvěma manželkami měl syny Václava, Adama, Jindřicha, Kryštofa, Friedricha a Bernarta. Nejstarší sourozenec, Václav, předstoupil v roce 1578 před bratry a požádal je o oddělení ze společného majetku. Následně obdržel část Valtinova patřící do té doby k Tlustci, z něhož vytvořil nový samostatný statek se sídlem, nazývaný Horní nebo Hořejší Valtinov.^{43/} Na tluštěckém majetku, k němuž patřila ještě ves Postřelná a dvůr s příslušenstvím v Brništi, poté zůstalo zbylých pět dědiců. Ti hospodařili zprvu společně pod vedením nejstaršího, Adama Blekty. Z této doby zůstalo dochováno několik zpráv o sporech se sousedy, z nichž vyberme alespoň jeden. V roce 1579 obehnal Jiří z Berbisdorfu, majitel sousedního statku Tluštěcká – Nový Tolcbach, Adama a obvinil ho, že poškodil jeho poddaného, Jana či Hanuše Petrlíka, rychtáře, za což po něm žádal odškodné ve výši 20 kop českých grošů. Jednalo se o to, že Adam vstoupil v sobotu 13. října 1576 na Jiřího pozemky „pod Tluštěckou horou“ a řečenému Janu Petrlíkovi „zajal“ dvě krávy. Projednávání záležitosti se táhlo několik let, až se Jiří domohl práva, nicméně v roce 1585 ho pohnal pro změnu Adam a žádal po něm alespoň náhradu „škod útratních“.^{44/} Adam Blekta s bratry se téhož roku, tj. 1585, stal dědicem stejnojmenného strýce Adama na Valtinově, který jim odkázal v případě úmrtí vlastních dětí, syna a čtyř dcer, a bratra Šalamouna veškerý majetek.^{45/}

V roce 1586 padlo mezi bratry rozhodnutí rozdělit dědictví po otci na pět dílů. Po pravdě řečeno podnět nevyšel od Adama Blekty, ale od jeho mladších sourozenců. Ti ho údajně již několik let předtím žádali marně o vydání náležitých podílů z dědictví a teprve když jejich prosby neuposlechl, obeslali ho před úřad a po dalších dvanácti nedělích bez Adamovy reakce se nakonec uvázali v držení statku. Teprve po tomto postupu byl Adam ochoten přistoupit na jejich požadavek a 21. února připravil návrh, který odeslal úřadu zemských desek. Návrh, podepsaný kromě něho ještě Jindřichem z Vartenberka, Erazimem Hyršpergárem z Königsheimu a Volfem ze Salhausenu, vlastně sestával z pěti tzv. dílčích cedulí, čili pěti dokumentů popisujících rozsah nemovitého a movitého majetku přiděleného ke každému dílu. Adam úvodem každé cedule zdůraznil, že návrh na rozdělení vypracoval proto, že „chtíce bratři moji nedílňi, každý díl svůj (jakž pak i spravedlivě) míti, toho jsou ode mě žádali, a protož nahoře psaný Adam starší Blekta, slyšíce takovou jejich žádost, prohlídajíce k tomu, aby láska bratrská mezi námi s pomocí Pána Boha všemohoucího zůstala“. K návrhu rozdělení vlastního majetku nutno říci, že Adam se příliš nesnažil rozdělit celý majetek konkrétním způsobem, ale každému dílu jednoduše připsal ideální pětinu z majetku.^{46/}

Reakce jeho bratrů byla proto víceméně předvídatelná. Pokud Adam uvedl, že po něm chtěli návrh na rozdělení majetku, jejich požadavek nesplnil, neboť dílčí cedule ho vlastně jen popsaly. Bratři proto s navrženým způsobem rozdělení nesouhlasili, a kritizovali zejména část návrhu týkající se tluštěcké tvrze. Jelikož starší Jindřich s Kryštofem dleli v téže době na Moravě, přímými Adamovými odpůrci byli nejmladší Friedrich s Bernartem. Friedrichovi byl na jeho žádost dokonce vydán 21. března tzv. obranný list, opravňující ho k držbě statku kvůli nepředání řádného podílu. Bratři poté sice dílčí cedule 23. dubna vyzvedli u soudu, ale současně se zamítavým stanoviskem je 24. května témuž úřadu vrátili.

Adam mezitím 21. března obeslal před soud bratry Friedricha s Bernartem a požadoval, aby k úřadu zemských desek přinesli dílčí cedule statku, které si údajně vyzvedli a uvázali se v držení příslušného dílu majetku.^{47/} Vzhledem k následujícímu vývoji však

42/ Jiří Černý, *Titulář, Praha 1572, fol. W 6.*

Použitý výtisk uložen v NA – Knihovna, sign.

IV C 47 [stará signatura 21 H 3]

43/ NA – DZV 63, fol. M 14v–15v.

44/ NA – DZM 219, fol. A 16v–17 a KomS 15, fol. H 19–19v.

45/ *Adamova závěť v NA – DZV 128, fol. F 16–19v.*

46/ NA – ÚDZ, kart. 18, i. č. 410/13, pět dílčích cedulí označených A primum až E 1 s přitíštěnými pečetěmi.

47/ NA – DZM 115, fol. B 12v.

musel změnit taktiku a listem z 21. září odpověděl ke každé výhradě.^{48/} To však mělo za následek jen nový Friedrichův list z 18. října. V něm zmínil především fakt, že když na úřadu vyzdvihl dílčí cedule a nahlédl do nich, „poznal v nich mnohé nedostatky na skrácení a ublížení mé spravedlnosti a dílu mě z téhož statku náležitého, je jsem zase i s odporem a příčinami, za kterýmiž jich přijítí a jim místa dáti nemoha, ke deskám zemským složil“. To byl hlavní důvod jeho zamítavého postoje. Dalšími konkrétními chybami bylo, že Adam pověřil vyzvednutím jen dva nejmladší bratry, totiž jeho a Bernarta, kdežto na starší Jindřicha s Kryštofem „zapomněl“. Bratři tehdy sice pobývali na Moravě, nicméně ani to nemohl být důvod jejich vyloučení z účasti na přímém rozdělení majetku. Když se od Friedricha dozvěděli o situaci, ihned mu zaslali odpověď s tím, že „takových cedulí spletených a nedostatečných přijítí, ani jim místa dáti, nebudou chtítí a nás napomínaje, abychom také my jim místa nedali a na škodu jich žádné z nich sobě nebrali a nepřijímali. A tak vidí se nám, že jsme nebyli ani tím povinni, abychom je od desk vyzdvíhovali a proti nim jakou odpověď dávati měli, poněvadž bratr nás jiných v tom obeslání jest pominul.“ Friedrich proto nově navrhl, aby tlustecká tvrz byla rozdělena jen na dva díly a zbývající tři podíly vypořádány pozemky a penězi. V závěru navrhl, že rozdělení by se mohlo zpracovat společně s dobrými „pány a přáteli“, aby nebyl zbytečně obtěžován pražský úřad. List totožného obsahu pak poslal úřadu rovněž Bernart Blekta.^{49/}

Bratři se nakonec rozhodli tak, že 16. prosince zpracovali nový návrh na rozdělení majetku „pro zachování svornosti a lásky bratrské a ujití hadruňků a nesnází co nejdříveji možné bude“ takovým způsobem, že majetek rozdělili na pět dílů tak, že k prvnímu dílu zapsali starou tvrz s několika místnostmi v nové tvrzi, část dvora s ovčínem a pozemky, k druhému dílu novou tvrz, část poplužního dvora s ovčínem a další pozemky a k třetímu dílu poplužní dvůr v Brništi s pozemky. Jelikož pak „všechn statek pozemský na gruntech i se všemi svršky a nábytky po panu otci našem dobré paměti pozůstalý na první, druhý a třetí díl položen jest“, majitele čtvrtého a pátého dílu musel odškodnit hotovými penězi, takže majitel prvního dílu vyplatí majiteli čtvrtého dílu do roku ode dne převzetí prvního dílu majetku částku 4250 kop míšeňských grošů a majitel třetího dílu taktéž držitel čtvrtého dílu vyplatí 250 kop míšeňských grošů a obdobně měl být vyplacen rovněž držitel pátého dílu.^{50/} Nový návrh akceptoval zcela jistě skutečnost, že dva prostřední bratři tehdy již pobývali na Moravě, jak výše zmíněno, kde také natrvalo zůstali. Lze důvodně předpokládat, že než nemovitý či movitý majetek jim spíše vyhovovalo přijmout hotové peníze, které potřebovali na zakoupení nemovitostí právě na Moravě.

Adam Blekta odpověděl listem z dubna 1587, v němž vyjádřil údiv a poté jisté znechucení nad postupem mladších bratrů. Konstatoval, že nepřijali nejen jeho návrh, ale ani doporučení dalšího postupu od úředníků, ale přišli s protinávhrhem, v němž „dluhy otcovské nerozdělili, a v těch pěti dílčích cedulích nespečetěných a ke deskám položených [ješto já je toliko za skarty, Correctury, a ne za pořádné cedule držím, a proti právu a zřízení zemskému, s artikuly mně odpornými jsou], o úrocích od nich zadržalých žádná zmínka se nečiní, dokládajíc tiž bratři moji mladší, jestliže bych já jakožto nejstarší bratr podle jejich Concepty ke deskám položené, týž statek tak rozdělil, chtěli by na tom přestati, a tak mladší po pořádku voliti, kteréžto jich sepsané notule neb Concepti já nesoudím, ani nezamítám, než k spravedlivému rozeznání mezi mnou a nimi Vaší Milosti podávám“. Dále vyjmenoval nedostatky a chyby, které měl podle jeho názoru návrh bratří. Bylo to zejména přidělení budov tvrze ke dvěma

48/ NA – ÚDZ, kart. 18, i. č. 410/13, dva opisy označené G 1.

49/ Tamtéž, dva opisy označeny H 1 a J 1.

50/ Tamtéž, pět neověřených dílčích cedulí označených A primum až E primum.

dílům a rozdělení dvora včetně chlévů a ovčína.^{51/} Na jeho podání odpověděli Friedrich s Bernartem společným listem z června 1587. V něm dali jasně najevo, že s bratrovým postupem nesouhlasí a dokonce uvedli, že „rozuměti jest tomu dobře, že týž pan bratr náš nejstarší chtěl by nás tudy z práva našeho a ze zřízení zemského vyvésti a vytáhnouti, a povinnost dělení téhož statku na nás vstrčiti, več my se dáti nemíníme“. Dále konstatovali, že nedošlo k žádné dohodě, aby proti zvyklostem a zemskému zřízení nastala opačná situace, tj. že oni jako nejmladší bratři by své právo „volení dílů proti němu“ ztratili a naopak měli sami připravit dílčí cedule, aby si nejstarší bratr mohl díl vybrat, „jak k tomu směřuje“. Protože pak jejich návrh z prosince 1586 nebyl Adamem přijat, oni nehodlají kritizovat jeho další postup a nebudou se vyjadřovat k bratrovým impertinencím, ale setrvávají v odporu proti původnímu návrhu rozdělení. Budou akceptovat vzniklou situaci, když by sice „každej z nás o jistém dílu statečku toho našeho věděl“, ale přesto i po uvázání se ve statek Adama nevyloučí a naopak „ze srdce rádi jakožto bratru staršímu toho přejeme, aby s námi netoliko tu bytem zůstával, ale také vychování své náležitě s manželkou i s čeládkou svou měl, s námi stolil, a co Pán Bůh ráčí naděliti a požehnati podle možnosti naší a skromnosti hospodářství a užitkův toho statečku, totižto pokrmův a nápojův, užívati mohl“. V závěru dodali, že nejstaršímu bratrovi nabízeli již několikrát „sousedy a přátele“ jako pomocníky spravedlivého rozdělení majetku, nicméně museli konstatovat, že on nabídku stále odmítá, „po královsku sám v svém pokoji zůstávajíc nás k sobě netoliko pustiti nechce, ale ani s námi mluvití a nám se téměř ukázati“.^{52/}

Řešením Adamovy neústupnosti a odporu bratří vůči jeho postupu bylo pouze prodloužení společného vlastnictví tlusteckého statku.^{53/} A tak pět bratří nadále drželo Tlustec s Brništěm. Je ovšem zajímavé, že do tituláře české šlechty z roku 1589 byl zařazen pouze nejstarší Adam, (a to jako Adam starší pro odlišení od příbuzného Adama mladšího na Valtinově), pomineme-li jeho dávno zesnulého otce Jáchyma, který byl uveden zřejmě jistou setrvačností nebo prostě opisem stavu z předchozího tituláře, vydaného v roce 1572.^{54/} Nelze vyloučit, že v neuvedení jeho bratrů se odrazilo Adamovo dřívější výlučné postavení ve správě statku. Z doby sporů o dělení majetku zůstala dochována zpráva o činnosti nejmladšího bratra Bernarta Blekty. V roce 1587 ho totiž pohnal k soudu soused, již zmíněný Adam Blekta mladší na Valtinově, a obvinil z urážky, protože Bernart ho prý při jeho návštěvě 13. září 1586 „v domu a příbytku na tvrzi Tlustci“ urazil, když o něm jako strýci řekl, že „v hrdlo lhal“. Je možné, že Adam se zastával Bernartova staršího bratra, což v něm mohlo snadno vyvolat určitou nevoli, takže k uvedenému výroku neměl daleko. Na první pohled jednoduchá soudní pře se ovšem táhla až do roku 1594, kdy byl na Bernarta vydán tzv. zatýkácí list a teprve poté došlo ke vzájemné dohodě mezi oběma stranami.^{55/} Z roku 1592 pak zůstal dochován záznam o půhonu Friedricha Blekty na Dětricha ze Švendy a Hohenlandsbergu na Hlemýždí a Tlustecké. Důvod sporu byl docela prozaický. Dětrich byl totiž od 25. července Friedrichovým tchánem, neboť mu vystrojil svatbu s dcerou Alžbětou. Zapomněl ovšem, že jí slíbil věno ve výši 500 kop míšeňských grošů a že Alžběta měla nárok také na podíl z matčina majetku, který si přinesla do manželství. Jelikož pak ještě v roce 1592 čekali novomanželé na slíbené a nárokovatelné peníze marně, po Friedrichovi pohnala Dětricha také dcera.^{56/} Výsledkem spojené akce byl nakonec podpis kýžené smlouvy, v níž Dětrich přiznal vlastní závazky a slíbil je vyplnit. Písemné prameny pak dokládají ještě jeden spor. Taktéž v roce 1593 pohnal staroměstský měšťan Kryštof Teyvl Friedricha Blekty k soudu z dluhu 23 kopy míšeňských grošů, neboť Friedrich mu „zapomněl“ zaplatit za „karkuli aksamitovou“, tj. za aksamitový čepec.^{57/}

51/ Tamtéž, 8 sešitých neoznačených folií.

52/ Tamtéž, 2 neoznačená folia.

53/ Sedláček 1895, s. 292, vystihl situaci charakteristikou „jak se zdá, nemohli [tj. bratři, pozn. aut.] rozdělení pro námitky některých dokonati. Zůstali tedy v nedílu.“

54/ Sebastián Fauknar z Fonkenštejna, Titulář, Praha 1589, fol. W 2 a Aa 5v. Použitý výtisk uložen v NA – Knihovna, sign. ST IV C 12

55/ NA – KomS 16, fol. K 1v–2.

56/ Půhony v NA – KomS 17, fol. U 19–20, U 20–W 1 a W 1–2.

57/ NA – DZM 137, fol. G 28v.

Následující události nabraly nečekaný kurs. Někdy v této době zesnul nejstarší z tlusteckých bratrů, Adam starší. Situace, kdy bratři vlastnili společný majetek, přestala být poté nadále udržitelná. Jelikož se zdá, že Adamovým úmrtím odešel úhlavní odpůrce rozdělení Tlustce, zbylí bratři se zřejmě snadno dohodli. Nutno podotknout, že k rychlé dohodě přispěly jistě také potíže finančního rázu. Na základě dosud známých údajů je sice neumíme přesně popsat, nicméně jistě existovaly, jak dokládá Adamův list z roku 1586, zmiňovaný výše. Připočteme-li k tomu ještě fakt, že po zesnulém Adamovi zůstal nedospělý syn Jáchym s nárokem na část podílu po otci, jediným rozumným východiskem z nastalé situace se tak stal prodej statku. Zbývalo se tedy rozhodnout, komu ho nabídnout. Upřímně řečeno vzhledem k rozložení jeho součástí v okolí valtínovského statku bylo celkem logické, že kupec by měl být hledán v okolí centra tlusteckého majetku. Bratři také zřejmě oslovili jako prvního strýce Adama (dříve označovaného jako mladší) z valtínovské větve rodu a on jejich nabídku přijal. A tak se „v úterý po rozeslání svatých Apoštolů“, tj. 17. července roku 1593, odehrálo pravděpodobně na tlustecké tvrzi a za účasti zemských úředníků Jana Sezimy ze Sezimova Ústí a v Úštěku a Adama Bzenského z Proruby na Niměřicích a Bezně závěrečné jednání vývoje majetkových vztahů ke statku tlustecké větve Blektů z Útěchovic, zvláště v předcházejících deseti letech velmi dramatické.

Jak již řečeno, podpisu smlouvy, ale jistě také koncipování jejího obsahu byli přítomni zemští úředníci, které vyslal k jednání zemský soud. Bylo to pochopitelné, neboť měli zajistit, že budou dodržena všechna práva a zejména nároky sirotka Jáchyma Blekty a jeho sester Doroty, Aničky a Markéty. Jako svědci byli pozváni pánové Erazim Hyršpergár z Königsheimu na Vartenberku a Jiří Lutic z Lutic a na Volfarticích, z nichž první byl přímým sousedem Blektů a druhý měl za manželku Markétu Blektovou, jejich příbuznou neznámé rodové vazby. Smlouva obsahovala popis statku, který zde ve zkratce uvedme. Adam Blekta kupoval „tvrz Tlustec, dvůr poplužní s poplužím, s dědinami vornými i neornými, haltýři, pivovarem, sladovnou, chmelnicí, vovčínem, štěpnicemi, zahradami, pastvištěmi, s mlejnem moučným, pilou, rybníky, řekou, potoky, vodotočinami, horami, lesy, háji, porostlinami, ves Tlustec celou s krčmou vejsadní, ves Postřilnou s krčmou vejsadní, což tu mají, ves Šajbendorf což tu mají, s lidmi osedlými i neosedlými i z těch gruntů zběhlými, se sirotky, vdovami, kromě vymíněných a v cedulích řezaných zejména jmenovaných, s platy stálými i běžnými, robotami vornými i neornými, s kurmi, hony, lovy s plným panstvím a se vši zvířlí, což k těmž statku tlusteckému náleží. Item dvůr poplužní s poplužím v Brništi s jedním osedlým člověkem Michalem Šabertem v těž vsi, s dědinami, se vším k těmž dvoru v Brništi příslušenstvím, i s podacím kostelním tu v Brništi, což jim pánům bratřím nedílným Blektům i strejci jich Jáchymovi let nemajícimu na tym podacím kostelním náleží“, dále veškerý inventář a příslušné pozemky, a to za částku 8500 kop českých grošů. Z toho byl povinen splatit současně s „postupováním statku“, k němuž mělo dojít ve středu 25. července, částku 500 kop, na svátek svatého Bartoloměje (24. srpna) 300 kop a na svatého Havla, tj. 16. října 1593 „nebo dvě neděle potom“, další 2200 kop. Zbývajících 5500 kop s úroky měl splatit ve svatohavelských termínech do konce roku 1596. Prodávající si vymínili, že pokud by Adam se splácením kupní ceny otálel, mají právo uvázat se s komorníkem od deskového úřadu v držení Tlustce na tak dlouho, dokud jim dluh nebude vyrovnán.^{58/}

Jelikož z bezprostředně následujícího období několika let se nezachovaly zprávy umožňující předpokládat, že jedna nebo druhá strana nesplnila závazky plynoucí ze smlouvy,

58/ NA – ÚDZ – Listiny, i. č. 988.

je zřejmé, že Tlustec změnil červencem 1593 majitele. Protože toto datum je současně okamžik, kdy statek vyšel definitivně z držení tlustecké větve Blektů, zmiňme se alespoň v krátkosti o osudech pěti bratrů. Jindřich s Kryštofem odešli již v osmdesátých letech na Moravu, kam je zřejmě následoval i nejmladší Bernart a kde vlastnili zejména statky Velký Beranov u Jihlavy, Malé Hradisko u Prostějova, Kyselovice u Kroměříže aj.,^{59/} a Friedrich koupil sousední Nový Tolzbach.^{60/}

Tlustecký majetek tím byl v roce 1593 spojen s valtínovským statkem. Podívejme se proto, jaká byla tehdy jeho situace. Jelikož nástin valtínovských a tím i tlusteckých dějin od tohoto roku byl nedávno publikován,^{61/} v následujícím líčení zopakujeme jen nejnutenější informace. Adam Blekta z Útěchovic na Valtinově měl s manželkou Kateřinou Žofií syna Jiřího Jindřicha a čtyři dcery. Když sepsal v roce 1598 závěť, odkázal veškerý nemovitý majetek synovi, který se měl vyrovnat s matkou a sestrami.^{62/} Jiří Jindřich se v téže době již podílel na správě majetku. První zmínku o něm nacházíme v roce 1595.^{63/} V roce 1598, tedy krátce po otcově smrti, pak zapsal na valtínovském statku věno manželce Salomeně Blektové, rozené Škopkovně z Kocu, ve výši 10 000 kop míšeňských grošů.^{64/} Nutno říci, že doba pro něho nebyla právě příznivá, protože se statkem převzal také značné pohledávky. Hned v roce 1596 musel řešit velké nepříjemnosti s Markétou Leymarovou, rozenou Hirspergárovou z Königsheimu, příbuznou jeho matky, jíž přiznal dluh ve značné výši 1750 kop českých grošů. Dluh musel umořit na valtínovském a tlusteckém statku s tím, že pokud se mu nepodaří splatit ho ve sjednaných termínech, dal Markétě právo uvázat se „v tvrz a v ves Tlustec, v dvůr poplužní s poplužím a ve dvory kmetcí s platem, v ves Postrýlnou a dvory kmetcí s platem“ a příslušenstvím na tak dlouho, dokud jí výnos neuhradí dluh s náklady a úroky.^{65/}

To už však začínal mít velké potíže, signalizované přiznáním dluhu v roce 1596 a dovršené neochotou nebo nemožností vyrovnávat účty s věřiteli. V témže roce ho totiž pohnala k soudu sestra Marie Hedvika, provdaná Nybšicová z Holtendorfu, neboť jí nevyplatil věno 500 kop českých grošů a nevydal zlatý řetěz v ceně 100 zlatých uheršských, takže v souladu s otcovou závětí úředně vstoupila v roce 1598 v držbu obou statků.^{66/} Pro Jiřího Jindřicha to samozřejmě neznamenalo automatickou ztrátu majetku, nicméně ocitl se ve velmi choulostivé situaci, neboť s ním nemohl volně disponovat. Proto nejprve podal v témže roce stížnost na sestřin postup^{67/} a v roce 1600 si dokonce stěžoval na komisaře provádějící odhad jeho majetku. Když se ovšem přihlásili další jeho věřitelé se žádostmi o vyplacení dluhů, o rok později ustoupil a s Marií Hedvikou se dohodl.^{68/} Byl totiž ve velmi složité situaci, neboť nemaje peněz zadlužil se u několika dalších šlechticů. V roce 1601 přiznal dluh 2000 kop míšeňských grošů Gottfriedovi z Berbisdorfu a na Hrušově s právem uvázání se do držení tlusteckého statku v případě nevyrovnání pohledávky a ten ihned prodal pohledávku Kryštofovi Nybšicovi z Holtendorfu, Jiřího švagrovi.^{69/} Jiří Jindřich však tehdy byl ve velmi nezavidělné situaci, kterou si ovšem způsobil sám neřešením finančních potíží z minulosti. V roce 1601 ho informovala „půl léta“ napřed Markéta Leymarová, a to přesně podle znění Jiřího přiznání dluhu, že stále ještě nedostal finančním závazkům a nedlouho poté se dokonce uvázala za asistence komorníka od úřadu desek větších do držení tvrze a vsi Tlustec.^{70/} Jiří pak byl nucen současně přiznat další dluh ve výši 6300 kop míšeňských grošů Johance Hrzánové ze Sulevic na Vidimi, Kokoříně a Voticích, které měl zaplatit celou částku do svatohavelského termínu (tedy do 16. října) v roce 1601 pod hrozbou uvázání se v majetek.^{71/} Nejenže bylo velmi nepravděpodobné, že Jiřímu se tento vpravdě šibeniční termín nepodaří splnit, ale ke všemu postoupila jeho sestra všechna práva k val-

59/ *K historii Blektů z Útěchovic na Moravě viz zejména Pilnáček 1930, s. 282, č. 986, a Hosák 1938, zde zejm. s. 14, 523, 660 aj.*

60/ *Podrobněji Gajdošík 2000, s. 86–87.*

61/ *Srovnej pozn. 1.*

62/ *NA – DZV 128, fol. F 16–20v.*

63/ *Wiechowsky 1884, s. 112. Tím musí být opraveno tvrzení, že první zmínka o něm pochází teprve z roku 1596 (Úlovec 2007).*

64/ *NA – DZV 128, fol. H 10.*

65/ *NA – DZV 91, fol. R 1/2–1/2v (chybná foliace)*

66/ *NA – DZV 128, fol. F 18, juxta.*

67/ *Tamtéž, fol. F 18–19, juxta.*

68/ *Tamtéž a dále NA – NM, sign. B 165/8.*

69/ *NA – DZV 92, fol. N 26–26v a N 26v, juxta.*

70/ *NA – DZV 91, fol. R 1/2–1v/2v (chybná foliace), juxta.*

71/ *Tamtéž, fol. A 27–28.*

tinovskému statku téže Johance Hrzánové.^{72/} Složitá situace skončila alespoň částečně 21. listopadu 1601, kdy se Johanka Hrzánová uvázala s komorníkem v Jiřího majetek, zvláště v tvrz Valtinov a ves a další příslušenství.^{73/} V témže roce, prakticky současně, pak byl vykonán zvod na valtínovský statek pro Jiřího další sestru Magdalénu, prodanou nejdříve Mazancovou z Frymburka a poté za Jiřího Eka z Karlstadu, a to pro nevyplacení věna a další pohledávku ve výši 1500 kop českých grošů.^{74/}

Jak již výše uvedeno, Jiřímu Jindřichovi nebylo ovšem dopřáno klidu ani na jeho sousedním tlusteckém statku. Nejdříve, rovněž v roce 1601, se v jeho držení uvázal prostřednictvím komorníka Václava Vacka Gottfried z Lidlova pro nesplacený dluh 2000 kop českých grošů s úroky,^{75/} nato následovalo uvázání Markéty Leymarové a příští rok 1602 došlo k provedení úředního odhadu tlusteckého statku ve prospěch věřitele Gottfrieda z Berbisdorfu na Hrušově a Struhách. Ten pak postoupil veškeré právo k tomuto statku Kryštofovi Nybšicovi z Holtendorfu.^{76/} Kryštof byl tehdy ve velmi výhodné situaci, neboť v roce 1602 Markéta Leymarová postoupila její nároky Magdaléně z Berbisdorfu a ona poté rovněž jemu.^{77/} Jiří Jindřich nadto vedl v roce 1601 spor se staroměstským měšťanem Floriánem Felixem, který ho pohnal k soudu z výtržnosti, nicméně alespoň tato pře pro něj skončila relativně dobře, neboť byl odsouzen „jen“ k náhradě soudních výdajů ve výši 4 kopy 4 české groše.^{78/}

Situace pak nemohla pro Jiřího Jindřicha dopadnout jinak, než špatně. Když se v roce 1603 soud nejvyššího pražského purkrabího snažil sumarizovat průběh jeho finančních operací v několika posledních letech, musel přiznat, že Jiří Jindřich je tak zadlužený, že nezbyvá než jeho majetek prodat. Ve hře byl opět Gottfried z Berbisdorfu s manželkou Magdalénou, Markéta Leymarová, Kryštof Nybšic a jeho manželka, Jiřího sestra, ale na světě se objevily také dosud nesplacené pohledávky bratrů Jindřicha, Kryštofa a Bernarda Blektů z počátku devadesátých let. Silnou pozici měl především Gottfried z Berbisdorfu, ale jelikož se nechal slyšet, že „nechce jalově držet“ majetek, který s největší pravděpodobností stejně neobdrží, spokojil se s ujištěním vyrovnání dluhu a od dalšího jednání ustoupil. Jelikož pak úředníci nebyli schopni nalézt jiného kupce, než Kryštofa Nybšice, uzavřeli s ním smlouvu a tlustecký statek mu postoupili s povinností vyrovnat se se zbylými dlužníky.^{79/} Jiří Jindřich tak ztratil v roce 1602 valtínovský statek, jenž byl postoupen 1. listopadu 1602 Johance Hrzánové,^{80/} a o rok později Tlustec. Tak neslavně skončila vláda Blektů nad oběma majetky.

Tlustecký majetek tak přešel rokem 1603 do majetku Kryštofa Nybšice. Však to byl také on, kdo z něho přiznával v témže roce zemskou berni. Platil ji z 36 osedlých, dvou komínů, fary, ovčáckého mistra s pacholkem a jednoho mlýnského kola.^{81/} O rok později, tedy v roce 1604, přiznal, že na majetku, konkrétně „na tvrzi Tlustci s dvorem poplužním s poplužím, na vsi Tlustci, na vsi Postřelné což tu má s poddanskými dvory s platy, na vsi Šebendorfu s poddanskými dvory s platy, na vsi Brništi dvůr poplužní s poplužím, což tu má, s podacím kostelním, s dědinami, lukami, lesy“ a na veškerém příslušenství statku zapsal manželce Hedvice, rozené Blektovně z Útěchovic, sumu 2500 kop míšeňských grošů.^{82/}

Kryštof Nybšic vlastnil tlustecký statek jen několik let. V roce 1607 vedl soudní spor s Václavem Blektou z Útěchovic na Horním Valtinově o podací právo ke kostelu v Brništi.^{83/} O rok později byla na jaře vyhlášena zemská hotovost. Kryštof se z účasti však omluvil listem z 14. června s tím, že „jsauce nyní již od týhodne aneb dvou neděl velice

72/ NA – DZV 128, fol. F 17v–18, juxta.

73/ NA – DZV 92, fol. N 27, juxta, k tomu srovnej NA – DZM 113, fol. D 3 a D 16v–18v.

74/ NA – DZM 113, fol. D 29v–30.

75/ Tamtéž, fol. A 6v.

76/ NA – DZV 131, fol. D 1v–8v. a fol. D 8v, juxta.

77/ NA – DZV 91, fol. R 1/2v a 2 (chybná foliace), juxta.

78/ NA – DZM 201, fol. L 1v.

79/ NA – DZV 177, fol. G 2–5v.

80/ Tamtéž, fol. G 18–22.

81/ Marat 1899, s. 18.

82/ NA – DZV 132, fol. G 22.

83/ NA – SM, sign. N 28/2, fol. 1–6.

nedostatečen na zdraví svém, majíce velkou škodu na nohách svejch pro kteroužto takovou škodu zdraví svého sám osobně nikterakž bezelstně s lidmi svými vypraviti se nemohu, v čemž se J. M. C. pánu svému nejmilostivějšímu poddaně omluvného činím,“ ale na důkaz poslušnosti posílá svého koně a poddané.^{84/} Zdali Kryštof měl skutečně tak chatrné zdraví, nebo se prostě nechtěl účastnit osobně hotovosti, není známo.

Nyní se podívejme na majetkový vývoj valtínovského statku, který jsme opustili v roce 1602. Jeho nová majitelka, Johanka Hrzánová, ho tehdy připojila k majetkům, k nimž patřily statky Vidim, Kokořín a Votice. Jelikož však Valtinov s Voticemi byly poměrně vzdáleny od jejího nejdůležitějšího majetku, spojených statků Kokořín – Vidim, Johanka se jich brzy zbavila. A tak již v roce 1604 uzavřela smlouvu s Vratislavem purkrabím z Donína na Lemberce a valtínovský statek mu prodala.^{85/} Vratislav ho připojil k Lemberku, k němuž patřil do jeho úmrtí v roce 1608. Jelikož zesnul bez potomků, majetek přešel na jeho bratry Jana, Ferdinanda a Jaroslava, kteří se o něj chtěli rozdělit. Protože součástí dědictví však byly také velké dluhy, postoupili nakonec mladší bratři valtínovský statek s Lemberkem nejstaršímu Janovi.^{86/} Jan pak obratem postoupil „tvrz Valtinov, dvůr poplužní s poplužím, se všemi svršky a nábytky, s osetím všelijakým na zimu i na jaro osetým, ves Valtinov, což tu má, ves Brniště což tu jest, ves Rosndorf, ves Gensholc, ves Postřílno, což tu jest a k Valtinovu náleželo a náleží, s krčmami vejsadními, s mlejnem, pilou, též s pivovarem, sladovnou, s ovčínem ve Valtinově, s dvory kmetcými, s platy stálými i běžnými“ a dalším příslušenstvím v témže roce 1608 za částku 21 500 kop míšeňských grošů Kryštofovi z Donína.^{87/}

Nyní se vraťme ke Kryštofu Nybšicovi. Majitel Tlustce se počátkem roku 1609 rozhodl majetek prodat a 18. května 1609 uzavřel kupní smlouvu s tímž Kryštofem purkrabím z Donína na Valtinově. Smlouvou mu prodal „tvrz Tlustec, dvůr poplužní s poplužím, s dědinami ornými i neornými, haltýři, pivovarem, sladovnou, chmelnicí, ovčínem, štěpnicemi, zahradami, pastvišti, s mlýnem moučným, pilou, rybníky, ..., ves Tlustec celou, ves Postřelnou s krčmou výsadní, což tu témuž panu Nybšicovi náleží, v Šajbendorfu což tu jest, též ve vsi Brništi dvůr poplužní s jedním člověkem osedlým, s podacím kostelním tu v Brništi, nad nímž kolatura držitelů statku tlusteckého náleží“ a další příslušenství za 17 750 kop míšeňských grošů. Cenu měl zaplatit ve dvou termínech, a to 24. června nebo do dvou následujících týdnů částku 9000 kop a 16. října zbylých 8750 kop.^{88/} Kryštof z Donína vyplnil ustanovení smlouvy přesně, takže Kryštof Nybšic vyznal 16. listopadu 1609, že přijal celou kupní cenu statku a kupujícího vyvázal ze všech závazků.^{89/}

Kryštof se koupí Tlustce stal majitelem poměrně rozsáhlého pozemkového majetku. Když v roce 1615 přiznával jeho velikost k berním účelům, uvedl, že berní platí ze statků Chrastná, Jablonné, Valtinov a Tlustec, a to z 298 osedlých, dvou far, dvou ovčáckých mistrů se třemi pacholky a ze šesti mlýnských kol.^{90/} V té době již dosáhl vysokého věku a začal pomýšlet na ošetření pozůstalosti po jeho úmrtí. Právo sepsat svobodně poslední vůli a rozhodnout o majetku obdržel od krále Matyáše II. již v roce 1611,^{91/} takže mu nic nestálo v cestě. Dne 5. března 1618 nechal sepsat poslední vůli. Jelikož sám neměl potomky, veškerý nemovitý majetek, statky Valtinov, Tlustec, Tlusteckou a první díl Jablonného, odkázal svému strýci Konrádovi (Kundrátovi) purkrabímu z Donína. Jelikož se nepokusil o vytvoření fideikomisu, vyslovil jen přání, aby po něm dědil majetek vždy nejstarší syn, případně nejstarší žijící člen Konrádovy rodové linie.^{92/}

84/ NA – Militare, 1608/I.–VI., kart. 24, duben, 2 svazky, 2 fol., k tomu srovnaj Regesta fondu Militare, s. 363.

85/ K prodeji Valtinova srovnaj NA – DZV 182, fol. C 10v–14.

86/ Tamtéž, fol. B 30v–C 3.

87/ Tamtéž, fol. C 10v–14, totéž NA – DZV 134, fol. J 7–8v.

88/ NA – DZV 182, fol. M 9–11v.

89/ Tamtéž, fol. M 10v.

90/ Sedláček 1870, s. 2, č. 22.

91/ NA – DZV 139, fol. F 15–15v.

92/ Tamtéž, fol. F 15v–23v.

Kryštof přistoupil k sepsání závěti skutečně v nejvyšší čas, protože již v dubnu téhož roku zemřel.^{93/} Jeho poslední vůle tím nabyla právní platnosti a Konrád se mohl ujmout dědictví. Jak poznamenal jablonský farář, poddaní mu 1. května složili slib poddanství (tehdejší terminologií mu „holdovali“).^{94/} Jeho dědic Konrád pak přiznával v roce 1620 zemskou berni z Chrastné, Jablonného, Valtinova a Tlustce, konkrétně z 268 osedlých, ovčáckého mistra s pacholkem a šesti mlýnských kol.^{95/}

Konrád purkrabí z Donína se zúčastnil stavovského povstání na protihabsburské straně. Po porážce vzbouřených šlechticů s králem Friedrichem Falckým byl proto rovněž on potrestán. Odsouzen byl ke ztrátě veškerého jmění, ale podle královské výpovědi ze 17. března 1623 mu byla milostivě ponechána polovina majetku.^{96/} Jeho nemovitě jmění, statky Mladějov a Valtinov s Tlustcem, Tlusteckou a Hlemýždím byly proto zabaveny a úředně stanovena jejich cena. Již 22. dubna 1623 byl vydán rozkaz pražským úředníkům, aby byl neprodleně vyslán Mikuláš Brázdimský z Jenštejna na valtínovský a mladějovský statek k jeho posouzení a odhadu.^{97/} Mikuláš pak podal zprávu o výsledku šetření velmi brzy, 16. května 1623.^{98/} V odhadu valtínovského statku bylo konstatováno, že jeho součástí „tvrze sou 3, totiž Valtinov od kamene vystavěná za 1000 kop, Tlustec skromnější od kamene za 500 kop a Šnekendorf též od kamene vystavěný za 500 kop“ (míšeňských grošů). Celková hodnota valtínovského majetku byla stanovena na 40 026 kop míšeňských grošů.^{99/} Společně s Mladějovem pak byl prodán smlouvou ze dne 22. května 1623 Albrechtovi z Valdštejna za celkovou cenu 49 452 kopy míšeňských grošů, potvrzenou smlouvou signovanou místodržícím Karlem z Liechtenštejna ze dne 30. května.^{100/} Dne 20. července 1623 pak místodržící Karel z Liechtenštejna svolil, aby Albrecht mohl vložit všechny konfiskované statky do zemských desek jako zpupný majetek.^{101/}

Konrádův příbuzný Jindřich purkrabí z Donína se však nechtěl vzdát jen tak snadno. V následujících letech, konkrétně zejména v období let 1628 a 1629, se snažil vysvětlit Konrádovy činy a získat konfiskovaný majetek pro rod zpět, nicméně neuspěl.^{102/} Konec všem snahám učinil císař Ferdinand III. listem z roku 1651, jímž potvrdil, že veškeré další projednávání kauzy Kryštof je zbytečné, neboť konfiskace jeho majetku byla oprávněná. Až do roku 1687 sice byla vedena jednání ohledně finančního vypořádání, to ale nic nezměnilo na faktu, že Donínové se do držení Valtinova a dalších statků již nevrátili.^{103/} Obdobně se vedlo Hedvice Nybsicové, po manželově úmrtí znovu provdané Renové. Její první manžel, Kryštof Nybsic, jí zapsal na tlusteckém statku v roce 1604 věno, které zřejmě neobdržela. Proto vydával v roce 1630 Václav Sobinský svědectví v její prospěch a ona sama žádala o vyplacení částky 2500 kop míšeňských grošů, které na zabaveném statku stále vážnou a nebyly jí vyplaceny. Ještě v roce 1633 vydával v její prospěch další svědectví Jan Bartoloměj z Neubrunnu, ale zdali dosáhla skutečně vyrovnání, nevíme.^{104/}

Novým majitelem bývalých Konrádových statků se tak stal Albrecht z Valdštejna. Jejich koupí sledoval samozřejmě vlastní politiku, spočívající ve vytvoření velké majetkové domény v severních a východních Čechách s centrem ve Frýdlantu, resp. Jičíně. V souvislosti s jeho výlučným postavením u císaře se mu podařilo získat řadu velmi výhodných svobod, které se následně promítly pozitivně do držby nemovitostí. Již 12. srpna 1622 dostal od císaře povolení svobodně odkazovat statky ležící na území Čech a dále z frýdlantského panství a příslušejících statků zřídit svěřenství (fideikomis), 13. května 1623 obdržel povolení zřídit na frýdlantském panství a dalších statcích zvláštní právo,

93/ Bürger 1884, s. 305.

94/ Tamtéž.

95/ Pešák 1953, s. 46.

96/ Blíže Bílek 1882, s. 82–84.

97/ NA – SM, sign. C 215/D 10, fol. 3.

98/ Tamtéž, fol. 2.

99/ NA – SM, sign. C 215/D 10, fol. 9–19, odhad tvrzi na fol. 12.

100/ NA – DZV 141, fol. G 24–25, totéž NA – DZV 292, fol. E 13v–15v, a SOA v Praze – RA Valdštejnů, i. č. 2690.

101/ NA – DZV 620, fol. D 19–19v.

102/ NA – SM, sign. C 215/D 10, fol. 50–70.

103/ Tamtéž, fol. 71–74.

104/ Tamtéž, fol. 89, 94–95 a 96–97.

k jeho výkonu byl postaven mimo právo zemské, 7. září 1623 byl povýšen do knížecího stavu a konečně 9. září 1623 mu císař Ferdinand II. udělil v léno devětačtyřicet panství a statků ležících v Čechách.^{105/} Zanedlouho poté se mu pak podařilo veškerý majetek osamostatnit další císařskou milostí, neboť císař vydal 12. března 1624 majestát, jímž povýšil Valdštejnovy statky na lenní knížectví, potvrdil zřízení fideikomisu a povolil svobodné odkazování veškerých majetků ležících v Království českém, byť byly vázány lenní přísahou, což opakovaně vyjádřil ještě listem z 3. dubna 1625.^{106/}

Valdštejn tak získal neomezenou moc nad veškerým pozemkovým vlastnictvím, získaným na počátku dvacátých let. Jako dobrý hospodář se snažil o jeho maximální využití řádnou správou. Činil tak v zásadě dvěma způsoby. Samozřejmě se mu osvědčila přímá správa panství a statků prostřednictvím vlastních úředníků, nicméně využíval také systém dočasných zástav drobnějších statků jako lén služebníkům nebo podřízeným osobám. Významnou skupinu mezi příjemci lenních zástav byly jemu podřízené vojenské osoby – důstojníci. Léna jim uděloval jako odměnu, vyrovnání za nesplacené půjčky a také jako součást jejich platu za odvedené služby, nebo je prostě nařídil prodat za zástavní cenu. To se projevilo rovněž na osudu bývalého valtínovského panství se statky Hlemýždí a Tlustec.

Jmenovaný majetek, sestávající ze tří rytířských sídel s vesnicemi Valtinov, Tlustec a Hlemýždí a sedmi příslušných vsí, konkrétně Valtinova, Husího Krku neboli Gänsehalsu,^{107/} Růžové (Rosenthal), Postřelné (Pestrum), Tlustce (Tölczell), Tlustecké (Tölczpach) a Hlemýždí (Schneckendorf) s veškerým příslušenstvím včetně polí, luk a ovčínů, proto drželi od 13. září 1625 jako dědičná léna jeho důstojníci Wolraf Vilém z Wittenhorstu, Pietro de Ferrari, Matyáš z Wachtendungu, Adrian z Budbergu a Jan Noe zvaný Gutterding. Podle smlouvy uzavřené s Valdštejnem o několik dní později, 30. září 1625, drželi uvedený majetek jako léno v ceně 37 000 zlatých rýnských s povinnostmi, k nimž náleželo zejména placení daní, odběr piva výhradně z valdštejnských pivovarů a soudní a trestní řízení před frýdlantským soudem. Jmenovaní důstojníci však majetek převzali pravděpodobně bez toho, že by platili jeho cenu, jak svědčí obrat použitý ve smlouvě, totiž že ho dostávají „jako náhradu a současně uspokojení jejich pohledávek“.^{108/} Majetek s Tlustcem drželi několik následujících let. Mezitím však získali jiné statky a o poměrně odlehlé panství, držené nadto ve společném vlastnictví, zřejmě postupně ztratili zájem, takže se rozhodli pro jeho prodej. Valdštejn mezitím uzavřel 23. března 1627 smlouvu s jiným důstojníkem, Adamem Vilémem Schellhardtem z Görzenichu (psal se též jako Schellart či Schulhardt s přídomkem ve tvaru „z Doronuortu“), a postoupil mu jako léno statky Vartenberk, Brniště a Lemberk, poplužní dvůr Domaslovice s příslušenstvím, a dále mu potvrdil držbu části tří statků s rytířskými sídly, totiž Valtinova, Tlustce a Hlemýždí, které Adam Vilém mezitím koupil od Wolrafa Viléma z Wittenhorstu jako jednoho z bývalých majitelů tohoto majetku.^{109/}

Rokem 1627 tak byl valtínovský statek rozdělen na dvě části, z nichž jednu vlastnil uvedený důstojník Adam Vilém Schellhardt a druhou část původních majitelů. Tehdy vstoupil do hry o majetek další důstojník, resp. kapitán a později plukovník Gerhard (původním jménem Gerard) z Wachtendungu, syn výše jmenovaného Matyáše z Wachtendungu. Rovněž on sloužil jako císařský důstojník v armádě a s oddílem, jemuž velel, se účastnil operací na území Čech. Víme o něm, že v dubnu 1627 „ložíroval“ v rámci Wittenhorstova regimentu v Jaroměři.^{110/} Již předtím, 22. února 1627, byl také odměněn Valdštejnem a jako výsluhu získal část lenního statku Svijany s poplužními dvory

105/ SOA v Praze – RA Valdštejnů, i. č. 17, 21, 23 a 24.

106/ Tamtéž, i. č. 26 a 30.

107/ Zaniklá ves poblíž Valtinova, blíže k ní Roubík, 1959, s. 95, č. 7/3.

108/ SOA v Praze – RA Valdštejnů, i. č. 2739, totéž NA – Rukopisy B, i. č. 15, sign. B 16, fol. 118–119v, opis z 19. století. K problematice frýdlantských lenních statků naposledy Starý 2019.

109/ NA – DD 71, fol. 43–44v.

110/ Prameny k dějinám třicetileté války 4, s. 211.

Kurovodice a Blato a vesnice Březina a Kurovodice, které dříve rovněž vlastnil jeho otec Matyáš.^{111/} 14. března 1630 pak dostal od Valdštejna svolení na držbu lenního statku Valtinov, resp. jedné jeho části, jejíž díl zdědil po otci a zbytek koupil od bývalých držitelů. Současně mu dal právo svobodně statek odkázat, přestože se jednalo o léno.^{112/}

V roce 1630 tedy přetrvávalo nadále rozdělení valtínovského statku na dvě části. Jednu vlastnil Gerhard z Wachtendungu a druhou držel od roku 1627 Adam Vilém Schellhardt. Nejdříve se proto věnujme Wachtendungově části Valtinova. Gerhard nepatřil k důstojníkům, náležejícím k úzkému kruhu přímých Valdštejnových podporovatelů, kteří s ním sdíleli po jeho pádu v roce 1634 také jeho osud. Udržel se proto v císařských službách a při majetku. A tak v roce 1636 ho čeští místodržící přidělili jakožto odborníka hejtmanům Boleslavského kraje k dozoru nad zřizováním záseků v pohraničí poblíž možných přechodů.^{113/} Za svou činnost pro habsburský dům byl také po zásluze odměněn; císař Ferdinand II. ho nejprve povýšil 20. července 1629 do rytířského stavu a byl mu vydán příslušný erb a 6. května 1636 byl povýšen dokonce do panského stavu a rodový erb mu byl polepšen.^{114/} Valdštejnův pád mu však přece jen způsobil menší potíže. I přes Albrechtův výslovný souhlas s volným nakládáním majetkem tu byl nezpochybnitelný fakt, že po Albrechtově smrti byla převážná část jeho nemovitého majetku stále zatížena lenním vztahem; předchozí Albrechtovy souhlasy byly po konfiskaci jeho majetku samozřejmě anulovány, neboť se mohly vztahovat výhradně na majetek v jeho přímé dispozici, což konfiskací samozřejmě skončilo. V roce 1636 se mu však podařilo zahájit jednání, jehož výsledkem byl list císaře Ferdinanda III. z 16. listopadu 1637, potvrzující Gerhardovi dědičnou držbu statků Valtinov, Tlustec, Hlemýžďí a Kurovodice v Boleslavském kraji a přiznávající mu právo nechat si majetek vložit do zemských desek, za což musel zaplatit 3000 zlatých rýnských.^{115/} Když tak provedl,^{116/} majetek mu byl převeden z manského (lenního) na dědičný, takže s ním mohl nakládat opět libovolně bez souhlasu úřadů nebo panovníka.

Gerhard získal císařovým rozhodnutím samozřejmě také právo pořídit poslední pořízení o majetku přesně podle vlastních představ. To učinil 17. ledna 1640. V závěti se nejprve postaral o rodinu. Manželku Kláru, rozenou z Bredy, učinil poručnicí nedospělého syna, předal jí statek Kurovodice a uložil jí postarat se rovněž o jeho matku Františku Lutgeru z Wachtendungu. Zbýlý majetek včetně dílu statků Valtinov s Tlustcem, však odkázal řádu irských františkánů (hybernů) s podmínkou, že je převezme jen v případě předčasného úmrtí jeho nedospělého syna; to by pak získal rovněž Kurovodice.^{117/}

Když Gerhard ve druhé polovině roku zemřel, byla jeho poslední vůle vložena do zemských desek. Již počátkem října 1646 byli proto vysláni komorníci Matouš Ondřej Podhorský a Eliáš Karel Myslich k převzetí dědictví po Gerhardovi, k provedení soupisu veškerého majetku a jeho následné předání konventu františkánů.^{118/} Novým majitelem statků se tak stala jmenovaná církevní kongregace, která si vložila v prosinci 1646 Gerhardovu pozůstalost, již jí odkázal, do zemských desek.^{119/}

Část valtínovského statku jakožto součást majetku získaného po Gerhardovi z Wachtendungu však nesetřvala v držení řádu příliš dlouho. Zdá se, že hlavní příčinou byla skutečnost, že františkáni se vyčerpali stavbou nového konventu na styku Hybernské ulice a náměstí Republiky.^{120/} O jejich problémech se dozvídáme již na začátku roku 1652. Dne 23. ledna poslali pražští úředníci rozkaz krajským hejtmanům boleslavského kraje Mikuláši z Gersdorfu a Jiřímu Felixovi Jaroslavu Withovi o stanovení komise k prohléd-

111/ NA – DD 71, fol. 46–47.

112/ Tamtéž, fol. 129–130v.

113/ Prameny 1626–1635, s. 211, 1636–1639, s. 190.

114/ NA – SM, sign. S 209/W 13, fol. 1–11, k tomu srovnej NA – DZV 131, fol. B 19v–24 a J 20–23v, a NA – Salbuch 48, fol. 303–310v.

115/ NA – SM, sign. C 215 F 5/e, fol. 10 a 12–13, kart. 382, totéž NA – DZV 146, fol. C 22–23.

116/ NA – DZV 623, fol. C 12v–13.

117/ NA – DZV 149, fol. E 17v–22v, vklad z roku 1646.

118/ NA – DZV 112, fol. B 26v–27.

119/ NA – DZV 421, fol. E 1–2.

120/ K problematice kláštera s kostelem Panny Marie u Hybernů blíže Vlček – Sommer – Foltýn 1997, s. 490–494.

nutí a nucenému prodeji bývalých wachtendungovských statků, které nyní vlastní františkánský konvent v Praze na Novém Městě.^{121/} Důvod byl zřejmý – finanční problémy. Práce šla komisi zřejmě rychle, neboť již v únoru 1652 psali hejtmané do Prahy, že našli případného kupce.^{122/} Dne 3. a znovu 6. února pak zaslali listy se zprávou, že uzavřeli smlouvu s Janem Jindřichem Schöfflingerem o statek Valtinov.^{123/} Jednalo se však téměř určitě pouze o předběžnou smlouvu, neboli o smlouvu o smlouvě budoucí, neboť současně probíhalo jednání s konventem. Ta se táhla a soustředila se zřejmě na popis dluhů. Až ze 7. srpna 1653 se dochovala zpráva o tom, že konvent dluží na nedoplatcích zemské berně 235 kop 35 míšeňských grošů.^{124/} Konečně pak teprve z 13. září 1653 zůstal dochován list představených konventu a o tři dny později byl pražským úředníkům zaslán další list s prosbou o zrušení případného prodeje statků a eventuálním doplacení dluhů.^{125/} Další zprávy o jednání úřadů s konventem se dosud nepodařilo nalézt, nicméně ze souvislostí je zřejmé, že františkáni o majetek přišli a novým majitelem části valtínovského statku s Tlustcem a Hlemýždím se stal výše zmíněný Jan Jindřich Schöfflinger z Rohrsdorffu.

Nyní je nutné věnovat se událostem spojeným s druhou částí Valtinova, náležející od roku 1627 Adamu Vilémovi Schellhardtovi. Po roce 1630 však vstoupil do hry o Valdštejnovy statky nový subjekt, členové starého, původem nizozemského rodu pánů z Bredy.^{126/} Proto musíme obrátit pozornost také na ně. Páni z Bredy či prostě Bredové, jak byli také nazýváni, nebyli v Čechách nováčky. Majetky tu získali již v polovině 16. století; v roce 1550 vlastnil statek Chodovou Planou v západních Čechách krátce Jindřich z Bredy. Nejvýznamnějším představitelem generace Bredů z období třicetileté války byl plukovník Jan Rudolf z Bredy, tedy další „kondotiér“ (námezdní žoldněř) v císařských službách. Již v listopadu 1620 se účastnil bitvy na Bílé hoře ve vojsku bavorského kurfiřta, v roce 1633 byl povýšen na plukovníka a o čtyři roky později získal dokonce hodnost polního podmaršálka. K tomu však měl počátkem třicátých let ještě daleko. Jak již výše uvedeno, Adam Vilém Schellhardt vlastnil kromě jiných majetků rovněž leberské panství s částí valtínovského statku. Již jsme řekli, že náležel k Valdštejnovým plukovníkům. Pro prokazatelně spáchané zločiny však byl v první polovině října 1630 na přímý Valdštejnův rozkaz popraven.^{127/} Jeho majetek držený jako frýdlantské léno se poté samozřejmě vrátil do Albrechtova držení. On ho pak smlouvami z 20. ledna a 9. května 1633 postoupil – opět jako léno – již uvedenému Janu Rudolfovi z Bredy.^{128/}

Jan Rudolf, pán panství Spandau a Lemberk, obdržel 17. listopadu inkolát, zajišťující mu právo držet na území Království českého statky a svobodně si je vkládat do zemských desek,^{129/} což bylo po Valdštejnově pádu velmi důležité. Byl ženatý s Annou Kateřinou, rozenou purkraběnkou z Donína. Manželům se narodili tři synové, Jan Reinhard Mořic, Kryštof Rudolf a Ferdinand Vilém. Pro nás nejzajímavějšími potomky byl druhorozený Kryštof Rudolf a nejmladší Ferdinand Vilém, ženatý se slečnou Mechtildou, rozenou z Heisteru, s níž se také ještě setkáme. Když jejich otec zahynul v listopadu 1640 v boji,^{130/} majetek přešel na jeho tři syny. Nejprve dleli pod poručnictvím, neboť v době otcovy smrti ještě nedosáhli dospělosti. Tak např. Kryštof Rudolf dospěl teprve v roce 1653 a císař Ferdinand III. vydal 16. července pokyn nejvyšším radům a místodržícím v Praze, aby mu umožnili složit předepsanou přísahu věrnosti „podle práv Království českého,“ což byla podmínka pro získání inkolátu.^{131/} Správu dědictví řídili bratři zřejmě společně, později se o jeho části rozdělili. Plyne tak ze zprávy z roku 1654, v níž byla jako majitelka části valtínovského statku uvedena Mechtilda z Bredy, rozená z Heisteru, manželka nejmladšího z bratrů, Ferdinanda Viléma.^{132/} Tento stav

121/ NA – NM, sign. W 51/2, fol. 1.

122/ Tamtéž, fol. 2–3.

123/ Tamtéž, fol. 4–6.

124/ Tamtéž, fol. 11–12.

125/ Tamtéž, fol. 10 a 14 a 11–12.

126/ K rodu Bredů blíže Mašek 2008, s. 108.

127/ Plukovník Adam Vilém Schellart z Görsenichu byl mezi Valdštejnovými plukovníky nejhorší. Proslul bezuzdým kořistnictvím a touha po majetku ho přivedla až k páchání zločinů na obyvatelstvu. Proto byl postaven před soud, odsouzen k trestu smrti a ihned popraven. K tomu Josef Kollmann 1999, s. 187.

128/ NA – DD 71, fol. 156–157.

129/ NA – SM, i. č. 1523, sign. J 21/B 75, kart. č. 1004, totéž NA – Salbuch 48, fol. 392–394v.

130/ Jan Rudolf z Bredy tehdy velel pluku a při pronásledování nepřátelských oddílů mezi Kirchheimem a Kasselem v Hesensku byl 14. listopadu 1640 těžce raněn. Na následky zranění pak den poté, 15. listopadu, zemřel.

131/ NA – SM, i. č. 1523, sign. J 21/B 75, kart. 1004.

132/ Berní rula 2, s. 154.

trval však jen několik let. Mechtildin manžel, Ferdinand Vilém, sloužil, ostatně obdobně jako jeho otec, rovněž v císařské armádě, v níž ho potkala také smrt. V roce 1659 pobýval ve slezské Lehnici, v níž byl dislokován jeho oddíl. Tam se také dostal do sporu s neznámým mužem a v následném souboji byl zabit. Po převozu do Čech pak byl dne 8. srpna 1659 pochován v hrobce v jablonském chrámu svatého Vavřince. Zemřel ve věku pouhých pětadvaceti let. Když ho pak následoval 20. října 1660 starší bratr Jan Reinhard Mořic, který zesnul i s třiletou dcerou Kateřinou Sibylou,^{133/} podstatnou část majetku si podržel Kryštof Rudolf. Z účasti na majetkové držbě samozřejmě nemohl vynechat vdovu Mechtildu; 6. listopadu s ní uzavřel na Lemberce smlouvu a přiznal jí nárok na věno ve výši 21 407 zlatých rýnských s dalšími požitky, za což mu zřejmě vydala její podíl na majetku po zesnulém manželovi, totiž část valtínovského statku. Když pak byl dne 23. listopadu 1660 Kryštofu Rudolfovi z Bredy dán komorník od úřadu zemských desek k uvedení do dědictví po bratrech, což proběhlo ve dnech 29. listopadu v případě Lemberka a Valtinova a 1. prosince v případě loukoveckého statku,^{134/} stal se jediným majitelem statků Lemberk a Loukovec a poloviny valtínovského statku s Tlustcem a Hlemýždím.

Mezitím ovšem došlo k zajímavé události související s druhou částí Valtinova. Po smrti Jana Rudolfa z Bredy, otce výše uvedených tří synů, zůstala kromě mužských dědiců rovněž mladá vdova, Anna Kateřina, rozená purkraběnka z Donína. Po roce 1640 však nezůstala dlouho sama, ale opět se provdala. Za druhého manžela si vzala již zmíněného pana Jana Jindřicha Schöfflingera z Rohrstorffu, majitele části valtínovského statku. Další vývoj můžeme vzhledem k dosud nezjištěným pramenům jen předpokládat; po manželově smrti přešel majetek na Annu Kateřinu, která ho zřejmě předala za nám neznámých podmínek synovi Kryštofu Rudolfovi. Valtínovský statek tím byl opět spojen a měl jednoho majitele. Kryštof Rudolf vedl jeho správu po následujících sedm let. 28. října 1667 však uzavřel smlouvu s jeho již několikrát zmíněnou švagrovou Mechtildou a za 29 000 zlatých rýnských jí prodal „v Boleslavském kraji ležící statek Valtinov a dvě tamtéž se nacházející rytířská sídla, Tlustec a Hlemýždí, s pivovarem a všemi příslušnými vesnicemi, totiž Valtinov, Postřelná, Hlemýždí, Unterberg a Růžové“ s veškerým příslušenstvím. Vzhledem k výše uvedené dohodě z listopadu 1660 však byla nová majitelka statku povinna zaplatit kupní cenu ve výši „jen“ 4000 zlatých rýnských a 300 dukátů tzv. klíčného, neboť bylo nutné odečíst její nárok na věno.^{135/}

Nová majitelka Valtinova však nebyla v době jeho koupě vdovou, ale znovu provdanou paní; jejím druhým manželem se stal Daniel Norbert Pachta z Rájova,^{136/} majitel statků Poběžovice (Ronšperk), Byšice, Liblice, Bosyně a části Brocna. Zesnul 3. února 1682, takže po něm zdědila veškerý majetek. Když pak koupila v roce 1683 od Kateřiny Kunšové z Lukovec statek Chcebuz, patřila k poměrně zámožným ženám. Zesnula 27. února 1684 a byla pohřbena v kostele svatého Salvátora v pachtovské hrobce.^{137/} V držbě majetku poté následoval její dědic a syn Jan Antonín. V roce 1718 byl Valtinov s Tlustcem a Hlemýždím spojen se statkem Jablonné v Podještědí, resp. Nový Falkenburk, k němuž poté náležel až do roku 1867, kdy vyšel definitivně z vlastnictví Pachtů.^{138/} Následně se v jeho držení vystřídal několik majitelů, po roce 1945 připadl státu a po roce 1990 opět přešel do soukromého vlastnictví.

Krátký nástin historického vývoje tlusteckého statku a jeho majitelů v rozsahu umožněném dosud známými dochovanými písemnými prameny pomohl k sestavení detailnějšího přehledu majetkových vztahů. K poznání historie a stavební podoby zdejších

133/ Údaje uvádí Bürger 1884, s. 306.

134/ NA – DZV 113, fol. M 24v–25.

135/ NA – DZV 317, fol. E 28– F 1, vklad z roku 1668, další vklad v NA – DZV 466, fol. D 24v–25v.

136/ K rodu Pachtů z Rájova a konkrétně k Danielově osobě viz NA – Genealogická sbírka Dobřenský, i. č. 841, Pachta z Rájova, část 1.

137/ Viz Gabriel 1856, s. 930.

138/ Historii vylíčil podrobně Aschenbrenner 2022, s. 299–303.

139/ NA – ÚDZ, kart. 18, i. č. 410/13, pět neověřených dílčích cedulí označených A primum až E primum.

dílem společně zůstatí má, tak aby jeden díl druhému brániti nemohl na ně dříví skládati, sekati, hnoje na hromady, kdež by nejlíp trefiti se mohlo, i jinak v jiných potřebách náležitě ho užívati. Kašna jest jedna v témž dvoře tlusteckým, takový kašny vodou jeden i druhý díl bez překážky mají užívati a na ní zase buď na trouby všelijaké potřeby položení náklad mají činiti. Pod tou kašnou jsou dvě mlíčnice, k tomuto dílu jedna ta přední se klade^{140/} (obr. 3). Následoval popis druhého dílu: „Díl druhý, k tomuto dílu se klade tvrz nová Tlustec s jejím stavením, jakž sama v sobě jest, kromě což k starému stavení od ní zanecháno jest, totiž malá světnička v novém stavení a proti ní sklep, a nad tou světničkou komora a nad nad sklepem druhá komora s jejích výminkami v prvním dílu doloženými, to se při tom zůstává. Dvůr tlustecký: k tomu dílu ve dvoře tlusteckým náležeti bude ratejna s tím se vším stavením a v ní což hlínou zamazáno a hřebem přibito, při tom domeček nebo stavení, kdež husy a slepice se krmí, maštal hned při nové tvrzi ležící, druhá maštal, kdež domácí i pro hosty koně stávají, a nad tou maštalí jsou komory tři pro chování všelijakého obilí a jiných potřeb. Stará kůlna, stodola ve dvoře jedna se dvěma mlaty, půl ovčínu díl přední, poněvadž k prvnímu dílu druhý díl zadní polovice jest položen. Plac ve dvoře s prvním dílem ve společném užívání zůstatí má, tak aby jeden díl druhému brániti nemohl na něm dříví sekati, skládati, hnoje hnoje na hromady kdež by se nejlíp trefiti mohlo klásti, i jinak v jiných potřebách náležitě ho užívati. Strany kašny. Jest jedna v tom dvoře tlusteckém, takové kašny vodou jeden i druhý díl bez překážky mají užívati a na trouby na ní i všelijaké potřeby společní náklad mají činiti. Pod tou kašnou jsou dvě mlíčnice, k tomu dílu jedna, ta zadní se zanechává“^{141/}

Hlavní díl: Dvůr tlustecký starý a nový stavením jakž sama v sobě jest: K tomu dílu zůstává první dvůr se malou světničkou a komorou v novém stavení, proti ní sklep, a nad tím sklepem druhá komora s jejích výminkami v prvním dílu doloženými, to se při tom zůstává. Dvůr tlustecký: k tomu dílu ve dvoře tlusteckým náležeti bude ratejna s tím se vším stavením a v ní což hlínou zamazáno a hřebem přibito, při tom domeček nebo stavení, kdež husy a slepice se krmí, maštal hned při nové tvrzi ležící, druhá maštal, kdež domácí i pro hosty koně stávají, a nad tou maštalí jsou komory tři pro chování všelijakého obilí a jiných potřeb. Stará kůlna, stodola ve dvoře jedna se dvěma mlaty, půl ovčínu díl přední, poněvadž k prvnímu dílu druhý díl zadní polovice jest položen. Plac ve dvoře s prvním dílem ve společném užívání zůstatí má, tak aby jeden díl druhému brániti nemohl na něm dříví sekati, skládati, hnoje hnoje na hromady kdež by se nejlíp trefiti mohlo klásti, i jinak v jiných potřebách náležitě ho užívati. Strany kašny. Jest jedna v tom dvoře tlusteckém, takové kašny vodou jeden i druhý díl bez překážky mají užívati a na trouby na ní i všelijaké potřeby společní náklad mají činiti. Pod tou kašnou jsou dvě mlíčnice, k tomu dílu jedna, ta zadní se zanechává“^{141/}

Obr. 3. Tlustec (okr. Česká Lípa), návrh na rozdělení majetku z 16. prosince 1586 s popisem prvního dílu, v němž je zmiňována stará a nová tvrz (NA – ÚDZ, kart. 18, i. č. 410/13, fol. A 2v-3).

Uvedené písemné zprávy jsou velmi důležité, neboť kromě podrobného popisu hospodářského zázemí majitelů tlusteckého statku prokazují, že v roce 1586 stála v tlusteckém poplužním dvoře tvrz, sestávající ze dvou budov, označovaných jejími majiteli jako „tvrz Tlustec stará“ a „tvrz nová Tlustec“. Tuto významnou informaci můžeme interpretovat tak, že v tlusteckém poplužním dvoře tehdy stávala stará tvrz, pocházející snad z doby kolem roku 1370, která však neznámo přesně kdy, pravděpodobně

Obr. 4. *Tlustec (okr. Česká Lípa), budova tvrze od jihozápadu. Stav 29. prosince 1983 (všechna foto J. Úlovec).*

(ohradě se díl jeden od druhého zdí) mohl by bydlet, druhé: na pět dílů ji rozdělit nikoli možné a podobné není, nebo nejsou v ní nežli toliko čtyři světnice a při nich žádných komor, kuchyně toliko jedna, komory pak pod krovem udělané, a tak kdybychom měli všech pět nás bratří tam bydlet, pojma potom některý z nás, bude-li v tom vůle Boží, manželku a máje dítky i potřebujíc čeládky, není možné abychom se netoliko spolu srovnati, ale i směstnati tam se mohli, a protož slušně toliko na dva díly ta tvrz rozdělena býti může a má.^{142/}

Friedrichovy argumenty zněly docela logicky zejména vzhledem k jeho náhledu na rozdělení přilehlého poplužního dvora: „Co se dvoru tlusteckého rozdělení dotýče, ačkoliv v mém odporu k tomu jsem poněkud přistoupil, aby týž dvůr na dvě rozdělen a ke dvěma dílům položen byl, ale již nyní tomu srozumívám, že s těžkostí se to bude moci trefiti, nebo poněvadž jest týž dvůr [jakž sám Adam toho dokládá] k tvrzi připojený a dosti málo v něm vystaveno jest, od chlívů, maštalí, stodol i také jiného stavení pro čeládku, kdyby se to vše na dvě dělit a roztrhnouti mělo, ani jeden ani druhý svého pohodlí pro sebe, čeládku a dobytek v něm míti by, a s tím se kde shrnouti a zavřítí, a zvláště pak na zimu, nemohl, a tak tudy svízel a nebole mezi těmi bratřimi, kteříž by jej ujali, i také vády a hadruňky, kdyby společně obývati měli, povstati by musely.“^{143/}

Mladší zprávy o tlusteckém statku již nejsou tak přínosné, neboť popisy se soustředily zejména na ves a dvůr. Tak je tomu např. v roce 1834, kdy Johann Gottfried Sommer popsal Tlustec jako ves ležící na úpatí vrchu Tlustec, mající 33 domů, v nichž žilo 209 obyvatel, farou náležející k Brništi, ve vsi byl dále ovčín a bělidlo; obyvatelé se zabývali převážně výrobou rezného plátna.^{144/}

Z uvedených informací plyne, že obě budovy tlustecké tvrze, stará i nová, byly několika-podlažní. Zatímco o nové části víme, že měla tři podlaží, starší budova sestávala z ne-

během druhé poloviny 16. století, ale ještě před rokem 1586, přestala Blektům vyhovovat. Majitel, Jáchym Blekta, ji však nenechal zbourat, ale ponechal si ji a dal k ní přistavět novou budovu, zvanou „nová tvrz“.

Stavební podoba interiéru obou budov je alespoň rámcově známa rovněž z odporu jednoho ze svářících se bratrů, Friedricha Blekty, z uvedeného roku 1586. Friedrich nesouhlasil s návrhem rozdělit tvrz na pět dílů z těchto důvodů: „Jedné že dobře na dva díly rozdělena a položena býti může, poněvadž v sobě dvě strany a nebo dvoje stavení, staré a nové, však v jedno spojené obsahuje, a tak jeden z bratří bytem v starém stavení a druhý v novém

140/ *Tamtéž*, fol. A 2v–3.

141/ *Tamtéž*, fol. B 2v–3.

142/ *Tamtéž*, fol. J 2v.

143/ *Tamtéž*.

144/ *Sommer 1834*, s. 272, č. 7.

známého počtu podlaží. Jen z opatrné interpretace zmínek z roku 1586 o ní lze uvažovat jako o jednopatrovém stavení neznámé dispozice. Poloha obou budov byla také zajímavá, neboť k jižnímu průčelí staré tvrze byla přistavěna užším severním průčelím nová budova a komunikaci mezi nimi umožňovaly v úrovni přízemí a patra spojovací dveře. Stará budova později zanikla, takže jen ze zpráv z roku 1586 je možné soudit, že byla menší, než „nové stavení“, neboť návrh přiděloval k jednomu majetkovému dílu nejen starou budovu, ale také několik prostor v nové budově. Nelze tedy vyloučit, že to byla několikapodlažní budova, těžko říci zdali čtvercová nebo obdélná. To je však prozatím vše. O rekonstrukci původní podoby fasád a interiéru je proto možné pokusit se jen v případě tzv. nové tvrze. Podívejme se proto nejprve na její současný stav.

Novou tvrz představuje obdélná třípatrová budova o rozměrech přibližně 13 × 20 metrů, krytá valbovou střechou s vikýří (obr. 10). Původně byla dvoupatrová, během mladší úpravy však podlehla přestavbě na dnešní třípatrové stavení (obr. 4 a 9). Západní průčelí obrácené do dvora je členěno v úrovni přízemí nepravidelně rozmístěnými okenními a vstupními pravoúhlými otvory. Stávající první patro obsahuje tři okenní otvory se štukovými šambránami zakončenými nad okny trojúhelníkem, a mladší pravoúhlý vstup přístupný zvenčí po žebříku, zbývající patra jsou opatřena ležatými obdélnými okénky „sýpkového“ typu, opět se štukovými šambránami. Přízemí jižního průčelí si uchovalo rovněž několik původních okenních otvorů, zbylá podlaží osvětlují opět ležatá obdélná okénka se šambránami (obr. 5). Východní průčelí má v úrovni prvního patra tři dochovaná obdélná okna (obr. 6), v severním průčelí se dochovalo jen jedno (obr. 8). Interiér si uchoval původní členění dispozice jen v přízemí, ostatní podlaží podlehla přestavbě na hospodářské, resp. úložné prostory.

Zbylé části starších konstrukcí umožnily pokusit se rekonstruovat podobu tvrze v době, kdy sloužila jako sídlo majitelů (obr. 11). Předkládaný návrh je výsledkem pečlivého stavebního rozboru budovy, provedeného v roce 1984 Michaelem Ryklem a poprvé zveřejněného v roce 2005.^{145/} Mladší budova tvrze měla ve hmotě podobu shodnou s dnešním stavením. Fasádu na východní, jižní, západní a částečně též na severní straně kryla sgrafitová výzdoba. Jako jednotný motiv bylo použito tzv. psaníčkové sgrafito, téměř totožné se sgrafitem na sousední tvrzi ve Valtinově; rozdíl mezi nimi spočíval v opačném stínování, tj. použití světlých a tmavých ploch (obr. 6 a 7). Okenní a pravděpodobně rovněž dveřní potvory byly původně opatřeny ostěními s pravoúhlým nebo oblým ukončením okosené hrany; v současných konstrukcích zůstalo dochováno několik jejich druhotně použitých částí. Dispoziční rozvrh podlaží i velikost jednotlivých prostor jsou rovněž velmi příbuzné sousední valtínovské tvrzi, což při vědomí rodové spřízněnosti majitelů obou staveb v 16. století nepřekvapuje.

Obr. 5. Tlustec (okr. Česká Lípa), jižní průčelí tvrze. Dobře patrná jsou upravená okna v přízemí a obdélná ležatá okénka sýpky v patrech. Stav 20. dubna 1985.

145/ Úlovec a kolektiv 2005, s. 846–848, autor stati Michael Rykl.

Obr. 6. *Tlustec (okr. Česká Lípa), severní část východního průčelí tvrze s dobře patrnými zazděnými okny a zbytky sgrafitové výzdoby. Stav 20. dubna 1985.*

Obr. 7. *Tlustec (okr. Česká Lípa), zbytek sgrafitové výzdoby nad jedním ze vstupů do budovy v západním průčelí. Stav 29. prosince 1983.*

Budova měla trojdílnou dispozici. Hlavní vstup byl umístěn přibližně uprostřed západního průčelí. Vstupovalo se jím do středního dílu dispozice, vstupní síně, sloužící jako komunikační centrum a hospodářské zázemí budovy. V její střední části bylo umístěno schodiště do sklepa, opatřené na obou koncích kamennými půlkruhovými portály. Nad ním stoupalo schodiště do patra, opřené o jižní obvodovou zeď síně. Východní část vstupní síně zaujala valeně zaklenutá černá kuchyně s trojbokými výsečemi opatřenými hřebínky. Od síně ji původně oddělovala patrně jen lehká (dřevěná, hrázděná?) příčka, později nahrazená dnešní slabou zdí. Osvětlovala ji dvojice oken v severovýchodním a jihovýchodním rohu, mezi nimž byl umístěn sopouch nad otevřeným ohništěm, ústící do zděného komína. Valeně zaklenutá severní část přízemí sloužila jako hospodářská

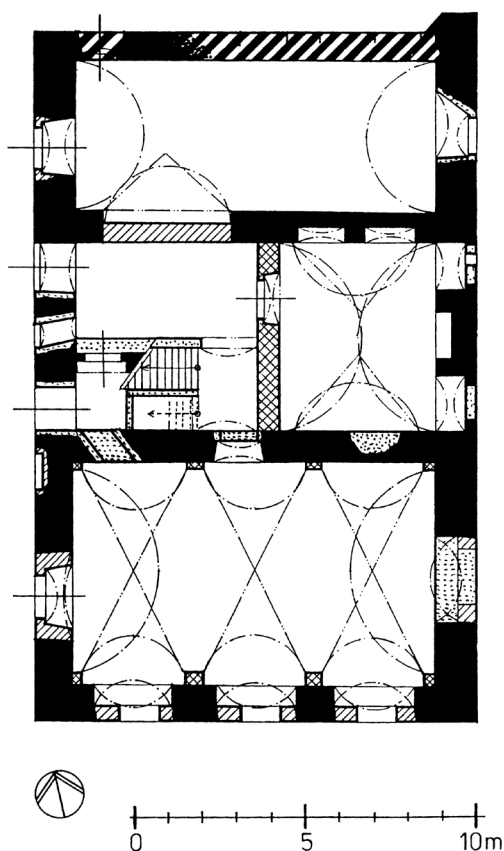
Obr. 8. Tlustec (okr. Česká Lípa), severní průčelí tvrze, které bylo přistavěno ke starší budově. Stav 27. června 2009.

Obr. 9. Tlustec (okr. Česká Lípa), budova tvrze od jihozápadu po zřícení krovu. Stav 27. června 2009.

komora či konírna, osvětlená okny ve východní a západní zdi a se vstupní síní spojená širokým pasem, opatřeným trojbokou výsečí s hřebínkem. Jižní část přízemí osvětlovalo pět oken, po jednom ve východním a západním průčelí a třemi v jižní obvodové zdi. Průzkum odhalil, že zprvu byla jen plochostropá, neboť dnešní klenba s trojicí styčných výsečí byla vložena dodatečně na přízděné pilíře. Její vznik lze klást pravděpodobně do doby kolem roku 1600.

Dispozice prvního a druhého patra sice během přestavby na sýpku kompletně zanikla, neboť tehdy byly odstraněny veškeré příčky, nicméně z pozůstatků zdiva a otisků v renesančních omítkách je stále velmi dobře čitelná. Střední síň prvního patra byla klenutá zřejmě jen v západní části, v níž byla klenba vztyčena nad prostorem mezi severní zeď síně a obvodovou zeď dvojramenného schodiště z prvního do druhého patra. Funkce východní části střední síně není zcela jasná, mohlo v ní však být umístěno

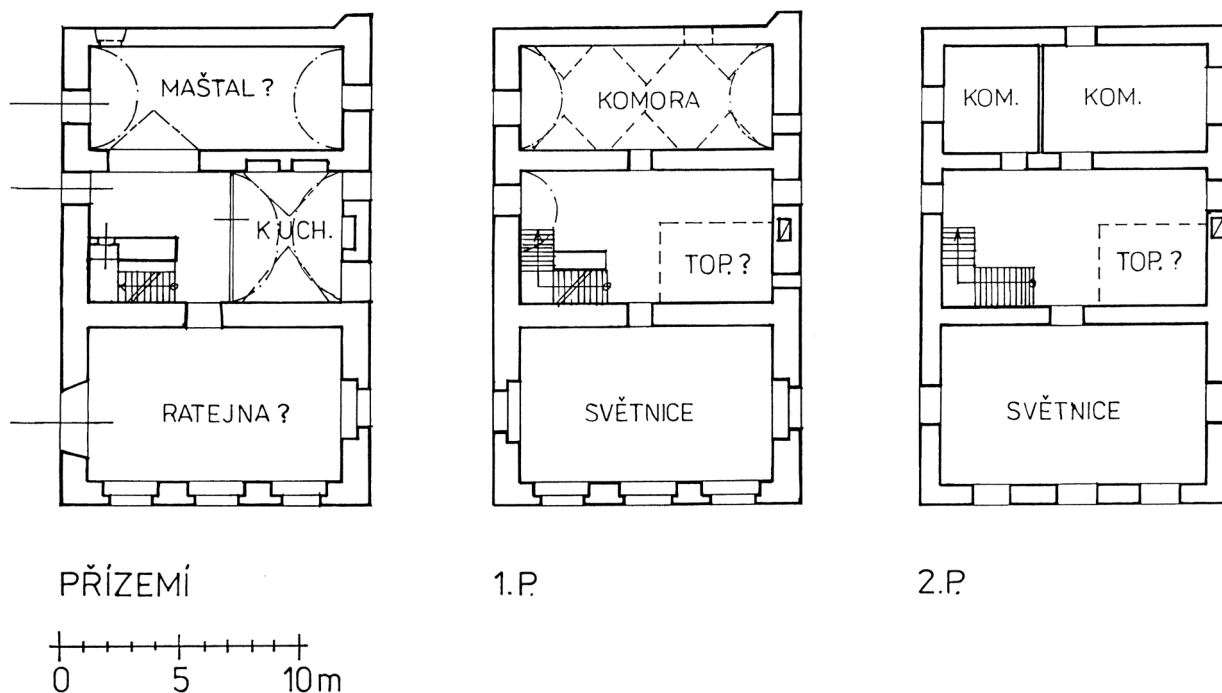
Obr. 10. Tlustec (okr. Česká Lípa), plán přízemí mladší budovy tvrze. Plně značeno zdivo renesanční, vzniklé před rokem 1586, silnými šrafami renesanční zdivo vzniklé nebo upravené po roce 1586, křížky zdivo z doby kolem roku 1600, slabými šrafami zdivo barokní a tečkami zdivo z 19. a 20. století. Stav v roce 1984 [zaměření a kresba Michael Rykl].

vzhledem ke způsobu rozdělení tvrze s poplužním dvorem na dva díly, případně prostě z komunikačních důvodů. Další úprava menšího rozsahu proběhla v době kolem roku 1600; spočívala především v oddělení černé kuchyně od zbytku vstupní síně a vložení klenby do jižní místnosti přízemí. Tvrz poté sloužila majitelům zprvu jako obytná budova, později jako sídlo správce statku a nakonec coby prostá hospodářská budova. Starší část byla neznámo přesně kdy zbourána a mladší budova pak podlehlá úpravě na sýpku. Zatímco zboření starší části tvrze nejsme za současného stavu znalostí schopni datovat přesněji, stavební úpravy mladšího stavení lze klást do sedmdesátých či osmdesátých let 18. století. Úpravy měly skutečně zásadní charakter a spočívaly především ve vybourání podlahy mezi prvním a druhým patrem, v novém rozdělení takto vzniklé prostory na tři nová sýpková patra, v úpravě všech vstupních a okenních otvorů a ve sjednocení vnějších fasád novou hladkou omítkou. Poslední větší stavební akce proběhla v 19. století, kdy přízemí sloužilo jako chlévy a v severní části prvního patra byl zřízen byt. Budova poté setrvala v této podobě až do 20. století. Po roce 1945 však byla v souvislosti se zásadní změnou vlastnických vztahů k objektu tvrze a dvora prakticky opuštěna a ponechána bez údržby. Její závěrečná etapa života se změnila ve volné, neřízené chátrání. Ještě v polovině osmdesátých let minulého století stála v celkem dobrém stavu, nicméně v následujících letech se začalo projevovat neprovádění bytí základní údržby. Postupně opadávala omítka, poslední ránu pak stavbě zasadilo zřízení krovu, po němž se proměnila ve zříceninu. Z kdysi výstavné budovy tak zůstalo dochováno obvodové zdivo, zbytky původních dveřních a okenních otvorů se zlomky starších ostění a torzo sgrafitové výzdoby.

otopné zařízení s kouřovodem napojeným na komín v obvodové zdi, stoupající z topeniště v kuchyni v přízemí. Severní část vyplňovala komora opatřená valenou klenou se třemi páry trojbokých výsečí, případně se styčnými výsečemi, jižní díl prvního patra zaujímal velká plochostropá obytná místnost, osvětlená pěti okny v širokých klenutých nikách. Vytápěna byla pravděpodobně kachlovými kamny, obsluhovanými z již zmíněného otopného zařízení v síni.

Druhé patro bylo celé plochostropé. Střední část obsahovala především schodiště ze spodního patra, vedoucí dále na půdu, a ve východní části pravděpodobně další topeniště s kouřovodem napojeným opět na komín stoupající z kuchyně v přízemí. V jeho severní části byly umístěny dvě nestejně velké komory, oddělené slabou příčkou a osvětlené třemi okny. Jižní díl sestával z velké obdélné obytné místnosti, osvětlené okny vedoucími k východu, jihu a západu.

V této podobě stála mladší budova tvrze jistě v roce 1586; ze souvislosti se stavebním vývojem sousední valtínovské tvrze lze její vznik datovat do doby kolem roku 1580. První úprava byla pravděpodobně realizována v souvislosti s dělením majetku v roce 1586. Patrná je zejména v severní části budovy, přiléhající ke staršímu stavení tlustecké tvrze. Tamní obvodová zeď tehdy byla upravována, resp. v severozápadním koutě přízemí a ve východní třetině severní zdi prvního patra jsou dosud velmi dobře patrné zazděné průchody, otvor v přízemí si navíc uchoval půlkruhem ukončené kamenné ostění. Jednalo se o propojení obou budov, které bylo nutné realizovat

Závěrem lze tedy konstatovat, že v Tlustcích vzniklo nejpozději ve druhé polovině 14. věku panské sídlo, využívané následujícími majiteli statku až do první poloviny 17. století. Po roce 1650 bylo definitivně opuštěno a majitelé ho nadále využívali jako správní a od druhé poloviny 18. století jako hospodářskou budovu, přestavěnou na sýpku a v průběhu 19. století doplněnou o byt zaměstnance statku. Po roce 1948 se pomalu rozpadlo, takže dnes je ve zříceninách. Současná budova vykazuje vzhledem k chybějící údržbě špatný až havarijný stav. Pokud se nepřistoupí k jejímu statickému zabezpečení, brzy se zřítí. Otázkou ovšem zůstává, zdali bude mít současný majitel dostatek prostředků, neboť náklady na nutnou opravu lze vyčíslit řádově v miliónech korun. Zánik tlustecké tvrže by však byl velkou ztrátou, je významným dokladem stavitelského umění našich předků a v souboru bývalých tvrží Českolipska má významné místo, byť z původního sídla tu stojí jen torzo, prosící o zachování jako nejstarší hmotný doklad středověké existence vsi, hodný uchování i pro další generace.

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>), podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

Obr. 11. Tlustec (Česká Lípa), půdorysná rekonstrukce nadzemních podlaží tvrže v závěru 16. století podle dochovaných zbytků zdíva, okenních a dveřních otvorů a otisků v omítkách (návrh a kresba Michael Rykl z roku 1996).

EDICE PRAMENŮ

- AČ: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, svazek 31, ed. Gustav Friedrich, Praha 1921; svazek 33, ed. Jaromír Čelakovský a Gustav Friedrich, Praha 1918
- Berní rula 2, Popis Čech r. 1654, ed. Karel Doskočil, díl 2, Praha 1954.
- Kollmann, J. 1963: Berní rejstříky a berně roku 1567, Sborník archivních prací 13, č. 1, s. 169–246.
- LC: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, svazek 2, ed. František Antonín Tingl, Praha 1868, svazek 3–4, ed. Josef Emler, Praha 1879.
- Marat, F. 1899: Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z r. 1603, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, ročník 1898, Praha.
- Pešák, V. 1953: Berní rejstříky z roku 1544 a 1620, Praha.
- Placht, O. 1950: Odhad majetku stavů království českého z r. 1557, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, ročník 1947, č. IV, Praha.
- Prameny k dějinám třicetileté války, ed. Václav Líba, díl 4, 1626–1635, Praha 1953.
- Regesta fondu Militare Archivu ministerstva vnitra RČS. v Praze, díl 2 (1590–1617), ed. Václav Líba, Praha 1938.
- Sedláček, A. 1870: Rozvržení sbírek a berní r. 1615, Abhandlungen der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften vom Jahre 1869, Praha.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, ed. kolektiv autorů, svazek 3 (1558–1573), Praha 1884.

LITERATURA

- Aschenbrenner, M. 2022: Zámky okresu Česká Lípa, Česká Lípa.
- Bílek, T. V. 1882: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, část první, Praha.
- Bobková, L. – Bartlová, M. 2003: Velké dějiny zemí Koruny české IV.b, 1310–1402, Praha-Litomyšl.
- Bürger, J. 1884: Aus der Gabler Matrik, MNEC 7, s. 305–306.
- Gabriel, J. A. 1856: Svobodní páni z Vunšvic, Lumír 6, část 2, s. 929–931.
- Gajdošík, P. 2000: Blektové z Útěchovic. Příspěvek ke genealogii rytířského rodu, Bezděz 9, s. 73–102.
- Hosák, L. 1938: Historický místopis země moravskoslezské, Brno.
- Kolektiv 1984: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, svazek 3, Severní Čechy, Praha.
- Kolektiv 1996: Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha.
- Kollmann, J. 1999: Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie 1. generalátu, Praha.
- Mašek, P. 2008: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, díl 1, A–M, Praha.
- Meissner, J. 1879: Verzeichniss der bisher bekannten Besitzer des Guthes Walten, Töltzeldorf und Schneckendorf, MNEC 2, s. 188–189.
- Pilnáček, J. 1930: Staromoravští rodové, Vídeň.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl čtvrtý (S–Ž), Praha.
- Roubík, F. 1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách, Praha.
- Sedláček, A. 1895: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl desátý, Boleslavsko, Praha.
- Sommer, J. G. 1834: Das Königreich Böhmen, Zweiter Band, Bunzlauer Kreis, Prag.
- Starý, M. 2019: Můj velitel, můj (lenní) pán. Frýdlantské lenní statky v rukou Valdštejnových důstojníků, Bohemiae occidentalis historica 2019, č. 2, s. 135–155.
- Šimák, JU. V. 1938: Středověká kolonizace v zemích českých, České dějiny I/5, Praha.
- Škabrada, J. 1990: Záchranný průzkum a dokumentace bývalé sýpky panského dvora v Hamru na Jezeře – Útěchovicích, Studies in postmediaeval archaeology 1990, s. 285–296.
- Úlovec, J. 1994: O bývalé tvrzi v Tlustecké – Novém Tolzbachu, Bezděz 2, s. 33–52.
- Úlovec, J. 2006: Příspěvek k historii a stavební podobě tvrze v Útěchovicích, Bezděz 15, s. 5–24.
- Úlovec, J. 2007: Tvrz a zámek ve Velkém Valtinově, Bezděz 16, s. 49–78.
- Úlovec J. a kol. 2005: Encyklopedie českých tvrzí 3 (S–Ž), Praha.
- Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D. 1997: Encyklopedie českých klášterů, Praha.
- Wiechowsky, A. 1884: Aus den Brimser Kirchenmatriken, MNEC 7, s. 110–113.

POUŽITÉ ZKRATKY

DD	Desky dvorské (archivní fond)
DZM	Desky zemské menší (archivní fond)
DZV	Desky zemské větší (archivní fond)
KomS	Registra komorního soudu
MNEC	Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs
NA	Národní archiv
NM	Nová manipulace (archivní fond)
NP	Nejvyšší purkrabství (archivní fond)
RA	Rodinný archiv (archivní fond)
SM	Stará manipulace (archivní fond)
SOA	Státní oblastní archiv
ÚDZ	Úřad desek zemských

RESUMÉ

Feste Tlustec bei Jablonné v Podještědí

Jiří Úlovec

Das Dorf Tlustce, genannt zuerst Tlustec, entstand am Fuße des gleichnamigen Hügels wahrscheinlich erst im Laufe des 13. Jahrhunderts. Später wurde hier ein Meierhof mit einem Herrnsitz gegründet. Als sein erster Besitzer wird 1371 Mikuláš von Tlustec erwähnt, wahrscheinlich der Gründer des hiesigen Hofes mit einer Feste. Im 15. Jahrhundert erwarben die Herren Blekta von Útěchovice den Hof und behielten ihn bis zum Anfang des 17. Jahrhunderts. 1603 ging der Hof in den Besitz von Kryštof Nybšic von Holtendorfu über und 1609 kaufte ihn Kryštof, der Burggraf von Donín. Tlustec wurde an das benachbarte Gut Valtinov angeschlossen und verlor seine Selbstständigkeit. Später gehörte er zu verschiedenen Gutsherrschaften, ab 1718 wurde er mit der Herrschaft Jablonné – Neufalkenburg zusammengeführt. Eine Selbstständigkeit gewann er erst im 19. Jahrhundert. Nach 1945 wurde er verstaatlicht und erst nach 1990 gelang er wieder in den Privatbesitz.

Schriftliche Quellen belegen, dass ein gotischer Herrnsitz in Tlustec wahrscheinlich in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts gegründet wurde. Den Besitzern diente er weitere zweihundert Jahre lang. Um 1580 genügte er nicht mehr ihren Ansprüchen und wurde durch einen Renaissanceneubau ersetzt. Zu seinem Bau muss es irgendwann vor 1586 gekommen sein, als beide Sitze während der Streitigkeiten unter den fünf Brüdern Blekta als die „alte“ und „neue“ Feste erwähnt werden. Aus der Eintragung ergibt es sich, dass die neue Feste an das ältere Gebäude angebaut wurde. Während das ältere Haus später verschwand, der jüngere Teil blieb erhalten. Es ist ein längliches, mit Walmdach bedecktes Gebäude. Ursprünglich hatte es zwei Stockwerke, seit einem Umbau in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhundert, nachdem der Hof die Funktion als Sitz verloren hatte und zu einem Speicher umgewandelt worden war, ist es dreistöckig. Seine Stirnseite war mit rechteckigen Sgrafitti verziert. Der Innenraum war dreigeteilt mit einer mittleren Halle mit Treppen in den Keller und die oberen Stockwerke sowie mit seitlichen Wirtschafts- und Wohnräumen. Im nördlichen Teil des ersten Stockwerks entstand im 19. Jahrhundert eine Wohnung, das Erdgeschoss diente weiterhin als Stall.

Das Gebäude der Feste wurde nach 1945 ausschließlich wirtschaftlich genutzt. Da es langfristig nicht gepflegt wurde, wurde es baufällig. Nach 1985 stürzte der Dachstuhl und teilweise die Fußböden der Stockwerke ein, so dass heute nur noch die Außenmauern bis zur Höhe des zweiten Stockwerkes stehen. Die Fassaden weisen im Hinblick auf die fehlende Pflege einen schlechten oder einen Havariezustand auf. Wenn sie nicht statische abgesichert werden, stürzen sie ein. Wenn es so weit kommen sollte, würde es einen großen Verlust für die Region Česká Lípa bedeuten, denn die Feste ist trotz ihrem schlechten Zustand immer noch ein wichtiger Zeuge der mittelalterlichen Baukunst unserer Vorfahren.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Tlustec (Kreis Česká Lípa), Ausschnitt aus dem kaiserlichen Abdruck der Karte des stabilen Kataster von Velký Valtinov aus dem Jahr 1843. In seinem oberen Teil ist das Gebäude der Festung und Burg Valtinov angelegt, die den östlichen Rand des Meierhofes einnimmt, südlich davon liegt der als Schäferei bezeichnete Hof Tlustec mit der Feste in der östlichen Front (Kartenquelle: Archiv des Zentralarchivs für Landesvermessung und Kataster).
- Abb. 2. Tlustec (Kreis Česká Lípa), Einleitungsseite des Teilbriefs von Adam Blekta vom 21. Februar 1586 (NA – ÚDZ, Kart. 18, Identifikationsnummer 410/13, A primum–E primum).
- Abb. 3. Tlustec (Kreis Česká Lípa), Entwurf der Besitzteilung vom 16. Dezember 1586 mit Beschreibung des ersten Teils, in dem die alte und die neue Feste erwähnt werden (NA – ÚDZ, Kart. 18, Identifikationsnummer 410/13, Fol. A 2v–3).
- Abb. 4. Tlustec (Kreis Česká Lípa), das Gebäude der Feste von Südwesten. Stand zum 29. Dezember 1983, Foto: Autor.
- Abb. 5. Tlustec (Kreis Česká Lípa), südliche Front der Feste. Gut sichtbar sind die angepassten Fenster im Erdgeschoss und die länglichen Fenster des Speichers in den höheren Stockwerken. Stand zum 20. April 1985, Foto: Autor.
- Abb. 6. Tlustec (Kreis Česká Lípa), nördlicher Teil der östlichen Front der Feste mit gut sichtbaren vermauerten Fenstern und Resten der Sgraffiti-Dekors. Stand zum 20. April 1985, Foto: Autor.
- Abb. 7. Tlustec (Kreis Česká Lípa), Reste der Sgraffiti-Dekors über einer der Eingänge in das Gebäude in der westlichen Front. Stand zum 29. Dezember 1983, Foto: Autor.
- Abb. 8. Tlustec (Kreis Česká Lípa), die nördliche Front der Feste, die an das ältere Gebäude angebaut wurde. Stand zum 27. Juni 2009, Foto: Autor.
- Abb. 9. Tlustec (Kreis Česká Lípa), das Gebäude der Feste von Südwesten nach dem Einsturz des Dachstuhls. Stand zum 27. Juni 2009, Foto: Autor.
- Abb. 10. Tlustec (Kreis Česká Lípa), der Erdgeschossplan des jüngeren Gebäudes der Feste. Die vor 1586 erbauten Renaissancemauern sind voll, die nach 1586 entstandenen oder umgebauten Renaissancemauer sind mit dicken Schraffierungen, die Mauern aus der Zeit um 1600 mit Kreuzen, die Barockmauern mit dünnen Schraffierungen und die Mauern aus dem 19. und 20. Jahrhundert mit Punkten markiert. Stand im Jahr 1984, Vermessung und Zeichnung: Michael Rykl.
- Abb. 11. Tlustec (Kreis Česká Lípa), Grundrissrekonstruktion der höheren Stockwerke der Feste gegen Ende des 16. Jahrhunderts nach erhaltenen Resten von Mauern, Fenster- und Türöffnungen und Abdrücken im Putz. Entwurf und Zeichnung: Michael Rykl, 1996.

Übersetzt von Petra Sochová

PĚT STOLETÍ DVORA CHVISTEC U PAVLOVIC

FIVE CENTURIES OF FARMYARD CHVISTEC NEAR PAVLOVICE

Jaroslav Panáček

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; panacek@muzeumcl.cz

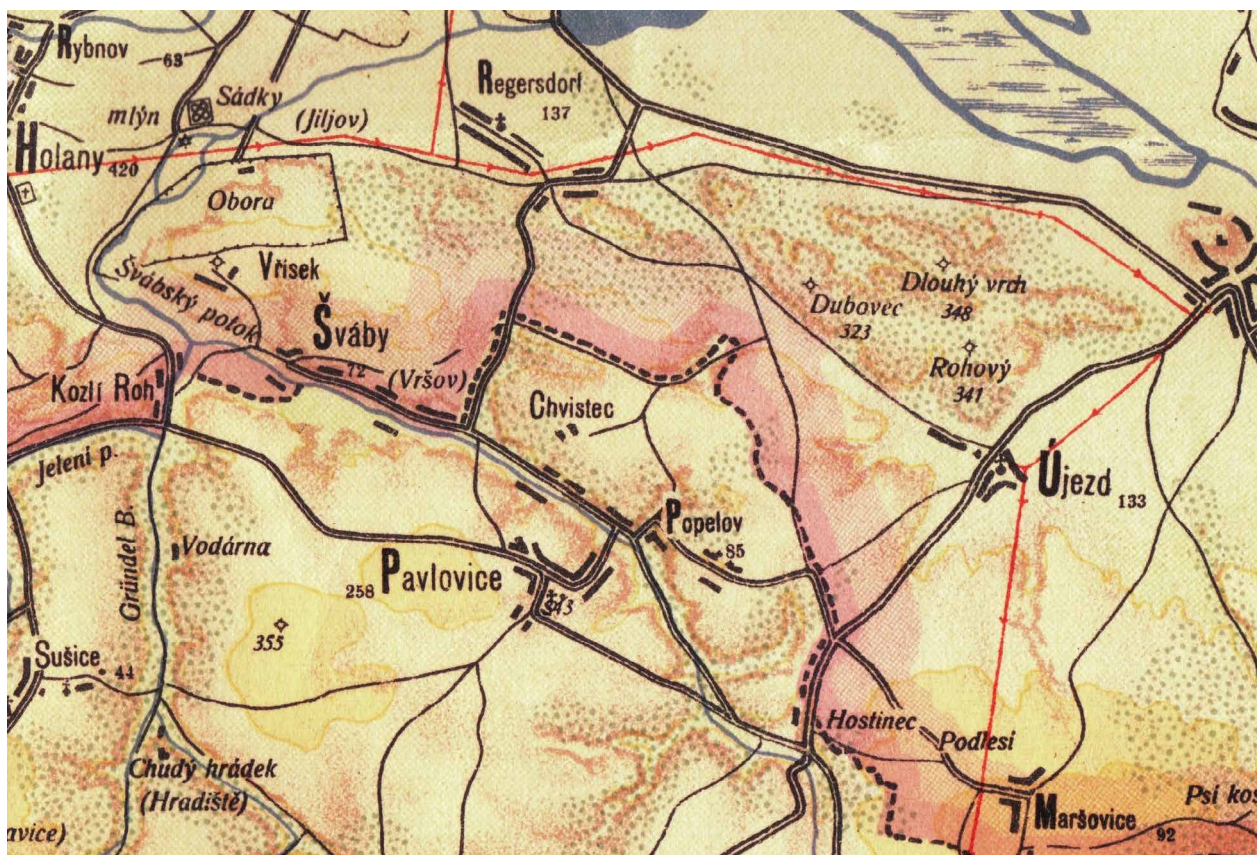
Dnes zaniklý dvůr Chvistec stával na jihozápadním okraji náhorní roviny nad Pavlovickým dolem. Okolní vsi Pavlovice, Popelov, Šváby a Újezd se připomínají již ve 14. století. Chvistec je poprvé uveden v roce 1455 jako lenní dvůr na Lipském panství. V 16. století zde byl poplužní dvůr náležející k Rybnovskému, později Novozámeckému panství. Před rokem 1579 se stal dvorem, poplatným k Novozámeckému panství, a jeho majitelé se zde střídali. V roce 1750 jej zakoupila rodina Dornaus, která zde hospodařila až do doby po 2. světové válce. Rodině Dornausových byl jako příslušníkům německé národnosti po 2. světové válce majetek znárodněn, připadl pod obec Jestřebí a pozemky dvora přešly do správy Státního statku Dubá. Konfiskovaný pozemkový majetek i nemovitosti byly potom přiděleny novým českým osídlencům. Poslední obyvatelé statek opustili na konci 50. let 20. století a po přechodném využití ke skladování v 70. letech zpustl a budovy se rozpadly. Pozemky bývalého dvora dnes patří soukromým majitelům.

Dvůr Chvistec, Pavlovice, lenní dvůr, poplužní dvůr, Novozámecké panství.

The nowadays perished farmyard Chvistec was located at the south-west edge of a highland plain above Pavlovice valley. The adjacent villages Pavlovice, Popelov, Šváby and Újezd were mentioned as early as in the 14th century. Chvistec was for the first time referred to in 1455 as a feudal farmyard within the manor of Česká Lípa. In the 16th century a manorial farmyard stood here, which belonged to the manor of Rybnov, later on to Nový Zámek. Before 1579 it became a farmstead liable to manor of Nový Zámek and its possession came over from one owner to another. In 1750 it was purchased by family Dornaus which run it until the time post WWII. Due to German nationality of Dornaus family the property was nationalized after the WWII and became part of village Jestřebí. The land of the farmyard fell under administration of State Farm in Dubá. The confiscated land as well as real estates were then assigned to new Czech settlers. The last residents abandoned the farmyard at the end of the 1950s and after having been used temporarily as a warehouse in the 1970s, it became desolate and the buildings turned to ruins. The land of the former farmyard is now possessed by private owners.

Farmyard Chvistec, Pavlovice, feudal farmyard, manorial farmyard, manor of Nový Zámek

Na jihozápadním okraji náhorní roviny nad Pavlovickým dolem jižně od České Lípy v nadmořské výšce asi 330 m stával po pět století nyní zaniklý dvůr Chvistec (obr. 1). Dnes bychom po něm našli pouze sporé zbytky zdiva zarostlé bujnou vegetací. Z pa-

horku s nádherným výhledem do krajiny k severovýchodu a obsahujícího pod zemí velké tříprostorové ze štuků klenuté sklepy (obr. 2) dnes ční severovýchodní průčelní zeď bývalé hlavní obytné budovy do výšky prvního patra (obr. 3). V okolí je možno spatřit sporé pozůstatky dalších objektů dvora včetně zaniklého rybníčku, dalšího sklepa sekaného ve skále (tzv. Kellerberg) s půlkruhovým vstupním portálem a mladšího vodojemu (obr. 4). Dvůr byl dobře přístupný od východu po vozové cestě vedoucí od vsi Újezd u Jestřebí. Pěší cesta do prudkého svahu mezi skalami sem vede rovněž z Pavlovického dolu.

Historické souvislosti osídlení v okolí dvora

Dvůr Chvístec náležel před svým zánikem podle správního rozdělení k sousední osadě Popelov, součásti obce Pavlovice. Farní ves Pavlovice je poprvé připomínána podobně jako jiné vesnice s kostelem roku 1352 v rejstříku papežských desátků.^{1/} S osadou Popelov je situace složitější. Obvykle je za nejstarší pramen pokládán zápis z roku 1391 v erekčních knihách pražského arcibiskupství o založení oltáře sv. Václava a Ludmily v tzv. České kapli ve farním kostele sv. Petra a Pavla v České Lípě, kterému Hynek Berka Hohnštejský, pán na Lipém, věnoval mimo jiné plat 6 kop grošů ve vsích Popelov a Rayger (in villis Popelow et Rayger).^{2/} Lokalizace obou jmen není jednoznačná. Popelov byl bez pochybností spojen s osadou u Pavlovice a Rayger se zaniklou vsí na místě dnešní osady Borek (něm. Regersdorf) u Zahrádek.^{3/} Jedině J. V. Šimák pokládal Rayger za totožný s osadou Ráj u Holan.^{4/} Zdálo by se, že pod jménem Popelov, objevujícím se v pramenech i nadále v 15. a 16. století na Lipském panství,^{5/} bychom mohli spatřovat českou variantu jména Aschendorf (v překladu Popelová ves), které nesla

Obr. 1. Situace dvora Chvístec neda- leko Pavlovice, okr. Česká Lípa (Mapa okresů Česká Lípa a Německé Jablonné 1930, výřez).

1/ RDP, s. 76.

2/ LE IV, s. 378, č. 529.

3/ Poprvé Bernau 1888, s. 368, a po něm mnozí další.

4/ Šimák 1931, s. 133.

5/ 1455 DD 23, fol. 132; 1455 DD 32, pag. 13; 1543 DZV 5 fol. B 20; 1545 DZV 250 fol. J 8

6/ Panáček 1980.

7/ NA Praha, DD 62, pag. 694. Kapří nebo Kaprovský rybník (něm. Kapperteich) byl velký mělký rybník, který sahal od dnešního Vítkova až k Zákupům. Na konci 18. století byl vypuštěn a přeměněn na louky (Hantschel 1911, s. 1144).

8/ Panáček 1986, s. 115–116.

9/ LE III, s. 311, č. 457.

Obr. 2. Jeden z dodnes dochovaných sklepů dvora Chvistec (foto Smej Mart 2020).

10/ NA Praha, DZV 7, fol. G 5 (obnovený vklad z roku 1545).

11/ NA Praha, DD 52, pag. 162.

12/ Bernau (1888, s. 378) spojoval s Hradištěm u Drchlavy pouze zprávy o Hradišti na Jestřebském a Novozámeckém panství z 15. a 16. století. Podobně též Kinský 1936, s. 36. Profous 1947, s. 751 již spojil s Hradištěm u Drchlavy kromě zpráv z 15. a 16. století i zprávu z roku 1388 (ovšem s chybou ve jméně Vršova). Podobně též mylně Gabriel - Panáček 1991, s. 32.

13/ Gabriel - Panáček 1991, s. 44.

14/ Panáček 2009.

15/ Dornaus 1887.

16/ Profous 1949, s. 78.

ves 3 km jihojihovýchodně od České Lípy, dnes mylně nazvaná Okřešice.^{6/} Jak ukázalo podrobné zkoumání, je skutečnost poněkud jiná. Ačkoliv všechny okolní vesnice náležely k Rybnovskému panství, patřil Popelov po berkovském dělení v roce 1502 k panství Zákupskému. Až v roce 1546 vyměnil tehdejší majitel Rybnovského panství Václav z Vartenberka se Zdislavem Berkou z Dubé na Zákupech ves Popelov za Kapří (Kaprovský) rybník.^{7/} Od té doby byl pak Popelov trvale součástí Rybnovského, později Novozámeckého, panství.

Kromě Popelova a Pavlovic je nutno zmínit ještě další ves v sousedství Chvistce, západně od něj ležící Šváby. Ty nesly nejméně od 2. poloviny 14. století jméno Vršov a teprve na přelomu 16. a 17. století patrně v souvislosti s příchodem německých osadníků se název změnil na německé Schwaben, užívané dnes v české formě.^{8/} Současně s Vršovem je však ve zprávě z roku 1388 jmenována další lokalita, jejíž polohu dnes neumíme určit. Tehdy věnoval Družko z Vršova plat ke kostelu v Mnichově „super ... hereditatibus in Wrsow et in Hradisczko“, tedy na svém dědictví ve Vršově a Hradištku.^{9/} V roce 1480 je jmenováno jako ves Hradiště na Jestřebském zboží také v sousedství Vršova,^{10/} stejně tak v roce 1575 na Novozámeckém panství.^{11/} Dosud byly tyto zprávy mylně spojovány s dnešní osadou Hradiště u Drchlavy,^{12/} která se ve

stejně době jmenovala Vřísek a teprve po zániku zdejšího panského sídla dostala od přelomu 16. a 17. století německý název Radisch.^{13/} Jmenování Hradištka v roce 1388 vedle Vršova by mohlo také svádět k domněnce, že by se mohlo jednat o pozdější Chvistec. Tomu však brání okolnost, že v obou zmíněných pramenech z roku 1480 a 1575 je Chvistec jmenován současně s Hradištěm.

Zbývá nám poslední sousední ves, kterou je Újezd, z něhož byl - a dodnes je - vzhledem ke konfiguraci terénu jediný možný přístup vozovou cestou do Chvistce. Újezd je od své nejstarší zprávy v roce 1374 spojen s rodem drobné šlechty pišící se po svém statku. Synem nejstaršího známého majitele Mareše z Újezda byl Mikuláš Chudý z Újezda, po koupi statku Lobkovice asi v roce 1409 zakladatel rodu Lobkoviců.^{14/} Objevila se i domněnka spojit jméno blízkého Popelova s rodovým příjmením Popel a heslem rodu pánů z Lobkovic a položit do Popelova sídlo „Popelovské“ linie rodu,^{15/} což je nejen vzhledem k výše uvedenému samozřejmě nesmysl. Z rodu prvních držitelů vyšel Újezd již před rokem 1405, kdy připadl k sousednímu Jestřebskému zboží, s nímž byl roku 1480 připojen k Rybnovskému (později Novozámeckému) panství. Vraťme se však ke dvoru Chvistec.

Jméno dvora

Původ starého českého jména Chvistec (ve středověké češtině Chwistecz) vysvětluje klasické dílo Antonína Profouse^{16/} odvozením od prvotního příjmení tamějšího usedlíka (v roce 1416 doloženo v Čechách příjmení Chwist), které vzniklo příponou -ec ze slovesa chvístati, tj. „hvízdati - míti běhavku“, podobně jako pištec (ten kdo píská), kupec,

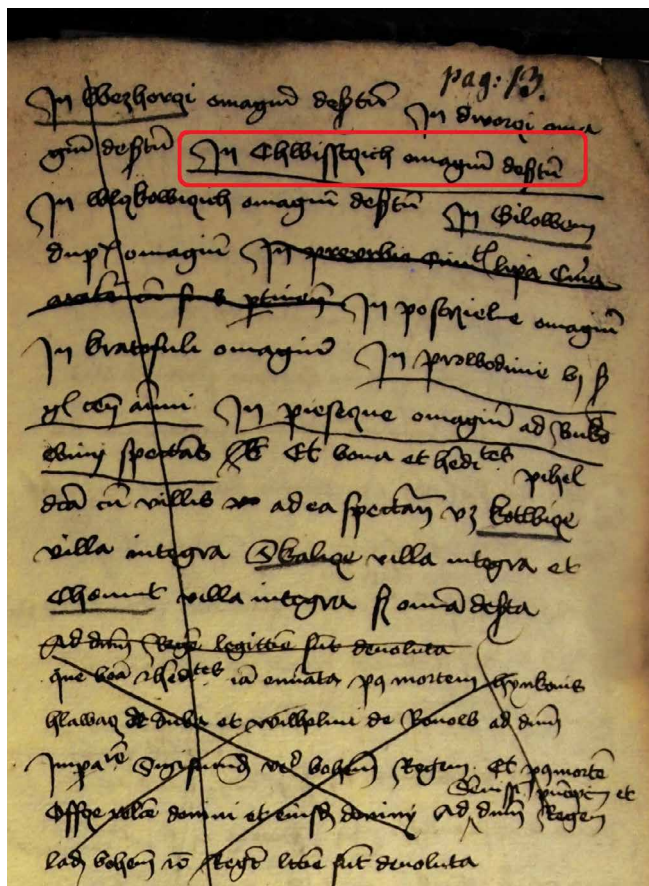
Obr. 3. Severovýchodní průčelní zeď obytného domu čp. 5 bývalého dvora Chvistec (foto M. Keršlágér 2020).

Obr. 4. Vstup do sklepa tesaného ve skále a recentní vodojem (foto M. Keršlágér 2020).

lovec, jezdec, žnec, hudec a pod. Pro srovnání uvádí onomastik slovenské chvisták „kdo má chvístačku“ (tj. silný průjem) a staročeské chvístanie „chvístání, průjem“ (podle Gebauerova Slovníku staročeského).

Již v období pozdního středověku a častěji v 16. století se v okolní krajině objevují doklady o koexistenci českých a německých jmen. Hromadný nástup německých místních jmen se v písemných pramenech začal projevovat až v 17. století, pravděpodobně v souvislosti s pobělohorskými událostmi. Německá nomenklatura místních jmen, která na tomto území později převládla, vznikla buď úpravou českého jména nebo

Obr. 5. Zápis o dvoru Chvistec v deskách dvorských z roku 1455 (NA Praha, DD. 32, pag. 13).

32 na s. 13 se mezi pustými lény, tj. statky, které byly tehdy v manské závislosti na lipských Bercích, objevuje „In Chwistecz omagium desertum“, tedy „V Chvištčích léno pusté“ (obr. 5).^{19/} To je nejstarší zpráva o dvoru Chvistec, pouze v tomto jediném prameni jmenovaném v množném čísle. Pustých lenních dvorů (ale i vesnic) je v tomto popisu Lipského panství jmenováno několik, takže A. Paudler projevil mínění, že se jedná o následek tažení husitských vojsk tímto krajem.^{20/}

Chvistec, ležící na katastru Pavlovic, se poprvé objevuje v době, kdy si Pavlovice zvolil za sídlo svého skrovného statku Jan Berka z Dubé, syn Jindřicha řeč. Vaněk na Chudém Hrádku. Připomíná se na něm pouze v roce 1440 jako účastník Roudnického landfrídu^{21/} a jeho sídlo je kladeno na místo čp. 11 v centru vesnice.^{22/} Jan Berka zemřel po roce 1453 a Pavlovice připadly bratru Jindřichovi na Chudém Hrádku,^{23/} po jehož smrti (1465) je vdova Eliška z Boskovic odprodala k Jestřebskému panství Smiřických. To však také byla doba, kdy se berkovské panství v této oblasti počíná rozpadat a nadvládu zde získávají zejména Vartenberkové. Jejich vzestup začal prodejem panství Milčany Chvala Berky z Dubé v roce 1437 Zikmundovi z Vartenberka,^{24/} který pak před rokem 1440 postavil nové sídlo panství Rybnov. Jeho vnuk Kryštof přikoupil asi roku 1480 od Jindřicha Smiřického ze Smiřic panství Jestřebí a pravnuk Václav před rokem 1532 panství Chudý Hrádek od Jiřika Kaplíře Osterského ze Sulevic. S připojením dalších drobných statků nižší šlechty a postavením Nového Zámku v pozdějších Zahrádkách v polovině 16. století položil základ tzv. Horního území pozdějšího Novozámeckého panství.

jeho prostým překladem do němčiny. Výjimkou může být změna názvu sousední vesnice Vršov, která pravděpodobně s německými osadníky ze Švábska změnila na konci 16. století své jméno na Schwaben (poprvé doloženo roku 1592). Jak již bylo zmíněno, dnes ji známe pod počestným jménem Šváby.

Německé jméno Chvistec je příkladem prvního uvedeného postupu při změně nomenklatury, tedy převzetí českého jména do němčiny v upravené podobě a jeho způsobení německému gramatickému způsobu. Poprvé ho v německé podobě potkáváme v roce 1595 jako sídlo „Friedricha Rodewitze von Friederstorff zum Quies“.^{17/} Logicky zde na místě začáteční neznělé souhlásky Ch nalézáme v německé výslovnosti odpovídající hlásku Q, později též v transkripci nahrazenou dvojhláskou Kw. Tvar jména se pak v průběhu času měnil od Quies na Quist, Quis či Kwis nebo Kwies.

Dějiny dvora Chvistec do Bílé hory

O celkovém rozsahu Lipského panství Berků z Dubé po celé 14. a první polovinu 15. století nemáme pramenů. První souhrnný popis panství pochází až z roku 1455, kdy byl zaznamenán do desk dvorských podle stavu, v jakém panství získal Jindřich Berka z Dubé, švagr Jiřího Poděbradského. Zápis se zachoval ve dvou variantách,^{18/} které se od sebe v některých detailech liší. Pouze v kvaternu

17/ Stellzig 1883, s. 277.

18/ NA Praha, DD 23, pag. 132–133; DD 32, pag. 12–15.

19/ NA Praha, DD 32, pag. 13.

20/ Paudler 1891, s. 214.

21/ CDL IV, s. 147.

22/ Dornaus 1888. Údaj převzal A. Sedláček (1923, s. 264), ale lokalizace sídla bývá často zpochybňována.

23/ AČ 37/2, s. 1405–1407, č. 35.

24/ RTB II, s. 170.

Podruhé se Chvistec uvádí již mezi vesnicemi Jestřebeského zboží v přiznání Zikmunda Smiřického ze Smiřic, vztahujícím se k prodeji statku Jestřebí jeho otcem Jindřichem Smiřickým Kryštofovi z Vartenberka v roce 1480. Přiznání bylo jako součást obnoveného vkladu vloženo do desk zemských v roce 1545. V zápise^{25/} se uvádí „w chwistczy dwuor po. s po.“, tj. v Chvištcí dvůr poplužní s poplužím (obr. 6). Pustý lenní statek byl tak před rokem 1480 pravděpodobně obnoven v podobě poplužního dvora. Stejně se také uvádí v roce 1575 na Novozámeckém panství.^{26/}

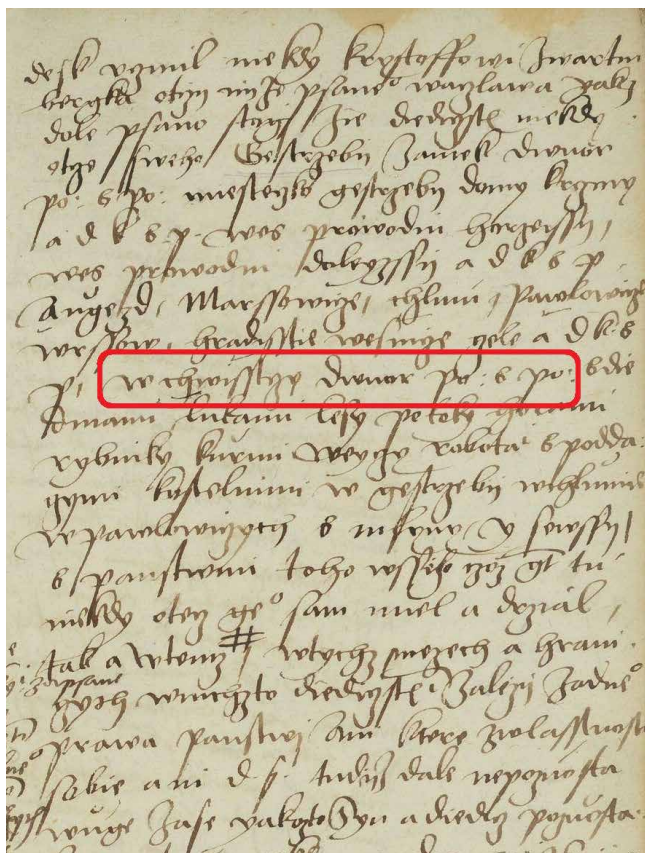
Brzy nato, v každém případě před rokem 1579, získal poplužní dvůr Friedrich Rodowitz z Friedersdorfu, nikoliv však jako svobodný statek, jak mnil F. Bernau,^{27/} neboť v urbáři Novozámeckého panství z roku 1579 jsou uvedeny dávky, kterými je statek poplatný k panství: „Fridrich z Rodwicz má 1 ½ lánu dědiny; platí na sv. Jiří 45 gr č. a na sv. Havla též 45 gr. č.; slepic 6“.^{28/}

Friedrich Rodowitz z Friedersdorfu pocházel z rodu usedlého na statcích v Lužici,^{29/} ačkoliv podle A. Sedláčka přišli jeho členové v 16. století do Čech ze Slezska (obr. 7).^{30/} Friedrichův otec Heinrich koupil v roce 1548 statek Svojkov, který po jeho smrti v roce 1578 Friedrich zdědil. Ten v roce 1591 prodal zadlužený statek Barboře z Lobkovic, manželce Jana z Vartenberka, když předtím v roce 1590 dřevěné části hradu se svojí rodnou světnicí spálil.^{31/} Nadále tedy sídlil na Chvištcí a patrně nějaký jeho příbuzný Heinrich Rodowitz současně vlastnil statky č. 3, 4, 16, 21 a 22 v sousedních Pavlovicích.^{32/}

Dne 4. ledna 1595 zemřel majitel Novozámeckého panství Jan z Vartenberka a 22. ledna jeho dědic, desetiletý syn Adam. Oběma byl vypraven 25. ledna nákladný a bohatě vyzdobený pohřeb, při němž jely pohřební vozy z Nového Zámku do farního kostela s vartenberskou hrobkou v České Lípě, doprovázené průvodem více než 200 osob, studentů, kněží a šlechticů. Podle popisu holanského faráře Melchiora Poppia, který byl v roce 1597 vydán tiskem, byl mezi leníky Friedrich Rodowitz z Friedersdorfu na Chvištcí, který nesl pánův bohatě zladený štít.^{33/}

Patrně omylem spojil F. Bernau s Chvištcem zprávu z roku 1614 v kronice Hanse Kriescheho o dvojnásobné vraždě a potrestání pachatelů.^{34/} Kriesche ve své kronice uvádí zkomolené jméno místa, kde se měl skutek udát, jako „Uis im Böhömen“.^{35/} Vzhledem k faktu, že k potrestání pachatelů došlo v Hoštce, zdá se mnohem pravděpodobnější spojit místo činu se vsí Újezd asi 7,5 km východně od Hoštky než s Chvištcem. Pokud by se tento kriminální čin opravdu udál v Chvištcí, byl by jistě pro trestní řízení kompetentní soud v hlavním městě panství, tj. v České Lípě, než v mnohem vzdálenější Hoštce.

Další osudy Friedricha Rodowitze a tím i Chvištcem v jeho době nám zůstávají bohužel utajeny. F. J. Wunsch sice píše bez udání data o Friedrichu Rodowitzovi v Pavlovicích za

Obr. 6. Zápis o dvoru Chvistec z roku 1480, vložení do desk zemských v roce 1545 (NA Praha, DZV. 7, fol. G 5).

Obr. 7. Erb Friedricha Rodowitze z Friedersdorfu (Mysliveček 2006, s. 156).

Valdštejnovy doby,^{36/} ale bez udání zdroje nelze jeho tvrzení ověřit. Nevíme, kdy zemřel a na koho přešlo vlastnictví statku. V roce 1619 v novějším urbáři Novozámeckého panství se objevuje další jméno:

„Chwisstieczký 1 dvür gest.

Bartel Zäcke George Böhm ma 1 ½ lánu dědiny.

Platj na sv. Girzj ... 45 gr. č.

a na sv. Havla tolíkěž.

Slepicz ... 6.

Przj temż dworze byla chmelniczze zniż vrchnosti roboty powinnen zietj ... 2 dnijj“.^{37/}

F. Bernau^{38/} uvádí po Friedrichu Rodowitzovi jako dalšího majitele Georga Zacke, který prodal v roce 1624 statek Georgu Böhmovi. Jméno Georg Zacke bez udání letopočtu uvádí také zápis o majitelích statku na rubu nesignované fotografie kresby statku ve sbírce VMG v České Lípě. Podle pozemkové knihy byl prodávajícím Bartel Zucke, takže se zdá, že Bartel může být jeho přezdívkou.^{39/}

Georga Böhma známe jako patrně movitého sedláka od roku 1594, kdy převzal od své matky statek ve Švábech.^{40/} Roku 1610 věnoval Georg Böhm ze Švábů farnímu kostelu Nanebevzetí Panny Marie v Pavlovicích dodnes dochovanou kamennou křtitelnicí (obr. 8) s dedikačním nápisem (obr. 9):

„IM 1610 IAHR HABE ICH GEORGE BOME VON SCHWABEN DIESEN TAVFFSTEIN ZVM EWIGEN GEDECHTNIS IN DIESE KIRCHE VEREHRET“.

(Roku 1610 poctil jsem já, Georg Böhm ze Švábů, touto křtitelnicí na věčnou památku tento kostel).^{41/}

Po Bílé hoře

Rok 1620, moment porážky českých stavů v bitvě na Bílé hoře, je nezpochybnovaným mezníkem v dějinách českých zemí. Z hlediska regionální historie se však takové mezníky obvykle nekryjí se zásadními zvraty v místním dění, které jsou z lokálního hlediska důležitější. Pro Českolipsko tak začala doba pobělohorská svým způsobem až v roce 1623, kdy se obě části panství dostaly do rukou jednoho majitele. Oba dosavadní majitelé města a panství, Jan Jiří z Vartenberka i Volf ze Salhausenu, byli potrestáni jako účastníci povstání a odsouzeni 3. listopadu 1622 k propadnutí veškerého svého dědictví.^{42/} Součástí statku Jestřebí Novozámeckého panství byl také dvůr poplužní v Chvistci.^{43/} Oba zkonfiskované majetky koupil Albrecht z Valdštejna. Nejprve 19. prosince 1622 celý zámek Lipý, čtvrť města a ves Aschendorf (tj. dnešní Okřešice) po Volfu ze Salhausenu za 10 500 zlatých rýnských,^{44/} pak 7. ledna 1623 tři čtvrtiny města Lipého a Novozámecké panství po Janu Jiřím z Vartenberka za 175 000 zlatých rýnských.^{45/} Českolipské a Novozámecké panství, město a zámek se tak v jeho rukou opět spojily v jeden celek.

Součástí tzv. Horního území Novozámeckého panství zůstal statek Chvistec („Gütel Quies“), který v roce 1624 koupil Georg Böhm od Georga Zackeho za 1600 kop gr. míš.^{46/} Držel jej dvacet let. V polovině dubna 1634 se na několik dní usadil v Chlumu, Pavlovicích a Dřevčicích Gallasův regiment dragounů,^{47/} takže není vyloučeno, že obsadili i Chvistec. Georg Böhm prodal v roce 1640 svůj rodový statek ve Švábech Christianu Pabelovi za 634 kop gr. spolu s loukou ve Švábenském dole, kterou koupil od Heinricha

25/ NA Praha, DZV 7, fol. G 5 [obnovený vklad z roku 1545].

26/ NA Praha, DD 52, pag. 162.

27/ Bernau 1888, s. 369.

28/ Šimák 1938, s. 121.

29/ Knothe 1879, s. 451–452.

30/ Sedláček 1925, s. 592.

31/ NA Praha, DZV 26, fol. B 13r–B 13v; Sedláček 1923, s. 192.

32/ Dornaus 1888.

33/ Stellzig 1883, s. 277.

34/ Bernau 1888, s. 372.

35/ Panáček (ed.) 2016, s. 146–147 [fol. 64r].

36/ Wunsch 1928, s. 10.

37/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek, IV. díl, s. 55.

38/ Bernau 1888, s. 370.

39/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 97, sign Nro. LXIII, PK Grundt Buch Obern-Gebiets 1587–1659, fol. 256r; VMG v České Lípě, Sbírká pohlednic, Quies 1846, bez inv. č., album A9/33. Možná tentýž Georg Zacke (Zägkä) vlastnil podle urbáře ze let 1633–1647 statek o 13 prutech, tj. asi 20 ha, v Pavlovicích, viz SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek, II. díl, s. 54.

40/ Dornaus 1888, s. 245.

41/ Müller 1895, s. 242–243.

42/ Bílek 1882–1883, s. 563–564, 844–847.

43/ Bílek 1882–1883, s. 845.

44/ NA Praha, DZV 141, fol. B 11v–12r; 194, fol. C 18r–20r.

45/ NA Praha, DZV 141, fol. B 5v–6r; 194, fol. C 1v–4r.

46/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 97, sign Nro. LXIII, PK Grundt Buch Obern-Gebiets 1587–1659, fol. 256r; Bernau 1888, s. 370; Paudler 1891, s. 210; VMG v České Lípě, Sbírká pohlednic, bez inv. č., album A9/33, Quies 1846, zápis na rubové straně fotografie.

47/ Wunsch 1930, s. 37.

z Rodowitz. Témuž Georgu Böhmovi (nikoliv Heinrichovi z Rodowitz, jak se někde uvádí) patřil také tzv. „Junker-Gut“ v Pavlovicích čp. 11. Ještě na počátku 19. století bylo prý sídlo statku ozdobeno postavou rytíře s erbem, protože to bývalo údajné sídlo Jana Berky z Dubé, zmíněné k roku 1440.^{48/}

Roku 1644, 25. května, prodal Georg Böhm statek Chvistec za stejnou cenu, tj. 1600 kop gr. míš., Johannu Fleischmannovi, purkrabímu (Burggraf) na Novém Zámku, který složil hotově 600 kop a zbytek se zavázal uhradit ve splátkách do roku 1654.^{49/} Fleischmann je také uveden jako majitel statku v novějším novozámeckém urbáři z let 1633–1647 se stejnými povinnostmi jako minulý majitel v urbáři z roku 1619:

„Kwies Ist nur 1 Hoff: H. Johann Fleischman.

Hat 1½ Rudtes Agker, giebt jährlichen Sielberzinnß.

Zur Georgj ... 45 Wgl.

Zur Gallj ... 45 Wgl.

Zinns Hünner ... 6.

Bei diesen Hoff ist ein Hopffegarten gewesen, dabei ist Besitzer der Gnediges obricgkeit.

Schneidte Roboth zu berrichten schuldieg gewesen 2 Tagle.“^{50/}

(Chvistec je pouze 1 dvůr: Pan Johann Fleischman.

Má 1½ lánu dědiny, dává ročního platu.

Na sv. Jiří ... 45 gr.

Na sv. Havla ... 45 gr.

Platí slepic ... 6

Při tomto dvoře se nalézá chmelnice, z níž je majitel dlužen milostivé vrchnosti zpravit žneči roboty 2 dny.)

V roce 1624, 27. prosince, zapsal Albrecht z Valdštejna osobní darovací listinou pro případ své smrti Novozámecké panství s Českou Lípou jako věno na svou manželku Isabelu Kateřinu rozenou z Harrachu,^{51/} která si pak po manželově zavraždění v Chebu vyprosila na císaři v roce 1636 vrácení zkonfiskovaného majetku.^{52/} V roce 1654 získala panství jako dědictví jejich dcera Marie Alžběta. Jejím sňatkem s Rudolfem hrabětem z Kounic přešlo panství do majetku tohoto rodu.

Purkrabím (Burggraf) Novozámeckého panství byl nejméně od roku 1644 Johann Fleischmann, který pocházel patrně z úřednického rodu, jehož někteří členové se domohli povýšení do šlechtického stavu.^{53/} Nicméně v berní rule v roce 1654 je na statku Chvistec uveden jako poddaný sedlák.^{54/} Za svého působení na Novém Zámku se patrně také domohl značného jmění, neboť kromě Chvistce je v novozámeckém urbáři z let 1633–1647 uveden jako majitel čtyř selských gruntů v Zahrádkách (Neugarten).^{55/}

V roce 1679 se purkrabí Fleischmann dostal pro jakési nedostatky do sporu s tehdejší majitelem panství, jímž byl v té době Ernest Franz Karl hrabě Kounic, který mu 11. března zkonfiskoval jeho statek Chvistec. Hrabě Kounic však zemřel 13. července 1680 a svůj majetek neodkázal ani jednomu ze svých dvou bratrů, nýbrž synovi Karlu Ferdinandovi z Valdštejna, který byl s rodem Kouniců spřízněn. Ten 18. září 1680 spor se svým purkrabím urovnal, statek mu vrátil a poskytl zadostiučnění.^{56/}

Od března do května 1680 bylo novozámecké panství postiženo selskými bouřemi, ale mnohem větší neštěstí přinesla epidemie moru, která byla zavlečena do České Lípy

48/ Dornaus 1888, s. 245.

49/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 97, sign Nro. LXIII, PK Grundt Buch Obern-Gebiets 1587–1659, fol. 256r; k. 99, PK Pavlovice, Popelov, Šváby a Drchlava 1597–1648, fol. 78; Bernau 1888, s. 370; Paudler 1891, s. 210; VMG v České Lípě, Sbirka pohlednic, bez inv. č., album A9/33, Quies 1846, zápis na rubové straně fotografie.

50/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek, II. díl, s. 55.

51/ Bergl 1934, s. 8.

52/ Wunsch 1934.

53/ Nevíme, zda mohl být příbuzný s jakýmsi Davidem Fleischmannem von Thumbach, který dosáhl šlechtického stavu v roce 1647 (Schimon 1859, s. 39) nebo Christophem Fleischmannem von Thumbach, který získal roku 1670 statek Žďár u Jilemnice (Bílek 1882–1883, s. 813; Paudler 1891, s. 214.

54/ BR 2/I, s. 375, č. 384.

55/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek, II. díl, s. 123, 125 a 126.

56/ SOkA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 1, Kniha převodů nemovitostí 1652–1728, nefol., Vergleich wegen des Guttes Quieß 1680; Dornaus 1883a, s. 50; Bernau 1888, s. 370.

57/ Dornaus 1883a, s. 48–49. Johann Adam Fleischmann byl po roce 1665 katolickým farářem v Benešově nad Ploučnicí. Zemřel v roce 1698 a je pohřben v benešovském kostele (Willomitzer 1883, s. 108).

58/ Ačkoliv matrika zemřelých fary Pavlovice z té doby existuje, zápis o úmrtí Johanna Fleischmanna se v ní nenalézá. Je ovšem možné, že zemřel v České Lípě, kde měl dům. Ale českolipské matriky jsou dochovány až od roku 1743.

59/ SOkA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 1, Kniha převodů nemovitostí 1652–1728, nefol., Erb Kauff Herren Johann Heinrichen Weijgels vmb daß Gutt Quieß 1684; Bernau 1888, s. 371.

Obr. 8. Křtitelnice z roku 1610 v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Pavlovicích (foto Národní památkový ústav, ÚOP v Liberci, fotoarchiv, bez autora, nedatováno).

Obr. 9. Dedikační nápis z roku 1610 se jménem Georga Böhma na křtitelnici (foto Národní památkový ústav, ÚOP v Liberci, fotoarchiv, bez autora, nedatováno).

v červenci. Podle písemné tradice uchovávané v rodině majitelů statku Chvistec se prý Johann Fleischmann po odstoupení z vrchnostenské služby odebral s rodinou do České Lípy, kde si v Dlouhé ulici zakoupil dům zvaný „Storchnest“ (tj. Čapí hnízdo). Poté, co zde jeho manželka zemřela na mor, odebral se s dcerou do ústraní na svůj statek Chvistec v domnění, že zde bude před morem ochráněn. Propustil svého šafáře, který si ale přes varování našel s rodinou bydlení v České Lípě a pak se opět vrátil na Chvistec, kam mor zavlekl. Celá šafářova rodina a další dva čeledíni na mor zemřeli. Zůstal zde pouze starý pan Fleischmann se svou dcerou Annamidel. Protože zde pak nikdo další nechtěl bydlet, nechal Fleischmann s dcerou zásobovat potravinami přes jakéhosi pacholka jeho syn Johann Adam, který byl katolickým farářem v Benešově (nad Ploučnicí).^{57/}

Patrně někdy před rokem 1684 Johann Fleischmann zemřel^{58/} a na žádost jeho dědiců byl správou Novozámeckého panství nařízen úřední odhad majetku. Sešli se k němu 30. května 1684 čtyři rychtáři z Novozámeckého panství, Christoph Ludwig ze Staré Lípy, Balthasar Michel z Újezda, Johannes Böhme ze Švábů a Hans Ludwig z Písečné, a čtyři měšťané z České Lípy. Statek byl odhadnut na 1100 kop gr. míš. Pod Provodínem ležící louka, která patřila ke statku, byla prý prodána samostatně za 30 zlatých.^{59/}

Statek zakoupil od dědiců (P. Johann Adam Fleischmann a jeho sestry Annamidel a Polixena Eleonora Simannin) 18. listopadu 1685 za odhadní cenu 1100 kop gr. míš. Johann Heinrich Weigel z Weigelsfelsu, měšťan v (České) Lípě a úřední písař panství

Svojkov, jehož manželkou se stala Fleischmannova dcera Annamidel.^{60/} Ten zde poté hospodařil po 23 let. Weigelovu jedinou dceru Katharinu si vzal za manželku Christoph Franz Böhm z Loubí,^{61/} který pak 18 prutový (= 27,76 ha) statek Chvistec v roce 1708 od svého tchána koupil za 1700 kop gr. míš. (kopa po 1 zl. 10 kr.). Koupil schválil 28. března 1708 Johann Wilhelm hrabě z Kounic, který statek propustil z nevolnictví.^{62/} Kromě vyjmenovaného dobytka, lesa, ovocné zahrady a chmelnice byly při prodeji součástí statku tři mimo něj ležící louky: dvě v tzv. Pekelném údolí (tj. dnešní údolí Peklo) nedaleko vrchnostenského mlýna v Karbě (zwey in dem so genanten Höllegrundt ohnweith der Obrigkeitl. Mahl Mühlen in der Karbe), třetí (při odhadu v roce 1684 údajně odprodaná?) u vsi Provodína, nalézající se pod vysokou skálou stojící nedaleko zmíněné vsi (dritte aber bey dem Dorff Mikhenhan, unweith unter dem bey gemelten Dorffe stehenden hohen steinfelsen befinden).

Chvistec byl od svého vzniku podle církevní správy přifařen k Pavlovicím, stejně jako Popelov a Šváby. Až do 70. let 16. století se zde udržoval katolicismus, ale ani Pavlovicím se nevyhnul nástup protestanství. To se však změnilo po koupi Novozámeckého panství Albrechtem z Valdštejna, jehož hejtman Baltasar Kühnel se aktivně na návratu katolické víry na panství podílel.^{63/} Z počátku 18. století se dochovaly záznamy o odvádění desátků ze všech osad farního obvodu, tehdy konkrétně v naturáliích. V roce 1718 činil předpis desátků pro Pavlovice 7 korců (korec, něm. Strich = 93 litrů) žita a stejně tak i ova, pro Popelov a Chvistec ve výši 2 věrtelů (věrtel, něm. Viertel = 23,25 litru) žita a ova a Šváby platily 1 korec duté míry obou obilnin. Jak bývalo u podobných dávek obvyklé, desátky byly rozděleny na dvě dávky, polovina na sv. Jiří (24. dubna) a druhá polovina na sv. Havla (16. října).^{64/}

Statek byl pod označením Kwis také uveden na Müllerově mapě z roku 1720.^{65/} Z roku 1736 se dochoval seznam pavlovických majitelů statků, kteří odvedli kontribuci na ubytování Salmovských milic (*Salmische Miliz*), tj. patrně nějakého zde ubytovaného oddílu vojska. Mezi 23 majiteli je jako poslední uveden Christoph Frantz Böhm s největší položkou kontribuce ve výši 2 kop gr. a 6 kr.^{66/} Zdaleka největší částka vyplývala z přibližně dvojnásobné rozlohy pozemků statku Chvistec ve výši 18 prutů proti ostatním Pavlovickým, kteří drželi statky o rozloze 5–13 prutů (s průměrem asi 9 ¼ prutu). I další převod na nového majitele probíhal po ženské linii, neboť Böhmovu dceru si vzal Josef Jebautzky a ten v roce 1738 koupil statek od tchána ve stejném rozsahu a za stejnou cenu, tj. 1700 kop gr. míš.^{67/}

Nový majitel však patrně nebyl dobrým hospodářem, neboť po 12 letech zabředl do dluhů a došlo na exekuci statku. Osmnáctiprutový statek koupil 26. ledna 1750 Andreas Dornaus, syn tehdejšího újezdského rychtáře Samuela Dornause, za 2200 kop gr. míš., které měl splatit v 39 termínech.^{68/} Ke dvoru náležející louky, resp. jejich poloha, jsou zde popsány trochu odlišně: dvě v Pekle, nedaleko vrchnostenského mlýna v Karbě a pod skalami blízko Malého lesa (*Kleinen Waldel oder Püeschel*), třetí u dvora Provodín pod vysokou skálou (*bey dem Hoff Mikenhann unter dem hohen steinfelßen*). Kupní smlouva obsahuje dále podrobný popis vybavení dvora podle exekučního odhadu a popis výměnku předminulého majitele Christopa Böhma a jeho ženy Kathariny (ubytování, naturálie aj.). Součástí smlouvy bylo též vypořádání dluhů Josefa Jebautzkého. Dlužno říci, že to Andreas Dornaus a poté i jeho následovníci neměli snadné, neboť Jebautzky se s nimi soudil až do roku 1786.^{69/} Rod Dornausů pak vlastnil dvůr téměř po dvě století.

60/ SOKA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 1, *Kniha převodů nemovitostí 1652–1728*, nefol., *Erb Kauff Herren Johann Heinrichen Weygels vmb daß Gutt Quieß 1685*; Dornaus 1883a, s. 50; Bernau 1888, s. 371. Někjaký Thomas Weigel z Weigelsfelsu koupil roku 1603 od Bastiana Böhma statek v Popelově za 370 kop gr. (Paudler 1891, s. 214). Statek Útěchovice zase koupil v roce 1621 Christian Weigel z Weigelsfelsu, postoupil jej dobrovolně roku 1628 Valdštejnovi, od něhož též statek přijal v léno [Bílek 1882–1883, s. 145, 811–812]. Christian Weigel z Weigelsfelsu (těžko říci, zda tentýž) získal v roce 1650 inkolát (Schimon 1859, s. 183).

61/ Christoph Böhm se narodil 2. srpna 1679 (SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 1962, MN Holany 1672–1736, fol. 21v) a Weigelovu dceru Annu Katharinu pojal za manželku 30. září 1708 (SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6049, MO Pavlovice 1673–1749, s. 55).

62/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa–Nový Zámek, k. 111, sign. Nro. IX Lit. A/OS Dubá 243, PK Pavlovice A 1668–1768, fol. 231r–233v; SOKA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 1, *Kniha převodů nemovitostí 1652–1728*, nefol., *Erb Kauff umb daß Gutth Kwieß 1708*; Dornaus 1883b; Bernau 1888, s. 371.

63/ Panáček 2017, s. 225.

64/ SOKA Česká Lípa, FÚ Pavlovice, *Pabl. Memorabilien Buch (Pamětnice) /1594/1713–1790*, Jura Parochialia, nefol.; *Liber Memorabilium (Pamětnice) /1642/ 1786–1929*, Jura Parochialia, fol. 11r–11v.

65/ HÚ AV ČR Praha, Müllerova mapa 1720, list č. 8.

66/ SOKA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 65, *Kontribuce, ubytování vojska 1736*

67/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa–Nový Zámek, k. 111, sign. Nro. IX Lit. A/OS Dubá 243, PK Pavlovice A 1668–1768, fol. 233v–234r; Dornaus 1883b; Bernau 1888, s. 371.

68/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 132, PK Pavlovce B, sign. Nro. IX Lit. B/OS Dubá 244, 1746–1877, fol. 32r–39v; Dornaus 1883b; Bernau 1888, s. 371; VMG v České Lípě, Sběrka pohlednic, bez inv. č., album A9/33, Quies 1846, zápis na rubové straně fotografie.

69/ Bernau 1888, s. 371–372; Paudler 1891.
70/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6051, MZ Pavlovce 1750–1789, nefol., zápis č. 66 z roku 1758. Podle matriky zemřel ve věku 35 let, takže se měl narodit roku 1723. Zápis o jeho narození se však v matrice fary Jestřebí (k níž byl přiřazen Újezd) nenalézá.

71/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6051, MZ Pavlovce 1750–1789, nefol., zápis č. 81 z roku 1758.

72/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6051, MN Pavlovce, 1750–1789, s. 25, 48, 78.

73/ Dornaus 1883a, s. 50; Narození Josepha: SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 3147, MN Jestřebí, fol. 116r.

74/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 132, sign. Nro. IX Lit. B/OS Dubá 244, PK Pavlovce B 1746–1877, fol. 146r–150v.

75/ Tamtéž, fol. 150v–151r.

76/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 303, MO Blíževdly 1758–1770, fol. 2r.

77/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6051, MN Pavlovce 1750–1789, s. 136, 158, 219, 238, 251, 269, 289, 308.

78/ ÖS-KA, 1st Military Survey, Section No. 28.

79/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek 1724–1780, fol. 20.

80/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759–1878, fol. 7r–10r; SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 132, sign. Nro. IX Lit. B/OS Dubá 244, PK Pavlovce B 1746–1877, fol. 270r–272v; Bernau 1888, s. 372.

Andreas Dornaus měl se svou manželkou Annou Dorotheou - pokud víme - tři děti: dceru stejného jména jako matka a syny Franze Josepha a Samuela Antona. Andreas zemřel na Chvistci 8. června 1758 ve velice mladém věku (bylo mu 35 let)^{70/} a půl druhého měsíce po něm zemřela zde na výměnku vdova po Christophu Böhmovi Katharina, dcera Johanna Heinricha Weigela z Weigelsfelsu ve věku 74 let.^{71/} Protože pozůstalé děti po Andreasovi byly ještě nezletilé (dceři bylo necelých 7 let, synům 5 a 3 roky),^{72/} ujal se zatím hospodářství jako nájemce Andreasův mladší bratr Joseph.^{73/} V roce 1759 byla sepsána pachtovní smlouva o nájmu statku Chvistec se třemi výše zmíněnými loukami na dobu šesti let, která obsahovala podrobný inventář statku i platy, k nimž se Joseph zavázal.^{74/} Za smlouvou jsou v pozemkové knize uvedeny splátky pachtu až do roku 1777, takže je zřejmé, že pacht byl až do tohoto roku prodlužován.^{75/}

Ještě před uzavřením pachtovní smlouvy se Joseph 14. listopadu 1758 oženil v Blíževdlech s Annou Catharinou, rozenou Pradel z Blíževdel.^{76/} Za dobu Josephova působení jako nájemce se manželům narodilo osm dětí, pět děvčat a tři chlapci.^{77/} Z nich však pět zemřelo během prvních dvou měsíců po narození. V té době se Chvistec objevil pod názvem Kwiss v letech 1764–1768 také na mapě 1. josefského vojenského mapování.^{78/}

Přestože Andreasovi synové již dávno dosáhli dospělosti, spravoval jeho bratr Joseph statek až do roku 1777. Statek v ceně 1700 kop grošů míš. převzal mladší Andreasův syn Samuel (nar. 1755).^{79/} Stalo se tak na základě smlouvy z 13. března 1777. Ze smlouvy se dozvídáme, že jeho starší bratr Franz (nar. 1753) je ochrnutý na jednu ruku a nohu, je služby neschopný a rodina jeho bratra se o něj musí starat. Kromě toho jsou ve smlouvě uvedeny i pohledávky věřitelů, které v té době na statku vázly.^{80/}

Půl roku po převzetí dědictví se konala na Chvistci velká svatba, když si 28. října 1777 Samuel bral za manželku Barbaru, rozenou Prinke z Popelova.^{81/} Z tohoto manželství se narodilo v průběhu dvanácti let - pokud víme - devět dětí, čtyři dívky a pět chlapců, z nichž dva chlapci a dvě dívky v dětském věku zemřeli.^{82/} Dva z chlapců narození 15. listopadu 1786, Andreas a Leopold, byli dvojčata, pozdější majitelé statku.^{83/}

Krátce po nástupu nového majitele statku museli obyvatelé snášet útrapy nové války. Válka o bavorské dědictví (1778–1779) byla v řadě čtvrtá dědičná rozepře mezi Pruskem stárnoucího šestašedesátiletého krále Fridricha II. zvaného Veliký a Rakouskou monarchií v čele s císařovnou Marií Terezií a jejím synem římskoněmeckým císařem Josefem II. V průběhu konfliktu, jehož dějištěm se stalo zejména území severních a severovýchodních Čech, neproběhly žádné rozsáhlé bitvy a průběh střetnutí nabýval charakter poziční války. Obyvatelstvo tak bylo zatěžováno náklady na vyživování a ubytování vojska. Ze záznamů z roku 1778 vyplývá, že Samuel Dornaus jako majitel statku čp. 51 musel mezi 34 majiteli z Pavlovic odvádět daleko největší výpalné, a to jak v penězích, tak i v naturáliích (žito, oves, seno).^{84/}

Podle josefského katastru^{85/} dostal v roce 1785 obytný dům na Chvistci v rámci obce Pavlovce číslo popisné 51. Tak ho také o dva roky později pod názvem Kwis eviduje na Novozámeckém panství topografie J. Schallera.^{86/} Někdy v té době však Samuel postavil na statku druhý obytný dům. Nevíme, pro koho byl nový dům postaven: zda jako výměnek pro ochrnutého bratra Franze nebo pro strýce Josepha, který buď mohl na statku s rodinou zůstat nebo se odstěhoval zpět do Újezda. Po následném přečíslování

na počátku 19. století, kdy domy statku připadly k osadě Popelov jako součást obce Pavlovice, dostal původní obytný dům statku čp. 5 a nový dům čp. 17.

Statek Chvistec v 19. století

Jak uvádí F. Bernau,^{87/} změnil patrně později Samuel svůj názor na dědictví a rozdělil celý statek pro své dědice Andrease a Leopolda na dvě části. Andreas dostal jednu část s obytným domem čp. 5, s pozemky o rozloze 75 jiter (tj. cca 43,2 ha) a loukou v Pekle v ceně 1077 zl. vídeňské měny, Leopold druhou část s obytným domem čp. 17 s pozemky o rozloze 22 jiter (tj. cca 12,7 ha) a loukou u Provodína v ceně 543 zl. vídeňské měny. Ačkoliv Samuel zemřel v roce 1806, nedošlo hned k převodu statku na oba bratry a na statku hospodařila jejich matka, vdova po Samuelovi Barbara Dornaus.^{88/} Teprve 16. února 1813 byly sepsány na vrchnostenském obecním soudu v Popelově kupní smlouvy pro oba bratry, které potvrdily výše uvedené rozdělení.^{89/} Oba bratři se téhož roku oženili, Andreasovou manželkou se stala Rosalia, dcera Josefa Böhma z Podolce, Leopold si vzal za ženu Annu Dorotheu, dceru stejnojmenné ovdovělé matky ze Švábů.^{90/}

Ve válečném roce 1813, v době probíhajících tažení vojsk k „bitvě národů“ u Lipska, byl Chvistec navštíven „kvartýrem“ vojáků, když zde nejprve bylo po čtvrt roku ubytováno 12 mužů, později - pravděpodobně v první polovině srpna - zde leželo po osm dní 16 Poláků, jichž se obyvatelé zvláště obávali. Další zatížení pro poddané přinesl daňový a robotní operát z roku 1828, podle něhož musel celý statek po tři dny v týdnu sloužit s potahem dvou koní a dále od sv. Jana (24. června) do sv. Václava (28. září) odpracovat týdně tři dny ruční roboty vedle dalších povinností.^{91/}

V roce 1830 vyměnil druhý syn Samuelův Leopold Dornaus svůj podíl za dům Franze Böhma v Dubé.^{92/} Tomu nyní patřil původní Leopoldův díl s domem čp. 17. Žil a hospodařil zde se svou manželkou Marií Annou, rozenou Jürschick z Drchlavy, a synem Franzem, který se v roce 1845 oženil s Rosalií, dcerou Franze Köhlera z Pavlovic.^{93/} V roce 1849 pak syn koupil statek čp. 17 od svého otce.^{94/}

Součástí dědictví Andrease Dornause byly již dříve zmíněné dvě louky v Pekle. Pro jejich odlehlost od chvistického statku je Andreas na konci roku 1832 vyměnil se správcem Novozámeckého panství za jiné pozemky o stejné výměře. Smlouva byla potvrzena 9. února 1833 c. k. krajským úřadem v Litoměřicích.^{95/}

Podobu celého dvora Chvistec, nazvaného v Sommerově topografii z roku 1833 jako Bauernhof, tj. selský dvůr,^{96/} můžeme v této době sledovat podle topografického vyjádření na tehdy již přesněji zaměřených mapách. Jak na mapě 2. vojenského mapování z let 1836–1852,^{97/} tak i na mapě stabilního katastru z roku 1843,^{98/} je dvůr zachycen jako komplex budov okolo ústředního dvora, do něhož ústí tři cesty (obr. 10). Hlavní přístup branou do dvora byl vzhledem ke konfiguraci terénu veden cestou od severovýchodu z blízké vesnice Újezd. Další dvě cesty, ústící do dvora od severozápadu a jihovýchodu, umožňovaly spolu se svými odbočkami přístup ze dvora na okolní pozemky Andrease Dornause (parcely č. 1287–1317 a 1335–1368 na severozápad, sever a severovýchod od dvora) a Franze Böhma (parcely č. 1277–1281 a 1318–1334 na jihovýchod od dvora).^{99/} Přístup od jihozápadu z Pavlovického dolu byl pro značné převýšení terénu možný pouze cestami pro pěší. Od osady Popelov, k níž Chvistec stejně jako domy v Pavlovickém dole administrativně náležel, sem žádná přímá cesta nevedla.

81/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6051, MO Pavlovice 1750–1789, s. 83. Svatební smlouva: SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 173, sign. Nro. XXXIV Lit. A, KS 1746–1793, fol. 175v–176r.

82/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6051, MN Pavlovice 1750–1789, nová pag. od 1773, pag. 25, 29, 38, 45, nová pag. od 1784, pag. 1, 17, 34; inv. č. 6052, MN Pavlovice 1790–1823, fol. 3.

83/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6051, MN Pavlovice, nová pag. od 1784, pag. 17.

84/ SOA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 65, Kontribuce, ubytování vojska 1778.

85/ NA Praha, JK 1785–1875, Fassionsbuch der Gemeinde Pablowitz 1785, fol. 76–81.

86/ Schaller 1787, s. 249.

87/ Bernau 1888, s. 372.

88/ Dornaus 1883a, s. 50.

89/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759–1878, fol. 56r–59v (Andreas Dornaus), 61r–64v (Leopold Dornaus).

90/ Svatební smlouvy: SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 177, sign. Nro. XXXIV Lit. E, KS 1812–1822, fol. 38r–39r, 39v–40v.

91/ Bernau 1888, s. 372.

92/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759–1878, fol. 93r–96r.

93/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 6053, MO Pavlovice 1790–1849, fol. 61.

94/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759–1878, fol. 145r–149v.

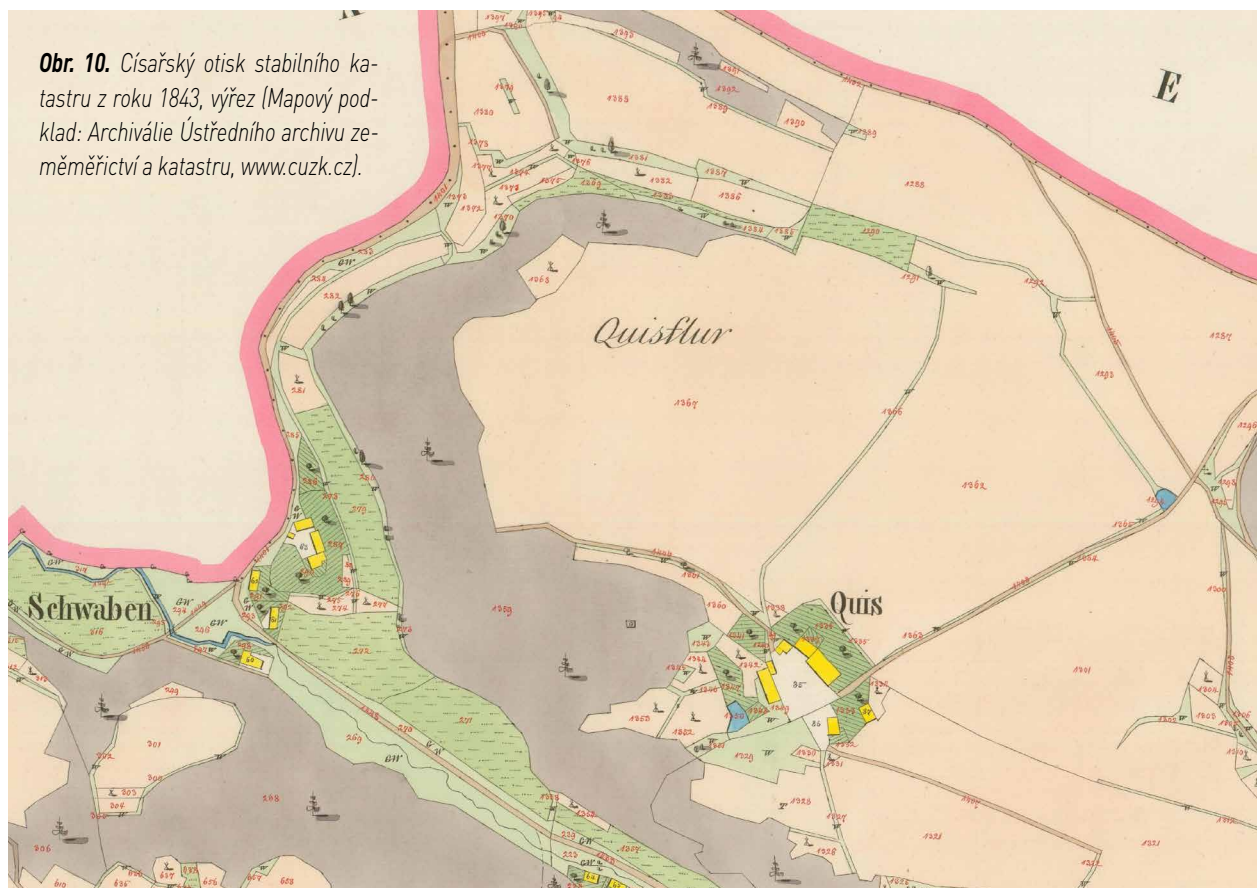
95/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 202, sign. Nro. [LVII] Lit. A, EPK 1792–1879, fol. 219r–219v.

96/ Sommer 1833, s. 319.

97/ ÖS-KA Wien, 2nd Military Survey, Section No. O 4 II.

98/ ÚAZK Praha, SK Čechy, Pavlovice 5666-1-002.

Obr. 10. Císařský otisk stabilního katastru z roku 1843, výřez (Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, www.cuzk.cz).

V sousedství dvora, zejména na západní a jižní straně až k lesu pokrývajícím svahy k Pavlovickému dolu, se rozkládaly podle vyobrazení stabilního katastru chmelnice a pastviny.

Ke statku čp. 5 náleželo pět budov na západní, severní a severovýchodní straně velkého dvora, k menšímu statku čp. 17 dvě menší budovy na jihovýchodní straně. Podle zobrazení stabilního katastru (žlutě) byly všechny objekty ze spalného materiálu, tj. roubené či hrázděné. Jak však dokládá kresba neznámého autora z roku 1846 (obr. 11, 12),^{100/} byly alespoň, jak bývalo v této oblasti severních Čech obvyklé, hospodářské části hlavních obytných budov, tj. chlévy či stáje, zděné a roubené byly pouze obytné části přízemí a samozřejmě celá patra těchto budov. Kresba rovněž ukazuje na jihovýchodním a jihozápadním průčelí hlavní obytné stavby čp. 5 podstávku a na střeše typické větrací průduchy ve dvou úrovních. Vzhledem k tomu, že ke statku patřila i chmelnice, je zřejmé, že půda sloužila jako prostor k sušení chmele. Součástí dvora byla i malá vodní nádrž (parcela č. 1350), která byla společným majetkem držitelů obou statků. Protože již nebyly oba statky v držení jedné rodiny, dělil podle kresby dvory obou majitelů plot.

99/ SOKA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 3, Kniha pozemkových a stavebních parcel, ok. 1850.

100/ VMG v České Lípě, Sbíрка pohlednic, bez inv. č., album A9/33, Quies 1846. Fotografii kresby věnoval do sbírky spolku Nordböhmischer Excursions-Club 2. února 1888 Benediktův bratr Franz Dornaus, učitel v Salmově (Salmdorf) nedaleko Mikulášovic ve Šluknovském výběžku.

101/ Záznam o jeho úmrtí v pavlovické matrice nebyl nalezen, ale datum uvádí zápis o odevzdání statku synovi Florianovi - viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759–1878, fol. 138r.

Majitel statku čp. 5 Andreas Dornaus zemřel 17. srpna 1847.^{101/} Protože syn a dědic Florian nebyl v té době ještě plnoletý,^{102/} hospodařila na statku vdova Rosalia,^{103/} rozená Böhm z Podolce.^{104/} Teprve podle smlouvy ze 7. února 1849 převzal Florian Dornaus statek v dodnotě 3000 zl. konvenční měny od své matky Rosalie^{105/} a koncem téhož roku se Florian oženil. 1. září 1849 byla uzavřena předmanželská smlouva.^{106/} Spolu s man-

Obr. 11. Fotografie kresby dvora Chvístec neznámého autora z roku 1846 [VMG v České Lípě, Sbíрка pohlednic, bez inv. č., album A9/33].

In der alten Pflanzung Quies, ein Quies, früher
 Chvístec u. Chvístec, wird 2. Malen Kabanogabier
 der kaiserliche Hofort zum Orte Popeln, Gemeinde
 Pablowitz, Lysek Dauba, die ruffen sich. Kaufmann
 ruffen die 1455, wo Chvístec bewohnt als verlassene
 Lehn genannt in der Zeit 1543 in der Quies
 als Meierhof der Herrschaft Habsburg, 1575 als Meier
 Hof der Herrsch. Neuschloss genannt (Cic. II. 239).
 Lord Dornaus pfand Quies in ein Fohrwert oder
 Freigut in der Gemeinde u. der gemeinlichen Gemeinde
 Habsburg u. Neuschloss zu einem Lehn gegeben
 u. später in der Zeit 1700 zu sein.
 In der Zeit d. 10. Jhd. wurde Tanker Friedrich
 von Rodawitz u. Friedersdorf Besitzer der
 Güter Quies, die Nachfolger war Georg Tacke.
 1624 k. u. G. Böhm u. G. 2. Sat Güter Quies in 1600 fl.
 1644 " Joh. Fleischman Lehn in Neuschl. 1000 "
 1684 " H. Weigel u. Weigelofels u. H. Weigel 1100 "
 1708 " Chr. Böhm u. Lönbeck (Lehn) 1700 "
 1738 " Jos. Tschurtsky (Lehn) 1700 "
 1750 " And. Dornaus u. d. 1750 (Lehn) 2200 "
 1777 " Sam. Dornaus (Lehn) 1700 "
 1813 " And. Dornaus ----- 1077 fl.
 1850 " Fln. Dornaus (Lehn) 3000 "
 1880 " Ben. Dornaus (Lehn) 19200 fl.
 Salzdorf am 24. Jan. 1888 In Dornaus

Obr. 12. Rubová strana fotografie kresby se záznamy o historii dvora Chvístec od Franze Dornause [VMG v České Lípě, Sbíрка pohlednic, bez inv. č., album A9/33].

102/ Narodil se 11. 10. 1824, viz <https://erhardt-ahnen.de>.

103/ Dornaus 1883a, s. 50.

104/ Datum sňatku 21. 8. 1809 je uvedeno u záznamu o Andreasově narození [SOA Litoměřice, Sbíрка matrik, inv. č. 6051, MN Pavlovice 1750–1789, nová pag. od 1784, pag. 17].

105/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759–1878, fol. 138r–143r.

106/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 1110, sign. [Nro. XXXIV] Lit. H, KS 1843–1854, fol. 332v–334v.

želkou Theresií, rozenou Ullmann z Písečné, měli - pokud víme - osm dětí, z nichž nejmladší byl Benedikt.^{107/} Když v roce 1865 přišel sousední statek Franze Böhma čp. 17 do dražby, Florian jej koupil a spojil opět obě části v jeden rodinný statek. Poté nechal obytný dům se stájem a vedlejšími budovami znovu postavit z kamene.^{108/}

Florian Dornaus zemřel 8. června 1870,^{109/} jak též dokládá zaknihování nabyvací listiny na syna Benedikta z 26. září 1870 v knihovní vložce.^{110/} Za nezletilého však na statku dále hospodařila jeho matka, vdova Theresia Dornaus. Co se stalo s ostatními Florianovými potomky a proč byl statek předán nejmladšímu Benediktovi, nevíme. Faktem zůstává, že celý statek, tj. čp. 5 a čp. 17 s příslušnými pozemky v hodnotě 19200 zlatých rakouské měny, zdědil v roce 1873 nejmladší syn Benedikt.^{111/}

Benedikt, narozený 22. června 1850,^{112/} si roku 1879 vzal za manželku Elisabeth, rozenou Watzke z Pavlovic.^{113/} Pokud víme, měli spolu pět dětí, čtyři syny a jednu dceru. Rozpor nastává u nejstaršího syna Wenzela, který se narodil 28. září 1876, tedy téměř tři roky před svatbou, i u jediné dcery Amalie, která přišla na svět pouze 6 měsíců po svatbě.^{114/} U dcery by na tom nebylo ještě nic divného, ale Wenzel byl buď nemanželské dítě a jeho matku si pak Benedikt vzal nebo nebyla Elisabeth jeho první manželkou. Bohužel příslušné matriky nám tento rozpor nedokladují. Benedikt Dornaus zemřel 8. dubna 1895 a majetek přešel na vdovu Elisabeth a jejich pět nezletilých dětí.^{115/}

Osudy statku ve 20. století

Při sčítání lidu v roce 1890 a 1900 byl obytný dům bývalého druhého selského statku čp. 17 označován jako „Unbewohnt“, tj. neobydlený, v roce 1910 již bylo toto číslo popisné zrušeno.^{116/} V červnu 1919 se nejstarší syn Wenzel oženil s Giselou Günzel, původem ze Sušan (něm. Zuscha) u Chomutova, a 10. září téhož roku bylo vlastnictví statku Chvistec zapsáno do pozemkové knihy jako společné vlastnictví obou manželů (každému polovina).^{117/}

Při sčítání lidu v roce 1921 žilo na statku celkem devět osob. Z rodiny to byli majitel statku Wenzel Dornaus, jeho manželka Gisela, jejich čtyřměsíční dcera Gisela, Wenzelova matka Elisabeth a jeho svobodná švagrová Ludmila Günzel. Ze zaměstnanců to byli kočí Josef Budeček a tři služebné děvečky Franziska Zacke, Marie Ducke a Franziska Fechtner.^{118/} V roce 1925 se Dornausovým narodil ještě syn Karl, který však ve věku 12 let v roce 1937 zemřel.^{119/} K dalším osudům obyvatel statku v meziválečném období se nám nedostává pramenů, ale patrně se příliš nelišily od obyvatelů okolních vesnic. Za 2. světové války je pak snad pouze odlehlost statku od okolních obydlí míst mohla uchránit poněkud více od válečných útrap.

Poválečný odsun německého obyvatelstva v letech 1945 až 1946 zasáhl s výjimkou některých případů (smíšená manželství, protifašističtí bojovníci, nepostradatelní odborníci aj.) do osudů většiny obyvatel pohraničí. O rodině Dornausových se bohužel žádné zprávy nepodařilo zjistit, v kartotéce odsunutých obyvatel německé národnosti v okresním archivu nebyli nalezeni. Wenzel Dornaus však zemřel v roce 1966 v Bad Cannstatt (SRN) a jeho vdova Gisela tamtéž až v roce 1980 ve věku 100 let.^{120/}

Rodině Dornausových byl jako příslušníkům německé národnosti po 2. světové válce majetek znárodněn, dům čp. 5 připadl pod obec Jestřebí, pozemky statku přešly do správy Státního statku Dubá (na mapách nápis SST Chvistec) a ostatní objekty sloužily

107/ Kromě Benedikta, narozeného až v roce 1850, jsou uvedeny ve smlouvě ze 7. února 1849 [SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759-1878, fol. 139r].

108/ Dornaus 1883a, s. 50; Bernau 1888, s. 372.

109/ <https://erhardt-ahnen.de>.

110/ KÚ Česká Lípa, Katastrální území 718548 Pavlovce u Jestřebí, KV č. 62, Popelov čp. 5, list B.

111/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa-Nový Zámek, k. 123, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, PK Popelov A 1759-1878, fol. 143r-144r. Viz též Dornaus 1883a, s. 50; Bernau 1888, s. 372.

112/ <https://erhardt-ahnen.de>; viz též SOKA Česká Lípa, OÚ Dubá, inv. č. 1608, Sčítání lidu 1890, Pavlovce-Popelov, čp. 5.

113/ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, inv. č. 11423, MO Pavlovce 1849-1938, fol. 23.

114/ <https://erhardt-ahnen.de>; viz též SOKA Česká Lípa, OÚ Dubá, inv. č. 1608, Sčítání lidu 1890, Pavlovce-Popelov, čp. 5.

115/ <https://erhardt-ahnen.de>; viz též KÚ Česká Lípa, Katastrální území 718548 Pavlovce u Jestřebí, KV č. 62, Popelov čp. 5, list B.

116/ SOKA Česká Lípa, OÚ Dubá, inv. č. 1608, Sčítání lidu 1890, Pavlovce-Popelov, čp. 5, 17; inv. č. 1609, Sčítání lidu 1900, Pavlovce-Popelov, čp. 5, 17; inv. č. 1610, Sčítání lidu 1910, Pavlovce-Popelov, čp. 5.

117/ KÚ Česká Lípa, Katastrální území 718548 Pavlovce u Jestřebí, KV č. 62, Popelov čp. 5, list B.

118/ SOKA Česká Lípa, OÚ Dubá, sign. 1-19, Sčítání lidu 1921, Pavlovce-Popelov čp. 5.

119/ <https://erhardt-ahnen.de>.

120/ Tamtéž.

jako zemědělské sklady. Konfiskovaný pozemkový majetek i nemovitosti byly potom podle dekretů prezidenta republiky č. 12 a 28/1945 Sb. přidělovány novým českým osídlencům.

Podle předběžné přidělové listiny Národního pozemkového fondu ze dne 7. prosince 1950 se stali vlastníky nemovitostí Josef Jonáš a Anna Jonášová (každý polovici).^{121/} V domovním seznamu pro přihlášky a odhlášky obce Pavlovice z roku 1953 byl však jako majitel domu čp. 5 v Popelově označen Jaroslav Dušička a od 15. července 1953 zde byla přihlášena k trvalému pobytu celá jeho rodina původem z Tupadel u Mělníka, která čítala celkem jedenáct osob včetně šesti nezletilých dětí. Ta však v srpnu 1954 dům opustila a poté zde bylo hlášeno v letech 1955–1957 k přechodnému pobytu dalších pět osob.^{122/} Tím zprávy o obyvatelích dvora Chvistec končí.

Z okolností vyplývá, že poté ještě státní statek objekty dvora využíval k uskladnění materiálu, ale patrně se o jejich údržbu nestaral. Z důvodu naprosté absence jiných druhů pramenů k zániku dvora nezbyvá, než se uchýlit k výpovědi kartografických pramenů. Postupnou likvidaci objektů statku je možno poměrně dobře sledovat na státních a topografických mapách a mapách evidence nemovitostí. V roce 1953 zde ještě vidíme celkem 7 objektů, stejně v roce 1962 (s nápisem SST Chvistec), v roce 1968 na topografické mapě již zbývají pouze dva objekty, v letech 1976 a 1979 již pouze jediný (opět s nápisem SST Chvistec) a od roku 1983 již mapy žádný objekt neevidují (pouze nápis Chvistec).^{123/}

Podle rozhodnutí Okresního úřadu v České Lípě z roku 1996 připadly pozemky (žádné stavby zde již nebyly) dědicům poválečných vlastníků podle přidělu z roku 1950. Poslední z dědiců dnes vlastní pouze jednu čtvrtinu, zbývající tři čtvrtiny dědictví odkoupil jiný majitel.^{124/} V současné době (2021) jsou pozemky v okolí statku využívány jako pastviny pro koně.

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

121/ KÚ Česká Lípa, Katastrální území 718548 Pavlovice u Jestřebí, LV 33, Výkaz změn č. 4/98 z 19. 1. 1998.

122/ SOKA Česká Lípa, MNV Pavlovice, inv. č. 65, Přihlášky k pobytu dosídlenců, Pavlovice, 1953; inv. č. 66, Seznamy domácností se samostatným bytem v Pavlovicích, 1954; inv. č. 67, Seznam domů v Pavlovicích a jejich majitelů, 1954.

123/ ČÚZK-ZÚ Praha, Státní mapy 1:5 000, D6-1 Dubá 0-3 (1953, 1962, 1976, 1983, 1989); Vojenské topografické mapy v systému S-1952 1:100 000 M-33-54 (1968); Mapy evidence nemovitostí VS-IV-8-7 Česká Lípa (1979).

124/ KÚ Česká Lípa, Katastrální území 718548 Pavlovice u Jestřebí, LV 33.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Český úřad zeměměřický a katastrální - Zeměměřický úřad (ČÚZK-ZÚ) Praha

Císařské povinné otisky stabilního katastru

Pavlovice u Jestřebí 5666-1_2

Mapy evidence nemovitostí

VS-IV-8-7 Česká Lípa (1979)

Státní mapy 1:5 000

D6-1 Dubá 0-3 (1953)

D6-1 Dubá 0-3 (1962)

D6-1 Dubá 0-3 (1976)

D6-1 Dubá 0-3 (1983)

D6-1 Dubá 0-3 (1989)

Vojenské topografické mapy v systému S-1952

1:100 000 M-33-54 (1968)

Historický ústav Akademie věd ČR Praha:

Müllerova mapa 1720, list č. 8

Katastrální úřad (KÚ) Česká Lípa

Katastrální území 718548 Pavlovice u Jestřebí

Knihovní vložka (KV) č. 62, Popelov čp. 5

List vlastnictví (LV) 33

Národní archiv (NA) Praha

Desky dvorské (DD) království Českého, kvaterny 23, 32, 52, 62

Desky zemské většiny (DZV) království Českého, kvaterny 5, 7, 26, 141, 194, 250

Josefský katastr (JK) 1785–1875

Fassionsbuch der Gemeinde Pablowitz 1785

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv (ÖS-KA)

1st Military Survey, Section No. 28

2nd Military Survey, Section No. O 4 II

Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice

Sbírka matrik

inv. č. 303, Matrika oddaných (MO) Blíževedly 1758–1770

inv. č. 1962, Matrika narozených (MN) Holany 1672–1736

inv. č. 3147, Matrika narozených (MN) Jestřebí 1681–1728

inv. č. 6049, Matrika oddaných (MO) Pavlovice 1673–1749

inv. č. 6051, Matrika narozených (MN), oddaných (MO) a zemřelých (MZ) Pavlovice 1750–1789

inv. č. 6052, Matrika narozených (MN) Pavlovice 1790–1823

inv. č. 6053, Matrika oddaných MO Pavlovice 1790–1849

inv. č. 11423, Matrika oddaných (MO) Pavlovice 1849–1938

Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice, pob. Děčín

Velkostatek (Vs) Česká Lípa-Nový Zámek

k. 87, Urbář panství Nový Zámek, II. díl, 1633–1647

k. 87, Urbář panství Nový Zámek, IV. díl, 1619

k. 87, Urbář panství Nový Zámek 1724–1780

k. 97, pomocné č. 105, sign. Nro. LXIII, Pozemková kniha (PK), Grundt Buch Obern-Gebiets 1587–1659

k. 99, pomocné č. 29, Pozemková kniha (PK) Pavlovice, Popelov, Šváby a Drchlava 1597–1648

k. 111, pomocné č. 30, sign. Nro. IX Lit. A/OS Dubá 243, Pozemková kniha (PK) Pavlovice A 1668–1768

k. 123, pomocné č. 97, sign. Nro. XXXII Lit. A/OS Dubá 246, Pozemková kniha (PK) Popelov A 1759–1878

k. 132, pomocné č. 31, sign. Nro. IX Lit. B/OS Dubá 244, Pozemková kniha (PK) Pavlovice B 1746–1877

k. 173, pomocné č. 107, sign. Nro. XXXIV Lit. A, Kniha smluv (KS) 1746–1793

- k. 177, pomocné č. 111, sign. Nro. XXXIV Lit. E, Kniha smluv (KS) 1812–1822
- k. 202, pomocné č. 139, sign. Nro. [LVII] Lit. A, Emfyteutická pozemková kniha (EPK) 1792–1879
- k. 1110, pomocné č. 142, sign. [Nro. XXXIV] Lit. H, Kniha smluv (KS) 1843–1854

Státní okresní archiv (SOKA) Česká Lípa

Archiv obce (AO) Pavlovice

- inv. č. 1, Kniha převodů nemovitostí 1652–1728
- inv. č. 2, Kniha převodů nemovitostí 1715–1812
- inv. č. 3, Kniha pozemkových a stavebních parcel, ok. 1850
- inv. č. 65, Kontribuční, ubytování vojska 1649–1850

Farní úřad (FÚ) Pavlovice, neinventováno

- Pabl. Memorabilien Buch (Pamětnice) /1594/1713–1790
- Liber Memorabilium (Pamětnice) /1642/1786–1929

Místní národní výbor (MNV) Pavlovice

- inv. č. 65, Přihlášky k pobytu dosídlenců, Pavlovice, 1953
- inv. č. 66, Seznamy domácností se samostatným bytem v Pavlovicích, 1954
- inv. č. 67, Seznam domů v Pavlovicích a jejich majitelů, 1954

Okresní úřad (OÚ) Dubá

- inv. č. 1608, Sčítání lidu 1890, Pavlovice-Popelov
- inv. č. 1609, Sčítání lidu 1900, Pavlovice-Popelov
- inv. č. 1610, Sčítání lidu 1910, Pavlovice-Popelov
- sign. 1-19, Sčítání lidu 1921, Pavlovice-Popelov

Vlastivědné muzeum a galerie (VMG) v České Lípě

Sbírka pohlednic, bez inv. č., album A9/33, Quies 1846

EDICE PRAMENŮ

AČ: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích 37/2 (Čtvrtá kniha provolací desk dvorských z let 1453–1480, částka 2; ed. G. Friedrich), Praha 1941.

BR: Berní rula. Popis Čech r. 1654 (ed. K. Doskočil), Díl 2/I, Praha 1953.

CDL: Codex diplomaticus Lusatiae superioris IV (ed. R. Jecht), Görlitz 1911–1927.

LE: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., III (ed. C. Borový), Pragae 1879; IV (ed. C. Borový), Pragae 1883.

RDP: Registra decimarum papalium (ed. V. V. Tomek), Praha 1873.

RTB: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum II. (ed. J. Emler), Pragae 1872.

LITERATURA

Bergl, J. 1934: Isabella von Waldstein, Herzogin zu Friedland, Herrin auf Neuschloß und Leipa, Mitteilungen des Nordböhmisches Vereines für Heimatforschung und Wanderpflege (dříve Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs, dále MNEC) 57, s. 5–11.

Bernau, F. 1888: Der politische Bezirk Dauba, Dauba.

Bílek, T. V. 1882–1883: Dějiny konfiskací v Čechách I–II, Praha.

Dornaus, F. 1883a: Die Pest in Quies, MNEC 6, s. 48–51.

Dornaus, F. 1883b: Über Quies, MNEC 6, s. 300.

Dornaus, F. 1887: Kohlenfund. Podlitz. Poppeln, MNEC 10, s. 72–73.

Dornaus, F. 1888: Pablowitz. Familie Rodowitz. Podlitz, MNEC 11, s. 244–245.

Gabriel, F. - Panáček, J. 1991: Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství (1. část), Castellologica bohemia 2, s. 23–52.

Hantschel, F. 1911: Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa, B.-Leipa.

Kinský, B. 1936: Dubské Švýcarsko, Semily.

Knothe, H. 1879: Geschichte der Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XVI. Jahrhunderts, Leipzig.

Müller, R. 1895: Streifzüge in Nordböhmen. II., III. Kreibitz, Pablowitz, MNEC 18, s. 239–243.

Myslivoček, M. 2006: Velký erbovník 2: Encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české, Plzeň.

Panáček, J. 1980: Okřešice, Bořetín a Stráž, Litoměřicko XVI, s. 117–122.

- Panáček, J. 1986: Zaniklé osady na novozámeckém panství, *Onomastický zpravodaj ČSAV XXVII*, s. 108–120.
- Panáček, J. 2009: Mikuláš Chudý z Újezda – první Lobkovic, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 117, s. 31–46.
- Panáček, J. (ed.) 2016: *Kronika města České Lípy mistra Hanse Kriescheho*, Litoměřice - Praha.
- Panáček, J. 2017: Novozámecký hejtman Baltasar Kühnel na Nedamově, *Bezděz* 26, s. 223–237.
- Paudler, A. 1891: Der Quiß-Process, *MNEC* 14, s. 210–214.
- Profous, A. 1947: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl I, Praha.
- Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl II, Praha.
- Sedláček, A. 1923: Hrad, zámky a tvrze království Českého 14. Litoměřicko a Zatecko, Praha.
- Sedláček, A. 1925: *Českomoravská heraldika. Část zvláštní*, Praha.
- Schaller, J. 1787: *Topographie des Königreichs Böhmen V. Leutmeritzer Kreis*, Prag und Wien.
- Schimon, A. 1859: *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, Böhm. Leipa.
- Sommer, J. G. 1833: *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt I. Leitmeritzer Kreis*, Prag.
- Stellzig, A. W. 1883: Das Leichenbegängnis des Herrn Johann von Wartenberg und seines Sohnes Herrn Adam von Wartenberg, *MNEC* 6, s. 274–278.
- Šimák, J. V. 1931: Zaniklé obce a zapomenutá jména místní v sev. Čechách. *Bezděz* 2, s. 129–134.
- Šimák, J. V. 1938: Registra panství Lipského a Novozámeckého z r. 1579, *Bezděz* IX, s. 19–22, 53–59, 118–123 (registra z r. 1619 připojena paralelně k edici register z r. 1579, edice nedokončena).
- Willomitzer, J. N. 1883: Das Gotteshaus in Bensen, *MNEC* 6, s. 97–111.
- Wünsch, F. J. 1928: Die Herrschaft Neuschloß-Leipa unter Wallenstein, *MNEC* 51, s. 8–12.
- Wünsch, F. J. 1930: Die Herrschaft Neuschloß-Leipa in den Kriegsjahren 1631 bis 1635 [Schluß], *MNEC* 53, s. 35–46.
- Wünsch, F. J. 1934: Der Kampf der Witwe Wallensteins um ihr Erbe, *MNEC* 57, s. 11–21.

RESUMÉ

Fünf Jahrhunderte des Hofes Chvistec bei Pavlovice

Jaroslav Panáček

Der verschwundene Hof Chvistec stand am südwestlichen Rand des Hochplateaus oberhalb des Pavlovický Grundes. Heute sind an seiner Stelle nur spärliche Mauerreste erhalten. Vor seinem Untergang gehörte er administrativ zu dem Nachbarort Popelov, einem Ortsteil von Pavlovice. Die umliegenden Dörfer Pavlovice, Popelov, Šváby und Újezd wurden schon im 14. Jahrhundert erwähnt. Chvistec erscheint zum ersten Mal in Quellen aus dem Jahr 1455 als Lehenhof in der Leipaer Herrschaft. Im 16. Jahrhundert war hier ein Meierhof, der zu der Herrschaft Rybnov und später Nový Zámek (Neuschloss) gehörte. Vor 1579 wurde er zum Privatbesitz, der zur Herrschaft Neuschloss zählte, mit dem Besitzer Friedrich Rodowitz von Friedersdorf. Danach wechselten die Besitzer mehrfach, einschließlich des Hauptmanns der Herrschaft Neuschloss, bis der Hof 1750 von Andreas Dornaus, dem Sohn des Dorfrichters von Újezd, erworben wurde. Die Familie Dornaus bewirtschaftete den Hof bis zum Ende des Zweiten Weltkriegs. Der Besitz wurde ihnen als Angehörigen der deutschen Nationalität nach dem Zweiten Weltkrieg enteignet, die Häuser bekam die Gemeinde Jestřebí und die Grundstücke des Hofes gingen in die Verwaltung des Staatsgutes Dubá. Die konfiszierten Liegenschaften und Immobilien wurden an die neuen tschechischen Ansiedler verteilt, die sie zu bewirtschaften versuchten. Die letzten Bewohner verließen den Hof Ende der 1950er Jahre und nach der vorübergehenden Nutzung der Hofgebäude als Lager standen alle Gebäude in den 1970er Jahren leer und verfielen. Nach 1989 wurden die Liegenschaften (es gibt keine Häuser mehr) den Erben der Nachkriegsbesitzer zurückgegeben und gehören heute privaten Besitzern. Derzeit werden die Flurstücke in der Umgebung des Hofes als Weiden für Pferde genutzt.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Lage des Hofes Chvistec bei Pavlovice, Kreis Česká Lípa (Karte der Kreise Böhmisches Leipa und Deutsch Gabel 1930, Ausschnitt).
- Abb. 2. Einer der bis heute erhaltenen Keller des Hofes Chvistec (Foto Smej Mart 2020).
- Abb. 3. Die nordöstliche Frontmauer des Wohnhauses Nr. 5 des ehemaligen Hofes Chvistec (Foto M. Keršlágner 2020).
- Abb. 4. Eingang zum in den Felsen eingemeißelten Keller und ein rezenter Wasserspeicher (Foto M. Keršlágner 2020).
- Abb. 5. Eintrag zum Hof Chvistec in den Hoflehentafeln aus dem Jahr 1455 (NA Praha, DD. 32, Pag. 13).
- Abb. 6. Eintrag zum Hof Chvistec aus dem Jahr 1480, 1545 in die Landtafeln eingelegt (NA Praha, DZV. 7, Fol. G 5).
- Abb. 7. Das Wappen von Friedrich Rodowitz von Friedersdorf (Myslivoček 2006, S. 156).
- Abb. 8. Taufbecken aus dem Jahr 1610 in der Maria-Himmelfahrt-Kirche in Pavlovice (Foto Národní památkový ústav, ÚOP Liberec, Fotoarchiv, ohne Angabe des Autors, undatiert).
- Abb. 9. Dedikationsinschrift aus dem Jahr 1610 mit dem Namen Georg Böhm am Taufbecken (Foto Národní památkový ústav, ÚOP Liberec, Fotoarchiv, ohne Angabe des Autors, undatiert).
- Abb. 10. Kaiserlicher Abdruck des stabilen Katasters aus dem Jahr 1843, Ausschnitt (Kartenunterlage: Archivalie des Zentralen Vermessungs- und Katasterarchivs, www.cuzk.cz).
- Abb. 11. Fotografie der Zeichnung des Hofes Chvistec vom unbekanntem Autor aus dem Jahr 1846 (Heimatemuseum und Galerie Česká Lípa, Postkartensammlung, ohne Inventarnummer, Album A9/33).
- Abb. 12. Rückseite der Fotografie der Zeichnung mit Notizen zur Geschichte des Hofes Chvistec von Franz Dornaus (Heimatemuseum und Galerie Česká Lípa, Postkartensammlung, ohne Inventarnummer, Album A9/33).

Übersetzt von Petra Sochová

MUZEUM NA ZÁMKU LEMBERK ČÁST 2. – JAK VYPADALO? A CO SE S NÍM STALO?

MUSEUM AT CASTLE LEMBERK PART 2. – WHAT DID IT LOOK LIKE ? AND WHAT HAPPENED TO IT ?

Kateřina Sommerová

Univerzita Palackého v Olomouci

Podoba soukromých sbírek odráží zájmy svého majitele a nejinak je tomu v případě sbírek a muzeí šlechtických. Tyto se od sebe v řadě exponátů lišily, v mnohých se ale naopak shodovaly. Jak vypadalo muzeum na zámku Lemberk, v čem bylo výjimečné a v čem naopak zcela běžné v porovnání s jinými, mj. regionálními sbírkami, jaké byly osudy exponátů, potažmo celého zámku ve druhé polovině 20. století a jak probíhalo znovuobjevení leberského prvorepublikového muzea – o tom všem pojedná text předložený na následujících stránkách.^{1/}

Muzeum, šlechtické sbírky, exponáty, zámek Lemberk, Národní pozemkový fond, Národní kulturní komise, Státní památková správa.

The shape of private collections reflects the interests of their proprietors and the same goes for collections and museums owned by nobility. The exhibitions differed from each other in numerous items, but on the contrary, in many others they were identical with each other. What did the museum at castle Lemberk look like, in which respects was it exceptional, and on the contrary entirely common as compared to other collections, among others to regional ones ? What was the story of exhibits or as the case may be, of the whole mansion in the second half of the 20th century and how did the rediscovery of the first-republic museum in Lemberk proceed ? All these issues are referred to within the text presented in the following pages.^{1/}

Museum, nobility collections, exhibits, castle Lemberk, National Land Fund, National Cultural Commission, State Monuments Administration

1/ Článek vznikl jakožto pokračování výstupu z bakalářské práce: Sommerová, K.: Sběratelská činnost Gabriely princezny Auerspergové na zámku Lemberk s přihlídnutím ke konkrétním předmětům sbírky, bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2021. Pro první část viz též: Muzeum na zámku Lemberk, část 1. – Kdo? Proč? A jak? Bezděz 31, 2022, s. 17–27.

2/ Sommerová, K.: Muzeum; případně též: Sběratelská činnost, s. 58–54.

Muzeum na zámku Lemberk vzniklo nejspíše ve 20. letech minulého století a okolnosti jeho utváření jsou stále zakryté v mlze, navzdory pokusům tuto mlhu rozehnat. O tom, že o rozmanitou sbírku se snad nezasloužila Gabriela hraběnka Clam-Gallasová, provdaná princezna Auerspergová, ale její starší sestra Kristina, provdaná hraběnka Arco-Zinnebergová, a že původ předmětů ve sbírce je ve většině případů nejistý a prakticky nezjistitelný, bylo pojednáno v minulém čísle Bezdězu.^{2/} V této části se zaměříme na vlastní vzhled a náplň muzea a na poválečné osudy předmětů z této sbírky.

Podoba muzeí v době tzv. první Československé republiky nebyla stejná jako dnes. Jejich uspořádání – resp. spíše neuspořádání – vycházelo z tradice 19. století, kdy začaly

Obr. 1. Ukázka expozice podobné muzeím v 19. a v 1. pol. 20. století. Zde Městské muzeum v Rosicích, okr. Chrudim (foto Š. Kuchtová, dostupné z: <https://regiony.rozhlas.cz/muzeum-v-rosicich-pripomina-zivota-na-vesnici-vzniklo-ve-vyslouzilecihelne-7414726#&gid=1&pid=4.>).

v českých zemích vznikat první muzejní instituce (obr. 1). Muzea získávala do svého držení nepřeborné množství více či méně hodnotných předmětů, protože se ale systém depozitářů začal vyvíjet až ve 20. století, vystavovala muzea prakticky vše, co ve svém vlastnictví měla, protože bylo velmi obtížné expozice logicky a přehledně uspořádat.^{3/} Muzeím, ze své podstaty odborným institucím, navíc mnohdy chyběl vědecky proškolený personál, ještě v polovině minulého století byla zejména menší městská muzea odkázána na činnost dobrovolníků, především kulturních spolků či učitelů,^{4/} a jejich vzhled a náplň byly velice podobné muzeím v 19. století: žádné ochranné prosklené skříně, žádná konzervace či popisky předmětů, mnohdy muzea neměla ani vhodné prostory – místnosti byly malé, vlhké.^{5/} Nikoli nepodobně pak zřejmě vypadalo i muzeum na zámku Lemberk.^{6/}

Místnost „č. 9“, jež byla nazvána v inventářích z 20. let 20. století také jako „Museum“, se nachází v rohu prvního patra západního křídla zámku, tedy mezi rytířským sálem a místností vybavenou dnes jako „barokní ložnice“. Jedná se o pokoj o rozměrech 7,1 x 5,15 m, který je opatřen třemi okny (dvě jsou v západní zdi, jedno ve zdi severní), a dvojitými dvoukřídlými dveřmi, propojujícími tuto rohovou místnost s místnostmi sousedními. V severní zdi se navíc nacházejí další, tentokrát jednokřídlé dveře, jimiž se vchází na toaletu dochovanou zde z období renesance. Pakliže vycházím z předpokladu, že místnosti, jimiž mohli procházet návštěvníci zámku,^{7/} byly v meziválečné době stejné jako na přelomu 19. a 20. století, muselo být muzeum zákonitě součástí prohlídky.

Oranžový inventární sešit *Lämberg I. Museum, Porzellanzimmer u. Bilder*, na jehož základě se pokusím na následujících řádcích alespoň zhruba podobu leberského muzea rekonstruovat, obsahuje v souvislosti s „místností č. 9“ celkem 160 inventárních čísel a dvě další položky připsané na konci seznamu jsou nečíslované. Dohromady je v tomto seznamu zapsáno 349 předmětů, které je možno rozřítit do několika kategorií: nábytek, nástroje ke zpracování lnu, přírodniny, zbraně, upomínkové předměty, nádobí, obrazy, náboženské předměty, sošky, oděvní doplňky a další.

3/ Špét, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Praha 1979, s. 25.

4/ Stát totiž většinu muzejních institucí do své správy nepřebíral a postarat se o ně tedy museli jiní. Špét, J.: *Přehled vývoje*, s. 65, 70.

5/ To vše lze vyčíst ze stížností muzeologů, např. Kamper, Z.: *Úkoly regionálního muzejnictví a některé zásady v něm uplatňované*. Proslovil prof. Z. Kamper na valné hromadě Čs. spolku muzejního v Čes. Lípě dne 10. května 1931. *Bezděž II, 1931*, s. 185–188.

6/ Z dobového hlediska, kdy byla jako muzea označovány sbírky „vědecké i umělecké všeho druhu“, lze tuto sbírku za malé muzeum označit. Z dnešního pohledu, kdy existuje řada požadavků na to, jak má muzeum vypadat a k jakým účelům má sloužit, bychom však uvažovali o popisované sbírce jako o „muzeu“ jen s těžší. Nová definice muzea byla přijata 24. srpna 2022: „Muzeum je stálá nezisková instituce ve službách společnosti, která odborně zpracovává, sbírá, konzervuje, interpretuje a vystavuje hmotné i nehmotné dědictví. Muzea jsou otevřená veřejnosti, přístupná a inkluzivní. Podporují a rozvíjejí rozmanitost a udržitelnost, fungují a komunikují eticky, profesionálně a za účasti různých komunit. Nabízejí rozličné podněty pro vzdělávání, potěšení, reflexi a sdílení vědomostí.“ Viz Lehmannová, M.: *Definice muzea*. ICOM: National Committee Czech Republic [online]. 2022. [cit. 15.09.2022]. Dostupné online: <http://icom-czech.mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>.

7/ K tomu Sommerová, K.: *Sběratelská činnost*, s. 38–41; Táž: *Muzeum*, s. 18.

8/ *Dodnes jsou tyto kusy k vidění na zámku Lemberk, v současnosti ve světničce při černé kuchyni.*

Obr. 2. Malovaná lidová šatní skříň; 195 × 150 × 63 cm (foto K. Sommerová 2021).

9/ Pro Pojizeří je typický zelený (příp. modrý) základový nátěr, obecně oblíbený ve středoevropském prostoru, s bílými či žlutými poli určenými pro malovanou výzdobu – nejčastěji květiny. K lidovému nábytku viz Johnová, H. – Staňková, J. – Baran, L.: Lidový malovaný nábytek v českých zemích: Z muzejních sbírek. Praha 1989. Detailněji se typologii věnuje Turnský, M. – Mevaldová, H.: Lidový nábytek v českých zemích: výběrový katalog regionálních typů lidového nábytku ze sbírek Národopisného oddělení Národního muzea [online]. Praha 2009, 1 CD-ROM [cit. 07.06.2021]; zmínka též v Petráň, J.: Dějiny hmotné kultury. Díl II., 1. část: Kultura každodenního života od 16. do 18. století. Praha 1995, s. 441–449.

10/ Ke zpracování lnu více Pávek, M.: K dějinám technologie lnářské výroby v českých zemích. In: Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky, Praha 1965, roč. 10, s. 297–345; podrobněji týž: Textilní výroba v historickém přehledu. 2. Praha 1972.

11/ Madl, Claire: F. A. Hartig (1758–1797). In: Zámek v Mimoní: zbytečně zbořená památka (ed. Květa Křížová), Mimoní 2013, s. 114.

12/ Např. svatý Antonín, svatý František či svatá Helena. Část podmaleb je dnes k vidění ve světničce vedle černé kuchyně, ostatní jsou vzhledem k jejich neutěšenému stavu uloženy v depozitáři. K podmalbám např. Reslová, E. – Kühn, P.: Podmalby Vinzenze Jankeho v českolipském muzeu. *Bezděž* 18, 2009, s. 275–280.

13/ Tato obec byla součástí lemberského velkostatku, který Gabriela princezna Auerspergová zdědila po svém otci. Z hlediska politické a soudní správy však obec patřila již od roku 1855 pod okres Jablonné v Podještědí. K tomu Sovadina, M.: Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990. Česká Lípa 1998.

potírací stolice, vochličky (obr. 3), vochle a krample sloužící k vyčištění a oddělení jednotlivých vláken lnu, dále přeslice a kolovraty, motovidlo, cívečnice a také člunky, jež byly po staletí nedílnou součástí tkalcovského stavu.

Také zemědělské náčiní si do lemberského muzea našlo cestu – dodnes je na zámku uchován pluh, dvě plečky a dlouhý hák.

To vše jsou exponáty, které jsou ve šlechtických muzeích ojediněle (ačkoli např. zemědělské nářadí včetně pluhu je doložené také v zámeckých sbírkách Franze Antona hraběte Hartiga na zámku v Mimoní již na přelomu 18. a 19. stol.),^{11/} lemberské muzeum je tedy v rámci šlechtického sběratelství v tomto směru výjimečné. Následující řádky jsou věnovány kategoriím, jež se objevovaly ve sbírkách jiných majitelů pocházejících ze šlechtických kruhů mnohem častěji.

Nejtypičtějším sběratelským artiklem šlechticů byla výtvarná umělecká díla, rozsáhlé obrazové sbírky, jež reprezentovaly majitele i celou rodovou historii. Také Lemberk se pyšnil – a dodnes pyšní – řadou cenných obrazů, jež zdobí např. stěny bajkového či rytířského sálu, muzeu v místnosti „č. 9“ se však žádných rozměrných portrétů významných osobností nedostalo. Umístěny zde byly především obrazy s náboženskou tematikou: velké obrazy s Pannou Marií a Ježíškem, křížová cesta a množství podmaleb na skle znázorňující kromě Svaté rodiny i další světců.^{12/} K těmto obrazům lze tematicky připojit také modlitební knížky a stolní krucifixy, kroupenky či čtyři dřevěné sošky Panny Marie, z nichž jedna je v inventáři specifikovaná jako „soška Matky Boží s Ježíškem a Janem Křtitelem jako dítětem“ (obr. 4). Na Lemberku je dosud pět soch vyřezaných ze dřeva: soška Panny Marie Českokamenické, dvě sošky Panny Marie s dítětem, již

Nábytek v „muzeu“ byl sel-ského charakteru: šatní skříň (obr. 2), dva chlebníky, misník a postel s nebesy^{8/} – vše bohatě malované, dle vzhledu se jedná o nábytek charakteristický pro oblast Pojizeří.^{9/} K tomu patrně patřila také malovaná kolébka, jež se však na rozdíl od předešle jmenovaných předmětů nedochovala. Nábytek doplňovaly ještě dva stoly a čtyři „zelené sesle s opěrkou“.

Značnou část sbírky představují nástroje potřebné ke zpracování lnu (příp. vlny), a to téměř od počátku zpracovávání suroviny až po konečný výrobek tohoto procesu – tkaninu.^{10/} K vidění zde tak byla ruční lamačka,

zmíněná soška Panny Marie s Ježíškem a sv. Janem a socha sv. Floriána (právě tato zřejmě, vzhledem ke své velikosti oproti ostatním soškám, v muzeu nebyla). Rakouská šlechta, k níž Clam-Gallasové patřili, byla silně nábožensky založená, a proto přítomnost těchto předmětů ve šlechtické sbírce příliš nepřekvapí.

Do muzejní sbírky byly zahrnuty též upomínkové předměty, jichž se zde ale nacházelo poskrovnu – jednalo se o skleničky s nápisem upomínajícím slavnost v Žibřidicích^{13/} a „jubilejní kapesník“, resp. šátek, který se vztahoval k výstavě v Manchesteru roku 1887^{14/}, na Lemberku se však do dnešních dní nedochovaly. Vedle toho byly v muzeu uchovávány části oděvu: karkulka, vzorovaný pléd či čtyři čepce i s palicí na klobouky, přezky na boty.

Muzeum obsahovalo také množství různorodého nádobí – od porcelánových talířů a kávových a čajových souprav (již tehdy mnohdy neúplných a značně poškozených) (obr. 5) přes sklenice na víno a pivo až po vesele malované prysky, patřící opět k lidovému vybavení v místnosti. Vedle toho zde ležely rožeň, rasošky, kávový mlýnek či hmoždíř.

Také zbraně si v drobném leberském muzeu našly své místo, ač jich zde bylo jen poskrovnu.^{15/} Kromě kordů a šavlí se zde nacházely dvě halapartny a již zmíněné dělové koule a také dvě pušky.

Na první pohled zvláště, až nepatřičně působí v rámci zámeckého muzea sršní hnízdo, sbírka šišek, „znetvořených“ kořenů, polen či špička borovice. Přírodniny však byly vcelku běžnou součástí šlechtických sbírek, jak si ukážeme níže, kromě sbírek živočichů (od hmyzu po preparáty ptáků, savců, paryb aj.) a minerálů vznikaly také bohaté herbáře či knihovny dřevin (tzv. xylotéky nebo dendrologické herbáře)^{16/} a ani v muzeu na zámku Lemberk tedy součástí živé i neživé přírody dokumentující život v lesích v okolí nechyběly (obr. 6).

Uvedené předměty pak byly doplněny dalšími, o nic méně rozmanitými exponáty – nechyběla svítidla, železné zámky a podkovy, listiny a plány měst nebo hřebeny na borůvky, mezi kuriozity tohoto skromného muzea se pak řadí hlava indiána, která je vyřezána z kokosového ořechu (obr. 7).

Obr. 3. Vochlička na vyčesávání lnu; 18 × 16 × 5 cm (foto K. Sommerová 2021).

14/ Tuto položku lze upřesnit jen díky soupisu mobiliáře z roku 1949, v inventáři z 20. let totiž onen „Jubiläumtashentuch“ bližšie popsán není. Viz Archiv SZ Lemberk, inventář z roku 1949, s. 50.

15/ Lemberk oplýval rozsáhlou zbrojnicí, jež se (dle soupisu mobiliáře z roku 1949) nacházela v prostorách rytířského sálu. Proč byly zbraně i přes tuto zbrojnicu zařazeny také do sbírek v místnosti „č. 9“ lze jen odhadovat, snad se tyto konkrétní nehodily mezi ostatní zbraně a zbroj, možná šlo o sběratelský záměr – tj. že v „muzeu“ by zbraně neměly chybět, tak jako nechybí ani v jiných šlechtických sbírkách.

16/ Xylotéka neboli dendrologická knihovna slouží k popsání jednotlivých druhů dřevin – každá schrána je tvořena kůrou popisovaného stromu, uvnitř se nachází větvičky, kořeny, plody, květy a další věci s danou dřevinou související a ji popisující.

17/ Viz Lämberg I. Museum, Porzellanzimmer u. Bilder, s. 45.

18/ Ložnice přílehlá k jižní straně k bajkovému sálu.

19/ Dle inventáře Lämberg I. Schloss-Inventar je pokojem č. 38 označen tzv. Stuckzimmer I. – štukem bohatě zdobený pokoj přílehlý k jižní straně ke Zdislavině světničce v přízemí zámku.

20/ V inventářích z 20. let minulého století se hovoří o „staré kuchyni“, ta se zřejmě stala též součástí prohlídkového okruhu pro návštěvníky zámku.

21/ Lämberg I. Museum, Porzellanzimmer u. Bilder, s. 2 (resp. 51 – chybné číslování), 47.

22/ S nástroji ke zpracování lnu či selským nábytkem jsem se v jiných šlechtických sbírkách nesetkala.

Obr. 4. Dřevěná soška Matky Boží s Ježíšem a sv. Janem Křtitelem jako dětmi; 41 × 27 cm (foto K. Sommerová 2021).

23/ Avšak i muzeum na Grabštejně, rozkládající se ve dvou sálech a v předsále zámku, obsahovalo nerosty nebo kupř. pekařské náčiní, byla zde ale oproti leberskému muzeu také hojnost trofejí, vzácného porcelánu, ručně vyšívaných deček a koberců a jiných cenností. Viz Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Národní kulturní komise (1947–1954), informační seznam sbírek zámeckého muzea v Grabštejně (22. 6. 1945), inv. č. 10, kart. č. 22.

24/ K historii zámku např. Hubičková, L.: Zámek Nový Falkenburg v hledáčku staletí. In: Dědictví Koruny české: časopis ochránců a přátel našeho kulturního dědictví 20, Vlašim 2011, č. 3., s. 16–17.

25/ Srovnej s upomínkami na generalissima Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna v hradním muzeu ve Frýdlantě.

26/ K pamětní síni vice Kühn, P.: Pamětní síň maršála Radeckého na Novém Falkenburgu. *Bezděz* 18, 2009, s. 281–291. K rodně Liebiegů vice např. Melanová, M.: Zrod a vzestup libereckých podnikatelů: Liebiegové. In: *Osobnosti v dějinách regionu. 1. sv. Liberec 2004*, s. 65–76; Bergmannová, V.: *Textilana v obrazech a datech. Liberec 2008*.

27/ *Lobkowicz Collections o. p. s.* [kurátoři J. Batty, S. Černocká, P. Slouka, J. C. Sommerville, L. Vojtíšková]: *Expozice lobkowiczských sbírek. Praha: Lobkowiczský palác, House of Lobkowicz* [vid. 20. 6. 2021].
28/ *Královská kanonie premonstrátů na Strahově* [kurátor Libor Šturc]: *Expozice kabinetu kuriozit. Praha: Strahovský klášter* [vid. 21. 6. 2021].

29/ *Tamtéž*, s. 10.

30/ K muzeu v Zákopech např. Lužický, B.: *V českém muzeu Českolipska. Bezděz IX, Semily 1938*, s. 91–99.

K vystavení různorodé sbírky posloužily pravděpodobně právě zmiňované malované skříně: nádoby bylo vystaveno v misníkách, další předměty byly poskládány v šatní skříní a na stolech, velké a těžké věci ležely na zemi (jako v případě pluhu, kolovratů, nejspíše také dělových koulí aj.), obrazy a snad také zbraně zdobily volné stěny místnosti, při nichž nebyl přistaven nábytek. Nejspíše s ohledem na nedostatek prostoru (případně protože se některé předměty hodily více do jiných místností) byly některé věci z muzea přemístěny do dalších zámeckých pokojů – tak např. postel s nebesy^{17/}, ač je uváděna jakožto součást muzea, byla původně v místnosti „č. 12“^{18/}, odkud byla později přemístěna do pokoje „č. 38“^{19/}. Několik předmětů pak posloužilo jakožto vybavení černé kuchyně^{20/} (rožeň a hmoždíř)^{21/}.

V rámci jiných šlechtických sbírek a muzeí je popsán soubor předmětů – nemluvíme-li o exponátech z lidového prostředí^{22/} či o zemědělském náradí – poměrně běžný, přestože příliš neodpovídá tomu, co si mohl tehdejší návštěvník prohlédnout na jiných zpřístupněných clam-gallasovských sídlech, na Frýdlantě a na Grabštejně, kde si mohli návštěvníci od roku 1931 prohlédnout též malé rodinné muzeum, obsahující např. lovecké trofeje z Afriky, které na svých cestách získal hrabě Podstatzky-Lichtenstein.^{23/}

Také sbírka Johanna Moritze svobodného pána Liebiega mladšího (1836–1917), textilního průmyslníka a příslušníka tzv. nové rakouské šlechty, na jeho zámku Nový Falkenburg^{24/} poblíž Německého Jablonného působila mnohem honosněji než sbírka uchovávaná na Lemberku. Johann Moritz na svém zámku vybudoval pamětní síň maršála Radeckého z Radče^{25/}, kde shromáždil značné množství předmětů upomínajících na osobnost jednoho z nejvýznamnějších vojevůdců habsburské monarchie.^{26/}

Oproti tomu jistě podobnosti muzea na Lemberku můžeme pozorovat u rozsáhlých sbírek jednoho z nejvýznamnějších rodů české šlechty – u Lobkowiczů. Kromě celé řady cenných obrazů jsou ve sbírkách uložených v Lobkowiczském paláci v Praze k vidění soubory porcelánu, zbroje a zbraní a hudebnin, ale také náboženské artefakty, zdobené

šperkovnice a sošky, dveřní zámky, z želoviny a stříbra vyrobený navijáček na přízi v podobě tkalcovského stavu či vulgární kahan.^{27/} Kabinet kuriozit Karla Jana svobodného pána Ebena z konce 18. století položil základy sbírek, které dnes mohou návštěvníci zhlédnout v místnosti před Filozofickým knihovním sálem ve Strahovském klášteře – k vidění jsou zde vedle skromné sbírky zbraní také kolekce schránek a skeletů mořských živočichů, hmyzu a minerálů či xylofága z roku 1825,^{28/} tato sbírka se tak v mnohém podobá té, jež byla uchovávána v muzeu na Lemberku.

Obr. 5. Porcelánová konvice na mléko, bílá a zdobená po každé straně s růží a chrpou, poškozená; 21,5 cm [foto K. Sommerová 2021].

Jedním z výrazných podporovatelů vzdělanosti byl Franz Anton hrabě Hartig (1758–1797), majitel mimoňského a strážského panství, v jehož sbírkách, jak již bylo řečeno výše, bylo lze nalézt také zemědělské náčiní, tedy skupinu předmětů společnou i muzeu na Lemberku. Jeho syn Franz hrabě Hartig (1789–1865) zase podporoval vznik Vlasteneckého muzea, jemuž věnoval soubor zoologických preparátů.^{29/}

Šlechtické sbírky se soustředily především na předměty umělecké hodnoty, avšak ukázali jsme si, že sbírky přírodní a kuriozit u nich byly též relativně časté. Podobnosti s leberským muzeem lze najít také u českého, již nešlechtického vlastivědného muzea, které bylo ve 30. letech minulého století zbudováno českolipským muzejním spolkem v pronajatých prostorách zámku v Zákupích, jež byl po roce 1918 odebrán Habsburkům a převeden do vlastnictví státu. I zde bylo mj. možno nalézt kořeny stromů a kusy dřeva, dělové koule nebo předměty sloužící ke tkaní. Oproti muzeu na zámku Lemberk bylo však muzeum v Zákupích roztržiděné do místností dle tematiky.^{30/}

Poválečné dění na Lemberku

Princezna Gabriela ztratila Lemberk prakticky již roku 1941, kdy jí byl zabrán Velkoněmeckou říší. Od roku 1943 sem němečtí úředníci župní samosprávy v Liberci z bezpečnostních důvodů svázeli nejrůznější umělecké předměty, zejm. z libereckého muzea, archivu, divadla, z vlastnictví uměleckých spolků, a Lemberk se tak stal v podstatě „skladištěm“ cenností.^{31/}

Nadobro byl Lemberk s dalšími statky v severních Čechách princezně Auerspergové odebrán na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa ze dne 21. června 1945.^{32/} Zámek se tak stal majetkem

31/ Přeměnu zámku ve skladiště dokládá popis místností v protokolu zajišťovací komise. Viz Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Národní kulturní komise (1947–1954), protokol o zajištění zámku Lemberk, inv. č. 56, č. kart. 18; Černá, R.: Zámek Lemberk. In: Aschenbrenner, M. a kol.: Interiéry hradů a zámků v Libereckém kraji a historie jejich zpřístupňování, Liberec 2012, s. 58.

32/ Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše. 12/1945 Sb. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [online]. [cit 01.07.2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>.

33/ Jakékoli porušení pečeti bylo nutné bezpodmínečně zaprotokolovat. K tomu Uhlíková, K. (ed.): Metodika identifikace původních majitelů movitých kulturních statků vyvlastněných podle dekretů prezidenta republiky občanům německé národnosti na území Československa po 2. světové válce. Metodika v rámci projektu DG16P02R004 (NAKI II) Hledání provenience movitých kulturních statků zestátněných v roce 1945 občanům německé národnosti v severočeském regionu [online]. Praha 2020 [cit. 23.05.2021], s. 81. Dostupné z: <http://www.konfiskovanepamatky.udu.cas.cz/files/url/Metodika.pdf>.

34/ Státní památkový úřad vznikl roku 1918 jakožto nástupce vídeňské c. k. Centrální komise pro památkovou péči. Po konci druhé světové války se SPÚ zapojil do záchranování uměleckých a historických památek. Tyto akce činil prostřednictvím pověřenců, své pověřence však vysílaly též další instituce (Ministerstvo školství a osvěty, Československá akademie věd a umění ad.), pročež mezi těmito institucemi vznikaly spory a nedorozumění, jako tomu bylo i v případě Jaroslava Dědiny (viz níže). K SPÚ Uhlíková, K. (ed.): Metodika, s. 101–102.

Obr. 6. Jedna z muzejních přírodnin: část koňské lebky; 38 × 18 cm (foto K. Sommerová 2021).

35/ Uhlíková, K.: *Národní kulturní komise 1947–1951*. Praha 2004, s. 21–22.

36/ Např. ve zprávě Okresní kriminální úřadovny v Jablonném v Podještědí ze září 1946 stojí: „Asi v polovině července 1945 přijel Dědina [na zámek Nový Falkenburk] se 17 koňskými potahy a naložil na ně celkem veškerý zbývající cenný nábytek, který udánlivě vezl na zámek Lemberk.“ Viz Archiv SZ Lemberk, zpráva Okresní kriminální úřadovny v Jablonném v Podještědí ze září 1946.

37/ Za Jaroslava Dědinu se postavil SPÚ v Praze s tím, že Dědina jednal s jejich plným vědomím – místní správní orgány o jednání Dědiny „pouze“ nebyly zpravovány. Nevědomí příslušných orgánů v konečném důsledku umožnilo Dědinovi zachránit celou řadu památek, které jinak mohly být nepovolnými osobami rozprodány či rozkradeny. Archiv SZ Lemberk, zcizení kulturních konfiskátů; Archiv SZ Lemberk, Potvrzení Státního památkového úřadu z 23. ledna 1946.

38/ Archiv SZ Lemberk, prohlášení o národní správě zámku Lemberk ze srpna 1945.

39/ Uhlíková, Kristina [ed.]: *Metodika*, s. 79–81.

obnoveného československého státu a zámecký mobiliář čekala řada změn.

Již pár týdnů po konci 2. světové války byla na zámku Lemberk zavedena státní správa. Úkolem kastelána Jana Porkerta, který tuto funkci zastával již v předválečných a válečných letech, bylo vytvořit soupis zámeckých místností a mobiliáře před předáním zámku tzv. zajišťovací komisi (30. května 1945), která místnosti zámku zapečetila.^{33/}

V červnu 1945 byla správa zámku postoupena Státnímu památkovému úřadu (SPÚ),^{34/} který svým pověřencem pro Liberecko jmenoval akademického malíře Jaroslava Dědinu,^{35/} jenž ve funkci působil do října 1945 a současně byl prozatímním správcem zámku Lemberk, kde také bydlel a měl svoji kancelář. Pečoval o cenné objekty a předměty na Liberecku, současně ale dochované dokumenty hovoří o jeho nezodpovědnosti, svévolném přemísťování předmětů, a dokonce o sebeobohacování.^{36/} Pro tyto skutky byl také vyšetřován, roku 1947 však odjel pracovně do Brazílie a tato záležitost se nikdy nedořešila.^{37/}

V srpnu 1945 byl národním správcem bývalého velkostatku Lemberk, a tudíž i zámku, ustanoven Ing. Jan Urban,^{38/} jenž měl dle *Směrnic pro národní správce hradů a zámků na zkonfiskovaném zemědělském majetku*^{39/} sepsat inventář zámeckého mobiliáře, ten se ale bohužel nedochoval.

Národní pozemkový fond

Ještě před vznikem instituce národního správce převzal zámek do své správy Národní pozemkový fond (NPF) ustanovený konfiskačním dekretem č. 12/1945 Sb. (§ 6, odst. 1).^{40/} Tato instituce měla za úkol spravovat jí odevzdané konfiskované majetky a postarat se o jejich předání dalším institucím. Než však mohl být objekt předán, bylo nutné jeho vnitřní zařízení tzv. zlikvidovat, tj. pořídit kompletní soupis mobiliáře a tento pak roztrždit mezi předměty, které se předají veřejným institucím a které se prodají.^{41/}

Inventáře NPF^{42/} obsahují podrobný soupis mobiliáře dle jednotlivých místností (obr. 8). Na základě porovnání soupisu NPF s inventářem předválečným je patrné, že se sbírka v místnosti č. 9 rozrostla, a to např. o tři dřevce, palcát nebo dřevěný dveřní zámek.^{43/} Nelze ovšem určit, zda sem byly tyto předměty umístěny během války za správce Rudolfa Prihody, v poválečných letech, tedy krátce před pořízením onoho inventáře NPF, nebo ještě předtím, než byl zámek Gabriele princezně Auerspergové odebrán Velkoněmeckou říší a tyto položky jen nebyly do předválečného inventáře dopsány.

Národní kulturní komise

Národní kulturní komise (NKK)^{44/} (1947–1951) vznikly na základě zákona č. 137/1946 Sb.^{45/} a mezi jejich nejdůležitější kompetence patřil výběr umělecky a historicky hod-

notného mobiliáře a správa jim postoupených objektů.^{46/} NKK určovaly, co na zámeckém objektu zůstane, které předměty se prodají státním institucím, které se prodají a co se převezí do sběren NKK.^{47/} Sběrnou pro oblast části severních Čech, kam patřil i Lemberk, se stal zámek Sychrov.^{48/}

Na základě rozhodnutí NKK tak řada předmětů z leberského muzea putovala na jiné zámecké objekty – dva čepce byly odvezeny do Muzea osobní a společenské kultury v zámku Jemništi,^{49/} nástroje ke zpracování lnu (např. kolovraty, přeslice, vochlíčky ad.) byly převezeny právě do zmíněné sběrně na zámku Sychrov.

Obr. 7. Indiánská hlava z kokosového ořechu; 22,5 cm. Na některých exponátech se dodnes dochovaly štítky pocházející z meziválečné doby [foto K. Sommerová 2021].

40/ Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše. 12/1945 Sb.

41/ Uhlíková, K. (ed.): *Metodika*, s. 12–13.

42/ Tyto inventáře vznikaly v letech 1946–1949 a staly se výchozími dokumenty pro manipulaci s mobiliářem v dalších letech. Pro Lemberk viz Archiv SZ Lemberk, inventář NPF z roku 1949. (kopie, uloženo také v Národní archiv Praha, fond Státní památková správa, dodatky (1953–1958), inv. č. 134, kart. č. 83).

43/ Archiv SZ Lemberk, inventář NPF z roku 1949. Dřevěný zámek od dveří je dodnes v leberské expozici, snad vzhledem k inventáři z roku 1949 se věřilo, že byl součástí tohoto muzea, dle původních předválečných sešitů tam ale nepatřil. Podobná mýlka vznikla ohledně březového kříže, který se též v muzeu nenacházel, ačkoli se dlouho věřilo v opak. [Stejný kříž lze navíc nalézt v rodové hrobce Clam-Gallasů v chrámu Navštívení Panny Marie v Hejnicích.] Viz Aschenbrenner, M.: *Z leberských sbírek*, 6. díl – „Muzeum poslední majitelky“. Zpravodaj města Jablonné v Podještědí. Jablonné v Podještědí 2011, č. říjen, s. 14; Polák, M.: *Na Lemberku vystavují unikátní březový kříž z války*. *Československý deník* [online]. Poslední aktualizace 31.07.2014. [cit. 21.06.2021]. Dostupné z: https://ceskoslovensky.denik.cz/zpravy_region/na-leberku-od-utery-vystavi-unikatni-brezovy-kriz-z-valky-20140727.html.

Jakmile NKK probraly zámecký mobiliář a označily určité předměty za státní kulturní majetek, bylo zbývající vybavení vyříděno komisí NPF – tito vybrali tzv. užitkový mobiliář, který byl rozdělen mezi státní instituce, často tak nábytek ze zámků posloužil jako vybavení Pražského hradu, ministerských kanceláří nebo velvyslanectví.^{50/} Zbývající předměty byly poskytnuty k prodeji, zejm. antikvariátům a obchodům se starožitnostmi – do roku 1948 spolupracovaly NKK s aukční firmou Vetera, poté Antikva,^{51/} do jejichž rukou se dostalo několik obrazů z leberského muzea,^{52/} a další předměty, tentokrát zbraně z tohoto muzea získalo starožitnictví Klenoty Liberec.^{53/}

Národní kulturní komise měla Lemberk ve své správě do roku 1951. Jejich pravomoci a povinnosti byly postupně přesouvány na národní výbory, dohlížecím orgánem se stalo Ministerství školství, věd a umění. NKK ztratily své výsadní postavení, a nakonec svou činnost na jaře 1952 ukončily úplně.^{54/}

Ještě roku 1951 předala NKK zámek Uměleckoprůmyslovému muzeu v Praze (UPM)^{55/} a na základě spolupráce těchto dvou institucí byla ještě v létě toho roku veřejnosti zpřístupněna expozice nábytku sledující období od gotiky po 19. století.^{56/} UPM se pak na leberské expozici podílelo i nadále, přestože se instituce spravující zámek ještě několikrát prostřídaly.

Státní památková správa

Roku 1953 byla z rozhodnutí Ministerstva školství a osvěty zahájena činnost Státní památkové správy (SPS),^{57/} jež obstarávala přímou správu řady kulturních objektů, mj.

44/ Národním kulturním komisím se podrobně věnuje Uhlíková, K.: *Národní kulturní komise 1947–1951*. Praha 2004. NKK fungovaly, stejně jako SPÚ, na základě skupiny pověřenců; pověřencem pro Liberecko se stal starožitník a sběratel Josef Scheybal.

45/ Pro plné znění viz Uhlíková, K.: *Národní kulturní komise*, s. 88–91.

Obr. 8. První strana inventáře NPF, týkající se muzea, křížkem jsou označeny předměty, které se komisi podávají dohledat (Archiv SZ Lemberk).

46/ K roku 1951 NKK spravovala 95 hradních a zámeckých objektů a za dobu svého pětiletého působení zvládla rozříditi mobiliář takřka 900 hradů a zámků a k nim náležejících objektů. Uhlíková, K.: Národní kulturní komise, s. 40, 48.

47/ Tamtéž, s. 16, 21.

48/ Tamtéž, s. 22.

49/ Viz Národní památkový ústav: CastIS: Systém pro správu mobiliárních fondů [interní databáze]. 2008, poslední aktualizace 07.04.2021 [cit. 08.04.2021]. Dostupné z PC na pracovišti NPÚ. K Muzeu osobní a společenské kultury v Jemništi viz Weiss, P.: Specializované muzejní expozice na zámku Jemniště, magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2006.

50/ Uhlíková, K.: Národní kulturní komise, s. 46. Např. polské velvyslanectví získalo část prádla (záclony aj.). Viz Archiv SZ Lemberk, oznámení velitele stanice SNB jednotnému národnímu výboru v Liberci ze dne 4. 3. 1950.

51/ Uhlíková, K.: Národní kulturní komise, s. 46. K Antikvě více Chmelařová, M.: „V proudu lepšího a dokonalejšího.“ Perské koberce mění majitele: Antikva a některé aspekty aukčního trhu let 1948–1953. In: *Opuscula Historiae Artium* 64, Brno 2015, s. 142–157.

52/ Konkrétně obraz Panny Marie a sv. Anny a Kristovo narození.

53/ Mezi zbraněmi předanými Klenotům Liberec byly halapartna, puška (tzv. zadovka), dvě dělové koule a jeden náboj do děla. Viz černá kniha zámku Lemberk, s. 24.

54/ Uhlíková, K.: Národní kulturní komise, s. 57–58.

55/ Část mobiliáře na zámku Lemberk je dodnes zapůjčena od UPM.

56/ Uhlíková, K.: Národní kulturní komise, s. 191–192; Poche, E.: *Museum bytové kultury na státním hradu a zámku v Lemberku. (15.–19. století)*. Praha 1952.

Zámek Lemberk

45/

1233 ⊕ 1 cínový džbán s něm.nápis.

1234 ⊕ 1 cínový talíř se znakem

Rytířská síň je na stropě zdobena freskami s výjevy z válek třicetiletých a nadvrben znaky šlechtických rodů.

Místnost č.12 / museum/:

✓ 1235 ⊕ 1 skříň stará měkká 1 dvěř.s lid.malbou

✓ 1236 ⊕ 1 skříň detto 2 dveř.

✓ 1237 1 polička stará hnědá

✓ 1238 ⊕ 1 polička detto

1239 ⊕ 1 stůl nenatřený se skříž.nohama s růz.neroty

1240 1 kolébka stará s lid.malbou

✓ 1241 ⊕ 1 stůl měkký hnědý

✓ 1242 ⊕ 1 břízový kmen/zrůdka/

1243 ⊕ 1 stroj věžních hodin

1244 1 starý dřev.pluh

1245 ⊕ 1 kolovrat na tkaní provazů

1246 1 kol.detto silně poškoz.

1247 ⊕ 1 navíječka dřev.stará

1248 1 kolovr.na tkaní provazů sil.poškozené staré

✓ 1249 ⊕ 2 stojánky na zavěšení lnu

✓ 1250 ⊕ 1 hůl z kořene smrku

1251 ⊕ 1 lavička se stojánkem dřev.stará

1252 1 kolovrátek starý

1253 ⊕ 1 kolovr.detto

1254 ⊕ 1 dřev.navíječka zelená stará

1255 1 dřev.předmět na výtlok.lněných semen

✓ ~~1565~~ 1565 ⊕ 1 alpský zvonec

✓ 1576 ⊕ 1 zvonec detto

zámku Lemberk. Ve stejném roce se lemberským kastelánem stal Václav Simm, který tento úřad zastával do roku 1958, tedy prakticky po dobu působení SPS.^{58/} V době, kdy Lemberk spravoval kastelán Simm spolu se SPS, byla na Lemberku provedena revize a následná inventarizace zámeckého mobiliáře.

Revize lemberského zařízení probíhala roku 1953 za pomoci inventáře pořízeného komisí NPF z roku 1949 a dalo se díky ní zjistit, které exponáty z muzea se na zámku dochovaly ještě na počátku 50. let a které byly z Lemberka odvezeny: v muzeu v té době chyběla lidová malovaná kolébka, dřevěný pluh, kolovrat, trdlice a další tkalcovské nástroje (přeslice a člunky), dřevěné sošky a většina obrazů a podmaleb na skle, dále dvoje malované hodiny (zřejmě tzv. Schwarzwaldky) a další.^{59/}

Po revizi přišla na řadu nová inventarizace vnitřního zařízení zámku – tyto inventáře se úředně nazývají „operativně technická evidence“, již v prvních letech se pro ně ale vžil název „černá kniha“. Pro zkoumání osudů jednotlivých položek mobiliáře je důležitá černá kniha uložená na daném objektu, v tomto případě tedy na Lemberku – slouží

totíž jako evidence veškerých zásahů do mobiliáře, obsahuje tedy doklady o přesunech předmětů na jiné objekty nebo jejich rozprodávání starožitnictvím (viz výše). Pokud byly předměty vyhodnoceny jako neupotřebitelné (jak pro zámeckou expozici, tak také z hlediska prodeje), byly tyto věci z mobiliáře „vyloučeny“ a poté zřejmě zlikvidovány.^{60/} Nemálo předmětů, jež tvořily původní vybavení zámku Lemberk a zdejšího muzea, je tak nenávratně ztraceno.

Navracení exponátů na zámek Lemberk

Ze zámku byla v průběhu 40. a 50. let v rámci „třídění“ a tzv. likvidace mobiliáře odvezena velká část vybavení, které bylo nahrazeno zápůjčkami od Uměleckoprůmyslového muzea.^{61/} Vedle toho ještě dnes návštěvník na zámku Lemberk uvidí předměty, jež byly původně svezeny např. na zámek Hrubý Rohozec, Sychrov, Zákupy aj., a stejně tak i leberský mobiliář je dodnes možné nalézt na jiných objektech.^{62/}

Velká část z Lemberku odvezeného mobiliáře našla svůj nový domov na Sychrově (viz výše). V 90. letech, kdy začala na Lemberku vznikat nová expozice vlivem opětovného zpřístupnění části zámku veřejnosti^{63/}, vznikla myšlenka, že by se zámek mohl vybavit předměty, jež byly původně jeho součástí a které byly po válce odvezeny právě na Sychrov, a o pár let později se tato idea začala uskutečňovat. Roku 2005 se na Lemberk vrátilo na dvě stovky předmětů, mezi nimiž figurovaly také ty, jež rozhodně netvořily obvyklou součást vybavení zámků (nástroje ke zpracování lnu, lidové obrázky aj.; obr.

Obr. 9. Česno od včelího úlu, vyřezávaný a malovaný motiv Nejsvětější Trojice, 63 × 14 cm. Jedna z posledních součástí leberského muzea, která se dosud na Lemberk vrátila (foto K. Sommerová 2021).

57/ Mrázová, A.: *Správa východočeských památkových objektů 1958–1992*, magisterská diplomová práce, Univerzita Pardubice, Pardubice 2018, s. 8.

58/ SPS (1953–1958) poté fungovala až do roku 1962 jako Státní památková správa v likvidaci. Roku 1958 převzal Lemberk do svých rukou ONV v České Lípě a od roku 1990 pak Okresní úřad v České Lípě. Dnes je Lemberk ve správě Národního památkového ústavu, vzniknuvšího roku 2003.

59/ K tomu také Archiv SZ Lemberk, Revisní zpráva z 25. října 1953.

60/ V případě zde sledovaného muzea tento osud zasáhl např. přírodniny – tj. „zrůdné kořeny“, polena, dřevěné hole a šišku, které byly z mobiliáře vyloučeny na zákl. čj. 11.713/54.

61/ Část z těchto zapůjčených předmětů byla původem právě ze zámku Lemberk, ale dosud nebyly ze správy UPM převedeny zpět zámku, a proto jsou zde vedeny jako zápůjčky dodnes. Viz Národní památkový ústav: Protokol o provedené řádné inventarizaci mobiliárního fondu památkového objektu SZ Lemberk – rok 2009. V Lemberku dne 30. listopadu 2009.

62/ Např. Státní výukové muzeum pro myslivost v Lednici na Moravě získalo ze zámku Lemberk množství trofejí. Viz Archiv SZ Lemberk, opis originálu reversu čj. 229/1955. Jednu z modrých registratur, jež byla součástí vrchnostenské kanceláře na Lemberku, je dnes možné vidět na SZ Benešov nad Ploučnicí, sedací soupravu na SZ Duchcov a SZ Náchod, kameninu v Hospitálu Kuks apod.

63/ Zámek byl od počátku 70. let až do roku 1992 veřejnosti kompletně uzavřen kvůli rozsáhlé rekonstrukci vyvolané havárií z roku 1971, kdy se do nádvoří zřítily v délce 15 m korunní římsa západního křídla zámku. Viz Archiv SZ Lemberk, zápis o havárii na zámku Lemberk sepsaný 6. července 1971.

64/ K tomu Aschenbrenner, M.: Z leberských sbírek, 6. díl – „Muzeum poslední majitelky“, s. 14.

65/ Tamtéž, s. 14.

66/ Ze Sychrova byly v prvním desetiletí našeho století navraceny i další součásti původního leberského (nejen „muzejního“) mobiliáře, mj. 37 obrazů, které se také staly součástí dnešní zámecké expozice. Viz Aschenbrenner, M.: Z leberských sbírek, 1. díl – „Osudy mobiliáře“. Zpravodaj města Jablonné v Podještědí. Jablonné v Podještědí 2011, č. květen, s. 16–17; Týž. Navracené obrazy na Lemberku. Bezděz 19, 2010, s. 225–234. V roce 2020 se zámku Lemberk ze Sychrova vrátilo bohatě vyřezávané malované česno, další součást leberského muzea.

9); evidenci těchto předmětů dostala na starost PhDr. Maria Karpašová, pracovnice NPÚ v Liberci.^{64/} Zpočátku si s podivnou sbírkou nikdo nevěděl rady, při následné revizi zámeckého mobiliáře však byl použit také zde již mnohokrát zmiňovaný inventář z 20. let minulého století,^{65/} a leberské muzeum tak bylo po takřka půl století „znovuobjeveno“.

Nyní je muzeum zakomponované v zámecké expozici a postupně se na Lemberk vracejí další jeho součásti.^{66/}

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv státního zámku Lemberk.

Státní památková správa: *Operativně technická evidence Státního zámku Lemberk*. Lemberk 1953.

Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Národní kulturní komise (1947–1954).

EDICE PRAMENŮ

Národní památkový ústav: *Protokol o provedené řádné inventarizaci mobiliárního fondu památkového objektu SZ Lemberk – rok 2009*. V Lemberku dne 30. listopadu 2009.

LITERATURA

Aschenbrenner, M.: Z leberských sbírek, 1. díl – „Osudy mobiliáře“. *Zpravodaj města Jablonné v Podještědí* 2011, č. květen, s. 16–17.

Aschenbrenner, M.: Z leberských sbírek, 6. díl – „Muzeum poslední majitelky“. *Zpravodaj města Jablonné v Podještědí* 2011, č. říjen, s. 14–15.

Černá, R.: *Zámek Lemberk*. In: Aschenbrenner, M. a kol.: *Interiéry hradů a zámků v Libereckém kraji a historie jejich zpřístupňování*, Liberec 2012.

Johnová, H. – Staňková, J. – Baran, L.: *Lidový malovaný nábytek v českých zemích: Z muzejních sbírek*. Praha 1989.

Kamper, Z.: *Úkoly regionálního muzejnictví a některé zásady v něm uplatňované. Proslovil prof. Zd. Kamper na valné hromadě Čs. spolku muzejního v Čes. Lípě dne 10. května 1931*. *Bezděz* II, 1931, s. 184–192.

Kühn, P.: *Pamětní síň maršála Radeckého na Novém Falkenburku*. *Bezděz* 18, 2009, s. 281–291.

Lužický, B.: *V českém muzeu Českolipska*. *Bezděz* IX, 1938, s. 91–99.

Mrázová, A.: *Správa východočeských památkových objektů 1958–1992*, magisterská diplomová práce, Univerzita Pardubice, Pardubice 2018.

Sommerová, K.: *Muzeum na zámku Lemberk, část 1. – Kdo? Proč? A jak?* *Bezděz* 31, 2022, s. 17–27.

Sommerová, K.: *Sběratelská činnost Gabriely princezny Auerspergové na zámku Lemberk s přihlédnutím ke konkrétním předmětům sbírky*, bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2021.

Špét, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Praha 1979.

Uhlíková, K.: *Národní kulturní komise 1947–1951*. Praha 2004.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše. 12/1945 Sb. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit 01.07.2021].

Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>.

Lehmannová, M.: Definice muzea. *ICOM: National Committee Czech Republic* [online]. 2022. [cit. 15.09.2022].

Dostupné online: <http://icom-czech.mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>.

Polák, M.: Na Lemberku vystavují unikátní březový kříž z války. *Českolipský deník* [online]. Poslední aktualizace 31.07.2014. [cit. 21.06.2021].

Dostupné z: https://ceskolipsky.denik.cz/zpravy_region/na-lemberku-od-utery-vystavi-unikatni-brezovy-kriz-z-valky-20140727.html.

Uhlíková, K. (ed.): *Metodika identifikace původních majitelů movitých kulturních statků vyvlastněných podle dekretů prezidenta republiky občanům německé národnosti na území Československa po 2. světové válce. Metodika v rámci projektu DG16P02R004 (NAKI II) Hledání provenience movitých kulturních statků zestátněných v roce 1945 občanům německé národnosti v severočeském regionu* [online]. Praha 2020 [cit. 23.05.2021]. Dostupné z: <http://www.konfiskovanepamatky.udu.cas.cz/files/url/Metodika.pdf>.

VÝSTAVY

Lobkowicz Collections o. p. s. [kurátoři J. Batty, S. Černočká, P. Slouka, J. C. Sommerville, L. Vojtišková]: *Expozice lobkowiczských sbírek*. Praha: Lobkowiczský palác, House of Lobkowicz [vid. 20. 6. 2021].

Královská kanonie premonstrátů na Strahově [kurátor Libor Šturc]: *Expozice kabinetu kuriozit*. Praha: Strahovský klášter [vid. 21. 6. 2021].

RESUMÉ

Museum im Schloss Lämberg

Teil 2. – Wie sah es aus? Was ist damit passiert?

Kateřina Sommerová

In der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts wurde im Schloss Lämberg im Rahmen der damaligen Besichtigungsrouten ein kleines Museum mit Gegenständen unterschiedlicher Werte und Herkünfte errichtet. Ein großer Teil unseres Artikels widmet sich dem Inhalt und der Form dieses Museums, das aus der Sicht des Inhalts unter adeligen Sammlungen nicht so außerordentlich war, wie es auf den ersten Blick scheinen könnte. Die Tatsache, dass Naturalien, religiöse Gegenstände und vereinzelt beispielsweise auch landwirtschaftliche Geräte in Sammlungen von Personen aus höheren gesellschaftlichen Kreisen auftauchten, wird auch an mehreren Beispielen u. a. aus der Leipziger Region belegt, es handelt sich vor allem um Sammlungen von Franz Anton Graf Hartig. Ein anderes Beispiel außerhalb der adeligen Kreise ist das Museum im Schloss Zákupy aus der Zwischenkriegszeit. Einen völlig anderen Charakter hatte die Sammlung von Johann Moritz Freiherr Liebig jun. im Schloss Neufalkenburg bei Deutsch Gabel, die zur Verherrlichung eines der größten Heerführers der Habsburger Monarchie im 19. Jahrhundert entstanden ist und eine weitere, relativ häufige Form einer adeligen Sammlung darstellt. Der nächste Teil des Artikels schildert das Schicksal des Schlosses bzw. der Museumsexponate in der Zeit, als Lämberg schon ein staatliches Objekt war, das der letzten privaten Besitzerin Gabriela Prinzessin Auersperg aufgrund der Dekrete des Präsidenten der Republik verstaatlicht wurde. Im Laufe der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts wechselten sich in seiner Verwaltung mehrere staatliche Denkmalpflegeinstitutionen ab. Diese gingen mit den Gegenständen unterschiedlich um – ein Teil davon wurde in andere Einrichtungen gebracht (insbesondere in das Schloss Sychrov), andere Gegenstände wurden als Antiquitäten verkauft oder vernichtet. Seit den 1990er Jahren gibt es die Bemühungen, das ursprüngliche Mobiliar wieder in das Schloss zurückzuholen. Auch ein Teil der Gegenstände, die früher in das kleine Lämberger Museum gehört hatten, kehrte schon in das Schloss zurück und bilden nun einen Bestandteil der Schlossausstellung.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Ein Beispiel für eine museale Ausstellung im 19. und der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Hier das Stadtmuseum in Rosice, Kreis Chrudim (Foto Š. Kuchtová, erhältlich unter: <https://regiony.rozhlas.cz/muzeum-v-rosicich-pripomina-zivot-na-vesnici-vzniklo-ve-vyslouzile-backsteinhaus-7414726#&gid=1&pid=4>.)
- Abb. 2. Gemalter volkstümlicher Kleiderschrank; 195 × 150 × 63 cm (Foto K. Sommerová, 2021).
- Abb. 3. Kleine Hechel zum Riffeln des Leinens; 18 × 16 × 5 cm (Foto K. Sommerová, 2021).
- Abb. 4. Holzstatuette der Mutter Gottes mit Jesus und Johannes dem Täufer als Kindern; 41 × 27 cm (Foto K. Sommerová, 2021).
- Abb. 5. Milchkrug, Porzellan, weiß und seitlich mit einer Rose und einer Kornblume verziert, beschädigt; 21,5 cm (Foto K. Sommerová, 2021).
- Abb. 6. Eines der Naturobjekte des Museums: Teil eines Pferdeschädels; 38 × 18 cm (Foto K. Sommerová, 2021).
- Abb. 7. Indianerkopf aus Kokosnuss; 22,5 cm. An einigen Exponaten blieben bis heute Schilder aus der Zwischenkriegszeit erhalten (Foto K. Sommerová, 2021).
- Abb. 8. Auf der ersten Seite des NPF-Inventars, die sich auf das Museum bezieht, sind die Gegenstände, die das Komitee finden konnte, mit einem Kreuz markiert (Archiv SZ Lemberk).
- Abb. 9. Flugloch vom Bienenstock, ein geschnittenes und gemaltes Motiv der Heiligen Dreifaltigkeit, 63 × 14 cm. Eins der letzten Exponate des Lämberger Museums, das bisher in das Schloss zurückkam (Foto K. Sommerová, 2021).

Übersetzt von Petra Sochová

NOVINOVÉ ČLÁNKY LADISLAVA SMEJKALA

NEWSPAPER ARTICLES BY LADISLAV SMEJKAL

Miloslav Sovadina

Brno; milosovadina@seznam.cz

Článek se zabývá pravidelnou dopisovatelskou činností Ladislava Smejkal do okresních novin a do četných místních zpravodajů. Během padesáti let této práce se ustálily tematické okruhy, kterým se Ladislav Smejkal nejčastěji věnoval. Byly to drobné příspěvky k regionálním výročím, biogramy regionálních osobností, zprávy o muzejních výstavách a recenze knih. Mnohé články publikoval na pokračování jako seriály.

Okresní noviny, obecní zpravodaje, regionální osobnosti, regionální výročí, recenze, seriály

This article deals with regular correspondence reporting of Ladislav Smejkal to the district newspapers as well as to numerous local bulletins. During this fifty-year job Ladislav Smejkal fixed the sphere of topics that he mostly attended to. Among them were short reports on regional anniversaries, biograms of regional VIPs, reports on museum exhibitions and book reviews. He published many of the articles in installments as serials.

District newspaper, local bulletins, regional VIPs, regional anniversaries, reviews, serials

Ladislav Smejkal přišel do českolipského vlastivědného muzea po ukončení studia historie na Karlově univerzitě na počátku července 1969. Jak sám vzpomíná ve své knize *Krajem svaté Zdislavy*, byl zde pověřen vybudováním stálé expozice nových dějin Českolipska a stal se tak historikem novodobých dějin.¹⁷ Aby mohl splnit svůj úkol, musel se seznámit s dějinami regionu 19. a 20. století. Studoval proto regionální vlastivědnou literaturu, noviny a časopisy, bádál v českolipském okresním archivu. V krátké době, zhruba během dvou let, se stal již známým regionálním historikem.

Svoji práci regionálního historika přijímal Ladislav Smejkal jako své životní poslání, jehož nedílnou součástí byla také osvětová práce. V této činnosti nebyl žádným nováčkem, již jako středoškolský a vysokoškolský student byl průvodcem na zámku v Benešově nad Ploučnicí. Po vzoru předválečných historiků a regionálních vlastivědných pracovníků proto zahrnul do práce v muzeu, při níž dával návštěvníkům možnost nahlédnout do regionální historie, také veřejnou práci – popularizaci historie jak slovem při přednáškách, tak i pravidelnými příspěvky do regionálních novin. Již roku 1970 se stal lektorem osvětové organizace Socialistická akademie a začal přednášet o dějinách Českolipska pro národní výbory, osvětové besedy, školy, různé společenské organizace a v prázdninových měsících též pro pionýrské tábory. A od roku 1970 začal také

pravidelně přispívat drobnými historickými články do okresních novin Českolipský nástup. Později publikoval také v odborných časopisech a stal se autorem mnoha drobných publikací, vydávaných Okresním vlastivědným muzeem a po roce 1990 také několika knih, zabývajících se historií České Lípy a dalších měst na Českolipsku a kulturními dějinami Českolipska. Právě takto se Ladislav Smejkal zapsal do povědomí široké veřejnosti – jako tvůrce programu veřejné osvětové práce Vlastivědného spolku Českolipska, kde přednášel, organizoval a vedl vlastivědné vycházky, výlety a zájezdy a také jako pilný autor pravidelných drobných článků s historickou tematikou, otiskovaných v okresních novinách i místních obecních zpravodajích (obr. 1).

Na tuto poslední jmenovanou stránku vlastivědné práce Ladislava Smejkala nyní soustředíme naši pozornost. K rozboru tematického zaměření novinových článků je k dispozici soubor 2300 článků, které byly v letech 1970–1990, a potom v letech 1999–2020, publikovány v českolipských okresních novinách Českolipský nástup, Českolipské listy, Českolipský deník a v regionální mutaci Mladá fronta Dnes, v místních zpravodajích Městské noviny (Česká Lípa), Mimoňský zpravodaj, Zpravodaj města Cvikova, příležitostně pak ve zpravodajích Dnešní Ralsko, Šenovské listy, Zákupský zpravodaj, Dubáček, Doksý zpravodaj, a jednotlivými příspěvky i v některých dalších místních zpravodajích. Přehled novinových článků L. Smejkala byl zpracován z publikovaných regionálních bibliografií.^{2/}

Obr. 1. Ladislav Smejkal (foto archiv VMG v České Lípě).

Poprvé otiskl své články v okresních novinách, v týdeníku Českolipský nástup, roku 1970. Byly to články *Komunistický tisk na Českolipsku. Jak tomu bylo před 45 lety a Prosinčová stávka 1920 na Českolipsku*.^{3/} Tyto články byly výsledkem přípravy stálé muzejní expozice dějin druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století se zaměřením na dějiny dělnického hnutí a dějiny Komunistické strany Československa. Roku 1971 publikoval L. Smejkal v Českolipském nástupu příspěvek *Jak jsme začínali. (Vzpomínky starých komunistů Českolipska k 50. výročí KSČ)*^{4/}, který dokládá, že pro studium dějin dělnického a komunistického hnutí využíval také dnes již propracované postupy orální historie, která ovšem v té době byla teprve v plenkách. Roku 1972 vyšel v Nástupu článek *Vilém Gabler – rodák z Českolipska*, který sice svým obsahem (politická publicistika), byl součástí linie historických článků z dějin dělnického hnutí, ale současně také poprvé představil významnou regionální osobnost německé národnosti, publicistu Viléma Gablera.^{5/} Avšak vůbec první publikovaný článek, který se podařilo objevit, je informace o výstavě v muzeu, nazvaný *Zasvěceně o výstavě 100 let odborů*.^{6/}

Již v počátcích novinářské práce Ladislava Smejkala se tak objevila tři základní témata, kterým se pak věnoval po celých dalších padesát let. Byla to zejména upozornění na muzejní výstavy a pozvánky do muzea (např. *Navštivte českolipské muzeum* z roku 1973)^{7/}, dále pak historické články, často jako odraz a doprovod aktuální odborné muzejní práce L. Smejkala a konečně medailony významných historických osobností Čes-

1/ Smejkal, Ladislav – Štěpánský, Vladimír: *Krajem svatě Zdislavy, Česká Lípa, 2021, s. 357.*

2/ Sovadina, M. – Polcarová, M.: *Bibliografie historicko-vlastivědných článků publikovaných v okresních novinách Nástup 1960–1990. Česká Lípa, 2001*; Aschenbrenner, M.: *Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 1999. Česká Lípa, 2013*; Sovadina, M.: *Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, Česká Lípa, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008*; Sovadina M. – Kozojed, P.: *Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2008. Česká Lípa, 2009*; Kozojed, P.: *Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, Česká Lípa 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021*.

3/ *Českolipský nástup*, roč. 20, 1970, č. 42, č. 49.

4/ *Českolipský nástup*, roč. 21, 1971, č. 10.

5/ *Českolipský nástup*, roč. 22, 1972, č. 12.

6/ *Českolipský nástup*, roč. 20, 1970, č. 28.

7/ *Českolipský nástup*, roč. 23, 1973, č. 38, 43, 47.

8/ Smejkal, Ladislav: *50 let bojů a vítězství KSČ na Českolipsku, Česká Lípa, 1971*; Smejkal, Ladislav: *Ve znamení revoluce, Česká Lípa, 1972*.

9/ *Českolipská nástup*, roč. 24, 1974, č. 42.

10/ *Českolipský nástup*, roč. 25, 1975, č. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

11/ *Českolipský nástup*, roč. 25, 1975, č. 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 43, 44.

12/ *Českolipský nástup*, roč. 26, 1976, č. 5, 9, 14, 22, 26, 35.

13/ *Českolipský nástup*, roč. 29, 1979, č. 4, 8, 12, 16, 21, 25, 30, 41, roč. 30, 1980, č. 5, 8.

14/ *Českolipský nástup*, roč. 30, 1980, č. 23, 25, 27, 30, 33, 35, 37.

15/ *Českolipský nástup*, roč. 33, 1983, č. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50.

kolipska. Zejména posledně jmenované téma bylo jednak velice důležité, jednak zcela nové. Vztah k sudetským Němcům byl na počátku 70. let stále ještě velice zdrženlivý a opatrný. Již ve druhé polovině 60. let se sice podařilo najít cestu k problému Němců v Čechách zdůrazněním tzv. „pokrokových tradic“, tedy uvést do historiografie německé zakladatele sociálně demokratické strany, průkopníky dělnického hnutí a představitele protifašistického boje německé národnosti. Ladislav Smejkal však začal psát o zapomenutých osobnostech kulturního, vědeckého a politického života, což byl zcela nový přístup k regionálním dějinám. Dá se říci, že zalidnil dějiny Českolipska 19. a první poloviny 20. století, obohatil je o jména Němců žijících po staletí v Čechách, kteří byli spoluvůrci regionálních dějin. A drobné historické příspěvky k politickým, sociálním a hospodářským dějinám Českolipska je zase možno považovat za přípravné studie k později vydaným brožurám.^{8/}

Roku 1974 se poprvé objevil seriál drobných příspěvků pod sjednocujícím výstižným názvem *Kalendář výročí*, nebo též *Kalendář českolipských výročí* či *Kalendář výročí Českolipska*. Název se nakonec od čísla 42 z roku 1974 ustálil na *Kalendář týdne*. Nevím, zda název seriálu upravoval sám Ladislav Smejkal, nebo jej změnila redakce Českolipského nástupu. Samotný název byl ale výstižný, protože seriál obsahoval velmi krátké, často jen několikařádkové zprávy k politickým, kulturním, literárním, umělecko-historickým, hospodářským, správním a různým dalším regionálním výročím. Třeba *Kalendář týdne* publikovaný roku 1974 v Českolipském nástupu číslo 42 obsahoval informaci o pobytu Karla Poláčka v České Lípě a o dvacátém pátém výročí založení malého kina v České Lípě.^{9/} Seriál *Kalendář týdne* potom vycházel pravidelně až do roku 1986, ovšem s postupně slábnoucí frekvencí.

Hned příští rok (1975) vycházely v Českolipském nástupu dva seriály z pera Ladislava Smejkala, a sice *Cesta k novému Českolipsku* (pokračování číslo IV–XIII)^{10/} a potom *Tisk v dějinách Českolipska* (celkem 12 pokračování)^{11/}. Tyto seriály byly však kvalitativně odlišné od *Kalendáře výročí*. Forma seriálu byla totiž zvolena proto, aby bylo možno publikovat rozsáhlejší studie, rozdělené do více pokračování. *Cesta k novému Českolipsku* byla sumarizací historického výzkumu na přípravě novodobé expozice v okresním vlastivědném muzeu, *Tisk v dějinách Českolipska* byl v zase výsledkem přípravy stejnojmenné muzejní výstavy. Roku 1976 se objevil nový seriál *Kultura zblízka i zdaleka*,^{12/} v němž se L. Smejkal poprvé dotknul svého později velmi oblíbeného tématu Českolipska v kulturních dějinách českého státu, v tomto případě obrazu Českolipska v literatuře. K tématu se L. Smejkal vrátil roku 1979 seriálem *Českolipsko kulturní dějinám našeho národa*.^{13/} V jeho deseti pokračováních představil významné regionální osobnosti, rodáky z Českolipska, z různých oborů lidské činnosti – lékaře, spisovatele, novináře, hudební skladatele, sochaře, malíře, vědce. Na tento seriál navázal roku 1980 podobným cyklem *Českolipsko a Praha*, v němž seznámil čtenáře s pražskými památkami, vytvořenými umělci z Českolipska.^{14/}

Rok 1983 byl rokem stého výročí narození významného sociálně-demokratického politika Karla Kreibicha, rodáka ze Cvikova. Ladislav Smejkal jako historik novodobých dějin nemohl nechat toto výročí bez povšimnutí, a proto publikoval v Českolipském nástupu seriál *Karel Kreibich – člověk novinář, revolucionář* o sedmi pokračováních.^{15/}

Když se roku 1986 chýlil ke svému konci dlouhodobý seriál glos k různým regionálním výročím *Kalendář týdne*, začal se objevovat jeho nástupce, pojmenovaný *Pohledy do*

minulosti. Na rozdíl od Kalendáře týdne, který obsahoval většinou několik kratičkových připomínek různých výročí, pak Pohledy do minulosti nyní přinášely ucelené články k různým výročím, zejména politickým (dělnické stávky a spolky, návštěvy politiků na Českolipsku, zřizování pamětních desek různým kulturním osobnostem, výstavba různých budov a hospodářských objektů na území Českolipska a podobně). Převážně kulturním výročím (např. premiéra filmu Jan Roháč z Dubé, koncert České filharmonie, zřizování pomníků) pak byl roku 1988 věnován takřka celoroční seriál *Malá svědectví o velké době*. Zmínku si zaslouží také seriál *Památky pětiletky* z roku 1989, který připomínal různé objekty, postavené na Českolipsku v 50. letech 20. století.^{16/}

Pro léta 1991 až 1998 není, bohužel, k dispozici bibliografie, která by evidovala regionální historickou produkci. Je to škoda, protože v devadesátých letech byl Ladislav Smejkal na vrcholu tvůrčích sil. V roce 1999 napsal pro Českolipský deník neuvěřitelných 266 článků, tedy každý pracovní den jeden článek. Lze tedy předpokládat, že i mezi lety 1991 a 1998 publikoval v novinách každoročně přes stovku článků. Ovšem počty napsaných a vydaných článků před a po roce 1990 jsou nekompatibilní, protože Českolipský nástup vycházel jako týdeník, avšak Českolipský deník vycházel po roce 1990, jak již název napovídá, každodenně. Nicméně je možno uvést, že kromě prvních čtyř let (1970–1973) kdy L. Smejkal publikoval 2–3 články, roku 1974 to již bylo 18 příspěvků a v letech 1977 a 1978 kulminoval počet publikovaných článků čtyřiceti pěti a čtyřiceti čtyřmi příspěvky za rok. Tedy zhruba jeden článek za týden. V dalších letech do roku 1990 osciloval průměrný počet publikovaných článků kolem dvaceti.

S přechodem na deník se ovšem počet publikovaných článků, jak již bylo řečeno, velice zvýšil. Během pěti let 2001–2005 se jejich počet pohyboval kolem sto padesáti za rok. Většina z nich byla publikována v Českolipském deníku. Když se roku 2000 objevily Městské noviny, vydávané městem Česká Lípa, publikoval v nich L. Smejkal jen dva články. Ale již o rok později to bylo dvacet tři článků a na této úrovni se příspěvky pro Městské noviny udržely do roku 2005. Avšak roku 2006 nastal skokový nárůst na sedmdesát sedm článků a od roku 2007 se poměr mezi oběma periodiky obrátil – většinu článků publikoval L. Smejkal v Městských novinách a v Českolipském deníku to byly již jen jednotliviny. Současně se od roku 2000 rozšířila publikační činnost Ladislava Smejkala i na další městské a obecní zpravodaje. Roku 2002 přispěl do Zpravodaje města Jablonné v Podještědí, roku 2004 do Dnešního Ralska, Šenovských listů a Zákupského zpravodaje, roku 2008 do Mimoňského zpravodaje a Regionálního zpravodaje. Zejména do Mimoňského zpravodaje pak psal Ladislav Smejkal pravidelně i v dalších letech.

Vraťme se ale nyní zpět k hlavnímu tématu, tedy k obsahu článků, jež Ladislav Smejkal napsal. Na přelomu tisíciletí stále vycházely v Českolipském deníku články, které zahrnovaly všechna již známá témata z dřívější doby. Tedy zejména články k různorodým regionálním výročím politickým (např. *Patnáctý březen 1939; Hitlerova návštěva v České Lípě*)^{17/}, i hospodářským (např. *Dne 16. ledna 1869 byla dána do provozu železniční trať; Družstevní a spolkové podniky na zdejších venkově*)^{18/}. Pokračovaly také medailony významných osobností (např. *Učitel Antonín Liehmann; Dne 2. května 1785 zemřel Augustin Zitte*)^{19/}, rovněž tak i pozvánky na výstavy do okresního muzea (*Současná výstava k 70. výročí Klubu československých turistů; V nové stálé expozici muzea ...*)^{20/}. Oproti letům před rokem 1989 se však objevily články s tematikou náboženských dějin (např. *Cisterciácký řád náleží k nejstarším; Další loretská kaple byla ve Svěbořicích*)^{21/} a také recenze na nově vydané regionální publikace (např. *Péčí Vlastivědného spolku Českolipska byla*

16/ Českolipský nástup, roč. 39, 1989, č. 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13.

17/ Českolipský deník, roč. 7, 1999, č. 62; roč. 8, 2000, č. 64, s. 8.

18/ Českolipský deník, roč. 7, 1999, č. 13; č. 46.

19/ Českolipský deník, roč. 7, 1999, č. 18; roč. 8, 2000, č. 102.

20/ Českolipský deník, roč. 7, 1999, č. 28; roč. 8, 2000, č. 41.

21/ Českolipský deník, roč. 7, 1999, č. 133; roč. 8, 2000, č. 226.

vydána...; *Nejstarší osídlení severních Čech*).^{22/} Osobnosti spjaté s církví a náboženstvím také významným způsobem rozšířily a obohatily biogramy významných regionálních osobností.

Zcela nový pohled na tvorbu Ladislava Smejkal ale skýtají Českolipské noviny. Tam se roku 1999 objevuje již padesáté osmé pokračování seriálu *Českou Lípou krok za krokem*. Je tu vidět, že Ladislav Smejkal se začal již v průběhu 90. let podrobněji zajímat o Českou Lípou, která až doposud byla v jeho článcích pouhou součástí dějin regionu. V seriálu *Českou Lípou krok za krokem* se novinové články staly základem stejnojmenné knihy, vydané roku 2006.^{23/} Vedle pokračujícího seriálu *Českou Lípou krok za krokem* byl současně v Českolipských novinách publikován další seriál *Významné osobnosti v České Lípě*, který roku 1999 navázal na sedm předchozích dílů. Je tu tedy patrný již významný přesun k zájmu o dějiny města Česká Lípa. I v Českolipských novinách ale občas celkem pravidelné střídání obou výše zmíněných seriálů narušily recenze na knihy z dějin České Lípy, například recenze knihy Marie Vojtíškové o lékařském domě v České Lípě.^{24/} Když roku 2000 nahradily Městské noviny původně vydávané Českolipské noviny, objevil se v nich také zcela nový seriál *Historie města rok po roce*, v němž L. Smejkal zpracovával dějiny České Lípy, počínaje rokem 1901. Tento seriál vycházel v Městských novinách až do roku 2005 a Ladislav Smejkal v něm dovedl historii města až do roku 2000. Ale ještě roku 2005 navázal na českolipskou tematiku novým seriálem *Utváření města ve 20. století*, záhy ovšem byl název zkrácen jen na *Utváření města*. Seriál si všiml urbanistického, demografického, sociálněpolitického a kulturního vývoje České Lípy.

Zvýšený zájem o dějiny České Lípy byl do jisté míry podnícen existencí českolipského místního zpravodaje, ale nelze tvrdit, že českolipský zpravodaj byl hlavní příčinou. Již v osmdesátých letech totiž vycházel Zpravodaj Česká Lípa, avšak do něj psal L. Smejkal jen zřídka. Připomenout můžeme seriál *Psal se rok 1921* z roku 1986, nebo spoluautorství na sérii článků o minulosti českolipských předměstských obcí z roku 1989. Impuls přišel spíše v souvislosti s prací na nových dějinách České Lípy, které vyšly roku 1999.^{25/} Ladislav Smejkal byl tehdy členem autorského kolektivu a zpracovával pro knihu období let 1848–1945. Opět je tu tedy zřetelná souvislost mezi aktuálním badatelským zaměřením Ladislava Smejkal na větší, rozlehlejší, téma a jeho odraz v článcích pro denní tisk. Podobně tomu bylo i o několik let později. V období zhruba 2007–2012 pracoval L. Smejkal, opět jako člen autorského kolektivu, na knize o dějinách Mimoně, pro niž zpracoval období od roku 1618 až do 60. let 20. století.^{26/} A od roku 2008 začala také trvalá spolupráce Ladislava Smejkal s Mimoňským zpravodajem. Výsledky svého bádání tedy opět využil nejen pro knihu, ale také pro články z dějin města, otiskované v městském zpravodaji. Materiálu k dějinám Mimoně měl zřejmě dostatek, a tak mohl střípky z dějin města publikovat v Mimoňském zpravodaji až do roku 2021.

Roku 2006 nastala v novinářské práci Ladislava Smejkal významná změna. V průběhu roku postupně přesunul do Městských novin články ke všem regionálním výročím, biogramy významných regionálních osobností, recenze, informace o muzejních výstavách a aktivitách Vlastivědného spolku Českolipska. Tedy jinak řečeno veškerou širokou škálu svých novinových příspěvků od nynějška soustředil jen do Městských novin, v nichž od roku 2007 převážně publikoval všechny své články.

Po celý rok 2007 pokračoval L. Smejkal pro Městské noviny v práci na seriálu *Utváření města*, v němž nyní trvalou pozornost věnoval českolipskému školství, v následujícím

22/ Českolipský deník, roč. 7, 1999, č. 122; roč. 8, 2000, č. 257.

23/ Českou Lípou krok za krokem. Česká Lípa, Magdalena Sobotová, 2006.

24/ Nová publikace o lékařském domu., Českolipský deník, roč. 6, 2000, č. 6.

25/ Panáček, Jaroslav – Vojtíšková, Marie – Smejkal, Ladislav: Z dějin České Lípy. Česká Lípa 1999.

26/ Kolektiv autorů: Mimoně v zrcadle staletí. Mimoně, 2012.

roce byl seriál zaměřen na peněžnictví. Když pak roku 2009 dospěl sérií článků o zábavě a slavnostech v České Lípě tento obsáhlý cyklus ke svému konci, nahradil jej od roku 2010 nový cyklus *Zapomenuté příběhy*.

Na rozdíl od předešlých seriálů, které byly soustředěny na různé aspekty dějiny České Lípy, *Zapomenuté příběhy* přinášely kratší uzavřené noticky rozličného tematického zaměření. Jako příklad lze uvést: *Honba na Karla Čapka* (o vyřazování jeho knih z knihoven v období nacistické okupace), *Český lev* (o národní gardě v České Lípě a jejím praporu), *Perníkáři a preclíkáři*, *Osudy knih a lidí* (osudy českolipské městské knihovny a knih obecně po roce 1945).^{27/} Vždy byl přítomen vztah k České Lípě, byly však připomenuty sice pozoruhodné, avšak neznámé skutečnosti z historie města. Tento seriál ukazuje Ladislava Smejkal jako historika, který se dokáže vcítit do atmosféry doby, orientovat se v ní a ukázat na nečekané a dosud neznámé důsledky historických událostí a procesů.

Když seriál *Zapomenuté příběhy* na počátku roku 2011 skončil, okamžitě jej nahradil nový seriál *Válečná Česká Lípa*. Jeho téma bylo zřejmé – život ve městě v letech druhé světové války. L. Smejkal si všímal dopravní situace, zejména na železnici, věnoval pozornost válečné propagandě, německým úřadům a nacionálně socialistickým organizacím v České Lípě, válečným zajatcům a dělníkům na nucených pracích, ke konci války pak přípravě obrany města a protifašistickému odboji. Dá se tedy říci, že v devatenácti pokračováních tak na stránkách zpravodaje vlastně publikoval ucelenou knihu.

O rok později, roku 2012 se na stránky novin nečekaně vrátil starý cyklus článků k různým městským výročím, nazvaný nyní *Z historického kalendáře České Lípy* (obr. 2). Každý měsíc pak vycházelo pokračování věnované výročím v daném měsíci. Od roku 2014 se název cyklu zjednodušil na *Z lednového (únorového, březnového ... atd.) kalendáře* a v této podobě vycházel na stránkách Městských novin až do roku 2021, do smrti L. Smejkal. Pod tímto názvem byly tedy soustředěny připomínky nejrůznějších českolipských výročí, mimo cyklus tak zůstaly jen biogramy (případně nekrology) regionálních osobností, stručné průvodce po výstavách v Maštálkově síni v českolipském vlastivědném muzeu a ojedinele některé další články s českolipskou tematikou. Toto schéma bylo pak zachovááno až do roku 2021. Ovšem vedle stále běžícího kalendářního cyklu se objevil v letech 2015–2018 opět tematicky zaměřený seriál *Jak se stavěla Česká Lípa*. Byl to ale již poslední velký novinový seriál Ladislava Smejkal.

Intenzita práce Ladislava Smejkal pro regionální tiskoviny vrcholila koncem devadesátých let a v prvních letech nového tisíciletí. Od roku 2012 se počet publikovaných článků pohyboval mezi 30–40 ročně. Co bylo příčinou tohoto poklesu se lze jen dohadovat. Rozhodně nelze snížení publikační aktivity spojovat s nemocí, která se objevila až mnohem později. Spíše lze uvažovat o jiných tvůrčích aktivitách, jako byla třeba spolupráce na dějinách Mimoně, na dějinách České Lípy a zejména pak příprava samostatných publikací Skalnými městy Dubska a Kokořínska a Krajem svatě Zdislavy.^{28/} Nelze zapomenout ani na skutečnost, že se roku 2010 stal Ladislav Smejkal kronikářem města Česká Lípa a bylo třeba se věnovat také této práci. Avšak i přes tento pokles počtu článků, publikovaných v regionálním tisku, je spolupráce Ladislava Smejkal s místními novinami obdivuhodná. Bezesporu byl autorem velice pilným a výkonným. Současně ale byl autorem pečlivým a spolehlivým, u něhož kvantita nikdy nebyla na úkor kvality. Jeho novinářská práce měla svoji koncepci, která se pozvolna vyvíjela

27/ *Městské noviny*, 2010, č. 3, s. 6; č. 4, s. 6; č. 5, s. 6; č. 15, s. 4.

28/ Smejkal, Ladislav: *Skalnými městy Dubska a Kokořínska, Praha, Regia, 2016; Smejkal Ladislav: Krajem svatě Zdislavy. Česká Lípa, 2021.*

Obr. 2. Ukázka textů L. Smejkalů v Městských novinách, zde v letním čísle ročníku 2018 [Městské noviny z 27. 7. 2018, s. 10].

HISTORIE

-10-

www.mncl.cz | červenec - srpen 2018

Alois Štorch – hrdina prvního odboje

Italský legionář měl dvě rodná místa. Podle pramenů a matričních záznamů se narodil 21. července 1893 v České Lípě v Dubické ulici. Jeho otec byl zaměstnán jako železniční hlídač. Spojení s druhým rodným místem – Novou Vsí u Bakova nad Jizerou – vzniklo až na základě jeho statečného činu.

Ve velmi útlém věku se rodina přestěhovala do Kropáčovy Vrutice. Po otcově předčasné smrti se matka vrátila do rodného domku ve zmíněné Nové Vsi a chlapec chodil do školy v Bakově nad Jizerou. V Hradci Králové se vyučil zámečnickem a vystřídal několik míst, než se uchýlil v Menešlově papírně u Bělé pod Bezdězem jako strojník.

V říjnu roku 1914 narukoval ke 4. pevnostnímu batalionu ve Franzenfestu a jeho dělostřelecký oddíl byl zařazen do bojů v severní Itálii. 27. května 1918 přeběhl Štorch na italskou stranu. Na vlastní žádost byl zařazen mezi čs. rozevědky – legionáře.

Koncem května pojal italský plukovník Marchetti plán poslat do rakouské linie vyzvědače, aby tam zjistili postavení a plány nepřítel. Měli se přeplavit přes Gardské jezero v přestrojení za rakouské vojáky, aby na druhé straně vyzvěděli vše, co italské velení potřebovalo a potom by přešli až do Čech, aby zde tajně agitovali proti válce. K odvážnému podniku se přihlásilo 17 dobrovolníků a vybrání byli čtyři. Štorch byl mezi nimi. V noci z 2. na 3. července 1918 připravili italské motorové člun, který měl zvedy převézt přes Gardské jezero. Potichu se jim podařilo dostat na vybrané místo u Grandhotelu Torboli a tam se vylodit. Překročili drátěné překážky natažené pod vodou a zmizeli v křoví a rákosí. Bohužel si rakouská hlídka všimla odjíždějícího člunu a spustila poplach. Ukryt vojáků

byl prozrazen a tak se pokusili o záchranu plaváním přes jezero v naději, že blízko ještě bude italský člun. Objevil se tam ale člun rakouský, který jim odřízl cestu a nezbylo nic jiného než se vzdát. Po výsleších identifikoval jeden rakouský důstojník – Aloise Štorcha a vojenský soud ho odsoudil k trestu smrti oběšením. Následujícího dne 5. července 1918 byl rozsudek vykonán. Hrob statečného vojína objevili na konci války italsí vojáci a dostalo se mu důstojného ozdobení. Zůstal zde byl vztyčen pomník, protože Štorch byl zařazen k italským národním hrdinům. Italská vláda hrob symbolicky nabídla Československu jako výsostné území státu.

V roce 1921 nechala československá vojenská místa zřítit čestný hřbitov italských legionářů v Praze na Olšanech, kam byly přeneseny i ostatky Štorchovy. V roce 1923 navštívil italský generál Grazziani Československo. Za války velitel československým legionářům a chtěl také poznat Štorchovu matku

italský legionář Alois Štorch

a poděkovat jí za odvážného syna. Při této příležitosti byl domek v Nové Vsi prohlášen za rodný a byla osazena pamětní deska. Tím se tedy stalo, že Štorch má dvě rodiště. Roku 1938 si mladoboleslavská župa legionářská vzala Štorchovo jméno do svého názvu. Patřila k ní i jednota českolipská. Štorchovo sepětí s Českou Lípou je jen symbolické, přesto je správné chopit se jeho odkazu. V českolipském muzeu mu věnujeme celou vitrínu.

Ladislav Smejkal

Z letního kalendáře

18. srpna 1818 se narodil v Novém Dvoře u Kokořína Václav Bolemír Nebeský (1818 – 1882). Počítáme ho k nevelké řadě studentů českolipského gymnázia z doby před rokem 1848, kteří se prosadili v české kultuře.

Není to zdaleka jen blízký vztah k Boženě Němcové, který dosud pomáhá uchovat jeho jméno ve společenské paměti. Nebeský byl na prvním místě básník. Jedný, který nebyl jen ovlivněn poetikou Máchovu, nýbrž stvořil svou velkou kompozici Protichůdící na přímém kontrastu s jeho dílem. Jediná kompozice, ale poněkud složitá oproti Máchovu Máji a tak tedy dnes už zapomenutá. Nebeský byl literární kritik, překladatel a skvělý organizátor činnosti Národního muzea.

Do světa literatury vyšel z českolipského klášterního gymnázia, kde lásku k vlasti a jejím dějinám vštěpoval studentům Anton Krombholz (1794 - 1869), posléze velká postava zdejšího revolučního roku 1848. Nebeského portrét vytvořil litograf Josef Bekel (1806 - 1865), rodák z blízké Skalice.

Ladislav Smejkal

básník Václav Bolemír Nebeský

a krystalizovala. Denní tisk se mu stal nejen publikační základnou, v níž se odrážela jeho aktuální odborná práce v muzeu, postupně začaly jeho seriály a cykly představovat takřka samostatné kapitoly knih (ovšem jen výjimečně později také publikovaných). A další články k rozmanitým regionálním výročím, o významných regionálních osobnostech a o regionálních památkách vytváří zase jakousi pomyslnou, volnou, rozptýlenou a velmi obsažnou encyklopedii. Ve svých člancích se Ladislav Smejkal projevoval jako erudovaný historik, schopný neobvyklých pohledů na historické události a proto i schopný všimát si často skrytých souvislostí a důsledků. Lze tu litovat, že tyto cenné postřehy jsou rozptýleny v novinových člancích a jen nesoustavně se objevují v jeho knihách. Unikají tak totiž zasloužené pozornosti odborné veřejnosti, a proto je Ladislav Smejkal v širších srovnáních jako historik nedocenen. Avšak práce, kterou vykonal pro veřejnou osvětu je nepopiratelná a hlavně též dostatečně všeobecně známá. Pro poznání dějin Českolipska a České Lípy od poloviny 19. století do současnosti vykonal Ladislav Smejkal práci nesmírně záslužnou, je však skromně skryta ve stovkách článků v okresních novinách a obecních zpravodajích.

PŘÍLOHA

Katalog osobností, o nichž psal Ladislav Smejkal do regionálního tisku

(v textu byly použity tyto zkratky: ČD – Českolipský deník, ČN – Českolipský nástup, MN – Městské noviny)

Další informace o uvedených osobnostech je možno nalézt v biografickém slovníku na webu Vlastivědného spolku Českolipska (www.vscsl.cz) pod záložkou Osobnosti Českolipska.

A

- Abert**, Jan Josef, hudební skladatel, 21. 9. 1832 Kochovice u Dubé – 1. 4. 1915 Stuttgart
Publikováno: ČD, 2002, č. 221, s. 16
- Altmanová**, Anna, průkopnice socialismu, 15. 11. 1851 Česká Lípa – 9. 3. 1937 Tuchomyšl
Publikováno: ČN, 1983, č. 10; ČD, 2001, č. 267, s. 11
- Altschul**, Jacob, básník, spisovatel, právník, 14. 2. 1843 Česká Lípa – 6. 4. 1940 Vídeň
Publikováno: MN, 2008, č. 3, s. 10
- Amerling**, Karel Slavoj, organizátor školství, 18. 9. 1807 Klatovy – 2. 11. 1884 Praha,
Publikováno: ČN, 1977, č. 37
- Anders**, Josef, učitel, botanik, 10. 1. 1863 Kletečná – 26. 4. 1936 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 2006, č. 97, s. 14
- Angstenberger**, Jan Michael, hudební skladatel, 2. 1. 1717 Zákupy – 20. 8. 1789 Vídeň
Publikováno: ČN, 1982, č. 3
- Arbes**, Jakub, spisovatel, 12. 6. 1840 Praha – 8. 4. 1914 Praha
Publikováno: ČD, 1999, č. 31, s. 10; č. 82, s. 12; č. 84, s. 10; ČD, 2004, č. 82, s. 21; ČD, 2005, č. 138, s. 20

B

- Bayermann**, Walter, malíř, 28. 4. 1886 Nový Bor – 1961 Drážďany
Publikováno: ČD, 2006, č. 101, s. 14
- Beckel**, Josef, malíř, litograf, 10. 6. 1806 Skalice u České Lípy – 30. 6. 1865 Skalice u České Lípy
Publikováno: ČN, 1979, č. 41; ČD, 1999, č. 56, s. 12; ČD, 2006, č. 135, s. 14
- Benewitz**, Antonín, houslista, hudební pedagog, 26. 3. 1833 Přívrat u Litomyšle – 29. 5. 1926 Doksy
Publikováno: ČD, 2006, č. 125, s. 16
- Biber**, Jindřich Ignác František, skladatel, 12. 7. 1644 Stráž pod Ralskem – 3. 5. 1704 Salzburg
Publikováno: ČN, 1974, č. 36; 1979, č. 21; ČD, 1999, č. 65, s. 12; č. 102, s. 12; č. 158, s. 10; č. 165, s. 12; č. 178, s. 12; ČD, 2004, č. 194, s. 23
- Bičičtš**, Bohumil, plukovník, 23. 7. 1912 Chrudim – 31. 1. 1994 Mimoň
Publikováno: MN, 2010, č. 10, s. 10
- Bičičtšová**, Ludmila, zdravotnice čs. armádního sboru v SSSR, 4. 2. 1924 Petřvald – 21. 2. 2005 Mimoň
Publikováno: MN, 2010, č. 10, s. 10
- Bieber**, Vinzenz, geolog, pedagog, 11. 6. 1851 Dolní Libchava – 18. 12. 1909 Marburg
Publikováno: ČD, 1999, č. 6, s. 7
- Bienert**, Karl Josef, archivář, publicista, 23. 7. 1902 Mimoň – 7. 11. 1950 Burg
Publikováno: ČD, 2000, č. 262, s. 9; Mimoňský zpravodaj, 2014, č. 12, s. 12
- Brandeis**, Franz Josef, architekt, 21. 1. 1906 Dubá – 14. [16.] 4. 1945 Doboje
Publikováno: ČD, 2001, č. 17, s. 9; ČD, 2006, č. 17, s. 16
- Braun**, Matyáš Bernard, sochař, 25. 2. 1684 Oetz – 15. 2. 1738 Praha
Publikováno: ČN, 1978, č. 7
- Brunclík**, Miroslav, školní inspektor v České Lípě, malíř, hudební skladatel, 7. 6. 1902 Radčice u Železného Brodu – 25. 12. 1982 Česká Lípa
Publikováno: ČN, 1982, č. 28; ČD, 2004, č. 126, s. 19

C

- Czernicki**, Adolf, balneolog, farmaceut, 17. 3. 1846 Česká Lípa – 17. 6. 1908 Preblan
Publikováno: ČN, 1978, č. 23; MN, 2006, č. 5, s. 6

Č

Černický, Karel, sbormistr, 1816 Sedlec – 21. 10. 1885 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 2000, č. 3, s. 7

Čumpelík, Benjamin, MUDr., lékař, 31. 5. 1845 Horní Krupá – 11. 7. 1909 Praha

Publikováno: ČN, 1979, č. 30

D

Dittrich, Walter, malíř, grafik, 9. (10.) 9. 1881 Nový Bor – 1976

Publikováno: ČD, 2006, č. 213, s. 14

Dvořáček, Jan, akademický malíř, ředitel sklářské školy v Kamenickém Šenově, 30. 11. 1825 Dobruška – 29. 6. 1898 Teplice

Publikováno: Šenovské listy, 2004, č. s. 12; Mladá Fronta Dnes, 14. 5. 2008

Dvořák, Karel, sochař, 1. 1. 1893 Praha – 28. února 1950 Praha

Publikováno: ČD, 2000, č. 49, s. 9

E

Egermann, Friedrich, sklářský vynálezce a obchodník, 5. 3. 1777 Šluknov – 1. 1. 1864 Nový Bor

Publikováno: ČD, 2004, č. 7, s. 21; Mladá Fronta Dnes, 26. 5. 2008

Elbel, Josef, kněz, opat kláštera v Oseku, 12. 3. 1730 Česká Lípa – 26. 7. 1798 Osek

Publikováno: MN, 2010, č. 4, s. 6

Ernst, Wenzel, středoškolský profesor, spisovatel, 26. 3. 1830 Svor (Liščí u Šluknova) – 6. 8. 1910 Vídeň

Publikováno: MN, 2010, č. 19, s. 4

F

Fišer, Zdeněk, středoškolský profesor, 27. 5. 1929 Praha – 2. 7. 2010 Litoměřice

Publikováno: MN, 2009, č. 13–14, s. 6; MN, 2018, č. 4, s. 10

Friedrich, Josef, učitel, vlastivědný pracovník, 30. 8. 1851 Kunratice u Cvikova – 1919

Publikováno: ČD, 2001, č. 202, s. 8

Fröbel, F. W., výrobce hraček, 1782–1852

Publikováno: ČN, 1982, č. 17

Frumald, Valentin, kněz, farář v Dobranově, probošt u sv. Maří Magdaleny v České Lípě, 1547 Děčín – 1624 Zákupy

Publikováno: MN, 2009, č. 16, s. 6

G

Gabler, Vilém, novinář, vychovatel, učitel, 14. 3. 1821 Stráž pod Ralskem – 27. 2. 1897 Praha

Publikováno: ČN, 1972, č. 12; 1978, č. 14, 24; 1979, č. 25; ČD, 2001, č. 64, s. 9; č. 69, s. 9

Gautsch, Wilhelm, hudební skladatel, dirigent, 1841 Svojkov – 1915

Publikováno: ČD, 2000, č. 4, s. 7

Gebauer, Bohuslav, Ing., geodet, 12. 7. 1912 Horka u Staré Paky – 14. 9. 2000 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 2000, č. 233, s. 8

Gerthner, Eduard, pozlačovač, kronikář Sloupu v Čechách, vlastivědný pracovník, 27. 11. 1841 Sloup v Čechách – 26. 4. 1904 Sloup v Čechách

Publikováno: ČD, 2002, č. 30, s. 11

Graf, Raimund, politik, představitel strany Bund der Landwirte, 1893–1968

Publikováno: MN, 2017, č. 11, s. 10

H

Hackel, Eduard, středoškolský profesor, botanik, 17. 3. 1850 Nový Bor – 1926

Publikováno: ČD, 2000, č. 66, s. 8

Hackel, Josef, kněz, botanik, 5. 3. 1783 Česká Lípa – 25. 11. 1869 Litoměřice

Publikováno: ČN, 1978, č. 9; ČD, 1999, č. 275, s. 8

Hackel, Paul, kněz, matematik, 24. 7. 1813 Vrchlabí – 2. 8. 1893 Praha

Publikováno: ČD, 1999, č. 281, s. 10

Handsich z Limuz, Georg, vychovatel, lékař, přírodovědec, básník, 20. 3. 1529 Česká Lípa – 26. 2. 1578 Česká Lípa

Publikováno: ČN, 1974, č. 12; 1979, č. 12; ČD, 1999, č. 3, s. 7; ČD, 2004, č. 68, s. 23

- Hantschel**, Franz, kněz, 19. 11. 1752 Dobranov – 1846 Horní Police
Publikováno: MN, 2007, č. 20, s. 6
- Hantschel**, Franz, MUDr., lékař, vlastivědný pracovník, 4. 10. 1844 Chotovice – 23. 2. 1940 Vídeň
Publikováno: ČD, 1999, č. 19, s. 8, č. 232, č. 10
- Hanuš**, Jan Křtitel, učitel, školní inspektor, 12. 6. 1893 Leština – 1. 9. 1964 Česká Lípa
Publikováno: MN, 2006, č. 6, s. 6
- Hauptmann**, Franz, fotograf, 1891–1945
Publikováno: ČD, 2005, č. 93, s. 20
- Hauptmannová-Sommerová**, Eugenie, malířka, 13. 4. 1865 Česká Lípa – 18. 5. 1933 Česká Lípa
Publikováno: MN, 2010, č. 6, s. 6
- Hauschild**, Ignaz, právník, politik, 19. 12. 1814 Česká Lípa – 2. 12. 1881 Merano
Publikováno: MN, 2006, č. 19, s. 6
- Hegenbarth**, Otto, ornitolog, 1852 Nový Bor – 1927
Publikováno: ČN, 1977, č. 8
- Heger**, Franz, malíř, architekt a stavitel, 7. 7. 1766 Nový Falkenburk u Jablonného v Podještědí – 2. 5. 1831 Praha
Publikováno: ČD, 2006, č. 156, s. 16
- Herold**, Franz, básník, 15. 2. 1854 Česká Lípa – 12. 8. 1943 Vídeň
Publikováno: ČN, 1974, č. 6
- Hickel**, Anton, malíř, 1745 (1755) – 30. 10. 1798 Hamburk
Publikováno: ČD, 2003, č. 254, s. 21
- Hickel**, Josef, malíř, 19. 3. 1736 Česká Lípa – 28. 3. 1807 Vídeň
Publikováno: ČD, 2003, č. 254, s. 21; MN, 2011, č. 6, s. 6; MN, 2016, č. 3, s. 8
- Hlava**, Karel, ornitolog, 1802–1863
Publikováno: MN, 2013, č. 11, s. 6
- Hocke**, Franz, kněz, mineralog, 27. 10. 1778 Kozly – 8. 9. 1849 Praha
Publikováno: ČN, 1974, č. 8; 1978, č. 42; MN, 2006, č. 5, s. 6
- Hofmann**, Josef, kněz, 12. 6. 1908 – ?
Publikováno: MN, 2008, č. 13–14, s. 7
- Holubová-Oppeltová**, Marie, pěvkyně, 23. 12. 1820 Cvikov – 9. 12. 1907 Praha
Publikováno: MN, 2007, č. 22, s. 6
- Honců**, Miroslav, RNDr., přírodovědec, entomolog, 12. 5. 1939 Kbely u Prahy
Publikováno: ČD, 1999, č. 8, s. 7; č. 109, s. 9; MN, 2007, č. 17, s. 6; MN, 2009, č. 9, s. 6; MN, 2020, č. 2, s. 10
- Horn**, Camilo, hudební skladatel, 29. 12. 1860 Liberec – 3. 9. 1941 Liberec
Publikováno: MN, 2011, č. 11, s. 6
- Horn**, Wilhelm, malíř, fotograf, 10. 4. 1809 Česká Lípa – 15. 10. 1891 Česká Lípa
Publikováno: MN, 2009, č. 7, s. 6; MN 2019, č. 5, s. 10
- Hözel**, Ferdinand, kněz, středoškolský profesor, 1831 Častolovice – 20. 12. 1880 Praha
Publikováno: ČD, 2005, č. 297, s. 16
- Hübnerová**, Terezie Vlasta, básnička, dcera V. Heka, žijící v Doksech, 10. 10. 1798 Dobruška – 10. 9. 1844 Doksy
Publikováno: ČN, 19789, č. 36
- Hynek**, Bohumil, učitel, vlastivědný pracovník, 1899 Jičín – 8. 2. 1980 Cvikov
Publikováno: ČD, 2004, č. 202, s. 20

CH

- Charvát**, František, RNDr., přírodovědec, 24. 2. 1930 Česká Lípa – 10. 12. 1987 Chomutov
Publikováno: MN, 2007, č. 21, s. 6; MN, 2010, č. 4, s. 6
- Chmelař**, Jan, kněz, 31. 1. 1931 Kletečná – 5. 1. 2011 Praha
Publikováno: MN, 2011, č. 2, s. 6

J

- Jakowatz**, Anton, botanik, universitní profesor, 1. 8. 1872 Lesná – 1964 Bavorsko
Publikováno: ČD, 2002, č. 178, s. 18
- Jaksch**, Alois, chemik, básník, dramatik, 18. 12. 1854 Stvolínky – 4. 1. 1939 Gollnow
Publikováno: ČD, 1999, č. 294, s. 11
- Jaksch**, Anton, MUDr., lékař, hygienik, universitní profesor, 11. 4. 1810 Stráž pod Ralskem – 2. 9. 1887 Luhov
Publikováno: ČN, 1977, č. 34; ČD, 2002, č. 216, s. 21; č. 218, s. 18
- Janda**, Emil Rudolf, architekt, 25. 3. 1855 Česká Lípa – 2. 11. 1915 Hamburk
Publikováno: ČD, 2000, č. 71, s. 8
- Jarisch**, Antonín Jeroným, PhDr., kněz, učitel, 23. 9. 1818 Česká Lípa – 2. 1. 1890 Chomutov
Publikováno: ČD, 2005, č. 66, s. 20
- Jedina**, František Xaver, kněz, 2. 12. 1779 Mimoň – 26. 3. 1847 Svatá Hora u Příbrami
Publikováno: Mimoňský zpravodaj 2011, č. 12, s. 10; Mimoňský zpravodaj 2018, č. 9, s. 13
- Jílek**, Václav, sklářský podnikatel, 1846–1900
Publikováno: ČD, 2000, č. 245, s. 9
- Just**, Josef, městský tajemník v České Lípě, vlastivědný pracovník, 1864–1917
Publikováno: ČD, 1999, č. 9, s. 12

K

- Kalina**, Josef Jaroslav, básník, 9. 11. 1816 Nový Bor – 22. 6. 1847 Praha
Publikováno: ČN, 1976, č. 44; ČD, 1999, č. 22, s. 10; ČD, 2001, č. 262, s. 11
- Kandler**, Vilém, malíř, 28. 2. 1816 Chrastava – 18. 5. 1896 Praha
Publikováno: ČD, 2006, č. 50, s. 16
- Kindermann**, Emanuel, kněz, 1911 – ?
Publikováno: ČD, 1999, č. 131, s. 12
- Kinský**, Bohumil, učitel, vlastivědný pracovník, 1898 Krippen – 1987 Turnov
Publikováno: ČD, 2000, č. 1, s. 7; MN, 2018, č. 2, s. 10
- Kirschner**, Josef Friedrich, malíř, učitel, 1846 Mimoň – 23. 2. 1897 Praha
Publikováno: ČD, 2001, č. 21, s. 9
- Klapper**, Mirza, učitelka, vlastivědná pracovnice, 1863 Provodín – 19. 4. 1917 Česká Lípa
Publikováno: MN, 2007, č. 7, s. 6
- Kleprlík**, Emil, ředitel první české školy v České Lípě, 26. 10. 1870 Hronov (Stephanshain) – 18. 1. 1939 Horní Počernice
Publikováno: MN, 2020, č. 10, s. 10
- Klimsch**, Karl Ferdinand, malíř, 12. 12. 1812 Česká Lípa – 15. 9. 1890 Frankfurt nad Mohanem
Publikováno: ČD, 2000, č. 214, s. 9
- Kosař**, Josef, legionář, důstojník, 1893 Příbyslav – 1966 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 2000, č. 6, s. 7; Mimoňský zpravodaj, 2015, č. 4, s. 12
- Kostka**, Karl, právník, senátor, starosta Liberce, 5. 5. 1870 Mimoň – 23. 7. 1957 Praha
Publikováno: Mimoňský zpravodaj, 2014, č. 7–8, s. 11; MN, 2017, č. 12, s. 10; Mimoňský zpravodaj, 2018, č. 11, s. 8
- Kreibich**, Franz, hudební skladatel, houslista, 2. 6. 1728 Cvikov – 3. 12. 1797 Vídeň
Publikováno: ČD, 2002, č. 292, s. 16
- Kreibich**, Karel, politik, poslanec, senátor, velvyslanec v SSSR, 14. 12. 1883 Cvikov – 2. 8. 1966 Praha
Publikováno: ČN, 1973, č. 51–52; 1978, č. 50; 1981, č. 31; 1983, č. 44–50; 1987, č. 28–31
- Kreybich**, Pachomius, kněz, 29. 10. 1747 Lindava – 15. 3. 1805 Praha
Publikováno: ČD, 2005, č. 68, s. 21
- Krolmus**, Václav, kněz, amatérský archeolog, 1790 – 1861
Publikováno: MN, 2011, č. 12, s. 6
- Krombholz**, Anton, kněz, děkan v České Lípě, reformátor školství, 25. 10. 1790 Dolní Police – 26. 2. 1869 Vídeň
Publikováno: ČN, 1978, č. 46; ČD, 2003, č. 269, s. 21; ČD, 2005, č. 37, s. 17; č. 251, s. 16; č. 253, s. 16

Krombholz, Julius Vincenc, MUDr., lékař, mykolog, 19. 12. 1782 Horní Police – 1. (2.) 11. 1843 Praha
Publikováno: ČD, 2000, č. 232, s. 8

Křížek, František, sportovec, čestný občan České Lípy, 1892–1960
Publikováno: ČD, 2000, č. 209, s. 8

Kučera, Jiří, středoškolský profesor, 1931–2001
Publikováno: ČD, 2001, č. 220, s. 8

Kühn, Petr, RNDr. CSc., geolog, 21. 7. 1929 Schulstein – 12. 11. 2020 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 1999, č. 166–167, č. 10, 12; ČD, 2004, č. 168, s. 21; MN, 2009, č. 13–14, s. 6; MN, 2020, č. 12, s. 9

L

Lang, Willi, malíř, básník, 3. 11. 1892 (1894) Žandov – 13. 10. 1972 Kolín nad Rýnem
Publikováno: ČD, 2002, č. 258, s. 18

Langhans, Viktor, přírodovědec, 1879–1932
Publikováno: ČD, 2002, č. 253, s. 18

Leftus, Oldřich, pianista, 28. 8. 1900 Svatý Kopeček u Olomouce – 2. 2. 1959 Krompach
Publikováno: ČD, 1999, č. 26, s. 12

Leinweber, Anton Robert, malíř, 7. 2. 1845 Česká Lípa – 20. 12. 1921 Mnichov
Publikováno: ČD, 1999, č. 262, č. 12; ČD, 2005, č. 34, 17; č. 65, s. 21; MN, 2010, č. 3, s. 6

Leitenberger, Johann Josef, textilní podnikatel, 27. 3. 1730 Levín – 30. 5. 1802 Verneřice
Publikováno: ČD, 1999, č. 37, s. 10

Liebstein, Leopold Ferdinand, jezuita, misionář, 1666 Mimoň – 1711
Publikováno: Mimoňský zpravodaj, 2014, č. 2, s. 7

Liehmman, Anton, hudební skladatel a pedagog, 1. 11. 1808 Tubož – 22. 1. 1879 Zlonice
Publikováno: ČN, 1980, č. 8; ČD, 1999, č. 18, s. 10

Liehr, Tobias, varhaník, tenorista, 1644 Česká Lípa – 24. 9. 1727 Praha
Publikováno: ČD, 1999, č. 34, s. 12; MN, 2007, č. 17, s. 6

Lisý, Pavel, malíř, 7. 4. 1912 Hostomice – 11. 4. 1990 Praha
Publikováno: ČN, 1977, č. 13; ČD, 2002, č. 82, s. 11

Lorinser, Franz Anton, lékárník, 1739–1787
Publikováno: Mimoňský zpravodaj, 2018, č. 6, s. 17

Lorinser, Gustav, MUDr., lékař, botanik, 28. 8. 1811 Mimoň – 20. 5. 1863 Vídeň
Publikováno: ČD, 2003, č. 116, s. 18; Mimoňský zpravodaj, 2012, č. 10–12, s. 10, 6, 10; Mimoňský zpravodaj, 2013, č. 1, s. 8; Mimoňský zpravodaj, 2018, č. 6, s. 17

Lorinser, Karl Ignaz, MUDr., lékař, 24. 7. 1796 Mimoň – 2. 10. 1853 Paczkow
Publikováno: ČN, 1978, č. 39; Mimoňský zpravodaj, 2012, č. 10–12, s. 10, 6, 10; Mimoňský zpravodaj, 2013, č. 1, s. 8

Ludvík, Emil, hudební skladatel, 1917 – 15. 4. 2007
Publikováno: MN, 2007, č. 9, s. 6

M

Mahen, Jiří, spisovatel, dramatik, 12. 12. 1882 Čáslav – 22. 5. 1939 Brno
Publikováno: ČD, 1999, č. 118, s. 10; ČD, 2002, č. 126, s. 11; ČD, 2004, č. 119, s. 21

Mácha, Karel Hynek, básník, prozaik, 16. 12. 1810 Praha – 6. 12. 1836 Litoměřice
Publikováno: ČN, 1977, č. 30; Mladá Fronta Dnes, 2. 4. 2008

Majerová, Marie, spisovatelka, 1. 2. 1882 Úvaly u Prahy – 16. 1. 1967 Praha
Publikováno: ČN, 1977, č. 5; 1982, č. 6; 37, 1987, č. 4

Malotín, Bohuslav, violoncellista, sběratel starých tisků, 11. 5. 1927 Barchůvek u Nového Bydžova – 15. 9. 2000 Praha
Publikováno: ČD, 2002, č. 109, s. 8; MN, 2007, č. 9, s. 6

Mann, Johann Josef, malíř, entomolog, preparátor, 19. 5. 1804 Jablonné v Podještědí – 20. 3. 1889
Publikováno: ČD, 2004, č. 116, s. 25

Maras, Raimund, učitel, spisovatel, vlastivědný pracovník, 9. 2. 1845 Česká Lípa – 4. 3. 1914 Mimoň
Publikováno: Mimoňský zpravodaj, 2013, č. 2, s. 13

Maštálko, Josef, učitel, školní inspektor, vlastivědný pracovník, 20. 10. 1876 Ohaveč u Jičina – 14. 10. 1950 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 1999, č. 1, 2, s. 7; ČD 2000, č. 240, s. 9; ČD, 2001, č. 241–243, s. 11, 10, 11; č. 246, s. 8; ČD, 2003, č. 11, s. 16; ČD, 2004, č. 148, s. 21; MN, 2006, č. 18, s. 6; Mladá Fronta Dnes, 4. 6. 2008; MN, 2010, č. 11, s. 6; Mimoňský zpravodaj, 2020, č. 10, s. 13; MN, 2020, č. 10, s. 10

Max, Anton, řezbář, 1734 Hamr na Jezeře – 1808 Sloup v Čechách
Publikováno: ČD, 2004, č. 19, s. 21

Max, Emanuel, sochař, 19. 10. 1810 Sloup v Čechách – 2. 1. 1901 Praha
Publikováno: ČN, 1980, č. 25; ČD, 2001, č. 45, s. 9; ČD, 2004, č. 13, s. 21

Max, Josef, sochař, 16. 1. 1804 Sloup v Čechách – 17. 6. 1855 Praha
Publikováno: ČN, 1979, č. 4; 1980, č. 25; ČD, 1999, č. 12, s. 12; ČD, 2000, č. 142, s. 11

Mayer z Mayernu, Daniel Josef, pražský arcibiskup, 14. 1. 1656 Stráž pod Ralskem – 10. 4. 1733 Praha
Publikováno: ČD, 1999, č. 229, s. 12

Meierová-Michelová, Johanna, malířka, 21. 6. 1876 Česká Lípa – 10. 4. 1944 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 2002, č. 285, s. 16

Mikan, Josef Gottfried, lékař, přírodovědec, 3. 9. 1743 Česká Lípa – 7. 8. 1814 Praha
Publikováno: ČD, 1999, č. 4, s. 7

Mikovec, Ferdinand Břetislav, spisovatel, dramatik, 23. 12. 1826 Sloup v Čechách – 22. 9. 1862 Praha
Publikováno: ČN, 1977, č. 1; ČD, 2001, č. 32, s. 9; č. 34, s. 9; č. 298, s. 8; MN, 2006, č. 22, s. 6

Mohaupt, Franz, učitel, hudební skladatel, 29. 8. 1854 Údolí u Frýdlantu – 21. 10. 1916 Česká Lípa
Publikováno: ČN, 1979, č. 34; MN, 2006, č. 18, s. 6

Moll, Leopold, MUDr., lékař, pediatr, 2. 3. 1877 Česká Lípa – 21. 2. 1933 Vídeň
Publikováno: MN, 2007, č. 4, s. 6

Mrkvička, Jan Václav, malíř, 23. 4. 1856 Vidim – 16. 5. 1938 Praha
Publikováno: ČD, 2001, č. 171, s. 8; ČD, 2003, č. 137, s. 20

Mühlsteinová, Berta, spisovatelka, 30. 7. 1841 Velvary – 24. 8. 1887 Prahy
Publikováno: ČD, 2001, č. 175, s. 8; MN, 2006, č. 13, s. 6; MN, 2016, č. 6, s. 8

N

Navrátil, Josef, malíř, 17. 2. 1798 Slaný – 21. 4. 1865 Praha
Publikováno: ČN, 1978, č. 7

Nebeský, Václav Bolemír, básník, 18. 8. 1818 Nový Dvůr u Kokořína – 17. 8. 1882 Praha
Publikováno: ČD, 2003, č. 190, s. 23; MN, 2018, č. 7–8, s. 10

Nerz, Ludwig, herec, scénárista, 30. 1. 1867 Mimoň – 20. 1. 1938 Vídeň
Publikováno: Mimoňský zpravodaj, č. 6, s. 13

Nestler, Anton, botanik, universitní profesor, 30. 1. 1854 Mimoň – 20. 1. 1932 Vídeň
Publikováno: ČD, 1999, č. 182, s. 10; ČD, 2004, č. 187, s. 21; MN, 2014, č. 7–8, s. 6

Netrval, Ota, PhDr., pracovník ministerstva zahraničních věcí, kronikář ve Slunečné, 1917–2000
Publikováno: ČD, 2000, č. 210, s. 9

Neuwirh, Josef, historik umění, universitní profesor, 5. 6. 1855 Zahrádky – 25. 4. 1934 Vídeň
Publikováno: ČD, 1999, č. 97–98, s. 12, 20; MN, 2010, č. 11, s. 6; MN, 2015, č. 6, s. 8

Nittel, Anton, kněz, zakladatel starokatolické církve, 25. 3. 1826 Bukovany – 9. 9. 1907 Martinovo údolí u Cvikova
Publikováno: ČD, 2001, č. 74, s. 9; č. 76, s. 9

Novotný, Rudolf, malíř, 23. 11. 1924 Hradec Králové – 6. 11. 2005 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 2004, č. 297, s. 21; ČD, 2005, č. 270, s. 18

Nowak, Willi, malíř, 3. 10. 1886 Mníšek u Dobříše – 20. 10. 1977 Praha
Publikováno: ČD, 2001, č. 279, s. 11

O

Obrtel, Vít, architekt, 22. 3. 1901 Olomouc – 12. 6. 1988 Praha
Publikováno: ČD, 2001, č. 70, s. 9

Opitz, T. A., kněz

Publikováno: ČD, 1999, č. 65, s. 12

P

Palme, Eduard, sklářský podnikatel, 1827–1893

Publikováno: Mladá Fronta Dnes, 7. 5. 2008

Palme, Harry, sklářský podnikatel, sběratel, amatérský archeolog, 17. 4. 1882 Kamenický Šenov – 5. 6. 1955 Prácheň

Publikováno: ČD, 2003, č. 101, s. 18

Panáček, Jaroslav, učitel, archivář, vlastivědný pracovník, 11. 4. 1908 Čejetický u Mladé Boleslavi – 15. 4. 1992 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 1999, č. 19, s. 7; MN, 2008, č. 10, s. 7

Páta, Josef, filolog, slavista, univerzitní profesor, 27. 8. 1886 Litomyšl – 24. 6. 1942 Praha

Publikováno: ČD, 2002, č. 146–147, s. 18, 16

Paudler, Anton Amand, kněz, profesor gymnázia, vlastivědný pracovník, regionální historik, 8. 10. 1844 Kamenická Nová Ves – 10. 11. 1905 Praha

Publikováno: ČD, 1999, č. 7, s. 10; č. 10, s. 12; č. 252, s. 11; ČD, 2002, č. 22, s. 11; Mladá Fronta Dnes, 11. 6. 2008; MN, 2015, č. 11, s. 8; Mimoňský zpravodaj, 2019, č. 11, s. 12; MN, 2019, č. 10, s. 10

Pavelka, František, malíř, grafik, 24. 6. 1894 Nechanice – 21. 9. 1948 Praha

Publikováno: ČD, 1999, č. 154, s. 10

Pazderník, Vladimír, JUDr., právník, středoškolský profesor, 27. 5. 1924 Košice – 23. 12. 2002 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 2004, č. 298, s. 18; MN, 2018, č. 3, s. 10

Píč, Josef Ladislav, archeolog, 19. 1. 1847 Mšeno – 19. 12. 1911 Praha

Publikováno: ČD, 1999, č. 50, s. 12; ČD, 2001, č. 295, s. 11; ČD, 2002, č. 18, s. 11; MN, 2006, č. 22, s. 6; MN, 2011, č. 12, s. 6

Pokorný, Zdeněk, učitel, osvětový pracovník, starosta České Lípy, 16. 6. 1932 Kolín

Publikováno: MN, 2007, č. 12, s. 6; MN, 2012, č. 6, s. 9; MN, 2017, č. 6, s. 11; ČD, 2017, č. 139, s. 2

Poláček, Karel, spisovatel, 22. 3. 1892 Rychnov nad Kněžnou – 19. 10. 1944 Osvětim

Publikováno: ČN, 1974, č. 42; 1977, č. 11; ČD, 1999, č. 136, s. 10; MN, 2007, č. 6, s. 6; MN, 2014, č. 12, s. 7

Proche, Veremund, teolog, 23. 1. 1694 Česká Lípa – 31. 5. 1748 Praha

Publikováno: ČN, 1974, č. 4

Příbyl, Ludvík, účastník vzpoury v Boce Kotorské, 1895 Česká Lípa – 8. 3. 1984 Česká Lípa

Publikováno: MN, 2018, č. 2, s. 10

Purkyně, Emanuel, botanik, 12. 12. 1831 – 23. 5. 1882 Bělá pod Bezdězem

Publikováno: ČN, 1977, č. 19

R

Rautenstrauch, Franz Stephan, kněz, teolog, opat broumovského kláštera, 26. 7. 1734 Polevsko – 30. 9. 1785 Cheb

Publikováno: ČD, 1999, č. 273–274, s. 8, 12

Resinarius, Balthazar, skladatel duchovní hudby, 1480 [1485] Děčín – 12. 4. 1544 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 1999, č. 75, s. 12

Richtermoc, Vladimír, fotograf, 8. 6. 1931 Mšeno – 2004

Publikováno: ČD, 2004, č. 144, s. 21

Robek, Hilarius, kněz, teolog, 13. 1. 1734 Česká Lípa – 13. 2. 1785 Praha

Publikováno: ČD, 2005, č. 35, s. 21

Rutte, Franz, gymnasiální profesor, 1841 Česká Lípa – 1908 Vídeň

Publikováno: ČD, 2001, č. 83, s. 9

Ř

Řehounek, Rudolf Sergej, ruský legionář, poštovník, 6. 4. 1890 Rožďalovice u Jičína – 31. 7. 1962 Mimoň

Publikováno: Mimoňský zpravodaj, 2011, č. 9, s. 10; Mimoňský zpravodaj, 2017, č. 7–8, s. 17

S

Salus, Hugo, MUDr., básník, 3. 8. 1866 Česká Lípa – 4. 2. 1929 Praha

Publikováno: ČN, 1974, č. 5; 1979, č. 8; MN, 2006, č. 14, s. 6

- Seidl**, Jan, chemik, fotograf, 3. 3. 1927 Praha – 5. 3. 1988 Česká Lípa
Publikováno: MN, 2002, č. 15, s. 8
- Seidl**, Jindřich, loutkoherec, 1878–1936
Publikováno: ČD, 2003, č. 36, s. 18
- Seifert**, Bernard, lékař, porodník, univerzitní profesor, 19. 4. 1817 Stvolínky – 7. 5. 1870 Praha
Publikováno: ČD, 2000, č. 108, s. 9
- Schauta**, Josef, lesník, botanik, 7. 4. 1807 Dobrovice – 20. 12. 1878 Ploužnice
Publikováno: ČD, 2002, č. 103, s. 11
- Scheiner**, Josef, kněz, univerzitní profesor, 13. 3. 1798 Česká Lípa – 12. 8. 1867 Vídeň
Publikováno: ČD, 2001, č. 225, s. 8
- Schicketanz**, Karl, radikální dělnický předák,
Publikováno: ČD, 1999, č. 138, s. 12
- Schmeykal**, Franz, JUDr., právník, nacionální německý politik, 3. 12. 1826 Česká Lípa – 5. 4. 1894 Praha
Publikováno: ČN, 1974, č. 14
- Schmid**, Hermann, kněz, 1907–1994
Publikováno: ČD, 1999, č. 279, s. 12
- Schmidt**, Anton, hudební teoretik a historik, 30. 1. 1787 Pihel – 1857 Vídeň
Publikováno: ČN, 1977, č. 4; ČD, 2002, č. 25, s. 11; ČD, 2002, č. 26, s. 11
- Schneider**, Josef, kněz, misionář, 1902 Heřmanice u Žandova – 1984 Santa Isabel (Brazílie)
Publikováno: ČD, 2002, č. 278, s. 16
- Schreiber**, Johann Maxmilián, profesor stenografie, autor učebnice těsnopisu, 19. 11. 1832 Česká Lípa – ?
Publikováno: ČD, 2002, č. 276, s. 18
- Schwarz**, Hugo, učitel, 19. 4. 1850 Česká Lípa – 14. 4. 1932
Publikováno: ČD, 2000, č. 99, s. 9
- Sladek**, Paul, kněz, 28. 1. 1908 Třebeň – 2. 11. 2002 Zwiesel
Publikováno: MN, 2007, č. 20, č. 6
- Slánský**, Ludwig, dirigent, hudební skladatel, 17. 10. 1844 Kunratice u Cvikova – 10. 1. 1909 Mimoň
Publikováno: ČN, 1978, č. 29; Mimoňský zpravodaj, 2013, č. 7–8, s. 10
- Sochor**, Antonín, generálmajor, 16. 7. 1914 Lohberg u Dortmundu – 16. 8. 1950 Hamr na Jezeře
Publikováno: ČD, 1999, č. 233, s. 12
- Sommer**, Jan, fotograf, 15. 4. 1946 Česká Lípa – 11. 7. 2002 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 2002, č. 161, s. 16
- Stabler**, Jan, hudebník, 19. 4. 1829 Polevsko – 21. 6. 1868 Drážďany
Publikováno: ČN, 1979, č. 15; ČD, 1999, č. 91, s. 12
- Stanislav**, Josef, hudební skladatel, pianista, 22. 1. 1897 – 5. 8. 1971
Publikováno: Mimoňský zpravodaj, 2017, č. 1, s. 12
- Steffen**, Eduard, malíř, středoškolský profesor, 13. 3. 1839 Vrchlabí – 8. 3. 1893 Česká Lípa
Publikováno: ČD, 1999, č. 61, s. 10; ČD, 2004, č. 59, s. 21
- Steiner**, August, učitel, narozen 1851
Publikováno: ČD, 2001, č. 82, s. 9
- Strejček**, Ferdinand, učitel, literární kritik, vlastivědný pracovník, 28. 4. 1878 Jindřichův Hradec – 1963 Mladá Boleslav
Publikováno: MN, 2008, č. 10, s. 7
- Strobach**, Jan Josef, houslista, dirigent, 2. 12. 1731 Svitava – 10. 12. 1794 Praha
Publikováno: ČN, 1980, č. 5; ČD, 2004, č. 288, s. 21
- Studnička**, Václav, klavírní virtuos, hudební pedagog, 12. července 1815 Česká Lípa – 9. 3. 1895 Teplice
Publikováno: ČD, 2000, č. 162, s. 8; MN, 2015, č. 7–8, s. 8
- Sury**, Jan Maria, kněz, 1912 Skočov – 14. 12. 1969 Zákupy
Publikováno: ČD, 1999, č. 78, s. 12; Mimoňský zpravodaj 2008, č. 3, s. 10; MN, 2011, č. 3, s. 6; Mimoňský zpravodaj 2019, č. 12, s. 14

Š

Šimková, Pavlína, hudební pedagožka, sbormistryně, 1935–2011

Publikováno: MN, 2011, č. 11, s. 6

Štorch, Alois, legionář na italské frontě, popraven v rakouském zajetí, 1893 Česká Lípa – 5. 7. 1918 Riva (Itálie)

Publikováno: MN, 2018, č. 7–8, s. 10

Švehla, Antonín, politik, předseda agrární strany, 15. 4. 1873 Praha – 12. 12. 1933 Praha

Publikováno: ČD, 2002, č. 28, s. 11; MV, 2011, č. 19, s. 6

T

Thume, Ignác, textilní podnikatel, 1. 2. 1799 Starý Jiříkov – 15. 3. 1862 Česká Lípa

Podnikatel: ČD, 1999, č. 100, s. 10

Tille, Alois, kněz, 1901–2006

Publikováno: ČD, 2006, č. 87, s. 16

Tille, Josef, městský tajemník, kronikář Mimoně, 29. 6. 1866 Mimoně – 19. 4. 1951 Otín u Plané (Lichtenberg im Obenwald)

Publikováno: Mimoňský zpravodaj 2009, č. 267–269, s. 7, 7, 9

Tomášek, Václav Jan, hudební skladatel, 17. 4. 1774 Skuteč – 3. 4. 1850 Praha

Publikováno: ČN, 1974, č. 15

U

Ulbricht, Antonín, grafik, typograf, fotograf, 1880 – 7. 11. 1969 Česká Lípa

Publikováno: ČN, 1990, č. 38–40, 42–44; ČD 1999, č. 9–11, s. 7; č. 210, s. 12; č. 226, s. 10; č. 259, s. 12; ČD, 2001, č. 123, s. 9; MN, 2012, č. 7–8, s. 8; MN, 2016, č. 5, s. 8; MN, 2019, č. 11, s. 10

Ulík, Hugo, malíř, 14. 5. 1838 Praha – 9. 1. 1881 Praha

Publikováno: ČD, 2006, č. 7, s. 15

V

Vávra, Jaroslav Raimund, spisovatel, 8. 3. 1902 Hradec Králové – 5. 5. 1990 Praha

Publikováno: ČN, 1977, č. 9; ČD, 2002, č. 57, s. 11

Veith, Anton, statkář, mecenáš věd a umění, 1799–1853

Publikováno: ČD, 2003, č. 194, s. 21

Vohradský, Josef, učitel, 25. 1. 1902 Háje u Příbrami – 6. 12. 1943 Praha

Publikováno: ČN, 1977, č. 3; ČD, 1999, č. 18, s. 7; ČD, 2002, č. 21, s. 11; MN, 2007, č. 2, s. 6

Vojtíšek, Břetislav, Mgr., ředitel českolipského muzea, regionální historik, etnograf, 28. 9. 1928 Trnava – 5. 11. 2021 Česká Lípa

Publikováno: MN, 2008, č. 17, s. 8; MN, 2018, č. 9, s. 8

Vojtíšková, Marie, Mgr., ředitelka okresního archivu, regionální historik, 30. 1. 1928 Praha – 15. 1. 2012 Česká Lípa

Publikováno: MN, 2008, č. 2, s. 10; MN, 2012, č. 2, s. 6; MN, 2018, č. 1, s. 10; Mimoňský zpravodaj, 2018, č. 2, s. 14

Vomáčka, Jiří, Doc. PhDr. CSc., komeniolog, vysokoškolský profesor v Liberci a v Ústí nad Labem, 30. 3. 1930 Červený Hrádek – 15. 11.

2002 Česká Lípa

Publikováno: MN, 2018, č. 5, s. 10

Vořechová-Vejvodová, Marie, malířka, 21. 12. 1889 Březnice u Zlína – 18. 2. 1974

Publikováno: ČD, 2003, č. 236, s. 21; č. 265, s. 21

Vraný, Josef, agrární politik, senátor, 9. 5. 1874 – 27. 3. 1937

Publikováno: ČD, 1999, č. 108, s. 12

W

Walda, Rudolf, učitel, vlastivědný pracovník, 10. 1. 1844 Petrovice u Jablonného v Podještědí – 22. 4. 1911 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 1999, č. 11, s. 10; MN, 2019, č. 1, s. 10

Watzel, Cajetan, MUDr., lékař, přírodovědec, pedagog, 4. 8. 1812 Česká Lípa – 28. 5. 1885 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 1999, č. 7, s. 7; ČD, 2003, č. 277–278, s. 21

Wedrich, Heinrich, textilní podnikatel, sběratel, mecenáš, 26. 9. 1835 Česká Lípa – 7. 11. 1904 Česká Lípa

Publikováno: ČD, 1999, č. 260, s. 12

Werner, Franz, malíř, 1819 Chotovice – 11. 5. 1897 Chotovice

Publikováno: ČD, 1999, č. 89–90, s. 9, 10,

Weselý, Eduard, sochař, 31. 1. 1817 Sloup v Čechách – 23. 10. 1892 Praha

Publikováno: ČN, 1977, č. 4; ČD, 2002, č. 26, s. 11; ČD, 2002, č. 27, s. 11

Wilde, Ambros, kněz, 22. 11. 1754 Česká Lípa – 8. 3. 1821 Praha

Publikováno: ČD, 1999, č. 272, s. 12

Z

Zdislava z Lemberka, šlechtična, svěřice, asi 1219 Křižanov – 1252 Jablonné v Podještědí (Lemberk)

Publikováno: ČD, 2002, č. 47, s. 11; Zpravodaj Jablonného v Podještědí 2002, č. 11, s. 1; Mladá Fronta Dnes, 9. 4. 2008

Zenker, František, JUDr., právník, ministr orby, 1856 – 1925 Zákupy

Publikováno: ČD, 2002, č. 188, s. 14

Zenker, Josef, obchodník se sklem v Rusku, 10. 2. 1785 Valterice – 14. 2. 1852 Drážďany

Publikováno: ČN, 1977, č. 6; ČD, 2002, č. 38, s. 11

Zippe, Franz Xaver Maximilian, mineralog, 15. 1. 1792 (1791) Falknov – 22. 2. 1863 Vídeň

Publikováno: ČN, 1981, č. 1

Zitte, Augustin, kněz, novinář, spisovatel, 1750 nebo 1752 Česká Lípa – 2. 5. 1785 Praha

Publikováno: ČN, 1979, č. 16; ČD, 2000, č. 7, s. 7; č. 102, s. 9

Zoubek, František Jan, středoškolský profesor, 6. 12. 1832 Kostelec nad Orlicí – 29. 6. 1890 Praha

Publikováno: MN, 2010, č. 15, s. 4

Zschocke, Hermann, kněz, teolog, státní úředník, 16. 6. 1838 Česká Lípa – 23. 10. 1920 Vídeň

Publikováno: ČD, 2001, č. 87, s. 9; 2005, č. 64, s. 17

Zvěřina, Gustav, kněz Jednoty bratrské v Dubé, 17. 1. 1906 – 11. 12. 1991 Mladá Boleslav

Publikováno: ČD, 2006, č. 119, s. 18

LITERATURA

Aschenbrenner, Martin, 2013: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 1999, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2010: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2009, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2011: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2010, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2012: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2011, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2013: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2012, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2014: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2013, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2015: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2014, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2016: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2015, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2017: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2016, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2018: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2017, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2019: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2018, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2020: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2019, Česká Lípa.

Kozojed, Petr, 2021: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2020, Česká Lípa.

Smejkal, Ladislav – Štěpánský, Vladimír, 2021: Krajem svatě Zdislavy, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2001: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2000, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2002: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2001, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2003: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2002, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2004: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2003, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2005: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2004, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2006: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2005, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2007: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2006, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav, 2008: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2007, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav – Kozojed Petr, 2009: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2008, Česká Lípa.

Sovadina, Miloslav – Polcarová, Monika, 2001: Bibliografie historicko-vlastivědných článků publikovaných v okresních novinách Nástup 1960– 1990, Česká Lípa.

RESUMÉ

Zeitungsartikel von Ladislav Smejkal

Miloslav Sovadina

Bereits ein Jahr nach seiner Ankunft im Heimatkundemuseum in Česká Lípa begann Ladislav Smejkal Artikel für die Kreiszeitung *Českolipský nástup* zu schreiben. Sehr früh zeigten sich drei thematische Schwerpunkte, denen er sich dann weitere fünfzig Jahre lang widmete. Es waren vor allem Hinweise auf Museumsausstellungen und Einladungen ins Museum, Medaillons bedeutender historischer Persönlichkeiten der Region Česká Lípa sowie Artikel mit historischer Thematik, der er aktuell bei seiner fachlichen Museumsarbeit erforschte. Ab 1974 erschienen einige Artikel in Form von Serien. Man kann sie in zwei Typen dieser Serien unterscheiden. Der erste Typ enthielt sehr kurze Nachrichten zu verschiedenen politischen, kulturellen, literarischen, kunsthistorischen, administrativen und weiteren regionalen Jubiläen. Den zweiten Typ stellten umfangreichere Studien dar, die in mehrere Folgen aufgeteilt waren. Dieser Typ der Serien überzog dann in der Arbeit von Ladislav Smejkal.

Nach 1989 erweiterten sich die Möglichkeiten in der Regionalpresse beträchtlich. Die Kreiszeitung begann als Tageszeitung zu erscheinen, alle Städte und auch viele Gemeinden in der Region um Česká Lípa gaben ihre Merkblätter heraus. Ladislav Smejkal veröffentlichte seine Beiträge in vielen davon. An der Jahrtausendwende stand er auf dem Höhepunkt und schrieb seine Artikel beinahe jeden Tag. Er widmete sich weiterhin Themen, die ihn schon in den früheren Jahren interessierten. Es waren vor allem Artikel zu verschiedenen regionalen Jubiläen, Medaillons bedeutender Persönlichkeit, Einladungen zu Ausstellungen in das Kreismuseum und neu auch Rezensionen für erschienene regionale Publikationen. Auch die Form der langfristigen Serien blieb erhalten. Ein völlig neues Thema brachten seine Artikel über die Geschichte von Česká Lípa, die in der Zeitung *Českolipské noviny* erschien. Es waren meistens Serien, deren einzelne Teile insgesamt umfangreichere Abhandlungen darstellten. Seit 2012 erschien wieder eine Serie, die in Form eines Kalenders diverse Jubiläen in der Geschichte von Česká Lípa vorstellte. Außer den Serien blieben nur Biogramme regionaler Persönlichkeiten und Ausstellungsführer im Heimatkundemuseum in Česká Lípa. Im Laufe der fünfzig Jahre seiner Arbeit im Museum in Česká Lípa publizierte Ladislav Smejkal in Zeitungen und Merkblättern etwa 2300 bibliographisch dokumentierter Artikel.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Ladislav Smejkal (Foto Archiv Heimatkundemuseum und Galerie in Česká Lípa).

Abb. 2. Ein Beispiel der Texte von L. Smejkal in der Stadtzeitung, hier in der Sommerausgabe des Jahrgangs 2018 (*Městské noviny* vom 27. 7. 2018, S. 10).

Übersetzt von Petra Sochová

ČLÁNKY A STUDIE

Část přírodovědná

STŘEVÍKOVITÍ BROUCI (Coleoptera: Carabidae) LESNÍHO SPÁLENÍŠTĚ V JETŘICHOVICÍCH (SEVERNÍ ČECHY)

GROUND BEETLES (COLEOPTERA: CARABIDAE) OF THE FOREST BURNT IN JETŘICHOVICE (NORTHERN BOHEMIA)

Lukáš Blažej

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; Správa národního parku České Švýcarsko, Pražská 457/52, 407 46 Krásná Lípa; blazalukas@gmail.com

Během monitoringu společenstva střevlíkovitých v letech 2006–2009 bylo na ploše v Jetřichovicích, shořelé v roce 2006, potvrzeno 25 druhů. V iniciálních stádiích sukcese byly dominantní pyrofilní *Sericoda quadripunctata* a fakultativně pyrofilní *Pterostichus quadriveolatus*. Komentováno je dalších pět faunisticky významných druhů (*Agonum gracilipes*, *Calathus erratus*, *Carabus problematicus*, *Cicindela campestris* a *Harpalus laevipes*).

Ekologie, lesní spáleníště, iniciální stádia sukcese, faunistika, Česká republika, České Švýcarsko, Labské pískovce

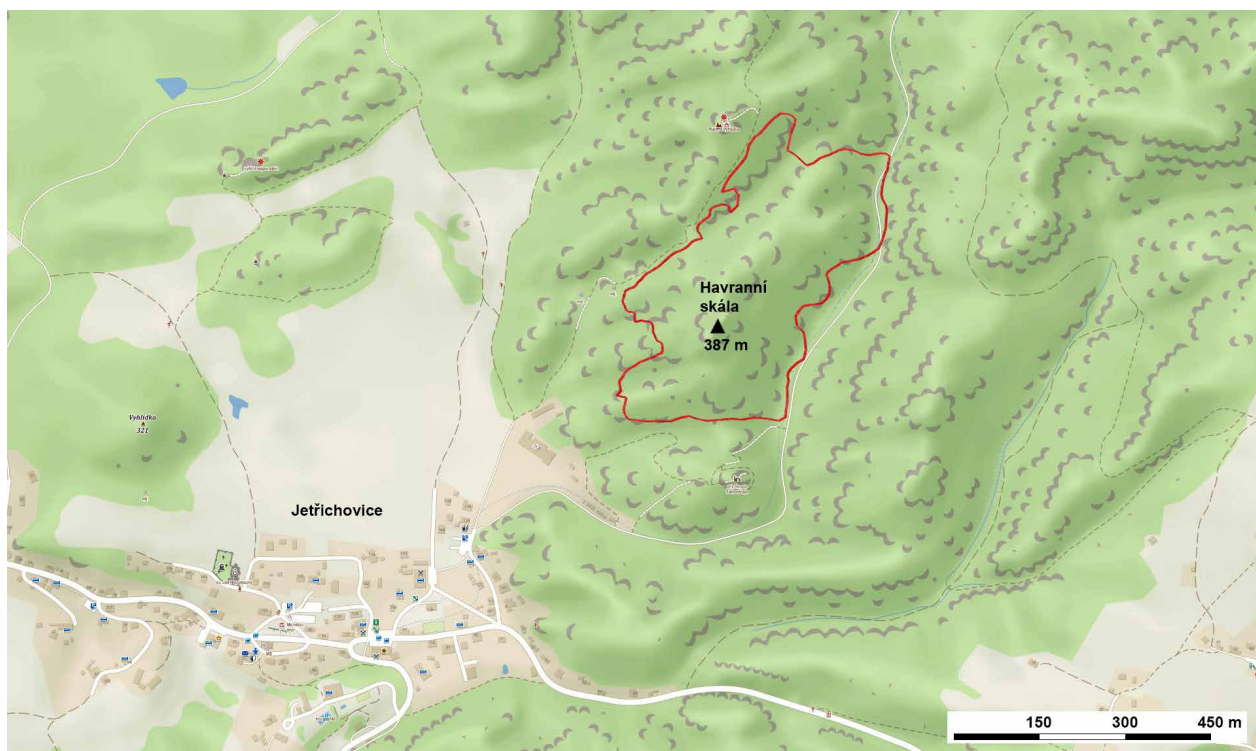
During the monitoring of the ground beetle community on the forest burnt in Jetřichovice in the years 2006–2009, 25 species were recorded. In the initial stages of the succession, the dominant species were the pyrophilous *Sericoda quadripunctata* and the facultative pyrophilous *Pterostichus quadriveolatus*. Five other faunistically significant species are commented (*Agonum gracilipes*, *Calathus erratus*, *Carabus problematicus*, *Cicindela campestris* and *Harpalus laevipes*).

Ecology, forest burnt, initial stages of succession, faunistics, Czech Republic, Bohemian Switzerland, Elbe sandstones

Úvod

Práce předkládá data z monitoringu střevlíkovitých brouků provedeného v letech 2006–2009 na ploše po požáru v červenci 2006 na Havraní skále v Jetřichovicích (nazývané také Krkavčí kámen). O tomto požářišti v souhrnu přírodních procesů sukcese pojednávají Marková et al. (2011). Výsledky monitoringu žahadlových blanokřídých (Hymenoptera: Aculeata) z let 2007–2012 byly již publikovány (Blažej & Trýzna 2007, Bogusch et al. 2015).

Společenstva hmyzu požářišť zahrnují v iniciálních fázích sukcese vysoce specializované druhy. Přímo (obligátní) vazbu na lesní biotopy zasažené požárem mají pyrofilové. Z řad predátorů mezi ně patří střevlík *Sericoda quadripunctata* (De Geer, 1774) a druhotně také *Pterostichus quadriveolatus* Letzner, 1852. Ze saproxylických brouků,

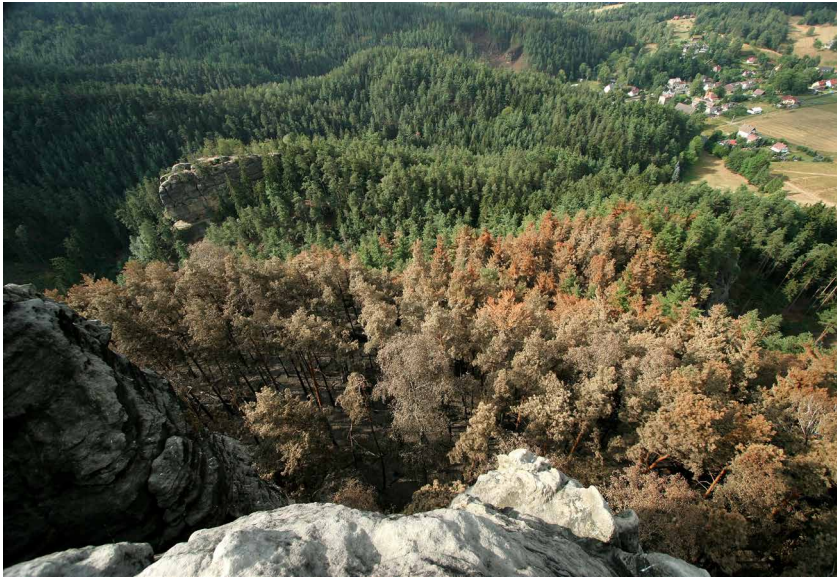
tj. s vazbou na ohořelé či ožehnuté dřevo, je to kravec *Melanophila acuminata* (De Geer, 1774) a částečně tesařík *Acmaeops septentrionis* (C. G. Thomson, 1866). Z ostatních skupin hmyzu je s požáry, resp. s kouřem spojován rod *Microsania* Zetterstedt, 1837 z obecně mykofilní čeledi stlačenkovití (Platypezidae) z řádu dvoukřídlí (Diptera). Mezi fytofágními skupinami se obligátní pyrofilové přirozeně nevyskytují, jejich společenstva se objevují s odstupem času během vývoje vegetace včetně pionýrských dřevin. V rámci studia této ekologické skupiny ve Švédsku je spojováno se spáleništi dokonce více jak 30 druhů hmyzu (cf. Wikars 1992). Výsledky studia dynamiky populací střevlíkovitých na spáleništi v severní Evropě předkládají např. Gongalsky et al. (2003). V písčitéch regionech se během iniciální sukcese požářišť uplatňují také významné pískomilné (psamofilní), teplomilné (xerothermní) a ruderalní druhy.

Vývoj společenstev střevlíkovitých během sukcese lesních stanovišť byl monitorován v náhradních porostech břízy v imisní oblasti kolem Děčínského Sněžníku (dále jen Sněžník) v letech 1986–1994 (Kula 1997) a v letech 2005–2008 na iniciální sukcesních stádiích disturbovaných písčín na ploše bývalé lesní školky u Bynovce, kterou lemují borové porosty (Blažej & Straka 2010). Z této lokality pocházejí i data z opakovaného sledování v rámci průzkumů vřesovišť Labských pískovců v letech 2017–2018 (Blažej 2017, 2018, Škoda & Blažej 2022; L. Blažej, nepubl. údaje).

Popis území a sledované lokality

Havraní skála (387 m n. m.) v Jetřichovicích leží v Labských pískovcích (Obr. 1–3), v národním parku České Švýcarsko, administrativně je součástí okresu Děčín (Ústecký kraj). Geomorfologicky jsou Labské pískovce vymezeny celkem Děčínská vrchovina (v rámci Krušnohorské subprovincie, oblasti Krušnohorské hornatiny), která je v rámci stejnojmenného podcelku dělena od východu na okrsky Sněžnická hornatina a Růžov-

Obr. 1. Poloha sledované lokality a rozsah (červená linka) požárem zasaženého porostu na Havraní skále v Jetřichovicích (zdroj mapy.cz, upr. L. Blažej).

ská vrchovina a podcelek Jetřichovické stěny (Demek 1987). Geologicky je území tvořeno kvádrovými pískovci svrchní křídy. Klimaticky spadá do mírně teplé oblasti, větší část pak do mírně vlhké podoblasti, pahorkatinného okrsku s mírnou zimou, tj. s průměrnou lednovou teplotou nad $-3\text{ }^{\circ}\text{C}$ (Tolasz 2007). Z pohledu potenciální přirozené vegetace převládají na Děčínsku acidofilní bučiny svazu *Luzulo-Fagion* (dnes často přeměněné na smrkové či borové monokultury), dále acidofilní doubravy svazu *Genisto germanicae-Quercion* a acidofilní bory svazu *Dicrano-Pinion* (Neuhäuslová 2001).

Obr. 2. Pohled z Havraní skály na jižně exponovanou část spáleniště, v pozadí skalní výchoz Falkenštejn, srpen 2006. [foto V. Sojka].

Sledovaná plocha o rozloze 17,92 ha (Marková et al. 2011) (viz Obr. 1) leží v mapovém poli 5152 středoevropské sítě pro mapování fauny (Pruner & Míka 1996), GPS souřadnice jsou $N\ 50^{\circ}51.44732'$, $E\ 14^{\circ}24.28273'$, nadmořská výška se pohybuje v rozmezí 350–375 m n. m. Po požáru v červenci 2006 byla plocha ponechána plně přírodní sukcesi, s výjimkou odstraňování invazivní borovice vejmutovky (*Pinus strobus*). Původní lesní porost tvořila borovice lesní (*Pinus sylvestris*), zastoupen byl dále smrk ztepilý (*Picea abies*) a ojediněle také starší buky lesní (*Fagus sylvatica*) a duby (*Quercus* sp.) s minimálním přirozeným zmlazením.

Obr. 3. Interiér požárem zasaženého lesního porostu na Havraní skále, ve spodní části snímku instalovaná barevná miska (YPT), duben 2007.

V severně orientovaném svahu byl izolovaný porost vejmutovky, který byl požárem zasažen sice méně, ale následným působením saproxylického hmyzu postupně odumřel. Shořelá torza stromů zůstala buď stát, nebo se postupně řítila (Obr. 3). V podzimním období bezprostředně po požáru zůstaly plochy s minimálním zastoupením asimilující vegetace, avšak s bohatým zastoupením hub specifických pro spáleniště (tzv. antrakofilní druhy). Během roku 2007 se zde vytvořilo téměř souvislé mechové patro a bylinné patro v podobě kapradorostů a prvních náletových dřevin, hlavně břízy bělokoré (*Betula pendula*), vrby jívy (*Salix caprea*) a topolu osiky (*Populus tremula*). V následujících letech pak plocha velmi rychle zarostla kompaktním porostem pionýrských druhů dřevin s výraznou převahou břízy. V roce 2009 již byla větší část ležících torz stromů plně zastíněná a pouze jižně orientované prudké svahy zarůstaly pionýrskými dřevinami mezernatě a s určitým zpožděním.

V těchto místech byly exponované písčité plošky a díky vyšší druhové diverzitě zde byla soustředěna většina sběrných metod. Nejintenzivnější průběh sukcese byl v horní středové partii požářiště, kde je mírnější svah, vyšší vlhkost a docházelo zde ke koncentraci organického materiálu.

Metodika

Na podzim roku 2006 byla provedena orientační exkurze zaměřená na prokázání přítomnosti střevlíka *Sericoda quadripunctata* individuálním sběrem. Systematicky bylo požářiště sledováno v následujících třech letech. V období 31. 5.–18. 9. 2007 a 3. 5.–30. 9. 2008 byly v horních a středních partiích sz. svahu instalovány tři zemní pasti tvořené zastřešeným kelímkem o objemu 0,5 litru naplněné ze dvou třetin potravinářským octem jako konzervačním médiem. Výběry byly provedené v rozmezí průměrně pěti týdnů. V období 12. 4.–19. 8. 2009 byly instalovány pasti čtyři (jedna navíc ve vrcholové části). Materiál byl slučován dle jednotlivých výběrů a v Tabulce 1 je vyhodnocen zvlášť od materiálu ze zbylých metod sběru (viz také kvantitativní vyhodnocení v Tabulce 3 a Grafech 1–2). Využity byly dále barevné, tzv. Moeriekeho misky (konzervační medium nasycený vodný roztok kuchyňské soli a detergentu) a individuální sběry pod kůrou a ležícím dřevem. Výsledky byly zahrnuty do zpráv z entomologického monitoringu jetřichovického požářiště (Bogusch 2008, 2009).

Seznam zachycených druhů řazených dle celkové početnosti na lokalitě je uveden v Tabulce 1. Nomenklatura je převzata z katalogu palearktických brouků (Löbl & Löbl 2017), přičemž nejsou uváděny nominotypické poddruhy. Zařazení do bioindikační skupiny je dle Húrky et al. (1996): E – eurytopní druhy nemající často žádné zvláštní nároky na charakter a kvalitu prostředí, druhy nestabilních, měnících se biotopů, stejně jako druhy, obývající silně antropogenně ovlivněnou a poškozenou krajinu; A – adaptabilní druhy osídlující více nebo méně přirozené nebo přirozenému stavu blízké habitaty. Vyskytují se i na druhotných, dobře regenerovaných biotopech, zvláště v blízkosti původních ploch.

Výsledky jsou srovnány s výsledky z výzkumů iniciálních sukcesních stadií lesních porostů Labských pískovců, a to z náhradních porostů břízy v okolí Sněžníku (Kula 1997) a disturbované písčité plochy bývalé lesní školky u Bynovce lemované borovým lesem (Blažej & Straka 2010). Komentovány jsou významné druhy z hlediska výskytu na sledovaném požářišti a v severních Čechách.

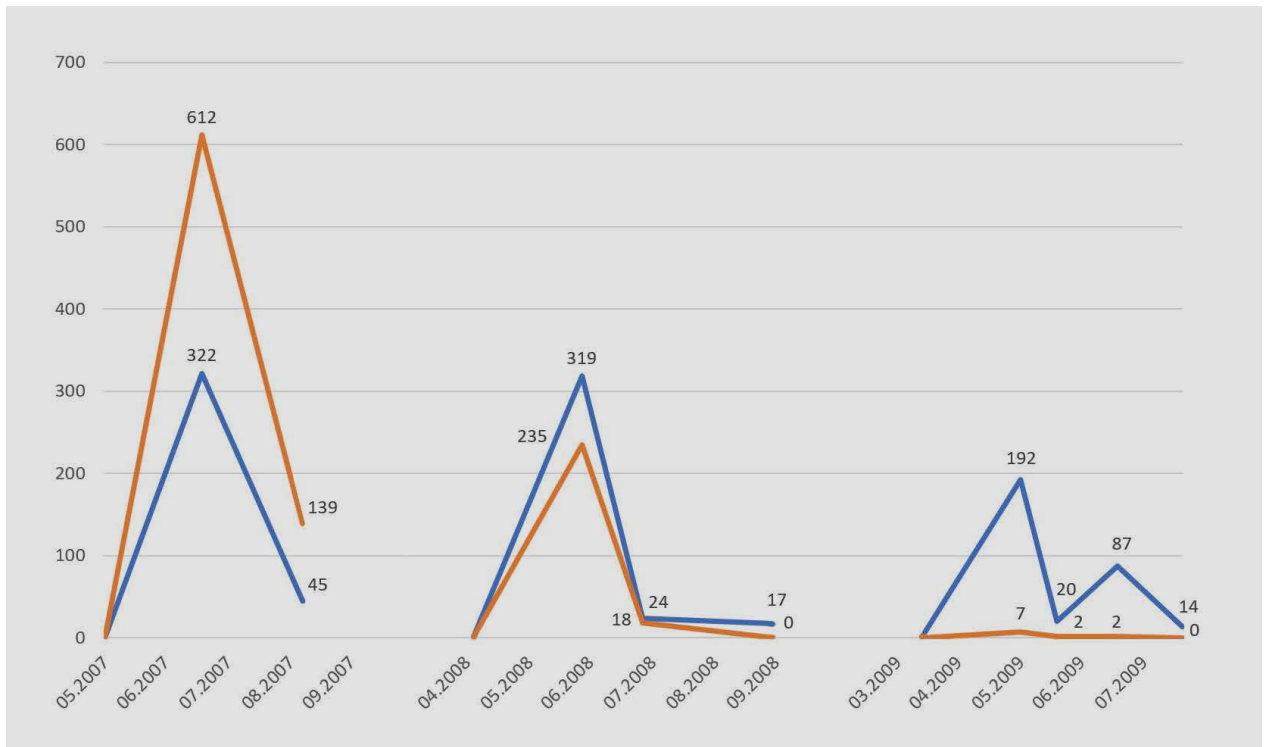
U zobrazených druhů platí: foto P. Baňar (grafická úprava L. Blažej) – snímky zhotovené digitálním fotoaparátem Canon EOS 6D s objektivem Canon MP-E 65 mm f/2,8 1–5× Macro Entomologického oddělení Moravského zemského muzea v Brně. Výsledné obrázky jsou složeny z několika snímků pomocí softwaru Helicon Focus 7.0.; foto L. Blažej – snímky vytvořené digitálním fotoaparátem Nikon Coolpix S8200 složené v programu Adobe Photoshop. V případě ostatních fotografií, pokud není uvedeno jinak, platí foto L. Blažej.

Výsledky a diskuze

Během monitoringu společenstva střevlíkovitých brouků na požárem zasažené ploše v letech 2007–2009 bylo zachyceno 25 druhů. Materiál zahrnoval celkem 2468 exemplářů ze zemních pastí a dalších 270 exemplářů získaných ostatními sběrnými metodami. Souhrnně jsou výsledky zobrazeny v Tabulkách 1–3 a Grafech 1–2.

Tabulka 1. Celkový počet (Σ) a počet zachycených jedinců zemními pastmi (**ZP**) v jednotlivých letech monitoringu. Zařazení do bioindikační skupiny (**BS**): E – eurytopní druhy, A – adaptabilní druhy. Přítomnost druhu (+) na iniciálních sukcesních stadiích lesních porostů v jiných lokalitách Labských pískovců (viz metodika): **Sněžník** (Kula 1997) a **Bynovec** (Blažej & Straka 2010). Druhy jsou řazeny dle jejich celkové četnosti. Druhy komentované v dalším textu jsou uvedeny tučně.

Druh	BS	2007		2008		2009		Sněžník	Bynovec
		Σ	ZP	Σ	ZP	Σ	ZP		
<i>Pterostichus quadrifoveolatus</i> Letzner, 1852	A	368	367	364	360	340	313	+	+
<i>Sericoda quadripunctata</i> (De Geer, 1774)	A	756	751	253	253	13	11	-	-
<i>Tachyta nana</i> (Gyllenhal, 1810)	A	120	0	35	0	0	0	-	-
<i>Carabus violaceus</i> Linnaeus, 1758	A	2	0	20	20	103	103	+	+
<i>Nebria brevicollis</i> (Fabricius, 1792)	A	5	4	8	4	81	81	+	+
<i>Pterostichus niger</i> (Schaller, 1783)	A	0	0	39	39	43	41	+	+
<i>Carabus intricatus</i> Linnaeus, 1760	A	1	0	10	10	32	32	-	-
<i>Carabus problematicus</i> Herbst, 1786	A	5	0	6	4	15	10	-	+
<i>Pterostichus oblongopunctatus</i> (Fabricius, 1787)	A	5	5	3	3	8	8	+	+
<i>Bembidion lampros</i> (Herbst, 1784)	E	6	5	5	5	4	4	+	+
<i>Abax parallelepipedus</i> (Piller & Mitterpacher, 1783)	A	0	0	3	3	11	11	+	+
<i>Calathus erratus</i> (C. R. Sahlberg, 1827)	A	0	0	2	0	4	0	-	+
<i>Harpalus rufipes</i> (De Geer, 1774)	E	2	0	3	3	0	0	+	+
<i>Pterostichus melanarius</i> (Illiger, 1798)	E	0	0	0	0	5	5	+	+
<i>Carabus hortensis</i> Linnaeus, 1758	A	1	0	0	0	3	3	+	+
<i>Cicindela campestris</i> Linnaeus, 1758	A	0	0	0	0	3	0	+	+
<i>Notiophilus biguttatus</i> (Fabricius, 1779)	A	3	2	0	0	0	0	+	+
<i>Cychrus caraboides</i> (Linnaeus, 1758)	A	0	0	0	0	2	2	+	-
<i>Syntomus truncatellus</i> (Linnaeus, 1760)	E	0	0	0	0	2	2	-	+
<i>Agonum gracilipes</i> (Duftschmid, 1812)	E	0	0	0	0	1	1	-	-
<i>Carabus auronitens</i> Fabricius, 1792	A	0	0	0	0	1	1	+	+
<i>Notiophilus aquaticus</i> (Linnaeus, 1758)	A	1	1	0	0	0	0	-	+
<i>Harpalus laevipes</i> Zetterstedt, 1828	A	0	0	0	0	1	0	+	-
<i>Harpalus rubripes</i> (Duftschmid, 1812)	E	1	0	0	0	0	0	+	+
<i>Poecilus cupreus</i> (Linnaeus, 1758)	E	0	0	1	1	0	0	+	+

Ve zjištěném společenstvu střevlíkovitých byly dominantní dva druhy: obligátně pyrofilní *Sericoda quadripunctata* a fakultativně pyrofilní *Pterostichus quadriveolatus*. V obou případech se jedná o plně okřídlené, tj. letuschopné druhy (viz Obr. 7–8), zároveň oba byly zjištěny na sledované lokalitě hojně bezprostředně po požáru již v podzimním období roku 2006. Jejich expanze vrcholila v jarním období roku 2007, tj. hned v následujícím vegetačním období po požáru. Během vegetačního období 2008 byly populace obou druhů stále velmi početné. Výrazné snížení abundance (přítomnost pouze jednotlivých jedinců) druhu *S. quadripunctata* bylo zaznamenáno až během třetího vegetačního období po požáru, tj. v roce 2009, zatímco druh *P. quadriveolatus* byl dominantně zastoupen po celé tříleté období monitoringu.

Druh *S. quadripunctata* byl v roce 2007 zastoupen 66,2 %, v r. 2008 35,9 % a v r. 2009 1,8 % z celkového množství jedinců zachycených do zemních pastí. Druh *P. quadriveolatus* byl v roce 2007 zastoupen 32,3 %, v r. 2008 51,1 % a v r. 2009 49,8 % z celkového množství jedinců zachycených do zemních pastí. Početnost obou druhů v zemních pastech během období monitoringu spáleniště zobrazuje Graf 1. K prakticky shodným výsledkům dynamiky těchto dvou druhů během dvou let po požáru dospěli také Gongalsky et al. (2003) v severní Evropě.

Nálezová data a komentáře

Nálezová data pyrofilních a ostatních významných druhů střevlíků jsou v dalším textu řazena dle data intervalu expozice pastí či individuálního nálezu, metody sběru a počtu zachycených jedinců. Ve všech případech platí L. Blažej lgt., det. et coll. Komentář se vztahuje k bionomii (Hůrka 1996, Veselý 2002), výskytu v České republice (Hůrka 1996), v Labských pískovcích, v severních Čechách (Liberecký a Ústecký kraj), v sousedním Sasku a na sledovaném požářišti. Použité zkratky: ČR – Česká republika,

Graf 1. Počty jedinců pyrofilních střevlíků zachycených zemními pastmi v letech 2007–2009. Legenda: osa x – datum expozice zemních pastí, osa y – počty jedinců; modrá linka – *Pterostichus quadriveolatus*, oranžová linka – *Sericoda quadripunctata* (orig. L. Blažej).

4

5

Pyrofilní střevlíci spáleniště na Havraní skále: **obr. 4** – *Pterostichus quadriveolatus*, **obr. 5** – *Sericoda quadripunctata*. Měřítka: 4 – 3 mm, 5 – 2 mm (foto 4 – L. Blažej, 5 – P. Baňaf).

imm. – imaturní, resp. nedospělý jedinec, indiv. – individuální sběr, PT (pitfall traps) – zemní pasti, YPT (yellow pan traps) – Moeriekeho barevné misky.

Pyrofilní druhy

Pterostichus quadriveolatus Letzner, 1852 – Obr. 4, 6–7

12. 10. 2006, indiv., 6 ex.; 31. 5.–18. 7. 2007, PT, 322 ex., většina imm.; 18. 7.–6. 9. 2007, PT, 45 ex., většina imm.; 12.–18. 9. 2007, YPT, 1 ex.; 3. 5.–26. 6. 2008, PT, 319 ex.; 26. 6.–26. 7. 2008, PT, 24 ex.; 26. 7.–4. 8. 2008, YPT, 3 ex.; 12.–20. 8. 2008, YPT, 1 ex.; 26. 7.–30. 9. 2008, PT, 17 ex.; 12. 4.–31. 5. 2009, PT, 192 ex.; 31. 5.–18. 6. 2009, PT, 20 ex.; 18.–25. 6. 2009, YPT, 2 ex.; 18. 6.–18. 7. 2009, PT, 87 ex.; 9.–18. 7. 2009, YPT, 3 ex.; 18.–29. 7. 2009, YPT, 5 ex.; 18. 7.–19. 8. 2009, PT, 14 ex.; 29. 7.–6. 8. 2009, YPT, 4 ex.; 6.–19. 8. 2009, YPT, 12 ex.; 19.–26. 8. 2009, YPT, 1 ex.

V Čechách ojedinělý až hojný, směrem na východ (Morava a Slovensko) vzácnější druh, žijící zejména na kyselých půdách a místech po lesních požárech v přirozených lesích, na vřesovištích a rašeliništích, v nížinách až v horách, častý je v pahorkatinách. Z Labských pískovců je uváděn z náhradních porostů břízy v okolí Sněžníku (Kula 1997) i z disturbovaných písčin u Bynovce (Blažej & Straka 2010), kde byl hojně soustředěn na ohniště po pálení klestu (viz Obr. 6). Z Labských pískovců je publikován dále z Tisé (Pulpán & Táborský 1983, Vysoký 1989), v severních Čechách (často pod synonymem *Pterostichus angustatus* (Duftschmid, 1812)) je známý např. z Českolipska (Honců & Pulpán 1974, Honců & Vonička 1997, Vonička et al. 2019), ze Železnobrodské vrchoviny (Vonička & Krásenský 2016), z Českého středohoří a Krušných hor (Malík 1982, Pulpán & Táborský 1983, Vysoký 1989). V Sasku se jedná o plošně rozšířený druh (Gebert 2006, Klausnitzer et al. 2018).

Sericoda quadripunctata (De Geer, 1774) – Obr. 5, 8

12. 10. 2006, indiv., 25 ex.; 31. 5.–18. 7. 2007, PT, 612 ex., většina imm.; 27. 6.–18. 7. 2007, YPT, 1 ex.; 18. 7.–6. 9. 2007, PT, 139 ex., většina imm.; 12. 9. 2007, pod kůrou padlé borovice, 40 ex.; 12.–18. 9. 2007, YPT, 4 ex.; 3. 5.–26. 6. 2008, PT, 235 ex.; 26. 6.–26. 7. 2008, PT, 14 ex.; 26. 7.–30. 9. 2008, PT, 4 ex.; 12. 4.–31. 5. 2009, PT, 7 ex.; 31. 5.–18. 6. 2009, PT, 2 ex.; 18. 6.–18. 7. 2009, PT, 2 ex.; 9.–18. 7. 2009, YPT, 1 ex.; 29. 7.–6. 8. 2009, YPT, 1 ex.

V ČR vzácný, lokálně hojný druh především na lesních spáleništích, pasekách a okrajích porostů, nacházen také v popelu při lidských sídlištích od nížin do hor, častější je v pahorkatinách. Typický obligátně pyrofilní druh, jehož přelety na velké vzdálenosti zmiňuje Veselý (2002). Vazbu vývojových stadií (vajíčka a larvy) na kvalitu půdy ze spáleniště a jejich silnou predaci v půdě mimo spáleniště uvádí Bell et al. (2022). Z Děčínska byl do roku 2006 znám pouze jediný nález z Kyjovského údolí (okolí Brtnického mostu, M. Trýzna lgt., L. Blažej det. et coll.). Téměř okamžité obsazení sledovaného spáleniště v Jetřichovicích potvrzuje nutnost vzdálených přeletů z širšího regionu (viz dosavadní nálezy v Labských pískovcích). Ve starších pracích bývá druh uváděn pod synonymy *Platynus quadripunctatus* či *Agonum (Agonodromius) quadripunctatum*. Ze severních Čech je v sérii nálezů z let 1949 a 1950 publikován z Telnice v Krušných horách (Pulpán & Táborský 1983, Vysoký 1989). Z Českolipska pocházejí pravidelné nálezy z Doks z roku 1986, z Hradčan 1991 (Honců & Vonička 1997), z Břehyně 1996 (Veselý & Teřál 1998) a z Jestřebí 1998 (Chvalkovský et al. 2019). V Sasku má druh lokální výskyt (Gebert 2006, Klausnitzer et al. 2018), nedatované nálezy pochází z Weißwasser/Hoyerswerda (severní Horní Lužice) a jeden z Görlitz z roku 1982 (U. Hornig & J. Gebert, in litt.).

Obr. 6. Střevlíček *Pterostichus quadrifoveolatus* ve starém ohništi v bývalé lesní školce u Bynovce, květen 2006.

Ostatní významné druhy

Agonum gracilipes [Duftschmid, 1812] – Obr. 9

18. 6.–18. 7. 2009, PT, 1 ex.

V ČR ojedinělý druh indiferentní k vlhkosti a zastínění, nacházen bývá jak na stepích, v lomech, tak v lesních biotopech od nížin do hor. Bionomie není ještě dostatečně známa. Pravděpodobně druh sukcesních stanovišť, nacházený hlavně při příletech na světelné zdroje. Jednotlivé individuální nálezy pochází spíše z xerothermních stanovišť, ale vázán je zřejmě na lesní mokřiny (Veselý et al. 2002). Na Děčínsku se jedná o prvonález, z ústecké části Labských pískovců je uváděn z Tisé a z Ostrova u Tisé (Pulpán & Táborský 1983, Vysoký 1989). V severních Čechách je dále jednotlivě znám z Mostecka (Vysoký 1989), Českého středohoří (Pulpán & Táborský 1983, Vysoký 1989, Veselý & Teřál 1998) a z Českolipska (Honců & Pulpán 1974, Chvalkovský et al. 2019). V Sasku je recentně znám jednotlivě a lokálně z nížin až pahorkatin (Gebert 2006, Klausnitzer et al. 2018). Jeho výskyt na spáleníšti souvisí především s atraktivitou iniciálního sukcesního stadia lesního biotopu, které jako létavý eurytopní druh dokáže rychle osídlit.

Calathus erratus (C. R. Sahlberg, 1827) – Obr. 10

30. 9. 2008, indiv., 2 ex., 29. 7.–6. 8. 2009, YPT, 1 ex., 6.–19. 8. 2009, YPT, 2 ex., 19.–26. 8. 2009, YPT, 1 ex.

V ČR hojný na suchých nezastíněných biotopech, např. na vřesovištích. V Labských pískovcích je znám pouze z disturbovaných písčitých ploch u Bynovce (Blažej & Straka 2010), kde byl hojný i v letech 2017–2018 (L. Blažej, nepubl. údaje). V severních Čechách je velmi hojný na Českolipsku (Honců & Pulpán 1974, Honců & Vonička 1997, Vonička et al. 2019), publikován je také z Českého středohoří (např. Pulpán & Táborský 1983, Moravec 1995, Vysoký 1996, Táborský 1999). V Sasku je na odpovídajících biotopech hojný (Gebert 2006, Klausnitzer et al. 2018). Výskyt druhu na spáleníšti souvisí

Preparáty křídel dokladovaných pyrofilních střevlíků, včetně lokálních šitků: **obr. 7** – *Pterostichus quadrifoveolatus*, **obr. 8** – *Sericoda quadripunctata*. Měřítka: 5 mm.

9

10

Faunisticky významní střevlíci Labských pískovců: **obr. 9** – *Agonum gracilipes*, **obr. 10** – *Calathus erratus*. Měřítka: 3 mm [foto 9 – P. Baňář, 10 – L. Blažej].

především s přítomností otevřených písčin v horních částech lokality, které jako fakultativní psamofil vyhledává a jako létavý druh je dokáže rychle osidlovat.

Carabus problematicus Herbst, 1786 – Obr. 11

31. 5.–12. 6. 2007, YPT, 1 ex., 12.–27. 6. 2007, YPT, 1 ex., 27. 6.–18. 7. 2007, YPT, 3 ex., 3. 5.–26. 6. 2008, PT, 4 ex., 26. 7.–4. 8. 2008, YPT, 1 ex., 30. 9. 2008, indiv., 1 ex. [viz Obr. 11], 12. 4.–31. 5. 2009, PT, 9 ex., 18. 6.–18. 7. 2009, PT, 1 ex., 9.–18. 7. 2009, YPT, 2 ex., 18.–29. 7. 2009, YPT, 3 ex.

Druh uvedený ve Vyhlášce č. 395/1992 Sb. v kategorii ohrožených. V ČR ojediněle, jen lokálně hojný druh žijící v lesích a na vřesovištích v pahorkatinách a horách. Druh je častější v borových lesích písčitých regionů (Vonička et al. 2019). V Labských pískovcích je pravidelně nacházen na mýtinách, vřesovištích (Blažej & Straka 2010, Blažej 2018), v inverzních údolích (Blažej 2014), ve smrkových i smíšených lesích (Pokorný 1985, 1993). Starší nálezy z řady lokalit uvádí také Vysoký (1989) a Pokorný (1985). Ze severních Čech je dále znám hojně z Českolipska (např. Honců & Pulpán 1974, Honců & Vonička 1997, Chvalkovský et al. 2019, Vonička et al. 2019), z Krušných hor (Vysoký 1989, Farkač 2005, Táborský 2000, Táborský et al. 2005) a z Lužických hor (Pokorný 1985), na Liberecku je vzácnější a lokální (Vonička et al. 2019). V Sasku je jeho výskyt rozptýlený (Gebert 2006, Klausnitzer et al. 2018). Jako brachypterní druh mohl osídlit spáleniště pouze z okolních, požárem nezasažených biotopů či částečně požár v podobě vývojových stadií přežít. Jeho prakticky kontinuální přítomnost byla pravidelně sledována ostatními sběrnými metodami. V zemních pastech se začal objevovat až po roce 2008.

Cicindela campestris Linnaeus, 1758 – Obr. 12

18. 6. 2009, indiv., 2 ex., 18.–25. 6. 2009, YPT, 1 ex.

Druh uvedený ve Vyhlášce č. 395/1992 Sb. v kategorii ohrožených. Na celém území České republiky velmi hojný druh otevřených biotopů od nížin do hor. Preferuje nezarostlé hlinité, často antropogenní biotopy (lomy, svahové sesuvy, cesty), občas se vyskytuje i na písčitých stanovištích (Veselý 2002, Vonička et al. 2019). V Labských pískovcích je hojně uváděn z náhradních porostů břízy z okolí Sněžníku (Kula 1997) i z disturbovaných písčin u Bynovce (Blažej & Straka 2010). Jinde v severních Čechách i v Sasku je hojný. Na sledovaném spáleništi byl zachycen pouze v roce 2009 ostatními sběrnými metodami (úplná absence v zemních pastech). Jeho přítomnost byla omezena na nově vzniklé otevřené písčiny v horních částech lokality, které jako létavý druh dokáže rychle osidlovat.

Harpalus laevipes Zetterstedt, 1828 – Obr. 13

9.–18. 7. 2009, YPT, 1 ex., asymetrické rýhování krovek [viz Obr. 13].

V ČR hojný až ojedinělý v lesích, na jejich okrajích a světlínách, hojnější je v podhorských lesních porostech. Z Labských pískovců jsou publikovány (většinou pod synonymem *H. quadripunctatus* Dejean, 1829) jednotlivé nálezy z Petrovic (Vysoký 1989), z okolí Sněžníku (Kula 1997) a znám je také z vřesovišť v Hlubokém dole u Jetřichovic (L. Blažej, nepubl. údaje). Další jednotlivé nálezy ze severních Čech pocházejí z Českého středohoří (Pulpán & Táborský 1983, Vysoký 1989, Moravec 1995), z Českolipska (Honců 2005, Chvalkovský et al. 2019), z Železnobrodské vrchoviny (Vonička & Krásenský 2016), z Liberecka a Lužických hor (Honců & Pulpán 1974) a z Krušných hor (Pulpán & Táborský 1983, Vysoký 1989, Moravec & Vonička 2000). V Sasku je uváděn jako plošně rozšířený druh (Gebert 2006, Klausnitzer et al. 2018). Sledované spáleniště mohl osídlit z okolních smíšených lesních biotopů, jejichž okraje jsou pro jeho výskyt typické, příp. na lokalitu dolétnout. Stejně jako jinde v severních Čechách i zde byl přítomen ojediněle.

Kvalitativní a kvantitativní vyhodnocení

Zastoupení střevlíkovitých dle bioindikačních skupin (Hůrka et al. 1996) v jednotlivých letech je uvedeno v Tabulkách 2–3. Zachycená společenstva požářiště s výraznou převahou druhů a jedinců ze skupiny adaptabilních odpovídají lesnímu biotopu. Jejich populace požáry přežívají v podobě vývojových stadií i imag a z části mohou spáleniště osídlit z okolních, požárem nezasazených biotopů. V případě jetřichovického požářiště to byly např. druhy *Carabus problematicus* či *Harpalus laevipes*. Velmi nápadné je minimální zastoupení eurytopních (ruderálních) druhů, patrné především kvantitativně (viz Tabulka 3 a Graf 2), což je způsobeno extrémní povahou biotopu. Přeletující jedinci těchto druhů se otevřené biotopy obvykle snaží rychle osídlit a využít možnosti lokální expanze. Efekt může být i víceletý, zejména v horních exponovaných částech svahů a skalních výchozů, dokud tato místa nepodlehnu plnému zástínu pionýrských dřevin v pokročilejších obdobích sukcese. Tato stanoviště mohou být pro společenstva otevřených biotopů vhodná i trvale. Druhy reliktní zjištěny nebyly.

Tabulka 2	2007	2008	2009	Σ
E	3 / 21,4 %	3 / 21,4 %	4 / 21,1 %	7 / 28 %
A	11 / 78,6 %	11 / 78,6 %	15 / 78,9 %	18 / 72 %
Celkem	14 / 100 %	14 / 100 %	19 / 100 %	25 / 100 %

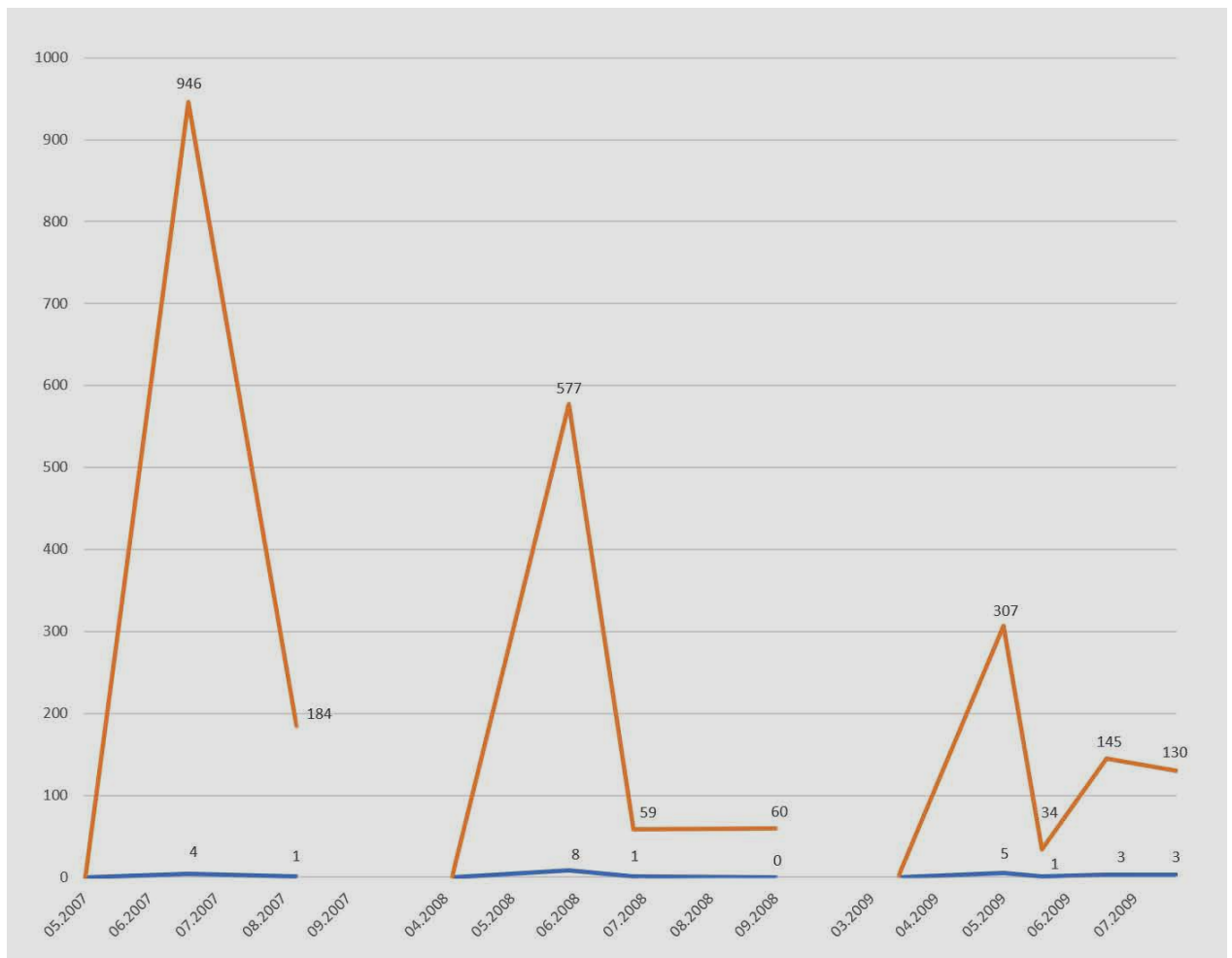
Tabulka 3	2007	2008	2009	Σ
E	5 / 0,4 %	9 / 1,3 %	12 / 1,9 %	26 / 1,1 %
A	1130 / 99,6 %	696 / 98,7 %	616 / 98,1 %	2442 / 98,9 %
Celkem	1135 / 100 %	705 / 100 %	628 / 100 %	2468 / 100 %

Tabulka 2. Celkové počty zachycených druhů střevlíků v jednotlivých letech a za celé období monitoringu dle bioindikačních skupin (za lomítkem vyjádřené procentuální zastoupení). Legenda: E – eurytopní druhy, A – adaptabilní druhy.

Tabulka 3. Počty jedinců zachycených zemními pastmi v jednotlivých letech a za celé období monitoringu dle bioindikačních skupin (za lomítkem vyjádřené procentuální zastoupení). Legenda: E – eurytopní druhy, A – adaptabilní druhy.

Obr. 11. Střevlík *Carabus problematicus* na spáleništi na Havraní skále, září 2008.

Graf 2. Počty jedinců zachycených zemními pastmi během jednotlivých let dle bioindikačních skupin. Legenda: osa x – datum expozice zemních pastí, každoroční začátek expozice v bodě 0 jedinců odpovídá instalaci a reinstalaci zemních pastí, osa y – počty jedinců; modrá linka – eurytopní druhy, oranžová linka – adaptabilní druhy (orig. L. Blažej).

V letech 2008 a 2009 byly na sledovaném spáleníšti početněji zastoupeny lesní druhy, především *Carabus violaceus* (cf. Kula 1997), dále *Pterostichus niger*, *C. intricatus* (Obr. 14), *C. problematicus*, *Abax parallelepipedus* a *P. oblongopunctatus*. Vyhodnocení početnosti na lokalitě založené na vzorcích ze zemních pastí však nepodchycuje celé spektrum střevlíkovitých, ale především jeho epigeickou část. Dobrým příkladem je podkorní druh *Tachyta nana*, který byl výhradně a velmi početně zaznamenáván individuálním sběrem pod kůrou (12. 9. 2007, 120 ex.; 30. 9. 2008, 35 ex.), viz také absence druhu během monitoringu střevlíků v okolí Sněžníku a u Bynovce (cf. Kula 1997, Blažej & Straka 2010). Další čtyři druhy na jetřichovickém spáleníšti nebyly zachyceny zemními pastmi [*Calathus erratus*, *Cicindela campestris*, *Harpalus laevipes* a *H. rubripes*].

Většina zjištěných druhů je na iniciálních sukcesních stadiích lesních biotopů v Labských pískovcích přítomna pravidelně (viz Tabulka 1). Tyto druhy byly zachyceny jak během monitoringu imisní oblasti v okolí Sněžníku (Kula 1997), tak na disturbovaných písčinatech v bývalé lesní školce u Bynovce (Blažej & Straka 2010, Blažej 2018). V případě lokality u Bynovce byly potvrzeny také některé další specializované druhy, které na sukcesních plochách po požárech mají také potenciál druhotného výskytu. V porostech břízy je to např. *Amara makolskii* Roubal, 1923 a na otevřených písčitéch plochách *Asaphidion pallipes* (Duftschmid, 1812) nebo *Bembidion nigricorne* Gyllenhal,

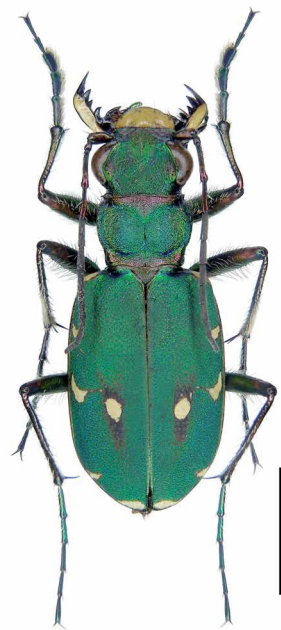
1827. V náhradních porostech břízy v imisní oblasti v okolí Sněžníku (Kula 1997) byl potvrzen výskyt velmi vzácného a v ČR ustupujícího druhu *Carabus nitens* Linnaeus, 1758, jehož nálezy z Labských pískovců uvádí Pokorný (1985, 1993) a poslední známý nález u Ostrova Chochel (2000). Kromě lesních druhů jsou také významně zastoupeni psamofilové a druhy disturbovaných stanovišť (cf. Blažej & Straka 2010, Bogusch et al. 2015). Tyto druhy byly na sledované lokalitě soustředěny hlavně na exponované písčité plošky v horních částech spálenišť, které nejdéle odolávaly sukcesí.

Závěr

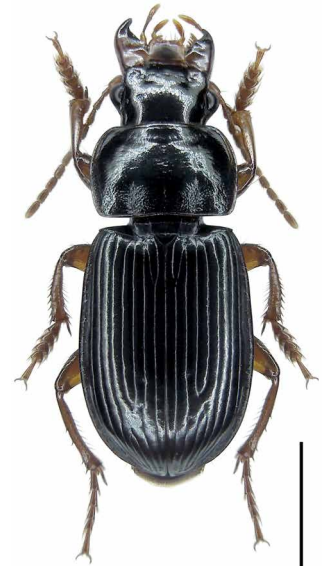
Předložené výsledky z jetřichovického spáleniště doplňují znalosti o fauně střevlikovitých brouků Labských pískovců na jednom z typických lesních biotopů v iniciálních sukcesních stadiích. Tato stanoviště vznikají mnohdy v důsledku extrémních přírodních podmínek a nově vzniklé ekologické niky obsazují druhy s úzkou ekologickou valencí, mezi nimiž bývá řada specializovaných, velmi vzácných a mnohdy pouze latentně přežívajících druhů. Lesní požáry, vznikající hlavně v suchých letních obdobích, také část populací původní lesní fauny přežívá. Dynamika následných sukcesních procesů výrazně podporuje lokální diverzitu, zvláště v případě požárů lesních porostů přeměněných v hospodářské či dokonce alochtonní kultury.

Poděkování:

Autor by rád poděkoval P. Voničkovi (Liberec) a P. Veselému (Praha) za poznámky k rukopisu, P. Baňáňovi (Brno) za fotografie některých zobrazených druhů, za konzultace P. Bauerovi (Prysk), U. Hornigovi (Oppach), J. Gebertovi (Dresden), I. Markové (Krásná Lípa), D. Věbrové (Jetřichovice) a za fotodokumentaci V. Sojkovi (Chřibská). Průzkum byl proveden v rámci výzkumných aktivit Oddělení monitoringu Správy národního parku České Švýcarsko.

12

13

Faunisticky významní střevlici Labských pískovců: **obr. 12** – *Cicindela campestris*, **obr. 13** – *Harpalus laevipes*. Měřítka: 12 – 4 mm, 13 – 3 mm.

Obr. 14. Střevlík *Carabus intricatus* na spáleništi u Hřenska, srpen 2022.

LITERATURA

- Bell A. J., Calladine K. S., Wardlen D. A. & Phillips L. D. 2022: Rapid colonization of the post-burn environment improves egg survival in pyrophilic ground beetles. *Ecosphere* **13**: 1–12.
- Blažej L. 2014: Střevlíkovití brouci (Coleoptera, Carabidae) vybraných inverzních roklí v Národním parku České Švýcarsko. *Bezděz* (Česká Lípa) **23**: 195–212.
- Blažej L. 2017: *Entomologický průzkum vybraných vřesovišť NP České Švýcarsko*. Unpublished manuscript. Deposited in: Správa NP České Švýcarsko, Krásná Lípa, 56 pp.
- Blažej L. 2018: Brouci vřesovišť Českého Švýcarska. *Děčínské Vlastivědné Zprávy* **28**: 57–67.
- Blažej L. 2022: *Výskyt střevlíka Carabus auratus v severních Čechách*. Unpublished manuscript. Deposited in: Krajský úřad Ústeckého kraje, Ústí nad Labem, 7 pp.
- Blažej L. & Straka J. 2010: Výsledky monitoringu vybraných skupin hmyzu (Coleoptera: Carabidae, Hymenoptera: Aculeata) v bývalé lesní školce u Býnovce (CHKO Labské pískovce). *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **32**: 23–42.
- Blažej L. & Trýzna M. 2007: Výsledky průzkumu kutilek (Hymenoptera: Spheciformes) iniciačního stádia sukcese spáleniště na Krkavčím kameni u Jetřichovic (NP České Švýcarsko). *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **29/30**: 117–121.
- Bogusch P. (ed.) 2008: *Sledování vývoje společenstva vybraných skupin blanokřídlého hmyzu a střevlíkovitých brouků během sukcese spáleniště na Krkavčím kameni v Jetřichovicích, včetně zpracování materiálu získaného v letech 2007–2008*. Unpublished manuscript. Deposited in: Správa NP České Švýcarsko, Krásná Lípa, 38 pp.
- Bogusch P. (ed.) 2009: *Sledování vývoje společenstva vybraných skupin blanokřídlého hmyzu a střevlíkovitých brouků během sukcese spáleniště na Krkavčím kameni v Jetřichovicích, včetně zpracování materiálu získaného v letech 2007–2009*. Unpublished manuscript. Deposited in: Správa NP České Švýcarsko, Krásná Lípa, 40 pp.
- Bogusch P., Blažej L., Trýzna M. & Heneberg P. 2015: Forgotten role of fires in Central European forests: critical importance of early post-fire successional stages for bees and wasps (Hymenoptera: Aculeata). *European Journal of Forest Research* **134**: 153–166.
- Demek J. (ed.) 1987: *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Academia, Praha, 584 pp.
- Farkač J. 2005: Zajímavé nálezy střevlíkovitých brouků (Coleoptera, Carabidae) z České republiky. *Klapalekiana* **41**: 17–31.
- Gebert J. 2006: Die Sandlaufkäfer und Laufkäfer von Sachsen. Teil 1 (Carabidae: Cicindelini – Loricerini). In: Klausnitzer B. & Reinhart R. (eds): Beiträge zur Insektenfauna Sachsens, Band 4. *Entomologische Nachrichten und Berichte* **10**: 1–180.
- Gongalsky K. B., Wikars L.-O., Persson T. 2003: Dynamics of pyrophilous carabids in a burned pine forest in Central Sweden. *Baltic Journal of Coleopterology* **3(2)**: 107–111.
- Honců M. 2005: Střevlíkovití (Carabidae) Národní přírodní rezervace Novozámecký rybník. *Bezděz* (Česká Lípa) **14**: 177–210.
- Honců M. & Pulpán J. 1974: Střevlíkovití (Coleoptera, Carabidae) Českolipska. *Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy* (Liberec) **6**: 93–149.
- Honců M. & Vonička P. 1997: Střevlíkovití (Carabidae) bývalého VVP Ralsko. *Bezděz* (Česká Lípa) **5**: 295–357.
- Hůrka K. 1996: *Carabidae of the Czech and Slovak Republics. Carabidae České a Slovenské republiky*. Kabourek, Zlín, 565 pp.
- Hůrka K., Veselý P. & Farkač J. 1996: Využití střevlíkovitých (Coleoptera: Carabidae) k indikaci kvality prostředí. *Klapalekiana* **32**: 15–26.
- Chochel M. 2000: Nové výskytů vzácných druhů živočichů na území Českého Švýcarska. *Děčínské Vlastivědné Zprávy* **10/3**: 43–44.
- Chvalkovský J., Kašpar L., Klapka V. & Petřelka M. 2019: Příspěvek k fauně brouků (Coleoptera) čeledi Brentidae, Carabidae, Cerambycidae, Cleridae, Elateridae, Melandryidae, Prostomidae, Staphylinidae a Trogossitidae Českolipska. *Bezděz* (Česká Lípa) **28**: 133–188.
- Klausnitzer B., Behne L., Franke R., Gebert J., Hoffmann W., Hornig U., Jäger O., Richter W., Sieber M. & Vogel J. 2009: Die Käferfauna (Coleoptera) der Oberlausitz. Teil 1. Beiträge zur Insektenfauna Sachsens. Band 7. *Entomologische Nachrichten und Berichte Supplementum* **12**: 1–252.
- Klausnitzer B., Hornig U., Behne L., Franke R., Gebert J., Hoffmann W., Jäger O., Müller H., Richter W., Sieber M. & Vogel J. 2018: Die Käferfauna (Coleoptera) der Oberlausitz. Teil 3: Nachträge, Gesamtübersicht und Analyse der Umweltbezüge. Beiträge zur Insektenfauna Sachsens. Band 21. *Entomologische Nachrichten und Berichte Supplementum* **23**: 1–632.
- Kula E. 1997: Biomonitoring stanovištních změn v náhradních porostech břízy v imisní oblasti – I. Střevlíkovití. *Lesnictví-Forestry* **43**: 453–463.
- Löbl I. & Löbl D. (eds) 2017: *Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Volume 1. Archostemata – Myxophaga – Adepaga*. Revised and Updated Edition. Brill, Leiden–Boston, 1443 pp.
- Malík L. 1982: Střevlíkovití města Děčína. *Zprávy Československé společnosti entomologické* **18**: 47–50.
- Marková I., Adámek M., Antonín V., Benda P., Jurek V., Trochta J., Švejnohová A. & Šteflová D. 2011: Havraní skála u Jetřichovic v národním parku České Švýcarsko. Vývoj flóry a fauny na ploše zasažené požárem. *Ochrana přírody* **66/1**: 18–21.

- Moravec P. 1995: Střevlíkovití brouci (Coleoptera, Carabidae) vrchu Raná v Českém středohoří. *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **17**: 38–48.
- Moravec P. & Vonička P. 2000: Výsledky průzkumu střevlíkovitých (Coleoptera: Carabidae) v areálu skládky toxických odpadů v Chabařovicích, severozápadní Čechy. *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **22**: 41–50.
- Neuhäuslová Z. (ed.) 2001: *Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky*. Academia, Praha, 341 pp.
- Pokorný J. 1985: Příspěvek k faunistice brouků tribu Carabini na Děčínsku (Coleoptera, Carabidae). *Zprávy Československé společnosti entomologické* **21**: 37–40.
- Pokorný J. 1993: Příspěvek k rozšíření střevlíků rodu „Carabus“ a „Cychrus“ v širším okolí Děčína. „Coleoptera – Carabidae“. *Děčínské Vlastivědné Zprávy* **6/3**: 32–37.
- Pruner L. & Míka P. 1996: Seznam obcí a jejich částí s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny. *Klapalekiana* **32 (Suppl.)**: 1–115.
- Pulpán J. & Táborský I. 1983: Střevlíkovití severozápadních Čech (Coleoptera, Carabidae). *Sborník Okresního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **5**: 7–66.
- Škoda R. & Blažej L. 2022: Příspěvek k poznání nosatců (Coleoptera: Curculionoidea) vybraných vřesovišť Českého Švýcarska. *Bezděz (Česká Lípa)* **31**: 113–132.
- Táborský I. 1999: Ekofaunistický průzkum brouků (Coleoptera) v pískovně Měcholupy (Boh. bor. occ.). *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **20–21**: 45–54.
- Táborský I. 2000: Ekofaunistický průzkum brouků (Col., Adephaga et Hydrophilidae) v navržené přírodní rezervaci Polské rašeliniště v Krušných horách. *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **22**: 51–64.
- Táborský I., Čechura J., Kittner J. & Rous J. 2005: Brouci čeledí Carabidae a Silphidae hřebenové části Krušných hor (Coleoptera). *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Řada přírodovědná* **27**: 15–36.
- Tolasz R. (ed.) 2007: *Atlas podnebí Česka*. Český hydrometeorologický ústav, Praha, 255 pp.
- Veselý P. 2002: *Střevlíkovití brouci Prahy (Coleoptera: Carabidae)*. Praha, 167 pp + CD-ROM.
- Veselý P., Resl K. & Těšál I. 2002: Zajímavé nálezy střevlíkovitých brouků (Coleoptera: Carabidae) z České republiky v letech 1997–2001 a doplněk údajů o sběrech z předcházejícího období. *Klapalekiana* **38**: 85–109.
- Veselý P. & Těšál I. 1998: Zajímavé nálezy střevlíkovitých brouků (Coleoptera: Carabidae) z Čech, Moravy a Slovenska v letech 1992–96 a doplněk údajů o sběrech z předcházejícího období. *Klapalekiana* **34**: 99–131.
- Vonička P., Blažej L. & Veselý P. 2019: Střevlíkovití brouci (Coleoptera: Carabidae) písčitých stanovišť Libereckého kraje. *Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy (Liberec)* **37**: 155–216.
- Vonička P. & Krásenský P. 2016: Střevlíkovití a drabčíkovití brouci (Coleoptera: Carabidae, Staphylinidae) evropsky významné lokality Údolí Jizery a Kamenice (severní Čechy). *Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy (Liberec)* **34**: 143–188.
- Vysoký V. 1989: *Střevlíkovití okresu Ústí nad Labem (Coleoptera: Carabidae)*. Příroda Ústecka II. Český svaz ochránců přírody, Ústí nad Labem, 149 pp.
- Vysoký V. 1996: Střevlíci pískovny ve Valtířově a na přilehlém břehu Labe. *Fauna Bohemiae Septentrionalis (Ústí nad Labem)* **21**: 127–133.
- Wikars L.-O. 1992: Skogsbränder och insekter. [Forest fires and insects.]. *Entomologisk tidskrift* **113(4)**: 1–11.

RESUMÉ UND DISKUSSION

Laufkäfer (Coleoptera: Carabidae) der Waldbrandfläche in Jetřichovice (Nordböhmen)

Lukáš Blažej

Bei der Untersuchung der Laufkäfergemeinschaft auf der Brandfläche wurden 2007–2009 25 Arten erfasst. Das Material umfasste insgesamt 2468 Individuen aus Bodenfallen und weitere 270 Individuen, die durch andere Sammelmethode gewonnen wurden. Die zusammenfassenden Ergebnisse sind in den Tabellen 1–3 und in den Graphen 1–2 dargestellt.

In der entdeckten Laufkäfergemeinschaft dominierten zwei Arten: die obligat pyrophile *Sericoda quadripunctata* und der fakultativ pyrophile *Pterostichus quadrioveolatus*. Sie sind beide voll beflügelt und flugfähig (siehe Abb. 7–8), gleichzeitig wurden sie gleich nach dem Brand im Herbst 2006 an dem untersuchten Ort reichlich vorgefunden. Ihre Ausbreitung erreichte ihren Höhepunkt im Frühjahr 2007, also in der folgenden Vegetationsperiode nach dem Brand. Während der Vegetationsperiode 2008 waren die Populationen beider Arten noch sehr zahlreich. In der dritten Vegetationsperiode nach dem Brand, also im Jahr 2009, wurde ein deutlicher Rückgang der Abundanz (Vorkommen nur einzelner Individuen) der Art *S. quadripunctata* verzeichnet. Die Art *P. quadrioveolatus* war während des dreijährigen Untersuchungszeitraums dominant. Die Häufigkeit beider Arten in Bodenfallen während des Zeitraums der Überwachung der Brandfläche ist im Graph 1 dargestellt. Zu praktisch identischen Ergebnissen der Dynamik dieser beiden Arten innerhalb von zwei Jahren nach einem Brand kamen auch Gongalsky et al. (2003) in Nordeuropa.

Die Vertretung der Laufkäfer nach Bioindikatorgruppen (Hůrka et al. 1996) in den einzelnen Jahren ist in den Tabellen 2–3 dargestellt. Die Lebensgemeinschaften der Brandfläche mit einem deutlichen Überwiegen von Arten und Individuen aus der Gruppe der Adaptiven entsprechen dem Waldbiotop. Ihre Population überlebt Brände in Form von Entwicklungsstadien und Imagos und sie können das Brandgebiet teilweise auch aus umliegenden Biotopen, die vom Brand nicht betroffen waren, neu besiedeln. Im Fall der Brandfläche in Jetřichovice waren dies beispielsweise die Arten *Carabus problematicus* oder *Harpalus laevipes*. Sehr auffällig ist die geringe Präsenz eurytoper (ruderaler) Arten, die sich überwiegend quantitativ bemerkbar macht (siehe Tabelle 3 und Graph 2) und durch die extreme Art des Biotops bedingt ist. Fliegende Individuen dieser Arten versuchen normalerweise, offene Lebensräume schnell zu besiedeln und die Möglichkeit der lokalen Ausbreitung zu nutzen. Die Wirkung kann vor allem in den oberen exponierten Teilen der Hänge und Felsaufschlüsse mehrere Jahre andauern, bis diese Stellen in den fortgeschrittenen Phasen der Sukzession dem Vollschaten der Pionierbäume erliegen. Diese Standorte können für Lebensgemeinschaften der offenen Biotope auch dauerhaft geeignet sein. Es wurden keine Reliktarten identifiziert.

In den Jahren 2008 und 2009 waren Waldarten auf der untersuchten Brandfläche zahlreicher, hauptsächlich *Carabus violaceus* (siehe Kula 1997), sowie *Pterostichus niger*, *C. intricatus* (Abb. 14), *C. problematicus*, *Abax parallelepipedus* und *P. oblongopunctatus*. Die Auswertung der Abundanz auf dieser Fläche anhand von Proben aus Bodenfallen erfasst jedoch nicht das gesamte Spektrum der Laufkäfer, sondern vor allem deren epigäischen Anteil. Ein gutes Beispiel ist die unter der Rinde lebende Art *Tachyta nana*, die ausschließlich und sehr zahlreich durch Einzelsammlung unter der Rinde nachgewiesen wurde (12. 9. 2007, 120 Ex.; 30. 9. 2008, 35 Ex.), siehe auch Absenz der Art während des Monitorings der Laufkäfer in der Nähe von Sněžník und bei Bynovec (siehe Kula 1997, Blažej & Straka 2010). Die anderen vier Arten wurden nicht mit Bodenfallen auf der Brandfläche in Jetřichovice gefangen (*Calathus erratus*, *Cicindela campestris*, *Harpalus laevipes* und *H. rubripes*).

Die meisten der nachgewiesenen Arten sind regelmäßig in den ersten Sukzessionsstadien der Waldbiotope im Elbsandsteingebirge vorhanden (siehe Tabelle 1). Diese Arten wurden sowohl bei der Überwachung des Immissionsgebiets um Sněžník (Kula 1997) als auch auf gestörten Sandbänken in der ehemaligen Baumschule bei Bynovec (Blažej & Straka 2010, Blažej 2018) gefangen. An dem Standort bei Bynovec wurden auch einige andere spezialisierte Arten bestätigt, die ebenfalls das Potenzial für ein sekundäres Vorkommen auf Sukzessionsflächen nach Bränden haben. In Birkenbeständen ist es zum Beispiel *Amara makoliskii*, und auf offenen Sandflächen *Asaphidion palipes* oder *Bembidion nigricorne*. In Ersatzbirkenbeständen um Sněžník (Kula 1997) wurde das Vorkommen der sehr seltenen Art *Carabus nitens* bestätigt. Neben Waldarten sind auch Psammophile und Arten gestörter Habitats signifikant vertreten (siehe Blažej & Straka 2010, Bogusch et al. 2015). Diese Arten konzentrierten sich hauptsächlich auf die exponierten Sandflächen in den oberen Teilen der Brandfläche, die sich am längsten der Sukzession widersetzen.

Die vorgestellten Ergebnisse der Untersuchung der Brandfläche in Jetřichovice ergänzen die Erkenntnisse iber die Laufkaferfauna des Elbsandsteingebirges in einem der typischen Waldbiotope im Initialstadium der Sukzession. Diese Standorte entstehen oft infolge von extremen Naturbedingungen und die neu geschaffenen ökologischen Nischen werden von Arten mit enger ökologischer Valenz besetzt, darunter einer Reihe von spezialisierten, sehr seltenen und oft nur latent iberlebenden Arten. Auch Waldbrände, die vor allem in trockenen Sommerperioden auftreten, lassen einen Teil der Populationen der ursprünglichen Waldfauna iberleben. Die Dynamik nachfolgender Sukzessionsprozesse unterstützt maßgeblich die lokale Vielfalt, insbesondere bei Bränden der Waldbestände, die in Wirtschafts- oder gar allochthone Kulturen umgewandelt wurden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Die Lage der iberwachten Stelle und die Ausdehnung (rote Linie) des vom Brand betroffenen Waldes auf Havran skala in Jetřichovice. Quelle mapy.cz, bearbeitet von L. Blažej.

Abb. 2. Blick von Havran skala Hügel auf den südlichen exponierten Teil der Verbrennungsanlage, im Hintergrund der Felsvorsprung Falkenštein, August 2006. Foto V. Sojka.

Abb. 3. Das vom Brand betroffene Innere des Waldes auf Havran skala Hügel, im unteren Teil des Bildes installierte Farbschale (YPT), April 2007.

Laufkäfer des Waldes brennen auf Havran skala Hügel: Abb. 4 – *Pterostichus quadriveolatus*, Abb. 5 – *Sericoda quadripunctata*. Maßstab: 2 mm (5), 3 mm (4). Foto P. Baa (5) und L. Blažej (4).

Abb. 6. Laufkäfer *Pterostichus quadriveolatus* in der alten Feuerstelle in der ehemaligen Forstschule bei Bynovec, Mai 2006.

Flugelpreparate dokumentierter pyrophiler Laufkäfer, einschließlich Fundortetiketten: Abb. 7 – *Pterostichus quadriveolatus*, Abb. 8 – *Sericoda quadripunctata*. Maßstab: 5 mm [7–8]. Foto L. Blažej.

Faunistisch bedeutsame Laufkäfer der Elbsandsteine: Abb. 9 – *Agonum gracilipes*, Abb. 10 – *Calathus erratus*. Maßstab: 3 mm [9–10]. Foto P. Baa (9) und L. Blažej (10).

Abb. 11. Laufkäfer *Carabus problematicus* auf der Brandstelle auf Havran skala Hügel, September 2008.

Faunistisch bedeutsame Laufkäfer der Elbsandsteine: Abb. 12 – *Cicindela campestris*, Abb. 13 – *Harpalus laevipes*. Maßstab: 3 mm (13), 4 mm (12). Foto L. Blažej.

Abb. 14. Laufkäfer *Carabus intricatus* auf der Brandstelle bei Hřensko, August 2022.

Graph 1. Anzahl der Individuen pyrophiler Laufkäfer, die 2007–2009 von Bodenfallen gefangen wurden. Legende: x-Achse – Expositionsdatum der Bodenfallen, y-Achse – Anzahl der Individuen; blaue Linie – *Pterostichus quadriveolatus*, orange Linie – *Sericoda quadripunctata*. Orig. L. Blažej.

Graph 2. Anzahl der in den Jahren 2007–2009 von Bodenfallen gefangenen Individuen nach Bioindikatorgruppen. Legende: x-Achse – Datum der Exposition von Bodenfallen, jährlicher Expositionsbeginn am Punkt 0 der Individuen entspricht Installation und Reinstallation von Bodenfallen, y-Achse – Anzahl der Individuen; E – eurytopische Arten (blaue Linie), A – adaptiv Arten (orange Linie). Orig. L. Blažej.

Tabelle 1. Gesamtzahl (Σ) und Summe der von Bodenfallen (**ZP**) gefangenen Individuen in den einzelnen iberwachungsjahren. Einstufung in die bioindikative Gruppe (**BS**): E – eurytopische Arten, A – adaptiv Arten. Das Vorkommen der Art (+) in den ersten Sukzessionsstadien von Waldbeständen in anderen Lokalitäten von Elbsandsteinen (siehe Methodik): Sněžnik (Kula 1997) und Bynovec (Blažej & Straka 2010). Die Arten sind nach ihrer Gesamthäufigkeit geordnet. Kommentierte Arten sind im folgenden Text fett gedruckt.

Tabelle 2. Fangzahlen der Laufkäferarten in den einzelnen Jahren und für den gesamten Monitoringzeitraum nach Bioindikatorgruppen (prozentuale Darstellung in Schragstrichen). Legende: E – eurytopische Arten, A – adaptiv Arten, Σ – total.

Tabelle 3. Anzahl der erfassten Individuen in den einzelnen Jahren und für den gesamten iberwachungszeitraum nach Bioindikatorgruppen (Prozentangaben in Schragstrichen). Legende: E – eurytopische Arten, A – adaptiv Arten, Σ – total.

übersetzt von Petra Sochová

SOUČASNÉ MOŽNOSTI SBĚRU FOSILÍ ZE SEDIMENTŮ SVRCHNÍHO CENOMANU V OKOLÍ MARŠOVICKÉHO VRCHU (DOKESKÁ PAHORKATINA)

CONTEMPORARY POSSIBILITIES OF COLLECTING FOSSILS FROM UPPER CENOMANIAN SEDIMENTS IN THE SURROUNDINGS OF MARŠOVICKÝ HILL (DOKSY UPLAND)

Petr Mužák

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, Náměstí Osvobození 297/1, 470 01 Česká Lípa; muzak@muzeumcl.cz

Revizí paleontologických lokalit v okolí Podolce a Maršovic bylo v roce 2017 objeveno devět druhů fosilní fauny. Z biostratigraficky významných byl determinován druh *Rastellum carinatum* (Lamarck, 1806). Na základě zjištěného paleospolečenstva byly svrchnokřídové sedimenty zařazeny ke korycanským vrstvám svrchního cenomanu.

Česká křídová pánev, Cenoman, Dokeská pahorkatina, Maršovický vrch, paleoekologie

During the revision of paleontological locations in the surroundings of Podolec and Maršovice, nine species of fossil fauna were discovered in 2017. Out of the biostratigraphically significant ones, the species *Rastellum carinatum* (Lamarck, 1806) was determined. On the basis of the recognized paleo-community, the studied sediments were assigned to the Korycany Beds of Upper Cenomanian.

Bohemian Cretaceous Basin, Cenomanian, Doksy Upland, Maršovický Hill, paleoecology

Úvod

Maršovický vrch (499 m) patří z geologického hlediska k významným dominantám Českolipska (obr. 1). Podle Demka (1987) náleží k Ralské pahorkatině, podcelku Dokeské pahorkatiny, okrsku Polomených hor, podokrsku Housecké vrchoviny, Maršovické části. Budován je paleozoickými, svrchnokřídovými a terciárními horninami. Vytváří tak pestré horninové prostředí s unikátní geologickou minulostí v rámci celého Českolipska. Nejzajímavější jsou polohy metavulkanitů a na ně nasedající sedimenty. Ty byly předmětem předchozích paleontologických průzkumů (Graber 1907, Müller 1925, Mikuláš et al. 2002). Práce autora je věnována vlastnímu paleontologickému průzkumu z roku 2017 s úkolem ověření současných možností sběru fosilí ve svrchnokřídových sedimentech cenomanu.

Geologie a přehled dosavadních průzkumů

Většina průzkumů byla věnována geologii terciárního tělesa fonolitu a souvisejícím tektonickým projevům (Graber 1907, Müller 1925, Klein 1963, Coubal & Klein 1992), anebo přímo petrografii ložiska fonolitu (Bancíř et al. 1981). Geochemii fonolitu ře-

šili Shrbený & Macháček (1973) a Zrůstková (1982). Svrchnokřídovými sedimenty Maršovické elevace se zabývali Malkovský (1957) a Klein (1962, 1965).

Z předchozích prací vyplývá, že vrch je budován paleozoickými metamorfity (fylitem) a metavulkanity (křemenným keratofyrem), v okolí výchozů krystalinika vystupují svrchnokřídové sedimenty (perucko-korycanské a jizerské souvrství) v podobě tektonických ker v různých výškových pozicích a vrcholovou část tvoří terciérní těleso lakolitu (sodalitický fonolit).

Z paleontologického hlediska jsou významné kontaktní polohy metavulkanitů a svrchnokřídových sedimentů při úpatí Maršovického vrchu. Po denudaci (snížení zemského povrchu) Českého masivu tvořily zdejší metavulkanity pravděpodobně útes, který v počátcích první křídové transgrese (v období cenomanu) mohl vyčnívat nad hladinou, k čemuž se přiklání i novodobá práce Mikuláše et al. (2002). Při transgresi došlo k vysokoenergetickému přínosu klastického materiálu, který se následně uložil nad metavulkanity v podobě bazální vrstvy tvořené nevytříděným, hrubě zrnitým slepencem. O bazální vrstvě v okolí Maršovického vrchu se zmiňuje již Klein (1965). Tento slepenec obsahuje i nadrcené schránky fosilních mlžů (ústřic). Nad touto vrstvou se poté uložil střednězrný až jemnozrný materiál až masivní „kvádrový“ pískovec. Místa jsou polohy glaukonitických pískovců, obsahují druhově poměrně chudou makrofaunu. Na některých místech v roklích, kde jsou obnaženy zbytky sedimentů (křemenných pískovců), můžeme pozorovat zřetelné šikmé (proudové) zvrstvení s rovnouází.

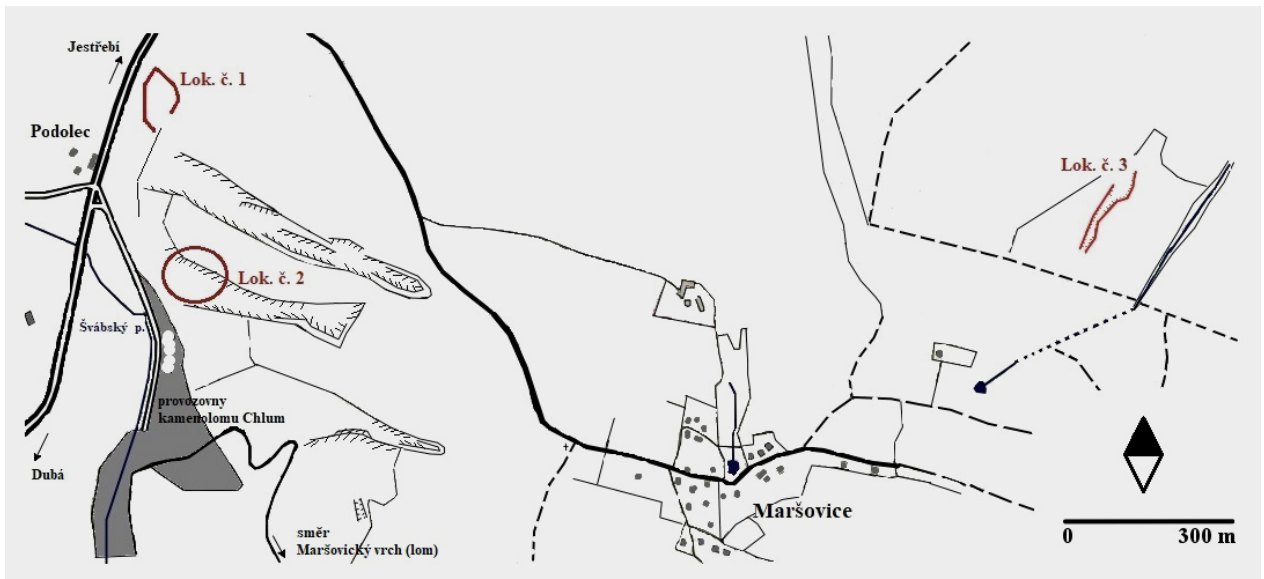
Hranice mezi sedimentární sekvencí a metavulkanity je poměrně ostrá, ale erozní povrch vykazuje nepravidelné prohlubně. Graber (1907) i Müller (1925) se dále zmiňují, že na kontaktních polohách vznikly velké kapsy, ve kterých byly objeveny zachovalé fosilie ústřic, které byly zcela vysbírány.

Zejména práce Grabera (1907) podrobně rozebírá sedimentární i paleontologické poměry okolí Maršovického vrchu a uvádí zde i faunistický přehled, se kterým se vlastní práce autora v rámci cenomanské sedimentace ztotožňuje.

Z novodobých paleontologických průzkumů lze vyzdvihnout práci Mikuláše et al. (2002), která se zabývá bioerozí a bioturbací na hranici svrchnokřídových sedimentů se zvětralou vrstvou metavulkanické horniny, ve které objevují dva ichnotaxony. Zároveň v práci interpretují pravděpodobný scénář vývoje Maršovického vrchu v době předkřídové a době první mořské transgrese.

Obr. 1. Pohled na Maršovický vrch a činný lom Chlum od severozápadu (všechna foto P. Mužák 2017 a 2023).

Obr. 2. Plánek s vyznačením lokalit vlastního průzkumu (orig. P. Mužák).

Metodika

Paleontologický průzkum cenomanských odkryvů v okolí Podolce a Maršovic proběhl v roce 2017. Na základě zjištěného paleospolečenstva byla stanovena stratigrafie a paleoekologická charakteristika prostředí. Determinaci veškerého materiálu provedl autor. Pro zařazení mlžů (*Bivalvia*) byla použita taxonomická práce Niebuhrové et al. (2014). Materiál je uložen ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě. V obrazové části jsou využity snímky autora.

Obr. 3. Lokalita č. 1 s obnaženými výchozy nepravidelných kvádřových pískovců cenomanu ve starém lomu v Podolci.

Přehled zkoumaných lokalit

Dle vlastního paleontologického průzkumu autora lze v okolí Maršovického vrchu rozlišit tři lokality (obr. 2). Lokalita č. 1 se nachází v Podolci v bývalém lomu u silnice směrem na Dubou v 309 m n. m., kde se těžily nedokonalé kvádry křemenných až glaukonitických pískovců (obr. 3).

Lokalita č. 2 je v roklích nad provozovny velkolomu Chlum. Z geologického hlediska je nejzajímavější, jelikož se zde nacházejí polohy metavulkanitů a křídových sedimentů a je zde vidět i poloha bazální vrstvy konglomerátů, tedy nahromaděného materiálu při transgresní fázi v cenomanu (obr. 4–5). Lokalita č. 3 se nachází 900 m sv. od Maršovic v 330 m n. m. (obr. 6). Stejně jako lokalita č. 1 je budována nedokonalými kvádry křemenných pískovců s železitým tmelem.

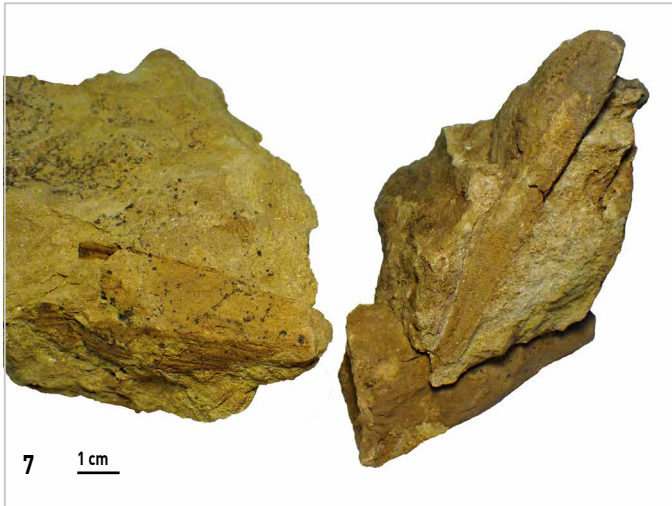
Obr. 4. Lokalita č. 2 s níže uloženými paleozoickými metavulkanity a výše položenými pískovci cenomanu.

Obr. 5. Bazální vrstva konglomerátů uložených v nadloží křemenného keratofyru.

Obr. 6. Zachovalá skalní stěna kvádřových pískovců cenomanu na lokalitě č. 3 v okolí Maršovic.

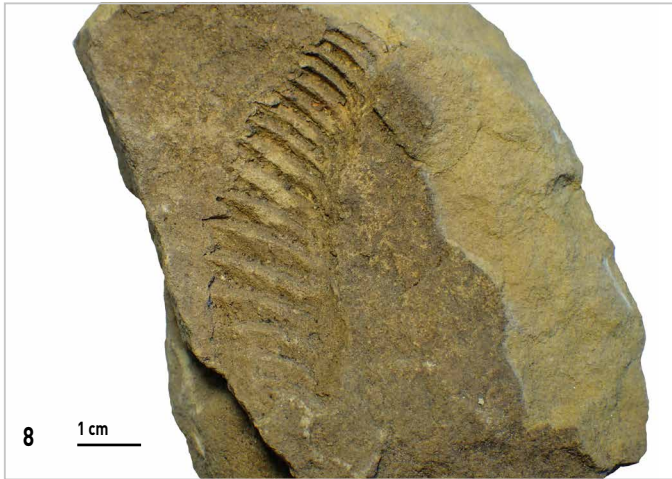
Paleontologický obsah

Nálezová data jsou uváděna v tomto pořadí: taxonomické zařazení, jméno druhu, odkaz na obrazovou část, počet nalezených exemplářů a jejich popis.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Ostreida: Pinnidae
***Pinna cretacea* (Schlotheim, 1813)** – Obr. 7

Materiál: 3 nekompletní exempláře.

Schránky jsou protáhle trojúhelníkovitého tvaru, směrem k vrcholu se výrazně zužují. Délka schránek je v rozmezí 90–100 mm. Mají mírně vypouklý vzhled. Zadní část dorzálního (hřbetního) okraje misek je otevřená. Střední hrana dělí schránku na dvě téměř stejné misky, které se na příčném řezu jeví jako čtyřhranné. Na povrchu je nepříliš zřetelné radiální žebrování.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Ostreida: Arctostreidae
***Rastellum carinatum* (Lamarck, 1806)** – Obr. 8

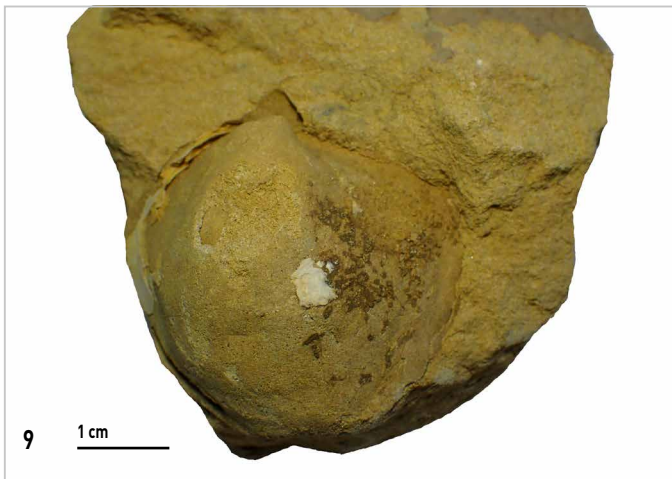
Materiál: 1 exemplář – nekompletní negativ.

Tvar otisku schránky této ústřice je výrazně zakřivený. Celková velikost 60 mm. Charakteristickým znakem jsou ostrá souměrná žebra, která přecházejí napříč středním kýlem směrem k okrajům, kde vytvářejí typickou „cikcak“ komisuru.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Ostreida: Gryphaeidae
***Rhynchostreon suborbiculatum* (Lamarck, 1801)** – Obr. 9

Materiál: 9 misek levých, 2 misky pravé.

Tvarově variabilní schránky jsou středních rozměrů v rozmezí 30–80 mm. Tvar je okrouhlý, u některých exemplářů výrazně protažený do výšky. Levé misky jsou klenuté s opistogyrními vrcholy, u některých exemplářů s typickým exogyroidním stočením k zadnímu okraji. Pravé misky jsou ploché, slabě vypouklé. Vnější povrch je hladký, u některých jsou pozorovatelné přírůstové linie.

Obr. 7. *Pinna cretacea*, Obr. 8. *Rastellum carinatum*, Obr. 9. *Rhynchostreon suborbiculatum*.

***Ostrea (Alectryonia) sudetica* Scupin, 1912–1913 –**

Obr. 10

Materiál: 1 pravá miska.

Schránka je srpovitě protáhlá, směrem k vrcholu výrazně klenutá. Velikost je 12 mm. Při okraji je slabě viditelné žebrování.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Pectinida: Pectinidae

***Mimachlamys robinaldina* (d'Orbigny, 1847) – Obr. 11**

Materiál: 1 levá miska.

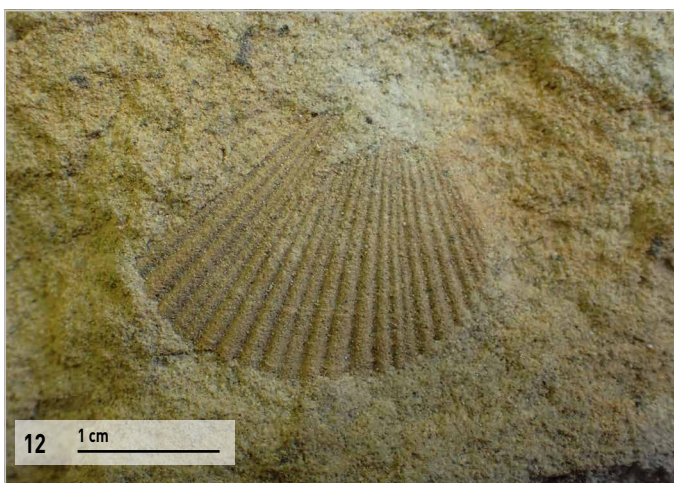
Schránka je malých rozměrů, pouhých 12 mm. Mírně vypuklá. Spodní okraj je oblý, zadní a přední okraje jsou rovné, oba téměř stejně dlouhé. Přední ouško je velké, zadní je výrazně menší. Na povrchu je zřetelné tenké radiální žebrování.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Pectinida: Neitheidae

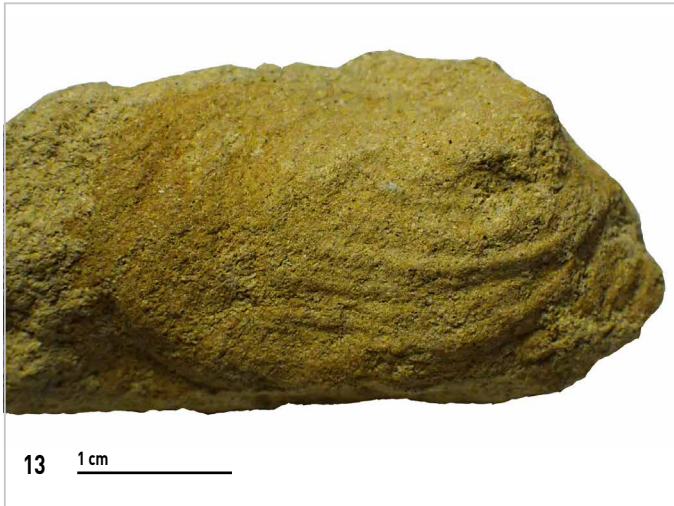
***Neithea* sp. – Obr. 12**

Materiál: 1 nekompletní exemplář.

Fragment nekompletní svrchní misky je plochý s ozubením při spodním půlkruhovém okraji a s výrazným radiálním žebrováním.

Obr. 10. *Ostrea sudetica*, Obr. 11. *Mimachlamys robinaldina*, Obr. 12. *Neithea* sp.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Hiatellida: Hiatellidae
***Panopea* sp.** – Obr. 13

Materiál: 1 pravá miska.

Schránka je 40 mm velká, podlouhle zaoblená. Přední okraj je zaoblený, zadní je výrazně prodloužený, téměř rovný. Spodní okraj je z větší části poškozovaný. Vrchol je umístěn v jedné třetině délky schránky blíže k přednímu okraji. Na povrchu jsou výrazná soustředná žebra, oddělená širšími meziprostory.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Cardiida: Cardiidae
***Protocardia hillana* (Sowerby, 1813)** – Obr. 14

Materiál: 2 pravé misky a 3 levé misky (2 ex. nekompletní).

Schránky jsou malých až středních rozměrů 25–35 mm, nepravidelně trojúhelníkovitého tvaru, klenuté. Vrchol je tupě ukončený, posunutý dopředu. Na vnějším povrchu schránky je do jedné třetiny pozorovatelných šest silných radiálních žebor. Zbytek schránky je pokryt tenkými koncentrickými přírůstovými liniemi.

Animalia: Mollusca: Bivalvia: Trigoniida: Trigoniidae
***Trigonia* sp.** – Obr. 15

Materiál: 1 levá miska.

Schránka má délku 25 mm, půlměsícového tvaru, značně vypouklá. Vrchol je opistogyrní. Na povrchu je osm vystouplých symetrických žebor, které od sebe oddělují výrazné mezery.

Obr. 13. *Panopea* sp., Obr. 14. *Protocardia hillana*, Obr. 15. *Trigonia* sp.

Paleoekologie

Při paleorekonstrukci způsobu života nalezených křídových mlžů v okolí Maršovického vrchu lze vycházet ze studia recentních druhů, jelikož některé z výše uvedených mají své rodové zástupce i dnes (např. různé ústřice, nebo rody *Pinna* Linnaeus, 1758, *Panopea* Ménard, 1807). Na základě morfologie a způsobu života je dělíme do několika skupin.

V poměrně chudém paleospolečenstvu převládají ústřice čeledi Gryphaeidae a Arctostreidae, které patřily mezi epifauní živočichy přicementované k podkladu mořského dna. Nejpočetnějším zástupcem je *Rhynchostreon suborbiculatum*. Z jeho tvarové i velikostní variability lze usuzovat, že obýval spíše klidné, mělké a teplé příbřežní zóny (Dhondt et al. 1999). Kauffman (1969) zmiňuje, že tyto ústřice byly schopny přežít i občasné silné proudy, ale jinak preferovaly prostředí s dostatkem světla a přísunu živin. Stejnou životní strategii měl i druh *Ostrea sudetica*. Oba dva druhy mlžů se živily jako filtrátoři suspenze. Mlž *Rastellum carinatum* se vyhýbal turbulentnímu prostředí, byl přizpůsoben klidné vodě a měkkému substrátu, netoleroval výkyvy salinity (Carter 1968, Freneix & Viaud 1986).

K mobilní epifauně řadíme čeledi Pectinidae a Neitheidae. *Mimachlamys robinaldina* patřil do skupiny stínomilných živočichů, kteří vyhledávali různé skuliny a spodní strany kamenů s dobrou vodní cirkulací, ale zároveň místa, která je chránila před silnými proudy a predátory. Tito mlži žili přicementováni k podkladu pomocí tzv. byssových vláken, s nimiž se dokázali i pohybovat (Kauffman, 1969). Mlž *Neithea* sp. patřil mezi žebrované formy, které žily převážně volně na mořském dně. Tito mlži se dokázali přesouvat i na krátké vzdálenosti po mořském dně, kde si hloubili mělké prohlubně. Při napadení dokázali i aktivně plavat pomocí rychlého otevírání a zavírání misek (Kauffman, 1969, Clark 1969).

Kyjovka *Pinna cretacea* patřila mezi sesilní (přisedlé) živočichy. Řadíme ji k formě semi-infaunálních mlžů. Jejich schránka byla alespoň do jedné třetiny zahrabaná v sedimentu. Zachycovala se na mořském dně pomocí byssových vláken (Cox 1969). Do bahnitého či jemně písčitého substrátu se zanořovala kolmo tenkou špičkou.

Zbývající zástupci *Panopea* sp., *Protocardia hillana* a *Trigonia* sp. patří mezi infaunální mlže, kteří žili zahrabáni v nebezpečném substrátu. Jejich morfologie schránky hrála úlohu i v tom, jak hluboko byli zahrabáni. Tvarově protáhlé formy, jako je *Panopea* sp., patřily mezi hluboko hrabavé. Zároveň soustředěné linie na schránce hrály důležitou úlohu při ukotvení v substrátu. Tento druh byl vybaven i sifonální trubicí, která sloužila k nasávání vody spolu s potravou a i k vyvrhování odpadních látek (Kauffman 1969). Druh *Protocardia hillana* patří mezi mělce infaunální skupinu mlžů požírajících suspenzi. Díky vypouklé a žebrované schránce byl přizpůsoben pomalému zahrabávání a tím i pevnému ukotvení v substrátu, právě proto odolával i dynamickým posunům sedimentů (Kauffman 1969, Stanley 1970). Druh *Trigonia* sp. patřil mezi mělkovodní hrabavé mlže. Pugaczewska (1986) uvádí, že tyto živočichové byli vybaveni silnou nohou, kterou proráželi mořské dno a živil se jako požírači suspenze, což potvrzuje i Stanley (1978). Levinton (1972) uvádí, že tyto živočichové byli hojní v písčitých substrátech, které neobsahovaly mnoho jílu. Patřili k živočichům, kteří žili spíše u pobřeží v mělkých vodách (Stanley 1977).

Diskuse

Na základě paleontologického průzkumu autora lze v okolí Maršovického vrchu rozlišit tři perspektivní lokality, kde se dají sbírat fosilie. Na lokalitě č. 1 v pískovcích převládá ústřičná fauna s dominantním druhem *Rhynchostreon suborbiculatum*.

Na lokalitě č. 2 se nachází v bazální vrstvě úlomky ústřic nebo mlžů druhu *Neithea* sp. Nad touto vrstvou leží mocnější lavice křemenných pískovců (místy s vápnitým tmelem), ze kterých pochází druhy spíše semi-infauní až infauní, a to *Pinna cratecea*, *Panopea* sp., *Protocardia hillana* a *Trigonia* sp., jejichž životní strategie tkvěla v částečném nebo celkovém zahrabání v sedimentu.

Mezi nejčastější nálezy fosilní fauny na lokalitě č. 3 patří ústřice *Rhynchostreon suborbiculatum* a vzácněji *Rastellum carinatum*. Právě druh *R. carinatum* potvrzuje biostratigrafické zařazení křídových sedimentů na uvedených lokalitách ke svrchnímu cenomanu korycanských vrstev.

Většinu nalezené fauny můžeme označit za kosmopolitní druhy. Na lokalitách nacházíme jak epifaunu, tak i infaunu. Všichni živočichové se živili požíváním suspenze. V rámci životního prostředí patřili mezi druhy, kteří obývali spíše mělkovodní prostředí bohaté na živiny a kyslík, zároveň s výskytem měkkých písčitých substrátů příbřežní zóny.

Závěr

Paleontologickým průzkumem v okolí Podolce a Maršovic byl v roce 2017 potvrzen výskyt devíti druhů fosilních mlžů (*Pinna cretacea*, *Rastellum carinatum*, *Rhynchostreon suborbiculatum*, *Ostrea sudetica*, *Mimachlamys robindina*, *Neithea* sp., *Panopea* sp., *Protocardia hillana* a *Trigonia* sp.). V bazální vrstvě slepenců a nad nimi uložených křemenných pískovcích bylo objeveno pět druhů epifauny, jeden druh semi-infauny a tři druhy infauny. Na základě přítomnosti mlže *Rastellum carinatum* byly svrchnokřídové sedimenty biostratigraficky zařazeny ke korycanským vrstvám svrchního cenomanu. I přes poměrně chudé paleospolečenstvo jsou možnosti sběru fosilí na třech předmetných lokalitách v cenomanských pískovcích v okolí Maršovického vrchu perspektivní.

LITERATURA

- Bancíř J., Kořán J., Kroneš J. & Nedomlel A. 1981: Závěrečná zpráva předběžného průzkumu, Újezd u České Lípy – kámen, Geoindustria, závod Dubí. GF FZ005840, Praha, 52 pp.
- Carter R. M. 1968: Functional studies on the Cretaceous oyster *Arctostrea*. *Palaeontology* **11**: 458–485.
- Clark G. T. 1969: *Shell characteristics of the family Pectinidae as environmental indicators*. Msc., Dissertation, dep. in California Institute of Technology, Pasadena, 101 pp.
- Coubal M. & Klein V. 1992: Development of the Saxonian tectonics in the Česká Lípa region. *Věst. Čes. geol. Úst.*, Praha **67**: 25–45.
- Cox R. L. 1969: General features of Bivalvia. Pp. 2–90. In: Moore R. C. (ed.): *Treatise on Invertebrate Paleontology. Part N, Mollusca 6, Bivalvia*. Geological Society of America & University of Kansas Press, Boulder & Lawrence, 489 pp.
- Demek J. (ed.) 1987: *Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČSR*. Academia, Praha, 584 pp.
- Dhondt A. V., Malchus N., Boumaza I. & Jaillard E. 1999: Cretaceous oysters from North Africa: origin and distribution. *Bull. Soc. Geol., France* **1**: 67–76.
- Freneix S. & Viaud J. M. 1986: Huîtres du Crétacé supérieur du Bassin de Challans-Commequiers (Vendée): biostratigraphie, taxonomie, paléobiologie. *Bulletin Trimestriel de la Société Géologique de Normandie et des Amis du Muséum du Havre* **73**: 13–79.
- Graber H. V. 1907: Der Maschwitzberg bei Habstein in Nordböhmen. *Jahresbericht der Staats-Realschule in B. Leipa für das Schuljahr 1906–1907*: 1–43.
- Kauffman E. G. 1969: Functional morphology (Bivalvia). Pp. 140–170. In: Moore R. C. (ed.): *Treatise on Invertebrate Paleontology. Part N, Mollusca 6, Bivalvia*. Geological Society of America & University of Kansas Press, Boulder & Lawrence, 489 pp.
- Klein V. 1962: *Geologické poměry jižně a jihovýchodně od České Lípy*. PhD., Depon.: Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha, 313 pp.
- Klein V. 1963: *Základní geologická mapa 1:50 000, list Doksy*. Ústřední ústav geologický, Praha.
- Klein V. 1965: Stratigrafie a litologie svrchní křídý v opěrné linii Mělník – Ještěd a jejím širším okolí. *Sbor. Geol. Věd*, Praha **9**: 23–30.
- Levinton J. S. 1972: Stability and trophic structure in deposit-feeding and suspension-feeding communities. *The American Naturalist*, Chicago **106**: 472–486.
- Malkovský M. 1957: Revize stratigrafického zařazení křídových sedimentů v okolí Maršovického vrchu u Dubé. *Časopis pro mineralogii a geologii*, Praha **2 (3)**: 274–280.
- Mikuláš R., Němečková M. & Adamovič, J. 2002: Bioerosion and bioturbation of a weathered metavolcanic rock (Cretaceous, Czech Republic). *Acta Geologica Hispanica* **37**: 21–27.
- Müller B. 1925: Die geologische Sektion Hohlen des Kartenblattes Böhm.Leipa-Dauba in Nord-Böhmen. *Sborník Státního geologického Ústavu CSR* **5**: 111–174.
- Niebuhr B., Schneider S. & Wilmsen M 2014: Muscheln. Bivalves. Pp. 83–168. In: Niebuhr B. & Wilmsen M. (eds.): *Kreide – Fossilien in Sachsen, Teil 1. Geologica Saxonica. Journal of Central European Geology*, Dresden **60/1**: 1–254.
- Pugaczewska H. 1986: Bivalvia of the Polish Middle Jurassic and remarks on their paleoecology. *Acta Palaeontologica Polonica*, Warszawa **31**: 1–2, 27–83.
- Shrbený O. & Macháček V. 1973: Geochemistry of trachytic rocks of the České středohoří Mts.. *Čas. Min. Geol.* **18(2)**: 131–161.
- Stanley S. M. 1970: Relation of shell form to life habits in the Bivalvia. *The Geological Society of America Memoir*, Boulder **125**: 1–296.
- Stanley S. M. 1977: Trends, Rates, and Patterns of Evolution in the Bivalvia. Pp. 209–250. In: Hallam A. (ed.): *Patterns of evolution as illustrated by the fossil record*. Elsevier Scientific Publishing Co., Amsterdam.
- Stanley S. M. 1978: Aspects of the adaptive morphology and evolution of the Trigoniidae. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London, Series B*, **284**: 247–258.
- Zrůstková Z. 1982: Krystalinikum a terciérní vulkanity Maršovického vrchu. Msc., Depon.: Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha, 96 pp.

RESUMÉ

Gegenwärtige Möglichkeiten der Suche nach Fossilien aus obercenomanischen Sedimenten in der Umgebung des Hügels Maršovický vrch (Hirschberger Hügelland)

Petr Mužák

Durch 2017 durchgeführte paläontologische Untersuchungen in der Umgebung des Hügels Maršovický vrch wurden neue Makrofauna-Arten (*Pinna cretacea*, *Rastellum carinatum*, *Rhynchostreon suborbiculatum*, *Ostrea (Alectryonia) sudetica*, *Mimachlamys robinaldina*, *Neithea* sp., *Panopea* sp., *Protocardia hillana* und *Trigonia* sp.) entdeckt. Nach der Anwesenheit der Muscheltiere *Rastellum carinatum* wurden die Oberkreideseimente zu den Korycany-Schichten des oberen Cenomans zugeordnet. Die entdeckte Paläogemeinschaft gehört zur Epi- und Infauna, welche den flachwässrigen, küstennahen Lebensraum mit Sandboden bewohnte.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Blick auf den Maršovický vrch und den aktiven Steinbruch Chlum.

Abb. 2. Eine Karte mit den Standorten der eigenen Erhebung. Orig. P. Mužák.

Abb. 3. Lokalität Nr. 1 mit freigelegten Aufschlüssen unregelmäßiger cenomanischer Blocksandsteine im alten Steinbruch in Podolec.

Abb. 4. Lokalität Nr. 2 mit paläozoischen Metavulkanen unten und Sandsteinen aus dem Cenomanium oben.

Abb. 5. Basalschicht aus Konglomeraten, die in der Quarzkeratophyr-Deckschicht abgelagert sind.

Abb. 6. Erhaltene Felswand aus Blocksandsteinen des Cenoman bei der Lokalität Nr. 3 in der Nähe von Maršovice.

Abb. 7. *Pinna cretacea*, Abb. 8. *Rastellum carinatum*, Abb. 9. *Rhynchostreon suborbiculatum*. Maße in cm.

Abb. 10. *Ostrea sudetica*, Abb. 11. *Mimachlamys robinaldina*, Abb. 12. *Neithea* sp. Maße in cm.

Abb. 13. *Panopea* sp., Abb. 14. *Protocardia hillana*, Abb. 15. *Trigonia* sp. Maße in cm.

Übersetzt von Petra Sochová

MATERIÁL

DVOJÍ ŽIVOT STRÁŽE U ČESKÉ LÍPY. HISTORIE JEDNÉ ZANIKLÉ OSADY

Jaroslav Panáček

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; panacek@muzeumcl.cz

Jménem Stráž, ať již místním či pomístním (oronymum Stráž, něm. Hutberg či Wachtberg), s významem „místa, kde se střežení děje“, se v minulosti zabývala celá řada historiků a shledávala množství dokladů pro tato jména.^{1/} Místních jmen Stráž, některých s dalším přívlaskem, shledal A. Profous ve svém díle devět a k tomu čtyři další Strážišť i jiná jména odvozená od základu „stráž“. Na Českolipsku máme Stráže dvě, pod Ralskem a u České Lípy. Nutno podotknout, že Stráž pod Ralskem nesla po celou dobu své existence jméno Wartenberg, které získala od tamního hradu a které přijala do svého přídomku jedna z větví Markvarticů. Až za doby první republiky bylo jméno užíváno i v počestěné podobě jako Vartenberk a jméno Stráž s přívlaskem „pod Ralskem“ nese město až od roku 1946. České jméno Stráž však pro tuto lokalitu také existovalo, neboť je výjimečně použil autor české rýmované kroniky tzv. Dalimila z počátku 14. století, který Jana z Vartenberka označoval jako „Jana ze Stráže“ či „Jana Strážského“.

Jediné slovanské místní jméno Stráž tak od začátku 13. století nesla dnes zaniklá osada nedaleko České Lípy, jejíž jméno dostalo po 300 letech zapomenutí druhou šanci jako v pořadí třetí pojmenování malé osady, nesoucí dnes na rozlišení od Stráže pod Ralskem jméno Stráž u České Lípy. Jak k tomu došlo, je námětem následujících řádek.

Zaniklá osada Stráž

Pravděpodobně v letech 1144–1145 založil kníže Vladislav II. (v letech 1158–1172 jako Vladislav I., druhý český král z rodu Přemyslovců) se svou chotí Gertrudou klášter premonstrátek v Doksanech. Po třech desetiletích, v letech 1175–1176, vyměnil strahovský opat Vojtěch, představený doksanských premonstrátek, s Chřenem, synem mělnického probošta Juraty, dvůr „*Raduwisic*“^{2/} s úrodou a doplatkem 4 hřiven stříbra za jeho majetek, který měl v Kravařích, a celý k němu náležející les, který se obvykle nazývá újezd: „*pro patrimonio suo, quod habuit in Cwarar et tota silva adtinente, que vulgari vocabulo circuitus vocatur*“.^{3/} V dotyčné listině není ještě rozsah tohoto tzv. Kravařského újezdu doksanského kláštera, jak se dnes v historické literatuře označuje, přesně specifikován. Podrobnější popis hranic tohoto lesního újezdu přináší listina o padesát let mladší z roku 1226, kterou je potvrzení majetků doksanského kláštera Přemyslem Otakarem I. (obr. 1).^{4/} Západní hranice újezdu tvořená znamením na stromech a třemi toponymy Skalka končí na jihu v zaniklé vsi Týnec pod Dubí horou u Kravař.^{5/} Odtud vychází jižní a východní hranice újezdu, popsána v listině slovy: „*via ducens in Tynec, postea in Stuolenic, inde in Strasé, ac sic in Pulsnice rivum*“, což lze přeložit jako „cesta vedoucí do Týnce, poté do Stvolínek, odtud do Stráže, jakož i také k potoku Ploučnice“ (obr. 2). Takto popsanou cestu je možno poměrně spolehlivě sledovat v mapách a končí v místě nazvaném „*Strasé*“ v těsné blízkosti Ploučnice. Je nepochybné, že se jedná o jméno označující osídlené místo, ale neříká nic o jeho charakteru.

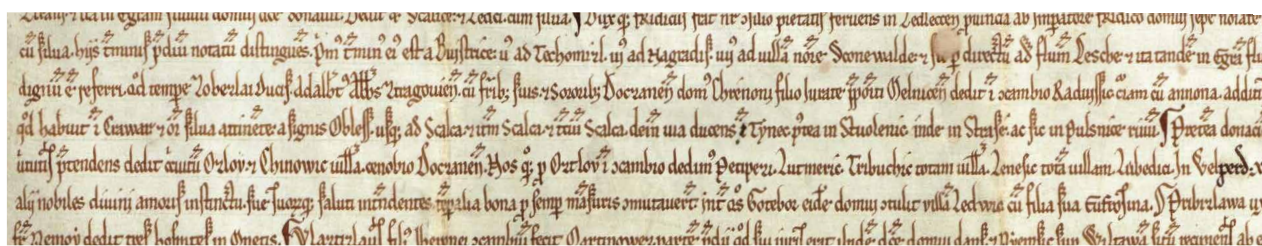
1/ Pro celé Čechy např. Kolář 1874; Kaulousek 1874; Sedláček 1920, s. 25–32, a další. Pro oblast severních Čech např. Bernau 1886; Beck 1890, a další.

2/ Historikové se dodnes přou, zda se jedná o dvůr Radoušov u Kravař nebo ves Radovsice u Libochovic. Naposledy k této otázce viz Vaněk 2004, s. 448.

3/ CDB I, s. 250–251, č. 285.

4/ CDB II, s. 283, č. 286.

5/ Podrobně viz Sovadina 1995, s. 13–16.

Obr. 2. Detail zápisu (prostřední řádek) na listině z roku 1226 (NA Praha, AČK, ŘP Doksany, listina č. 1943).

Další zpráva o Stráži následuje až po více než 160 letech. Nevíme, zda lze k sobě spolehlivě přiřadit takto od sebe časově vzdálené prameny, ale zatím nikdo z historiků proti tomu námitku nevznese. V každém případě pochází další zpráva o osadě Stráž v této oblasti až z roku 1389. Osmdesátá léta 14. století byla dobou největší nadační aktivity českolipských měšťanů.^{6/} Město tehdy založilo dva nové kostely na předměstích a jemu také připadlo patronátní právo hlavních oltářů. Nejprve v roce 1381 založilo kostel Panny Marie na severním předměstí a v roce 1389 kostel sv. Kříže na východním předměstí. Současně v roce 1389 nově nadalo hlavní oltář kostela Panny Marie. Za tím účelem město, zastoupené purkmistrem Jindřichem z Weitmile a deseti konšely, zakoupilo od Hynka Berky Hohnsteinského věčný roční plat 8 kop a 27 1/2 grošů pražských na vsích Tiefendorf a Stráž (*in villa Tyfendorff et in villa Straze*).^{7/} Plat 8 kop byl určen ke sloužení celkem pěti mší, z toho dvou v mariánském kostele a tří ve farním kostele, zbytek – 27 1/2 grošů – si město ponechalo pro své potřeby.

Stálý roční plat z těchto vsí se stal pravidelnou součástí měšťských příjmů a následující majitelé města tuto skutečnost respektovali. Nalézáme o něm zmínku i v nejstarší českolipské městské knize z roku 1461, kde se v jednom z několika českých zápisů (jinak jsou zápisy německé) z let 1461–1471 uvádí: „*Item Borzetin a Straz a w horzenye libchawie a w Ssachowie gest plat k Matcze Bozie*.“^{8/} Zde je zapsána ves Tiefendorf pod svým českým jménem Bořetín. Privilegium Adama a Zdislava Berky z Dubé z roku 1502, kterým potvrdili oba bratři měšťanům svého dílu města všechna práva a privilegia, nepomnělo tento plat také uvést (*uber das dorf Tifendorf und Straze*).^{9/} Obě vsi se staly součástí lipského tržního obvodu, jak dokládají rovněž zápisy v nejstarší lipské pamětnici, datované podle rukopisu písaře do let 1525–1564. Bořetín (*Tiffendorff*) je zde uveden s poplatkem 5 pfennigů, Stráž (*Strass*) v druhém zápise, který výši poplatku neuvádí.^{10/}

Přestože platy od poddaných z Bořetína a Stráže byly odváděny městu, byly obě vsi stále součástí Lipského panství, resp. po rozdělení v roce 1502 jeho 4. dílu u Dlouhé brány. Tak se také uvádějí při prodeji tohoto dílu panství v roce 1532 nebo v manské přísaze Jana z Vartenberka z roku 1570: „*w Borzetinie a w Straži toliko panstwij bez platuow*.“^{11/}

Jako trvalá součást měšťských příjmů se platy z Bořetína a ze Stráže (např. 1578/79 „*von Tieffendorf und Strazie*“) objevují s menšími mezerami v českolipských měšťských rejstřících po celé období jejich dochování z let 1576–1617. Jak uvádí P. Gajdošík, skládal se pravidelný roční plat obvykle ze dvou (někdy tří i čtyř) splátek, které v celkové výši dávaly 7 kop a 8 míšeňských grošů.^{12/} Platy pocházely od sedláků ze vsi („*von pauern*“) a byly předávány prostřednictvím rychtáře, takže počet osedlých ve Stráži z toho nelze určit. Většinou je příjem označen pouze jako z Bořetína, někdy však také jako z Bořetína i Stráže.^{13/} Z Bořetína město dostávalo také v letech 1576–1597 pravidelný plat 12 grošů ze mlýna, jehož mlynář je jmenovitě uveden jako Melcher Tschakart.^{14/} Těžko říci, kde mohl ležet bořetínský mlýn, snad by se mohlo uvažovat o mlýnu na Ploučnici pod

6/ Panáček 2007, s. 14–15.

7/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č.

32, Listina Hynka Berky Hohnsteinského z roku 1389; LE III, s. 318–319, č. 464.

8/ Ebelová a kol. 2005, s. 114, č. 41 [fol. 7r].

9/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 6, Privilegium z roku 1502.

10/ Ebelová a kol. 2005, s. 116, č. 44 [fol. 8v] a s. 116, č. 46 [fol. 9r].

11/ NA Praha, DZV, kvatern 2, fol. F 17v, kvatern 42, fol. J 13r; SM, C215/W8; DD, 52, pag. 161.

12/ Gajdošík 2004, s. 500–501.

13/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 91, PR 1576–1581, fol. 73r.

14/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 91, PR 1576–1581, fol. 70r, 134r.

Mlýnským vrchem, neboť nikde v Bořetíně dnes není žádný vodní tok, který by opravňoval existenci mlýna. Ze Stráže známe jmenovitě osedlé Wentzela Becka a Reinolta^{15/} a odtud také pocházel ve finančním období 1578/79 ojedinělý příjem 17 grošů ze šenku Jacoba Reinolta, snad totožného s výše uvedeným Reinoltem.^{16/} Jak zjistil P. Gajdošík, příjem z Bořetína a ze Stráže byl pouze nepatrným zlomkem městských finančních zdrojů, neboť tvořil v celkovém průměru asi 1% celkových příjmů.

Jak Bořetín, tak i Stráž se objevují v urbářích novozámeckého panství. V urbáři z roku 1579 je u Bořetína uvedeno „*tato ves též sluší k městu Lyppému, ale pán tyto lidi v své obraně má*“ a dále jsou zde pro ně rozepsány roboty k vláčení, setí, hrabání ovsu a svozu sena, ale i odvod královské berně. U Stráže je zde uvedeno: „*V Strážij jeden člověk. Tento člověk sluší k městu Lippému, ale pán má jej v své obraně*“.^{17/} Prakticky stejné zápisy obsahuje urbář z roku 1619, jsou ale přeškrtnuty a po straně připsáno „*Sindt den Patern Augustinern geben*“, tedy „jsou otcům augustiniánům dány.“^{18/} Ze zápisu také plyne, že ves Stráž byla v té době již zaniklá, maximálně zde přebýval jediný poddaný.

Jména vesnic augustiniánského kláštera v České Lípě

Po bitvě na Bílé hoře a následujících konfiskacích majetku tehdejších majitelů panství, Vartenberků a Salhausenů, získal celé spojené panství Česká Lípa – Nový Zámek Albrecht z Valdštejna. Zásadní podporou při šíření katolické víry mu měl být v jeho Frýdlantském knížectví (od roku 1627 vévodství) školský systém. Pro zamýšlenou univerzitu v jezuitské koleji v hlavním městě knížectví Jičíně měly další zakládané kláštery – mezi nimi i v České Lípě – připravovat dorost. Záměr založit klášter v České Lípě pojal Valdštejn již po koupi panství v roce 1623. Aby posílil rekatolizační snahy ve svém vévodství, věnoval zakládací listinou z roku 1627 nově založenému augustiniánskému klášteru majetky, jejichž užitky připadaly lipským měšťanům, tedy vesnice Schönborn (pův. Okřešice, viz dále), Tiefendorf (Bořetín) a Klein Eicha (Dubice). Přestože příjem města z těchto vesnic byl – jak už jsem uvedl – pro město marginální, měšťané se tomu bránili, jak ukazuje memoriál českolipské městské rady pražskému arcibiskupovi ohledně rekompensace za odňaté vsi v roce 1646, ještě dlouho po smrti Albrechta z Valdštejna.^{19/}

Vsi Dubice (něm. Klein Eicha) a Bořetín (něm. Tiefendorf) dnes známe, leží nedaleko od sebe západojihozápadně od České Lípy, ale Schönborn dnes známe také, je to dnešní Stráž u České Lípy. Valdštejnovým záměrem patrně bylo věnovat klášteru kromě Dubice vsi Bořetín (Tiefendorf) a Stráž. Poslední z nich, jak dokládá přeškrtnutý zápis v urbáři z roku 1619, v té době již patrně neexistovala a tudíž z ní neplynuly žádné platy, nejvýše v ní přebýval jediný poddaný. Jako náhradu tedy klášteru daroval ves v těsném sousedství Bořetína, která v té době nesla jméno Schönborn.

Původní jméno této vsi bylo Okřešice, které nesla až do přelomu 16. a 17. století, kdy se začala nazývat Schönborn. Toto jméno pak ves nesla až do počátku 20. století. Protože po vzniku Československé republiky v roce 1918 bylo snahou odstranit všechny německé názvy, hledalo se vhodné české jméno. Jelikož v obecném povědomí historiků žilo jméno Stráž, převládlo tehdy mínění Augusta Sedláčka, publikované nejprve v letech 1905–1906 v heslech Ottova slovníku naučného a poté v jeho místopisném slovníku z roku 1908, že Stráž je totožná s osadou Schönborn.^{20/} Podle § 4 zákona ze dne 14. dubna 1920 dostal tedy Schönborn jméno Stráž, na rozlišení od města pod Ralskem s přívlastkem „u České Lípy“.^{21/} Jméno Stráž tak začalo žít svůj nový život, který trvá již

15/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 92, PR 1581–1588, fol. 71v, 99r.

16/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 91, PR 1576–1581, fol. 71r.

17/ Šimák 1937, s. 87, č. 105, 106.

18/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa – Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek, III. díl, 1619, s. 114, 115.

19/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 2563, sign. D IV/a.1.-1/505, Memoriál českolipské městské rady k pražskému arcibiskupovi 1646.

20/ Sedláček 1905 [heslo Schönborn]; týž 1906 [heslo Stráž s odkazem na heslo Schönborn]; týž 1908, s. 837.

21/ Úřední list 1924, částka 5, příloha.

jedno století. Stejným zákonem a podle stejného klíče jako u Stráže, tedy podle názoru A. Sedláčka,^{22/} bylo dáno vesnici Aschendorf jihojihovýchodně od České Lípy české jméno Okřešice, protože historikové nevěděli, kde se Okřešice nalézaly.

Následující badatelé úřední pojmenování podle názoru A. Sedláčka respektovali.^{23/} Jediný, kdo vyslovil nesouhlas, byl historik F. J. Wunsch,^{24/} dobře obeznámený s archiváliemi Novozámeckého panství, který si povšiml, že v urbáři z roku 1619 je vedle názvu vsi Okřešice připsáno Schönborn.^{25/} Kromě určení správného původního jména vsi Schönborn z toho vyvodil, že Stráž tedy nemůže být s ní totožná a jedná se tedy o zaniklou ves někde v blízkosti. Po něm ještě podobnou úvahu zopakoval ve své nepublikované diplomní práci o místních jménech Oskar Mayer.^{26/}

Po sto letech od změny názvů těchto vesnic jsou již jména dávno zažitá a rozhodně se nenajde nikdo, kdo by je chtěl měnit. Protože však pro sledování historických vazeb a správný výklad regionálních dějin je důležité znát správná jména osad, byl celý problém již v roce 1980 komplexně osvětlen a od té doby bylo správné spojení jmen s lokalitami několikrát zopakováno.^{27/} Stále však zůstává otázka lokalizace zaniklé vsi Stráž.

Poloha zaniklé osady Stráž

Již František Palacký zařadil Stráž mezi osady ve starých listinách připomínané, „jichžto někdejší polohu na ten čas určití lze nebylo.“^{28/} Mezi zaniklé osady neurčitelné polohy ji potom řadili i další historikové.^{29/} Poté, co převládl po roce 1908 názor A. Sedláčka o totožnosti Stráže a Schönbornu, nepokusil se ji nikdo hledat na jiném místě. Jak už bylo řečeno, jediný F. J. Wunsch projevil v roce 1928 nesouhlas a vyslovil názor, že by Stráž mohla ležet na místě (dnes už bývalého) hostince Steinbrücke.

Steinbrücke je zapomenuté jméno několika domů a původně i hostince kolem mostu přes Robečský potok na silnici 2624 z Dubice do Kozlů, v blízkosti pozdější cihelny. Kamenný most se objevuje již v roce 1502 na Lipském panství ve spojení „*rzeky kus od Roweczkeho mlynu az k Kamennemu mostu*“ a jméno „*Steinbruken*“ pak na Müllerově mapě z roku 1720 i na mapě 1. vojenského mapování z let 1764–1768.^{30/} J. Schaller tak označuje v roce 1787 hostinec na panství Schönborn^{31/} a F. Hantschel tak ještě nazývá tři domy na levém břehu Robečského potoka před jeho ústím do Ploučnice.^{32/} Vzhledem ke zprávě z roku 1502 a poloze této lokality zcela mimo hranice Kravařského újezdu není Wunschova lokalizace pravděpodobná.

V posledních letech se též vyskytly pokusy hledat zaniklou Stráž východně od vrchu Kozel, v oblasti polí a luk pod silnicí z Kozlů do Bořetína. Zatím zde nebylo nalezeno nic, co by uvedenou lokalizaci mohlo potvrdit.

Již před 40 lety jsem vyslovil názor, že Stráž by mohla pravděpodobně ležet 4,5 km západně od České Lípy na břehu Ploučnice pod Mlýnským vrchem (321 m). Ostatně, i když A. Sedláček ve své Snůšce starých jmen napsal, že Stráž je české jméno vsi, která se jmenuje německy Schönborn, připojil k tomu zároveň i mínění „protože Stráž k r. 1226 se objevující dopadá do zdejší krajiny, dlužno hledati tuto stráž na hoře nad ní [Mühlberg 319], která je při cestě v údolí Ploučnickém.“^{33/} I když se na Mlýnském vrchu nenalézají žádné stopy po nějaké „stráži“, dole pod vrchem na louce za posledními domy bylo i za špatných sběrových podmínek posbíráno v roce 1983 menší množství keramických zlomků, část z toho i ze 13. století.

22/ Sedláček 1908, s. 662.

23/ Hantschel 1911, s. 902; Šimák 1938, s. 713, 723; Profous 1951, s. 259 (zde mylně uveden doklad z roku 1420, který vůbec nespadá do zdejší krajiny); Profous – Svoboda 1957, s. 190; Roubík 1959, s. 95.

24/ Wunsch 1928, s. 9.

25/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa – Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek, III. díl, 1619, s. 116.

26/ Mayer 1934, s. 18–28, 108–110.

27/ Panáček 1983, s. 560; Panáček 1985, s. 292; Panáček 1992a, s. 136–137; Panáček 1992b, s. 155.

28/ Palacký 1848, s. 601.

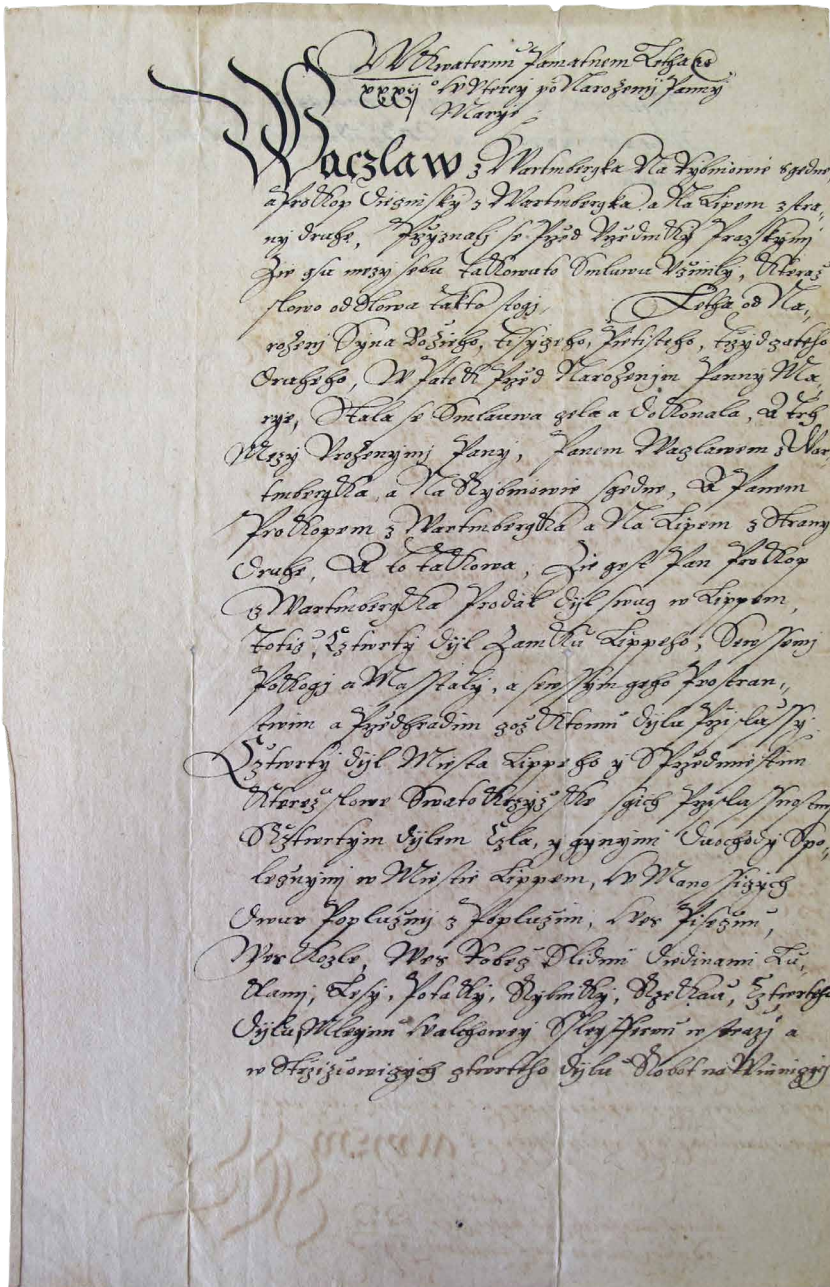
29/ Zoubek 1864, s. 3; Kolář 1874, s. 189.

30/ NA Praha, DZV, kvatern 6, fol. D 20 (nefol.); HÚ AV ČR Praha, MM, list č. 8; ÖS-KA Wien, 1st Military Survey, Section No. 28.

31/ Schaller 1787, s. 258.

32/ Hantschel 1911, s. 901.

33/ Sedláček 1920, s. 27.

Obr. 3. Smlouva trhová mezi Václavem a Prokopem z Vartenberka z roku 1532, výtah ze zemského kvaternu z 1. pol. 17. století (SOka Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 2552, sign. D I/a.1.-2/468; foto J. Panáček).

Proti poloze Stráže pod Mlýnským vrchem by se mohlo namítnout, že tato lokalita již nepatří k pozemkům náležejícím k některé ze vsí augustiniánského kláštera, tedy předtím k Lipskému panství. Nevíme, zda lze dnešní situaci vztáhnout na dobu před několika staletími, ač vodní tok obvykle tvoří přirozenou hranici. Je zde však otázka umístění bořetínského mlýna, jehož mlynář Melcher Tschakert byl současně bořetínským rychtářem, a k tomu se nyní objevil další velmi silný argument.

Jak už bylo mnohokrát uvedeno, bylo Lipské panství včetně hradu a města rozděleno v letech 1502–1623 na čtyři díly. Ty si Berkové z Dubé přeproдали nejprve mezi sebou, později je odprodávali sousedním Vartenberkům, takže po polovině 16. století patřily

Obr. 4. Oblast pod Mlýnským vrchem na mapě 1. vojenského mapování z let 1764–1768, detail (ÖS-KA, 1st Military Survey, Section No. 28).

Kromě tohoto zápisu v deskách zemských existuje v českolipském archivu výtah ze zemského kvaternu z 1. poloviny 17. století, který obsahuje trhovou smlouvu z roku 1532 mezi Václavem a Prokopem z Vartenberka (obr. 3).^{35/} Její obsah se však s textem obnoveného vkladu neshoduje. A zatímco deskový vklad obsahuje (pomineme-li lesy, rybníky a další součásti dílu) vsi Stračí (díl), Kozly, Robeč, Ledce, Písečná, Manušice a Okrouhlá, v původní trhově smlouvě jsou uvedeny pouze Manušice (dvůr), Písečná, Kozly a Robeč. Chybí zde tedy díl vsi Stračí (u Štětí), který však byl odprodán k Liběchovu.^{36/} Proč chybí Ledce, víme dnes už také, protože nedávno bylo zjištěno, že Ledce, které jsou připomínány již od 15. století, byly od Lipského a Novozámeckého panství odprodány v roce 1605.^{37/} Okrouhlá (něm. Schaiba) se nejprve připomíná v roce 1502 pouze jako „les Ssayba“^{38/} a tento pramen z roku 1532 je prvním dokladem existence vsi. Nedlouho předtím patrně vznikla.

Nás ovšem zajímá, co je v trhově smlouvě navíc. Kromě zmíněných vsí s lidmi, dědinami, lukami, lesy, potoky, rybníky a řekou čtvrtého dílu panství je zde uveden „Mleynn Walchowey Ssleyffernu w strazj“. Těžko říci, zda jde o dva objekty, tj. valchovní mlýn a brusírnu, nebo jeden mlýn s oběma funkcemi. Nelze ovšem pochybovat o tom, že mlýn je nutno hledat na Ploučnici pod Mlýnským vrchem. Argumentem k tomu může být sekce 28 josefského vojenského mapování z let 1764–1768 (obr. 4),^{39/} která v místech pod Mlýnským vrchem zobrazuje kromě tzv. Stružnického mlýna (dnes malá vodní elektrárna, Stružnice 122) asi 0,5 km jihovýchodně od něj další mlýn, poháněný nikoliv hlavním tokem Ploučnice, ale náhonem severně od něj! Druhý mlýn stojí přibližně v místech, kde je dnes půjčovna lodí U močálu (Stružnice 234).

Samozřejmě si nemůžeme být jisti, ale jeden z mlýnů by mohl být onou „brusírnou ve Stráži“ a druhý bořetínský mlýnem, o němž jsou zprávy z konce 16. století.

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

34/ NA Praha, DZV, kvatern 5, fol. B 27–28.

35/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 2552, sign. D I/a.1.-2/468, Smlouva trhová mezi Václavem a Prokopem z Vartenberka 1532. Na tuto listinu upozornili již Ernst 1864, s. 15 a Wolkan 1885, s. 1 (oba s nesprávným čtením některých jmen).

36/ Šimák 1937, s. 173.

37/ Nejedná se tedy o zaniklou ves, neboť Ledce dodnes existují. Viz Panáček 2023.

38/ NA Praha, DZV, kvatern 45, fol. G 10.

39/ ÖS-KA Wien, 1st Military Survey, Section No. 28.

Vartenberkům tři čtvrti města a panství a polovina hradu. Teprve Albrecht z Valdštejna v letech 1622–1623 všechny části majetku opět spojil.

V letech 1518–1532 byl majitelem čtvrtiny města a panství u Křížové brány Prokop z Vartenberka. Právě posledně jmenovaného roku 1532 prodal svůj díl Lipského panství svému bratranci Václavovi z Vartenberka na Rybnově a prodej byl zanesen do desk zemských. V téměř roce, kdy shořely desky zemské, tj. 1541, zemřel také Prokop z Vartenberka, takže pak v roce 1543 vložila tento prodej do desk jako obnovený vklad jeho vdova Anna ze Salhausenu.^{34/}

ARCHIVNÍ PRAMENY

Historický ústav Akademie věd České republiky (HÚ AV ČR) Praha

Müllerovo mapování (MM) 1720, list č. 8

Národní archiv (NA) Praha

Archivy českých klášterů (AČK) zrušených za Josefa II. (1115–1760)

Řád premonstrátek (ŘP) Doksany, listina č. 1943

Desky dvorské (DD) království Českého, kvatern 52

Desky zemské větší (DZV) království Českého, kvaterny 2, 5, 6, 42, 45

Stará manipulace (SM), Praha (1526–1838)

inv. č. 671, sign. C 215/W8, Uchazeči o statky Vartenberků

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv (ÖS-KA)

1st Military Survey, Section No. 28

Státní okresní archiv (SOKA) Česká Lípa

Archiv města (AM) Česká Lípa

inv. č. 6, Privilegium Adama a Zdislava Berky z Dubé z roku 1502

inv. č. 32, Listina Hynka Berky Hohnsteinského z roku 1389

inv. č. 91, Purkmistrovský rejstřík (PR) 1576–1581

inv. č. 92, Purkmistrovský rejstřík (PR) 1581–1588

inv. č. 2552, sign. D I/a.1.-2/468, Smlouva trhová mezi Václavem a Prokopem z Vartenberka 1532 (výťah ze zemského kvaternu z 1. pol. 17. století)

inv. č. 2563, sign. D IV/a.1.-1/505, Memoriál českolipské městské rady k pražskému arcibiskupovi 1646

Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice, pobočka Děčín

Velkostatek (Vs) Česká Lípa – Nový Zámek

k. 87, Urbář panství Nový Zámek, III. díl, 1619

EDICE PRAMENŮ

CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I (ed. G. Friedrich), Pragae 1904–1907; II (ed. G. Friedrich), Pragae 1912.

Ebelová, I. a kol. 2005: Pamětní kniha města České Lípy 1461–1722. Libri civitatis I, Ústí nad Labem.

LE: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., III (ed. C. Borový), Pragae 1879.

Šimák, J. V. 1937: Registra panství Lipského a Novozámeckého z r. 1579, Bezděz VIII, s. 8–16, 40–48, 76–90, 139–143, 173–175.

LITERATURA

Beck 1890: Hutberge und Wachberge, Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs (dále MNEC) 13, s. 368–369.

Bernau, F. 1886: Die Hut- und Wachtberge, MNEC 9, s. 297–299.

Ernst, W. 1864: Böhm. Leipa vor und unter Wallenstein I., In: Jahres-Bericht der Ober-Realschule in Böhmisches-Leipa für das Schuljahr 1864, s. 9–28.

Gajdošík, P. 2004: Českolipské purkmistrovské rejstříky 1576–1617, Sborník archivních prací 54, s. 459–565.

Hantschel, F. 1911: Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa, B.-Leipa.

Kalousek, J. 1874: Příspěvek ke Strážím, Památky. Listy pro archaeologii a historii IX, s. 962–964.

Kolář, M. 1874: Stráže uvnitř Čech, Památky. Listy pro archaeologii a historii IX, s. 187–196.

Mayer, O. 1934: Die Ortsnamen der Gerichtsbezirke B. Leipa und Haida, B. Leipa (rukopis v maj. autora).

Palacký, F. 1848: Popis království Českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a wesnic, někdejších hradův a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného, Praha.

Panáček, J. 1980: Okřešice, Bořetín a Stráž, Litoměřicko XVI, s. 117–122.

Panáček, J. 1983: Zaniklé osady na panství kláštera doksanského v okolí Kravař, Onomastický zpravodaj ČSAV XXIV, č. 4–5, s. 559–566.

Panáček, J. 1985: Zaniklé středověké osady na českolipském okrese, In: Z minulosti Děčína a Českolipska IV, s. 279–300.

Panáček, J. 1992a: Omyly v místním názvosloví na Českolipsku, Onomastický zpravodaj ČSAV XXXII–XXXIII, s. 134–150.

- Panáček, J. 1992b: Poznámky k dílu F. Roubíka „Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách“, Onomastický zpravodaj ČSAV XXXII–XXXIII, s. 151–158.
- Panáček, J. 2007: Kuník z Weitmile „plebanus in Lipa“ a jeho rod, *Bezděz* 16, s. 5–26.
- Panáček, J. 2023: Domnělá zaniklá ves Ledce na Českolipsku, *Acta onomastica* LXIV/1, s. 131–138.
- Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, Díl III, Praha.
- Profous, A. - Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV, Praha.
- Roubík, F. 1959: *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha.
- Sedláček, A. 1905: Schönborn (3), In: *Ottův slovník naučný* 23, Praha, s. 32
- Sedláček, A. 1906: Stráž (6), In: *Ottův slovník naučný* 24, Praha, s. 208.
- Sedláček, A. 1908: *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha.
- Sedláček, A. 1920: *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*, Praha.
- Schaller, J. 1787: *Topographie des Königreichs Böhmen V. Leutmeritzer Kreis*, Prag und Wien.
- Sovadina, M. 1995: Tři příspěvky k počátkům města Kravař, *Bezděz* 3, s. 7–24.
- Šimák, J. V. 1938: *Středověká kolonizace v zemích českých*, České dějiny 1-5, Praha.
- Úřední list 1924: Úřední list Okresní správy politické a okresního školního úřadu v České Lípě, Česká Lípa.
- Vaněk, V. 2004: Kravařský újezd doksanského kláštera a právo ochrany nad církevním zbožím, *Časopis Matice moravské* 123, s. 447–459.
- Wolkan, R. 1885: *Leipa zur Zeit der Reformation I (Separatabzug aus den Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 24)*, Prag.
- Wünsch, F. J. 1928: *Die Herrschaft Neuschloß-Leipa unter Wallenstein*, MNEC 51, s. 8–12.
- Zoubek, F. J. 1864: *Lipé (Česká Lípa)*, Památky archeologické a místopisné, roč. XI., díl VI., sešit 1, s. 1–11; sešit 2, s. 41–52.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Přemysl Otakar I. bestätigt im Jahr 1226 dem Kloster Doksany seine Liegenschaften, stiftet ihm weitere und erteilt ihm verschiedene Freiheiten (NA Praha, AČK, ŘP Doksany, Urkunde Nummer 1943).
- Abb. 2. Detail des Eintrags (mittlere Zeile) auf der Urkunde aus dem Jahr 1226 (NA Praha, AČK, ŘP Doksany, Urkunde Nummer 1943).
- Abb. 3. Marktvertrag zwischen Václav und Prokop von Wartenberg aus dem Jahr 1532, Auszug aus dem Landesquatern aus der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts (SOkA Česká Lípa, AM Česká Lípa, Inventar-Nr. 2552, Sign. D I/a.1.-2/468; Foto Autor).
- Abb. 4. Das Gebiet unter dem Hügel Mlýnský vrch auf der Karte der 1. militärischen Kartierung aus den Jahren 1764–1768, Detail (ÖS-KA, 1st Military Survey, Section No. 28).

Übersetzt von Petra Sochová

NEZNÁMÁ SKLÁŘSKÁ HUŤ NA KATASTRU OBCE HORNÍ PRYSK V LUŽICKÝCH HORÁCH

Michal Gelnar

Česká sklářská společnost Praha; gelnarmichal@seznam.cz

1/ V rámci přípravy oslav 575. výročí sklárny v Horní Chřibské, závodu 3 státního podniku Crystalex Nový Bor, v roce 1989 byly shromážděny podklady k připravovanému – do-mnělému – výročí této chřibské sklárny. Její historie až do současnosti byla prezentována pomocí textové a obrazové dokumentace na panelech instalovaných v prostoru nádvoří areálu sklárny. K počátku této hornochřibské sklárny viz skvělou práci archiváře děčínské-ho archivu Otto Chmelíka z roku 2001.

2/ Na této kreslené mapě je západně od popisovaného „sklářského“ toponyma jiné pomístní jméno Die Teufels Löcher. Shodné pojmenování je taktéž na mapě II. vojenského mapování (zde v jednoslovné podobě Teufelslöcher). Na turistické mapě CHKO Lužické hory 1:25 000, vydané v roce 2012 firmou Geodézie On Line s. s. r. o. v České Lípě, je uvedeno toponymum Čertovy díry. Přijmeme-li činnost sklářské hutě východně od Horního Prysku, můžeme se hypoteticky domnívat, že i toto toponymum mohlo vzniknout ve vztahu ke sklářství, a to od stoupajícího se dýmu při pálení mlířů či pálení dřeva na popel pro výrobu potaše loužením dřevěného popela.

3/ První prospekce 11. března 1996, další 28. dubna a 12. května, během podzimu ještě několikrát. Následující prospekce 16. května 1999 (nálezy keramiky). Využití prospekce při těžbě dřeva 17. března bylo negativní. 1. dubna 2022 rekognoscaci provedl syn Jan, následně 9. dubna jsme provedli společnou prospekci s nálezem drobné skelné taveniny ve vodoteči a při spojnicích nepoužívaných lesních cest s nálezy šamotových artefaktů. Další prospekce uskutečněná 26. dubna a 8. července 2022 s pokusem lokalizovat stanoviště této neznámé sklářské hutě byly negativní.

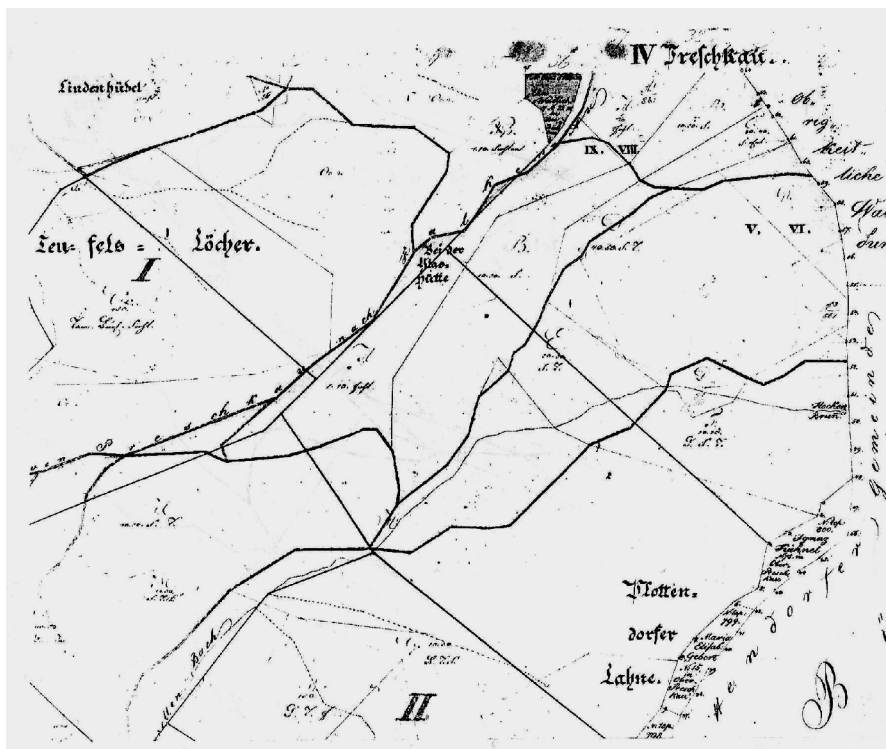
Ještě po letech se lze dočkat překvapení, týkajícího se dějin prvovýroby skla v léta zkoumané oblasti Lužických hor a Děčínské vrchoviny. Ve Státním oblastním archivu v Děčíně byla v lednu 1989 při prohlížení sbírky souborů map ze severních Čech, resp. z prostoru Lužických hor, objevená kreslená mapa části polesí Horního Prysku, na které je při lesní komunikaci uvedeno zajímavé toponymum.^{1/} Tím je *Bei der Glashütte*. Mapa hornopryského polesí je nedatovaná, jen dle charakteru použitého písma lze její zhotovení určit někam do rozmezí od poslední čtvrtiny 19. do první čtvrtiny 20. století (obr. 1).

Toponymum je zaznamenáno ve vzdálenosti cca 860 m vzdušnou čarou od pravouhého odbočení páteřní obecní komunikace z Horního Prysku do Polevska. Zde z ní severovýchodně pokračuje lesní cesta, stoupající posléze vzhůru velkou serpentinou se vstupem na podlouhlý hřbet s rozdělením lesních cest s dnešním turistickým rozcestníkem Čertovka.^{2/} Východně od ní je na mapě polesí uvedeno ono toponymum, upomínající zde – snad na verbálně tradovanou – sklářskou huť. Zajímavé je již z toho důvodu, že nejsou k této předpokládané – snad raně novověké – sklářské huti žádné písemné prameny, také je neuvádí žádný z mnohých předválečných regionálních badatelů. Nezná ji ani vrchní učitel Franz Meixner (1914), autor vlastivědy Prysku, ač v ní uvádí řadu jiných historických informací, včetně mnoha toponym. Také starší kamenickošenovský autor Josef Horner (1877) zde huť neuvádí.

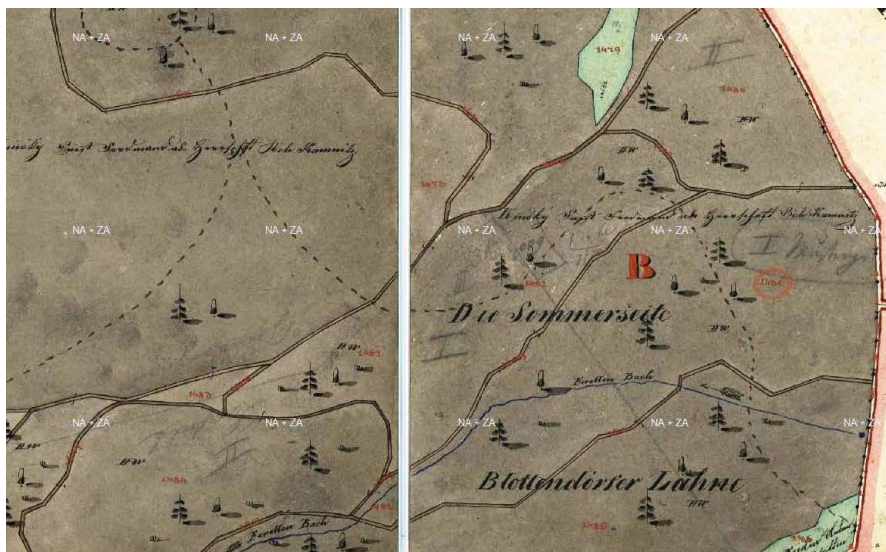
Je tedy možné, že v minulosti byly při lesních pracích, přesněji těžbě dřeva s klucením pařezů, nalézány hmotné prameny po kdysi – snad jen krátce – zde fungující, písemnými prameny nedoložené, sklářské huti. S velkou pravděpodobností tyto jejich pozůstatky zavdaly podnět k zaznamenání tohoto názvu do kreslené mapy IV. části pryského polesí.

Do těchto míst byla po polovině devadesátých let 20. století příležitostně soustředěna autorova pozornost s pokusem nalézt hmotné prameny, které by potvrdily oprávněnost tohoto zaznamenání do lesnické mapy Prysku. Terénní rekognoscace zde byly v devadesátých letech prováděny několikrát. Bezvýsledně. Jen pod prameništi tamních drobných vodotečí, tvořících přítoky Pryského potoka (dříve *Forellen Bach*), byly nalézány velmi drobné zlomky užitkové keramiky přesněji datováním neurčených. V polovině května 1999 bylo nalezeno pod pramenem v cca čtyřicetimetrovém korytě na úpatí Stříbrného vrchu osm zlomků užitkové keramiky, z jižní vodoteče levobřežního přítoku Pryského potoka pak jeden zlomek.^{3/} Příbuzné zlomky keramiky byly nalezeny při předešlých prospekcích. Poslední rekognoscace byly provedeny při a po těžbě kůrovcem napadených stromů v březnu, dubnu a v červenci 2022 (obr. 3, 4).

V dubnu roku 2022 se podařilo po mnoha letech prospekce nalézt několik hmotných pramenů po činnosti sklářské hutě. Prvním nálezem je drobná amorfní skelná taveni-

Obr. 1. Detail kreslené mapy polesí Horní Prysk, nedatováno. Státní oblasní archiv Litoměřice, pob. Děčín, bez inv. č. (foto archiv autora).

Obr. 2. Mapa stabilního katastru Horního Prysku, indikační skica, 1843 (Mapový podklad: Archiválie Ústředního zeměměřičství a katastru, www.cuzk.cz).

na s opálovými a pastelově azurovými šmouhami. Její rozměr je cca 52 × 36 × 30 mm (obr. 5). Nalezena byla ve vzdálenosti kolem 200 m od počátku lesní cesty v Pryském potoce, kam byla jistě při zvýšené a prudké vodě v minulosti splavena z výše položeného, dosud neurčeného stanoviště předpokládané sklářské hutě. Druhým místem nálezů je prostor v místech jihovýchodně od serpentýny, od které se východním směrem odpojuje dnes již nepoužívaná zvolna zarůstající, místy úvozová, lesní cesta. Na jejím počátku byly nalezeny tři zlomky tavicích pánví a masivní zlomek šamotové desky „vrat“ k uzavírání brány tavicí pece o rozměrech cca 180 × 180 a tloušťce 50 mm (obr. 6). Absence užitkové keramiky nám zatím nedovoluje přesnější datování provozu tamní sklářské hutě.

Obr. 3. Pohled na odtěžený les ve východní části katastru pod Stříbrným vrchem (foto J. Gelnar 1. dubna 2022).

Obr. 4. Pohled na severovýchodní část katastru s čedičovou stěnou. Nad ní běží lesní komunikace s toponymem Čertovka (foto M. Gelnar 26. dubna 2022).

K dějinám prostoru víme dosud následující. Prusk je prvně písemně zmíněn k roku 1382 v Městské knize České Kamenice.^{4/} Byla-li tam sklářská huť, tak v roce 1515 již nestála, neboť při prodeji kamenického panství Mikulášem Trčkou z Lípy Salhausenům nebyla uvedena.^{5/} Je také možné, že huť vznikla později, tzn. někdy po tomto datu. Kostel v Horním Prysku byl během třicetileté války vojsky vypálen, v něm shořely veškeré matriky tam uložené. Až berní rula pro obec Dolní Prusk uvádí: (dva) „... sklenáři, Jan Kuchař a Matěj Weydlich.“^{6/} Vzhledem k tomu, že se běžně v dobových pramenech nerozlišovala profese sklář a sklenář, lze se oprávněně domnívat, že se zde, tak jako v mnoha jiných popisovaných sklářských oblastech skutečně mohlo jed-

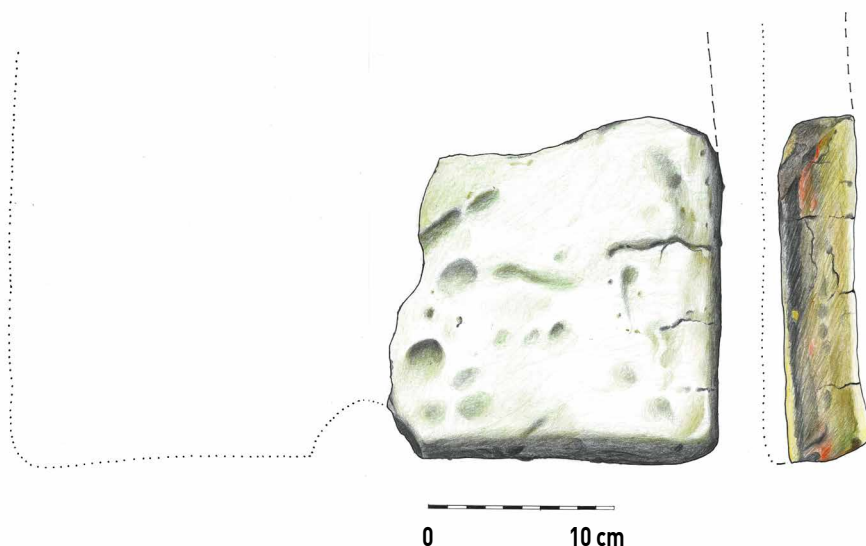
4/ Vojtišková [ed.] 1978, s. 60.

5/ Vaněk 2004, s. 4.

6/ Volf 1968, s. 204.

nat o skláře – foukače skla. Pak je ale na místě otázka. Byla v okolí Horního Prysku v době sepisování berní ruly sklářská huť či nikoliv? Dokud nebude nalezeno její zaniklé stanoviště, nelze spolehlivě tuto otázku zodpovědět, byť první nálezy (viz výše) pro to hovoří.

Jak uvádějí písemné prameny, bylo kolem Horního Prysku v minulosti několik hutí. Jedna sklářská huť uvedená berní rulou je doložená na katastru nedalekých Arnultovic (dnes Nový Bor II.) a datovaná až k roku 1680.^{7/} Ale starší huť je tamtéž uváděná již koncem 15. století, tj. v období pozdního středověku.^{8/} Měla ležet východně od Polevska v místech zvaných *Groß Seifert*, též *Seyfert* i *Schindelwald*.^{9/} Mezi arnultovickými chalupníky jsou uvedeni „sklenáři“ Šimon Ringe a Jiří Thomas a sedlák Jiří Ulrych.^{10/} Také v Polevsku mezi chalupníky uvádí berní rula dva „sklenáře“ Bolze a Klagera.^{11/} Snad – pokud byli skláři foukači skla, mohli pracovat v arnultovické huti, o které se často psávalo jako o huti polevské.

K tomuto mikroregionu v oblasti Falknov – Arnultovice – Polevsko – Horní Prusk ještě jedna drobná poznámka. Na mapě I. vojenského (josefského) mapování, mapovém listu č. 18, je jižně od hranic katastrů Kytlice a Polevska zaznamenáno, opět se vztahem k výrobě skla, další zajímavé toponymum, kterým je toponymum *Hütten B*.^{12/} Při porovnání se současným mapováním je zřejmé, že tímto *Hüttenbergem* je s největší pravděpodobností míněn dnešní vrch Medvědí hůrka (663 m n. m.), ke kterému by měla nejbližše právě huť na katastru Horního Prysku.

Obr. 5. Amorfni skelná tavenina, k. ú. Horní Prusk (foto M. Gelnar 2022).

Obr. 6. Torzo šamotové plotny „vrat“ k uzavírání brány tavicí pece (kresba a rekonstrukce M. Gelnar 2022).

7/ Volf 1968, s. 205.

8/ Do tohoto prostoru je uváděná huť také ke konci 15. století (Jindra 1991, s. 22, 128, 130).

9/ Jindra 1991, s. 22. Krušnohorská obec Horní Blatná, německy *Blatten* i *Platten* nemohla mít vliv na pojmenování Polevska, německy *Blottendorf*, o kterém je první písemná zmínka v *Městské knize českolipské* mezi lety 1471 až 1481, neboť Horní Blatná byla založena až v roce 1534. Ke sklářským hutím na katastru Arnultovic viz stručně shrnutí Gelnar 1997, s. 51–52 a v pozn. 38.

10/ Volf 1968, s. 203.

11/ Jako předešlé.

12/ Zde se s velkou pravděpodobností bude jednat o vrch v minulosti pozemkovou vrchností propůjčený či věnovaný k těžbě dřeva pro provoz sklářské hutě. Jen je škoda, že v minulosti docházelo k přejmenovávání starých toponym bez ohledu na jejich původní význam a historii mikroregionu, místo, aby se ta se vztahem ke kontinuitě jejich původu jen překládala.

LITERATURA

- Gelnar, M.: *Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku. Část 1. Okres Česká Lípa*. Bezděz 6, 1997, s. 41–60.
- Gelnarová, Z. – Gelnar, M.: *Toponyma, hydronyma a oronyma v Lužických horách a jejich okolí ve vztahu k dějinám sklářství*. Acta onomastica, roč. LII, 2011, s. 55–82.
- Horner, J.: *Nachrichten über Steinschönau von 1876 bis hinauf ins 14. Jahrhundert. Drittes Heft*. Steinschönau 1877.
- Chmelík, O.: *Friedrichovská sklárna v Horní Chřibské ve světle vartenberských privilegií z let 1504, 1560 a 1612*. Porta Bohemica 1, 2001. Litoměřice, s. 83–101.
- Jindra, V.: *Dějiny Nového Boru a jeho obcí*. Příloha Novoborského měsíčníku. Nový Bor 1991 a n.
- Meixner, F.: *Ortskunde von Preschkau im Bezirke Böhmisch-Kamnitz*. Preschkau 1914.
- Vaněk, V. 2004: *Středověké kořeny kostelů v Kerharticích a v Horním Prysku*. Děčínské vlastivědné zprávy 1, roč. XIV, s. 3–8.
- Vojtíšková, M. (ed.): *Osídlení českolipského okresu ve světle archivních dokladů*. Okresní archiv – Okresní vlastivědné muzeum v České Lípě. 1978.
- Volf, M.: *Hospodářský a sociální obraz Litoměřického kraje podle berní ruly*. Sborník archivních prací 1. Roč. XVIII, s. 142 ad. Praha 1968.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Detail der gezeichneten Karte des Forstreviers Horní Prysk, undatiert. Staatliche Gebietsarchiv Litoměřice, Filiale Děčín, Foto Urheberarchiv.
- Abb. 2. Karte des stabilen Katasters Horní Prysk, Skizze 1843, Detail. (Kartenunterlage: Archivalie des Zentralen Vermessungs- und Katasterarchivs, www.cuzk.cz).
- Abb. 3. Blick auf den abgeforsteten Wald im östlichen Teil des Katasters unter dem Silberberg. Foto Jan Gelnar 1. April 2022.
- Abb. 4. Blick auf den nordöstlichen Teil des Katasters mit der Basaltwand. Darüber verläuft die Forststraße, genannt Teufelsweg (Čertovka). Foto M. Gelnar 26. April 2022.
- Abb. 5. Amorphe Glasschmelze, Katastergelände Horní Prysk. Foto M. Gelnar 2022.
- Abb. 6. Torso der Schamottplatte zum Verschließen des Tors vom Schmelzofen. Zeichnung und Rekonstruktion M. Gelnar 2022.

Übersetzt von Petra Sochová

SOUPIS MAJETKU AUGUSTINIÁNSKÉHO KLÁŠTERA V ČESKÉ LÍPĚ Z 1. POLOVINY 18. STOLETÍ

Jaroslav Panáček

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; panacek@muzeumcl.cz

Lipské panství založené pány z Lipé a rozvíjené generacemi rodu Berků z Dubé bylo v roce 1502 rozděleno mezi členy rodu na čtyři díly, příslušející ke čtvrtinám města nazvaným podle městských bran.^{1/} V letech 1532–1553 přešly majetkovými transakcemi tři čtvrtiny bývalého berkovského panství na Václava z Vartenberka na Rybnově. Ten již předtím (ok. r. 1505) zdědil po bratrovi Jestřebské zboží a před rokem 1532 koupil od Kaplířů ze Sulevic panství Chudý Hrádek. Spojení všech těchto majetků a zbudování Nového Zámku v Zahradkách právě v době okolo roku 1553 daly vzniknout velkému Lipskému a Novozámeckému panství s městským centrem v České Lípě. Po roce 1553 pouze čtvrtina města a panství u Mariánské brány zůstala Berkům z Dubé (poté jejich spřízněnému rodu Salhausenu), sedícím na nedalekém Sloupu. Od roku 1591 se vrátil zcela do jejich vlastnictví také zámek v České Lípě.^{2/}

Poslední předbělohorskí majitelé obou částí panství Jan Jiří z Vartenberka a Volf ze Salhausenu byli za účast v povstání na straně odbojných stavů odsouzeni 3. listopadu 1622 k propadnutí veškerého svého dědictví.^{3/} Oba zkonfiskované majetky vzápětí koupil Albrecht z Valdštejna. Nejprve 19. prosince 1622 celý zámek Lipý, čtvrt města a ves Aschendorf (tj. dnešní Okřešice) po Volfu ze Salhausenu za 10 500 zlatých rýnských,^{4/} pak 7. ledna 1623 tři čtvrtiny města Lipého a Novozámecké panství po Janu Jiřím z Vartenberka za 175 000 zlatých rýnských.^{5/} Panství, město a zámek se tak v jeho rukou opět spojily v jeden celek - Lipské a Novozámecké panství. Spolu s Novobřežským panstvím tvořilo nejzápadnější výspu Frýdlantského knížectví, od roku 1627 povýšeného na vévodství.

Již před polovinou 16. století začalo pronikat do města i na panství protestantství, které postupně převládlo a po roce 1608 zde již luteráni převzali do správy všechny kostely. Převážná většina obou vrchnostenských rodin - Vartenberků a Berků - podporovala Lutherovo učení, takže luteráni získali na panství převahu.^{6/} Éra reformace skončila bitvou na Bílé hoře 8. listopadu 1620 a změny pak nastaly od roku 1623 s novou - a jedinou - vrchností.^{7/}

Albrecht z Valdštejna přišel sice na svět v českobratrské rodině, ale v dospělém věku přestoupil od protestantismu ke katolíkům. Jako majitel svého nově nabytého knížectví postupoval již zcela pragmaticky a v duchu starého hesla „Cuius regio – illius religio“ (Koho země, toho víra) mu jednotné náboženství v jeho „státu ve státě“ mělo napomoci realizovat představy o duchovním a hospodářském životě poddaných. Jak sám nechal napsat v zakládací listině českolipského kláštera: „... za *nejpřednější a nejdůležitější pokládáme, aby v našem vévodství rozkvétalo katolické apoštolské a římské náboženství, dobré mravy zavádějící*“.^{8/} Prostředkem k tomu mu mělo být zřizování klášterů, hlavně řádů provozujících duchovní a vzdělávací činnost – jezuitů a augustiniánů.

1/ Panáček 2004, s. 33–35.

2/ Panáček 2004, s. 27–38.

3/ Bílek 1882–1883, s. 563–564, 844–847.

4/ NA Praha, DZV, kvatern 141, fol. B 11v–12r; kvatern 194, fol. C 18r–20r.

5/ NA Praha, DZV, kvatern 141, fol. B 5v–6r; kvatern 194, fol. C 1v–4r.

6/ Panáček 2018, s. 134–135.

7/ Ďurčanský 2018, s. 136–137.

8/ Panáček 2010, s. 28.

Založení a nadání českolipského kláštera

Zásadní podporou při šíření katolické víry měl být na Frýdlantském knížectví (od roku 1627 vévodství) školský systém. Pro zamýšlenou univerzitu v jezuitské koleji v hlavním městě knížectví Jičíně měly další zakládané kláštery - mezi nimi i v České Lípě - připravovat dorost. Záměr založit klášter v České Lípě pojal Valdštejn nepochybně brzy po nabytí obou částí města a panství, neboť již o Letnicích 1624 se objevili v České Lípě první augustiniánští mniši.^{9/} Jak dosvědčuje několik dochovaných verzí zakládací listiny,^{10/} s konkrétními plány na zřízení kláštera obutých augustiniánů se začalo také již v tomto roce. Téhož roku začala i příprava materiálu na stavbu^{11/} a po připravení staveniště byl v dubnu 1626 položen základní kámen.^{12/} Oficiální zakládací listinu podepsal Albrecht z Valdštejna, tehdy již vévoda, 12. března 1627 ve Valdštejnském paláci na Malé Straně v Praze.^{13/}

Pozemky na stavbu kláštera

Kromě obvyklých formálních vět o účelu založení kláštera bylo hlavní součástí zakládací listiny určení místa staveniště a ekonomického zázemí budoucího kláštera. Pro založení kláštera byl vybrán pozemek na Zádušním předměstí, které bylo již od středověku vyvoleno - jak napovídá název - pro účely obvěnění církevních institucí (záduší). Zakladatel určil na stavbu klášterního konventu poměrně velký pozemek o rozloze více než 1,5 hektaru, výhodně položený na jižním svahu od Zádušní ulice až k tehdejšímu Mlýnskému náhonu Ploučnice (obr. 1). Dnes je téměř jedna jižní třetina celého pozemku, ohraničeného na západní a východní straně zdí z pískovcových štuků, zastavěna objektem kulturního domu Crystal. Podle zprávy generálního vikáře české a rakouské augustiniánské provincie P. Nicolause Crusenia Valdštejnovi určil lokaci pro výstavbu kláštera tehdejší novozámecký hejtman a českolipský rodák Baltasar Kühnel^{14/} vztyčením kříže na místě, kde se nacházelo několik starších objektů, z nichž jeden disponoval domácí kaplí.^{15/} Zakládací listina hovoří o místě nazývaném Klein Schlüssel neboli Malý zámeček.^{16/} Prameny ke stavbě kláštera skutečně zmiňují nějakou stavbu, kterou ještě před zbudováním kláštera první mniši využívali a která byla postupně odbourávána a budovou konventu pohlcována.^{17/} Umístění tzv. Malého zámečku je předpokládáno na severní straně konventního areálu,^{18/} přičemž dnešní náměstí před klášterem (pův. Neumarkt, dnes Náměstí Osvobození) - jak dokládá ještě mapa stabilního katastru z roku 1843 - zde tehdy neexistovalo. O existenci starší stavby na místě severního traktu konventu svědčí jeho sklep, pocházející zjevně z původní zástavby tohoto místa.^{19/} Nedostatek spolehlivých datačních prvků neumožňuje spojení starší stavby s přesnějším datem, tedy ani to, zda pocházela z doby vlastnictví města Berky z Dubé nebo až z doby po roce 1553, kdy čtvrtinu města s předměstím u Zádušní brány koupila Kateřina z Hungerkoštu, vdova po Václavovi z Vartenberka na Rybnově a Vítkovci.^{20/} Pravděpodobnější bude první varianta, neboť v druhém případě již probíhala stavba Nového Zámku v Zahrádkách, takže Vartenberkové patrně neměli snahu budovat v (České) Lípě další sídlo. Pak ovšem je období, kdy mohl vzniknout tzv. Malý zámeček, velmi široké.

Vedle pozemku pro stavbu vlastního kláštera daroval Valdštejn augustiniánům místo v téže ulici pro založení statku neboli dvorce, jakési hospodářské jednotky kláštera. Zakládací listina místo označuje jako Rendelův dvůr (*Rendels forberg*), kde kdysi páni z Lípě (*domini de Leip*) svůj dvorec drželi. Dá se s jistotou říci, že zakladatel označením „*domini de Leip*“ nemyslel rod pánů z Lípě, ale je ho možno přeložit spíše jako páni (či majitelé) Lípy. Již v roce 1408 byl jistý plat pro nadání oltáře Všem svatých ve farním kostele vázán na domě a zahradě Hartmanna „*in platea dotis*“ (ve Věnné ulici) a v roce

9/ Panáček 2010, s. 10.

10/ Klipcová - Krček - Panáček - Uličný 2017, s. 791.

11/ Klipcová - Krček - Panáček - Uličný 2017, s. 792.

12/ Panáček 2010, s. 11.

13/ SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 1, Zakládací listina 1627.

14/ Panáček 2017.

15/ Klipcová - Krček - Panáček - Uličný 2017, s. 791.

16/ Panáček 1996, s. 214. Mylné bylo spojení Malého zámečku s „domem dobře vystavěným“, zmíněným v tzv. taxe panství Novozámeckého z roku 1622 (Panáček 2010, s. 19, pozn. 1 dle Šimák 1931, s. 3). Uvedeným domem je nepochybně míněn letohrádek Červený dům.

17/ Postup stavby viz Klipcová - Krček - Panáček - Uličný 2017, s. 804.

18/ Pešta a kol. 2015, s. 193.

19/ Pešta a kol. 2015, s. 191.

20/ Panáček 2004, s. 37.

Obr. 1. Augustiniánský klášter v České Lípě na císařském otisku stabilního katastru města z roku 1843 [Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřičtí a katastru, www.cuzk.cz].

1409 se mluví o platech plynoucích farnímu kostelu „super allodio seu curia Petri Brenneri in platea dotis“, tj. z alodu (svobodného statku) neboli dvora Petra Brennera ve Věnné ulici.^{21/} V roce 1502 se pak na dílu u Zádušní brány, který při dělení dostal Václav Berka z Dubé, uvádí na předměstí „plat ... s tiech zahrad ... kdež niekdy fforbergk byl“.^{22/} Nelze říci, zda darovaný Rendelův dvůr je totožný s některým z uvedených statků v Zádušní ulici, ale víme, kde ležel, neboť náležel klášteru až do doby před 2. světovou válkou. Tak zvaný Rendelův dvůr se rozkládal na severní straně západního konce Zádušní ulice (dnes Paní Zdislavy), v místech budovy a dvora bývalého okresního úřadu čp. 418, postaveného v 70. letech 19. století (dnes tzv. Office Center neboli Kancelářský dům).^{23/} Ještě v adresáři České Lípy z roku 1935 je jako majitel domu uvedena Vyučovací nadace Albrechta Eusebia hraběte Valdštejna, vévody Frýdlantského (Albrecht Eusebius Graf Waldstein Herzog von Friedland'sche Unterrichtstiftung“), již byl objekt přičten v roce 1880 po rozdělení Valdštejnovy nadace na část církevní a školní.^{24/}

21/ RL č. 171, 181, 183, 184.

22/ NA Praha, DZV, kvatern 250, fol. J 7v.

23/ V publikaci o založení augustiniánského kláštera [Panáček 2010, s. 13] byl dvůr mylně lokalizován na místo čp. 419 (dnes Úřad práce).

24/ Schober 1927, s. 23.

25/ Bilek 1882–1883, s. 775.

Klášterní panství

Zakladatel kláštera si byl vědom, že pro životaschopnost konventu je pro mnichy nutné jakési ekonomické zázemí, tedy to, co se někdy nazývá klášterní panství. Aby darované vesnice s osedlými tvořily geograficky jakýsi uzavřený celek, využil fundátor vsí, jejichž výnos byl v majetku města (Tiefendorf, Klein Eicha) a doplnil je vesnicí z majetku Novozámeckého panství (Schönborn) (obr. 2). Darované klášterní panství mělo mít hodnotu 8000 zlatých.^{25/}

Obr. 2. Schematický plán panství Schönborn (Stráž u České Lípy) augustiniánského kláštera podle mapy stabilního katastru z roku 1843, tj. katastrální území Schönborn (kresba autor).

Město Lipá zakoupilo v roce 1389 od Hynka Berky Hohnsteinského věčný roční plat 8 kop a 27 ½ grošů pražských ve vsích Bořetín a Stráž (*in villa Tyfendorff et in villa Straze*) pro nadaci k nově založenému kostelu Panny Marie.^{26/} Následující majitelé města tuto skutečnost respektovali, jak o tom svědčí například privilegium Adama a Zdislava Berky z Dubé z roku 1502, kterým potvrdili oba bratři měšťanům svého dílu všechna práva a privilegia včetně těchto platů (*uber das dorf Tifendorf und Straze*).^{27/} I další zápisy vypočítávající vesnice na Novozámeckém panství z roku 1532 (resp. 1543) a 1570 potvrzují „*w Borzetinie a w Straži toliko panstwij bez platuow*“.^{28/} V urbáři Lipského a Novozámeckého panství z roku 1579 a 1619 se o Bořetíně píše „*Tato ves též sluší k městu Lypému, ale pán tyto lidi v své obraně má*“ a o Stráži je uvedeno „*V Strážij jeden člověk. Tento člověk sluší k městu Lippému, ale pán má jej v své obraně*“.^{29/} Vzhledem k tomu, že platy z Bořetína směřovaly k lipským měšťanům, neuvádí urbář v Bořetíně ani počet, ani jména osedlých. Počet zdejších osedlých nalezneme až v berní rule z roku 1654: 4 + 1 sedlák, 2 chalupníci a 1 + 1 zahradník.^{30/}

Platy z Bořetína a ze Stráže se objevují v českolipských purkmistrovských rejstřících, dochovaných od roku 1576, jako příjem v roční výši 7 kop a 8 grošů. Nejsou však uvedeny jmenovitě, ale prostřednictvím předávajícího rychtáře. Z Bořetína město dostávalo také pravidelný plat 12 grošů ze mlýna, jehož mlynář je jmenovitě uveden jako Melcher Tschakart, a ze Stráže také pocházel ve finančním období 1578–1579 ojedinělý příjem 7 grošů ze šenku Jacoba Reinelta. Těžko říci, kde mohl ležet bořetínský mlýn, snad by se mohlo uvažovat o mlýnu na Ploučnici pod Mlýnským vrchem, neboť nikde v Bořetíně není žádný vodní tok, který by opravňoval existenci mlýna. Jak zjistil P. Gajdošík, příjem z Bořetína a ze Stráže byl pouze nepatrným zlomkem městských finančních zdrojů, neboť tvořil v celkovém průměru asi 1% celkových příjmů.^{31/} Je tedy zřejmé, že jejich odejmutí městu a darování klášteru Valdštejnem nebylo pro město nijak zatěžujícím aktem.

Zatímco ves Bořetín (něm. Tiefendorf) dnes známe, leží západojihozápadně od České Lípy na úpatí vrchu Kozel, je Stráž vesnicí zaniklou patrně po polovině 16. století. Ležela pravděpodobně západně od České Lípy na břehu Ploučnice pod Mlýnským vrchem

26/ RL č. 66.

27/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 6, Privilegium z roku 1502.

28/ NA Praha, DZV, kvatern 2, fol. F 17v; DZV, kvatern 42, fol. J 12; DD, kvatern 52, pag. 161.

29/ Šimák 1937, s. 87.

30/ BR 2/I, s. 360, č. 98.

31/ Gajdošík 2004, s. 500–501.

(321 m) v okolí bývalého stružnického mlýna čp. 122 (dnes malá vodní elektrárna).^{32/} Protože ve Valdštejnově době byla ves Stráž již zaniklá a tudíž z ní neplynuly žádné platy, věnoval augustiniánům jako náhradu poddané ve vedle ležící vsi Schönborn.

Ves Schönborn se původně jmenovala Okřešice.^{33/} Antonín Profous ve svém díle o místních jménech^{34/} sice uvádí jako nejstarší doklad pro Okřešice zápis z roku 1420, to je však omyl, zápis se netýká našich Okřešic.^{35/} Poprvé se naše Okřešice objevují jako „Wokrzessicze“ v roce 1455 na Lipském panství.^{36/} V dalších zápisech vypočítávajících vesnice na Novozámeckém panství z roku 1532 (resp. 1543) a 1570 se uvádí „Wokrzessicze wes czela a dry k. s p.“ (tzn. dvory kmetcí s platem).^{37/} Na rozdíl od Bořetína, který již od 15. století nesl kromě českého i jméno německé (Tiefendorf), měly Okřešice až do 2. poloviny 16. století pouze toto české jméno. Teprve od té doby se pro Okřešice začalo používat německé jméno Schönborn, které v pobělohorské době převládlo a české jméno bylo úplně zapomenuto. V zakladací listině kláštera bylo použito zkomolené jméno Schönburg. Podle urbáře Lipského a Novozámeckého panství z roku 1579 a 1619 zde žilo celkem 15 osedlých,^{38/} berní rula statku „Šenporn“ v roce 1654 zde eviduje 5 sedláků, 5 + 3 chalupníky a 1 + 1 zahradníka, přičemž jedna zahradnická usedlost se ještě obnovovala.^{39/} Po vzniku Československé republiky (úředně od roku 1920) došlo ke změně nomenklatury z německé na českou. Protože tehdy nebylo známo, kde ležely zaniklé vsi Stráž a Okřešice, byla jejich jména použita jako náhrada německých jmen. Dnes již víme, že mylně bylo nahrazeno jméno sousední vsi Schönborn českým Stráž u České Lípy (pro odlišení od Stráže pod Ralskem) a jméno Okřešice dostala naprosto mylně ves Aschendorf, ležící 3,5 km jiv. od České Lípy, která nesla nejméně od poloviny 15. století toto německé jméno.

Třetí výše zmíněnou vsí, kterou zakladatel daroval augustiniánům k vytvoření klášterního panství byla Klein Eicha, od nejstarší zmínky s českým jménem Dubice. Již v roce 1391 při nadání oltáře sv. Václava a Ludmily v české kapli farního kostela zde dostal zvoník plat 18 grošů (*in villa Dubycz*).^{40/} Odtud a z dalšího zisku lipského špitálu pramení stav, který popisuje urbář Lipského a Novozámeckého panství z roku 1579 a 1619, který konstatuje, že „v této vsi pán má tři člověky dědičné a dva sluší k městu Lypému“ (ti tři jsou v urbáři jmenováni).^{41/} Od lipského špitálu pak zakladatel odkoupil statek v Dubici za 30 míšeňských tolarů, aby mohl celou ves věnovat klášteru. Berní rula statku „Šenporn“ v roce 1654 zde pak v Dubici (*Malé Duby*) eviduje 1 sedláka, 2 chalupníky a 2 + 2 obnovující se usedlosti zahradníků.^{42/}

Podrobné stanovení hranic mezi klášterním statkem Schönborn a Novozámeckým panstvím bylo (znovu?) provedeno v roce 1702. Komise složená ze zástupců obou panství obešla jednotlivé mezníky a byl sepsán podrobný zápis s jejich popisem a vzdáleností mezi nimi v krocích. Opis tohoto dokumentu je uložen v klášterní pamětnici.^{43/}

Další součásti klášterní nadace

Kromě uvedených nemovitostí a poddaných daroval zakladatel klášteru částku 4050 zlatých, kterou mu „*Chrudimští a Kouřimští s výnosy a výnosnými důchody jsou povinni dávat*“. Jak píše F. J. Zoubek ve svých dějinách České Lípy,^{44/} šlo patrně o peníze, „*jež mu dluhovali Chrudimští, aby nechávány byly pod věčný úrok*“. Obě zmíněná města, Chrudim i Kouřim, byla města královská a nepatřila do Frýdlantského vévodství, navíc Kouřim byla již roku 1623 prodána Karlovi z Liechtensteinu.^{45/} Snad šlo o některé sumy peněz, které v roce 1622 dávala Chrudim Valdštejnovi za ušetření města a Kouřim v témže

32/ Wenzel Ernst (1864, s. 15) cituje německy z údajně dochované české listiny zápis z roku 1532 (obnověný vklad z roku 1543) o prodeji dílu Lipského panství u Křížové brány Prokopem z Vartenberka svému bratranci Václavu z Vartenberka na Rybnově: „... Kosel, das Dorf Robitsch sammt Wald, den vierten Theil der Mühle, Schleifmühle in Strass (?) und Strausnitz“. Sousedství Robče a Stružnice, mezi nimiž stružnický mlýn leží, by mohlo naznačovat možnou polohu zaniklé vsi Stráž v okolí mlýna. Tento prodej je zapsán v DZV. 5 B 27r-27v, ale uvedená pasáž se v něm v tomto znění bohužel nenalézá.

33/ Panáček 1980.

34/ Profous 1951, s. 259.

35/ Sedláček 1914, s. 149, č. 1039b.

36/ NA Praha, DD, kvatern 23, pag. 132.

37/ NA Praha, DZV, kvatern 2, fol. F 17v; DZV, kvatern 42, fol. J 12; DD, kvatern 52, pag. 161.

38/ Šimák 1937, s. 88.

39/ BR 2/I, s. 360, č. 98.

40/ RL č. 76.

41/ Šimák 1937, s. 87.

42/ BR 2/I, s. 360, č. 98.

43/ SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, Liber rerum memorabilium, fol. 4r-8v.

44/ Zoubek 1864, s. 11.

45/ Bílek 1882-1883, s. 1112.

roce na vydržování vojska.^{46/} Nevíme, z jakého důvodu je v soupisu majetku kláštera z 18. století (viz dále) částka od Chrudimských a Kouřimských zvýšena na 5050 zlatých.

Další finance klášteru měly plynout od města Lipého, které mělo na zabezpečení nadace ročně platit 1000 zlatých, jež měly na věčný úrok přinášet každým rokem se zvyšující částku. Město však s proplácením po několika letech otálelo a za roky 1631 a 1632 dlužilo. Protože nebylo schopno dále tuto sumu platit, souhlasil Valdštejn s jejím proplácením z vévodské komory.^{47/}

V zakládací listině se rovněž vévoda zavázal ročně na stavbu kláštera a kostela po 10 let přispívat částkou 2000 zlatých. Pochopitelně, že tento závazek po Valdštejnově smrti v roce 1634 přestal platit a z toho vyplývaly potíže při dalším finančním zabezpečení stavby, které nakonec řešil císař Ferdinand III. poukázáním potřebné částky.^{48/}

Mimo finanční závazky přislíbil zakladatel mnichům také materiální požitky, jako je dodání jednoho sudu piva o objemu čtyř věder (tj. celkem asi 226 litrů) každý týden a každého roku osm kop (tj. 480 kusů) kaprů a čtyři kopy (tj. 240 kusů) štik z rybníků Novozámeckého panství „*jak to výlov dovolí*“. Stejně tak potvrdil po deset následujících let od roku 1627 dodávání materiálu na stavbu kláštera, tj. dřeva, cihel, vápna a kamene.

„Urbář“ neboli soupis majetku konventu u Všech svatých

Ve Státním okresním archivu v České Lípě je ve fondu Archiv města Česká Lípa uchováván rukopis, nadepsaný „*Urbarium, Seu Specificatio omnium agrorum, pratorum, hortorum aliarumque possessionum Conventus Civitatis Lippensis ad omnes Sanctos, Ord: Ff: Eremit. S. P: Augustini*“, tj. Urbář neboli podrobný výčet všech polí, luk, zahrad, jakož i majetku konventu města Lipého u Všech svatých, řádu bratrů poustevníků sv. otce Augustina.^{49/} Rukopis o rozměrech 205x315 mm (obr. 3), psaný latinsky humanistickou polokurzívou, tvoří tři přeložené dvojlisty sešité nití. Z celkových dvanácti stran je popsáno prvních devět, další dvě jsou prázdné, na poslední straně je vpravo pod středem napsáno „*N. 4us. Fassio totius substantiae Conventij*“ (Č. 4. Přiznání celého obsahu konventu), vpravo nahoře tužkou „*Urbarium Lipense*“ (Urbář lipský).

Rukopis je v archivním inventáři datován „po 1698“, což patrně vychází z jediného data (kromě roku založení kláštera), které rukopis obsahuje, a tím je datum postavení Lorety (s. 3). Uprěsnění data vzniku rukopisu je možné s využitím známých životních dat zde uvedených osob. Vzhledem k tomu, že se zde mluví o odkazu závěti Jana Viléma z Kounic (s. 2), který zemřel v roce 1721, je jasné, že rukopis musel vzniknout až po tomto datu. Pokud ovšem je zde zmíněný (s. 8) zesnulý Michael Wenceslaus Elbel totožný s císařem Wenzelem Elbelem, musíme napsání dokumentu posunout až za rok 1728, kdy byl prokazatelně mrtev.^{50/} Vzhledem k tomu, že rukopis uvádí postavení Lorety v roce 1698, ale nezmiňuje se o existenci okolních ambitů a Svatých schodů stavených od roku 1725 a dokončených v roce 1730,^{51/} dal by se vznik rukopisu teoreticky položit do let 1728–1730.

Rovněž označení rukopisu, které vychází z jeho názvu (s. 1) a poznámky na poslední straně, není přesné. V žádném případě se nejedná o urbář augustiniánského statku, neboť neobsahuje ani jména poddaných, ani jejich povinností vůči vrchnosti. Jak dále rozvádí název rukopisu, jde o podrobný výčet všech polí, luk, zahrad, jakož i majetku

46/ Bítek 1882–1883, s. 1090, 1113.

47/ Helbig 1895.

48/ Panáček 2010, s. 15.

49/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č.

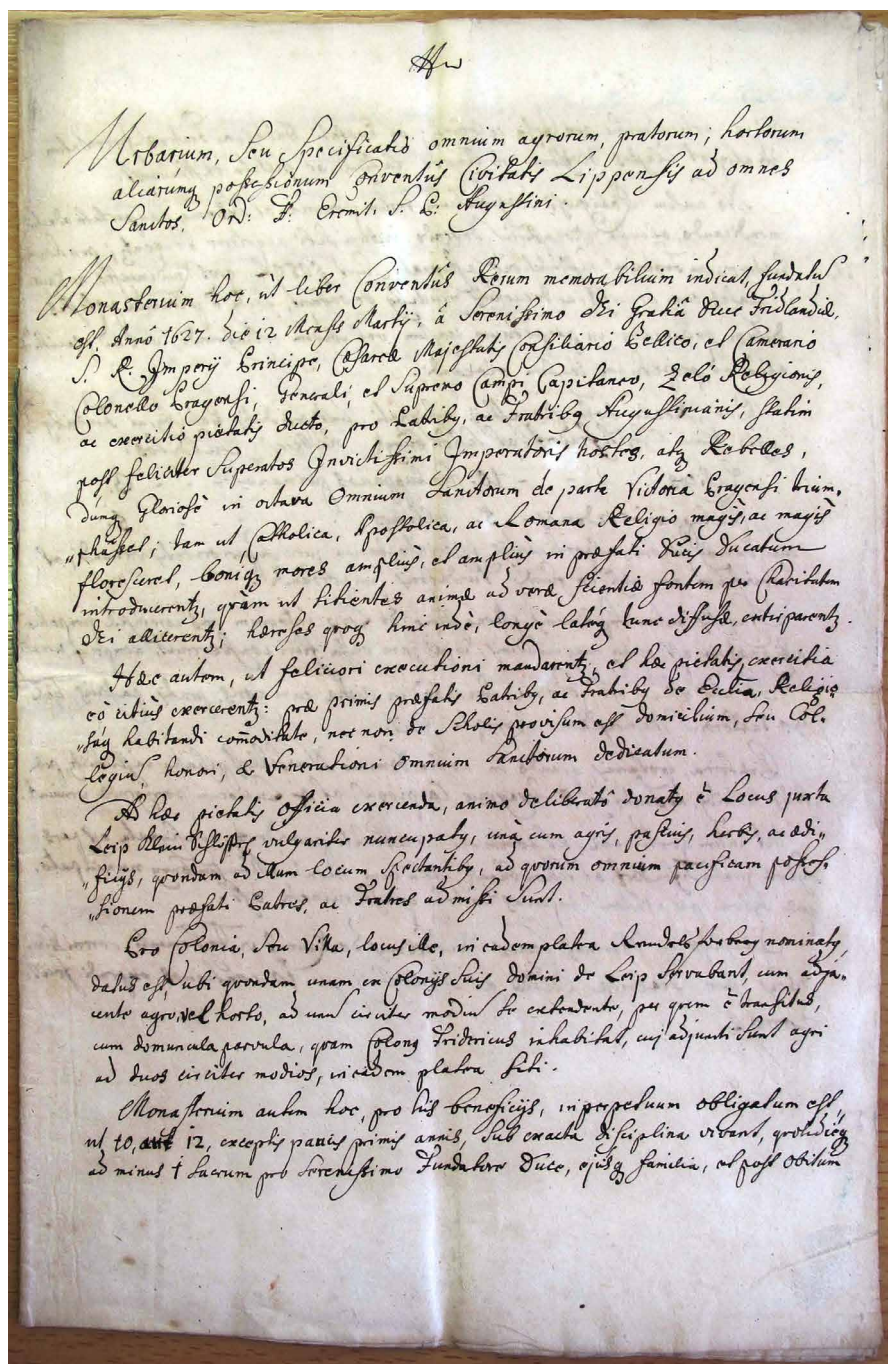
2385, Urbář kláštera, po 1698.

50/ Panáček 2011, s. 48.

51/ Walter 1895, s. 91.

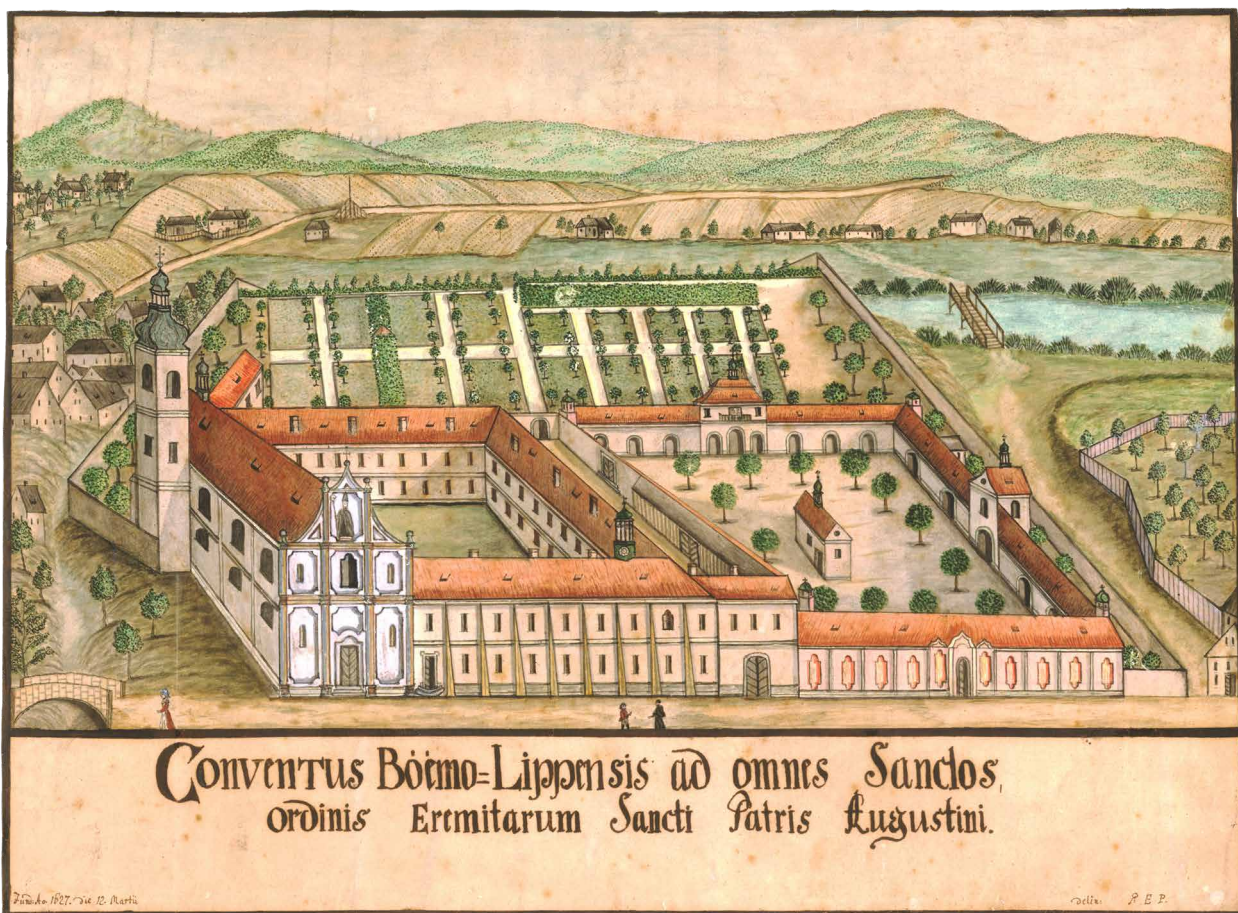
52/ Panáček 2010, s. 13.

Obr. 3. Titulní strana tzv. urbáře augustiníanského kláštera z let 1728–1730 (SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 2385).

konventu. Ale nejen to, obsahuje i seznam závazků konventu, tj. mší sloužených bratry za dary poskytnuté konventu od soukromých osob.

Strany 1 a 2 rukopisu obsahují výčet majetku, který augustiniánům daroval zakladatel Albrecht z Valdštejna. Tento výčet vychází z textu zakládací listiny z 12. března 1627, s nímž se v některých pasážích doslovně shoduje. Liší se hlavně v počtu poddaných. Zakládací listina uváděla ve vesnicích „Klein Eyche, Tieffendorf et Schœnburgh“ okolo 39 poddaných.^{52/} Berní rula v roce 1654, která dělila poddané na tři kategorie,

evidovala na statku „Šenporn“ 11 sedláků, 12 chalupníků a 6 zahradníků (plus 3 obnovovaná hospodářství), tedy celkem 32 poddaných.^{53/} Naproti tomu rukopis soupisu majetku uvádí v uvedených třech vesnicích poddané rozdělené na čtyři kategorie: sedláci (*Rusticos*) 10, chalupníci přednostní (*Chalupparios primarios*) 3, chalupníci druhotní (*Chalupparios 2darios*) 5 a nejnižší (*Ultimos*) 5, tedy celkem 23 poddaných. Proti období založení kláštera se jedná o pokles na 72 %. Závěr strany 2 rukopisu tvoří uvedení každoroční desetileté donace Jana Viléma z Kounic, určené na stavbu kostela a kláštera.

Strana 3 obsahuje pouze záznam o založení a postavení Svaté chýše loretánské Karlem Ferdinandem z Valdštejna v roce 1698 a o jejím obvěnění zakladatelem. V podrobnostech zápis odkazuje na tzv. knihu dobrodinců.

Strana 4 obsahuje seznam a umístění polí u vsi Tiefendorf (tj. dnešní Bořetín). Jedná se o 7 polí, skládajících se z 16 částí (pozemků), ohodnocených na 85 korců a 3 věrtele. Vedle obvyklé jiterní výměry bývalo použito k určení velikosti lánu násevku, tj. duté míry osiva, potřebného k osetí uvedené plochy.^{54/} Tak tomu bylo i zde, přičemž základní jednotkou byl korec (lat. modius, něm. Strich) s hodnotou 93,5 litru, dělený na čtvrtiny - věrtele (lat. quartale, něm. Viertel) s hodnotou asi 23 litrů. Při přepočítání duté míry násevku na plochu podle průměrného plošného obsahu lánu lze určit velikost těchto polí zhruba na 22 hektarů.

Obr. 4. Klášter augustiniánů v České Lípě, kolorovaná kresba E. Pabstmannova z let 1790-1820 (Česká provincie řádu sv. Augustina, fara u sv. Tomáše, Praha - Malá Strana, inv. č. 17; repro autor).

^{54/} Hlaváček - Kašpar - Nový 1988, s. 158-159.

Strana 5 uvádí seznam a umístění polí u vsi Klein Eicha (tj. dnešní Dubice) a u obce Lipské, tedy v blízkém okolí tehdejší České Lípy. U Dubice se jedná o 4 pole, skládající se z 10 částí, ohodnocená celkem na 36 korců, což odpovídá zhruba rozloze 9,25 hektaru. V okolí města České Lípy to bylo 5 polí o 9 částech, ohodnocených celkem na 54 korců, což čítá asi 13,9 hektaru. Zajímavé je, že v soupisu nejsou uvedena žádná pole u vsi Schönborn (tj. dnešní Stráž u České Lípy). Důvod možno hledat v tom, že Schönborn patřil až do doby založení kláštera k Lipskému-Novozámeckému panství a zakladatel mnichům věnoval pouze platy od poddaných, přičemž panské pozemky (dominikál) zůstaly v majetku panství.

Strana 6 obsahuje seznam a umístění luk, které jsou ohodnoceny počtem povozů sena, jež bylo možno z uvedené louky sklídit. Opět zde nejsou uvedeny žádné louky u vsi Schönborn (tj. dnešní Stráž u České Lípy). Louky u vsi Tiefendorf poskytovaly 22 povozů sena, u vsi Klein Eicha 15 povozů a louky u Lipého celkem 6 povozů sena. Dohromady 43 povozů sena.

Strana 7 uvádí peněžní dary poskytnuté augustiniánům šlechtickými donátory, rozdělené na dary pro klášter, Loretu a kongregaci Sv. Panny Marie Potěšující. Dary pro klášter od 10 donátorů obnášejí celkem 21440 zlatých, dary pro Loretu od 5 donátorů celkem 1680 zlatých a jediný dar pro kongregaci ve výši 300 zlatých. Kongregace neboli bratrstvo Panny Marie Potěšující (něm. Brüderschaft Mariä Trost) bylo společenstvo zbožných věřících založené s biskupským povolením provinciálem Hieronymem Ebenauerem v roce 1681, které pořádalo procesí k uctívání sv. Matky Boží, jež vedlo v roce 1707 ke zřízení oltáře tohoto bratrstva v klášterním kostele Všech svatých.^{55/} Na oltář darovala Anna Marie Františka velkovévodkyně Toskánská, majitelka zákupského panství, obraz Panny Marie Potěšující od italského malíře Antonia Dardaniho z Bologne (1657–1735)^{56/} a k tomuto oltáři bylo vydáno v roce 1721 breve papeže Innocentia XIII.^{57/}

Strana 8 vypočítává závazky sloužení mší za některé významné osobnosti. Kromě tří mší za zakladatele kláštera Albrechta z Valdštejna, hraběte Arnošta Františka z Kounic a zesnulé i žijící členy rodu Valdštejnů a Kouniců, jsou ostatní mší uctívané osoby měšťanského stavu. Odkazy na konkrétní zjištěné osoby jsou uvedeny v poznámkách k českému překladu.

Strana 9 uvádí další mše sloužené přesně v určený den výhradně za osoby měšťanského stavu. Odkazy na konkrétní zjištěné osoby jsou opět uvedeny v poznámkách k českému překladu.

55/ Willomitzer 1880, s. 32. *Opisy dokumentů o zřízení kongregace Sv. Panny Marie Potěšující obsahuje klášterní pamětnice* [SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, *Liber rerum memorabilium*, fol. 19r–21v].

56/ Panáček, J. - Panáček, M. 2013, s. 39.

57/ SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, *Liber rerum memorabilium*, fol. 47r–47v.

Edice originálního latinského textu

s. 1

Urbarium, Seu Specificatio omnium agrorum, pratorum, hortorum aliarumq[ue] possessionum Conventus Civitatis Lippensis ad omnes Sanctos, Ord: Ff: Eremit. S. P: Augustini.

Monasterium hoc, ut liber Conventus Rerum memorabilium indicat, fundatu[m] est Annô 1627. die 12 Mensis Martij, á Serenissimo dei Gratiâ duce Fridlandiae, S. R. Imperij Principo, Caesareae Majestatis Consiliario Bellico, et Camerario Colonello Pragensi, Generali, et Supremo Campi Capitaneo, zeló Religionis, ac exercitio pietatis dicto, pro Patribus, ac Fratribus Augustinianis, statim post feliciter Superatos Invictissimi Imperatoris hostes, atq[ue] Rebelles, dúmq[ue] Gloriosè in octava Omnium Sanctorum de parte Victoria Pragensi triumphasset; tam ut Catholica, Apostolica, ac Romana Religio magis, ac magis floresceret, boniq[ue] mores amplius, et amplius in praefati Ducis Ducatum introducerent[ur], quàm ut sitientes animae ad verae sciaentiae fontem pro Charitatem Dei allicerent[ur]; haereses qvoq[ue] hinc indè, longè latèq[ue] tunc diffusae, extirparent[ur].

Haec autem, ut feliciori executioni mandarent[ur], et haec pietatis, exercitia eò citius exercerent[ur]: prae primis praefatis Patribus, ac Fratribus de Ecclesia, Religiosáque habitandi commoditate, nec non de Scholis provisum est domicilium, seu Collegium, honori, & Venerationi omnium Sanctorum dedicatum.

Ad haec pietatis officia exercenda, animo deliberato[rum] donatus e[st] Locus juxta Leip Klein Schlössel vulgariter nuncupatus, unà cum agris, pascuis, herbis, ac adificijs, quondam ad illum locum spectantib[us], ad quorum omnium pacificam possessionem praefati Patres, ac Fratres admissi sunt.

Pro Colonia, seu Villa, locus ille, in eadem platea Rendels forberg nominat[um], datus est, ubi quondam unam ex Colonijs suis domini de Leip servabant, cum adjacente agro, vel horto, ad unum circiter modium se extendente, per quem est transitus cum domuncula parvula, quam Colonus Fridericus inhabitat, cui adjuncti sunt agri ad duos circiter modios, in eadem platea siti.

Monasterium autem hoc, pro suis beneficijs, in perpetuum obligatum est, ut 10, aut 12, exceptis paucis primis annis, sub exacta disciplina vivant, quotidièq[ue] ad minus 1 Sacrum pro Serenissimo Fundatore Duce, ejusq[ue] familia, ut post obitum.

s. 2

Ejus particulariter pro Ipso celebrat[ur]; ac Praefati Patres, ac Fratres Juventutem in aliquot Classes divisam in lingua latina, ac pietate instruunt.

Nè autem Religiosi temporalium rerum penuriâ, et extrema paupertate adacti mendicando, et extra Monasterium degendo, victum sibi acquirere tencant[ur]; pro honesta Patrum, ac Fratrum sustentatione assignati sunt 5050 fl., quos Krudimenses, ac Kaurisimenses cum decursis, ac decursuris fructib[us] debabant; facta e[st] plenaria potestas dictam pecuniam in perpetuum censum, vel ibidem relinqvendi, vel ad placitum aliò ad perpetuum censum elocandi.

Pro Reali dote Monasterij assignati sunt praedictis Patrib[us], ac Fratrib[us] Pagi; Klein Aiche, Tiffendorff, et Schönbürgk habitas subditos:

Rusticos	10.
Chalupparios primarios	3.
Chalupparios 2darios	5.
Ultimos	5.

cum omnibus juribus, et pertinentijs, reservato tamen jure superioritatis venandi, et cerevisiam non nisi ex fundis Fundatoris importandi.

Singulis autem septimanis Monasterio de Leip integrum vas cerevisiae perpetuò assignatum est, ejúsque magnitudinis, cujus jam vasa fieri consueverunt, nempe 4 urnarum.

Donata etiam est Colonia, seu villa in Aicha cum agris, pratis, pascuis, quae 30 tallerorum Misnensium redempta fuit.

Praeterea, quotannis, quando in nostro Dominio New Schloss piscatio instituitur, praefatis Patribus, ac Fratribus 8 sexagenae Carpionum, et 4 Luciorum porrigendae veniunt.

Ut autem quotidiana, et communi necessitati provideatur, consignata est pars Sylvae juxta Tiffendorff, et Schönbürgk, unà cum monte Münchenberg nuncupato, quae Sylva per ventonem injurias ex toto quasi ruinata est.

Illustrissimus Dominus Comes Wilhelmus de Kaunitz vi Testamenti serenissimi dicitis pro Fabrica Ecclesiae, et Monasterij per 10 continuos expendi fecit: 2000 fl.

s. 3

Sacra Domus Lauretana juxta hortum Monasterij sita, liberalitate, et munificentia Excellentissimi Domini Domini Caroli Ferdinandi S. R. Imperij Comitis de Waldstein erecta, atque exstructa est Anno 1698.

Eidem Sacrae Domui donavit 1000 fl., ita tamen, ut aevitanis temporibus in eadem Sacra domo quovis Mense duae legantur Missae, una pro vivis, et altera pro defunctis de familia Waldsteiniana, et Kaunitziana;

De censu hujus Capitalis accipit medietatem Conventus, et alteram medietatem Sacra Domus.

Plura reperiuntur in libro Benefactorum.

s. 4

Specificatio Agrorum, quos hic, et nunc Conventus colit.

Penes Villam Tiffendorffensem, quam Paulus Conopaeus p. t. Prior emit à Domina Barbara Deidingerin 500 sexagenis.

Post villam, à dextris versus fluvium Poltz duae partes, ad quarum primam cadunt 10 Modij, ad 2dam 8 Modij.

A sinistris sunt 5 partes consequenter; ad quarum primam cadunt 4 modij, ad 2dam 1 modius, ad 3tiam 2 modij, ad 4tam 16 modij, ad 5tam 16 modij.

Sub nostro Subdito Christophoro Seltz *in der sampfften der wieße* dictum jacet ager 2 modiorum.

Rursum, si magis progredaris eadem via versus Subditum Joannem Hütter, sunt duae partes agrorum, una 3 quadr. et altera 1 modius.

Versus nostrum Subditum Christophorum Seltz e[st] ager situs 4 modiorum, et immediate penes aliquem 1 modij.

Ad columnas *bey den Seilen* adjacent 2 partes agrorum, ad quarum primam cadunt 4, ad 2dam 2 Modij.

Non procul indè ad dextram e[st] ager dictus *in Streichern* 4 Modiorum versus Superiorem Sylvam Comitis de Kaunitz, penes agros ipsius dicti Comitis est ager 10 modiorum.

s. 5

Specificatio Agrorum penes Villam Aichensem.

Post Villam versus pratem Lapideum â dextris sit[um] est ager 7 modiorum, Item â sinistris unus 7 modiorum.

Versus fluvium Poltz *in äuchl* dictam duae partes una 1 modij, et 1 qvadr[ale], altera 4 modiorum, et 3 qvad[r]ale].

Penes viam versus Lippam *bey der Fürth* duae partes agrorum, super qvarum primam cadunt 3 Modij, super 2dam sunt 3 modij.

Penes sylvam Civitatis sunt 4 particulae, ad eas cadunt universim 10 Modij.

Penes Lippensem Villam.

Immediatè post Villam e[st] ager 3. mod[iorum] 2 qvad[r]ale] versus villam Jagerdorff Spectantem in Oberlibich penes agrum Joannis Järschel Sutoris Lippensis, adjacet ager: *in der feld wieße genandt* 15 modiorum.

Non procul ab illo versus Lippam *in der lehn*: ager 2 modiorum, Penes viam Oberlibichersem in magna parte e[st] situm ager 15 Modior[um].

Ad partem qvadratam penes agrum defuncti domini Consulis Joannis Paul cadunt 6 Modij.

In via vers[us] Niederlibichium penes agrum Joannis Kellner ager 6 modior[um].

Penes longam nostrum pratum jacent duae particulae agrorum 3 modior[um].

Post Civitatem penes hortum Elbelianum *in bachwießel* pars agri 3 Modioru[m], & 2 qvad[r]ale].

s. 6

Specificatio Pratorum penes Villam Tiffendorffensem.

Post ovile *in der bornwieß* pratum, qdq[ue] 4 currus foeni fert.

Sub agro nostro *in Schalcken* appellatum pratum, qvod terminat unum currum.

In destructis piscinis circiter 4 currus accipimus.

Sub dictis piscinis *in sandt swa [?] wieße* est pratum, qvod insert 3 currus.

Penes nostros agros e[st] longum pratum inserens 10 currus.

Gramen ex horto post villam e[st] pro pabulando pecora.

Penes Aichensem.

Post domuncula nostri Subditi Georgij Seiffert in destructa piscina accipimus circiter 4 curry foeni.

In magno prato versus fluvio[m] Poltz 10 currus.

Versus lapideum pontem pratum insert unu[m] curru[m].

Penes Lippensem.

Ad nostros agros versus Jagerdorff *feldes wieße* nuncupatum insert 3 curry foeni.

Longum pratum qvoq[ue] 3 currus.

s. 7

Specificatio Capitalium

Et qvos qvos hic & nunc elocatu sunt.

1 ^m Capitale habet sibi elocatum Illustrissima Comitissa Butleriana	10000 fl.
2 ^{dm} Illustrissim[us] domin[us] Comes Wenceslaus de Morzin	2200 fl.
3 ^{im} Illustrissim[us] domin[us] Comes Josephus de Morzin	1150 fl.
4 Illustrissim[us] dom[inus] Comes Joannes Guilelmus de Kaunitz fundator	650 fl.
5 Illustrissima Comitissima Waldsteiniana	500 fl.
6 Illustrissim[us] dom[inus] Comes Franciscus Josephus Tchernin de Chudenitz .	1020 fl.
7 Illustrissim[us] dom[inus] Baro de Augest	1000 fl.
8 Illustrissima Herula Carolina de Beck	4000 fl.
9 Perillustris dom[inus] de Hillebrandt	600 fl.

10 Illustrissima Comitissa Theresia Herbersteiniana	320 fl.
	21440 fl.

Capitalia Sacrae Domus Lauretanae.

Apud Excellentissima[m] domina[m] Comitissam Waldsteinianam	800 fl.
Apud Illustrissimu[m] d[omi]nu[m] Baronem Contreras	200 fl.
Apud Illustrissimu[m] d[omi]nu[m] Comitem Josephu[m] de Morzin	200 fl.
Apud Perillustrem dominu[m] de Audersky	400 fl.
Apud Illustrissimu[m] d[omi]num Comitem Wenceslaum de Werbna	80 fl.
	1680

Capitale Congregationis B. V. Mariae
de Consolatione

Apud Perillustrem dominum de Hillebrandt	300 fl.
--	---------

s. 8

Obligaciones Conventûs.

1ma Qvotidie 1 Missa pro Illustrissimo domino Fundatore.

2da Qvolibet hebdomada die Veneris una Missa pro anima Illustrissimi dom[ini] dom[ini] Comitis Ernesti Kaunitz.

3. Prima die Mensis non impedita per totu[s] annu[s] una Missa pro def[unc]to d[omi]nò Michailo Wenceslào Elbel, olim Curato Daubensi.

4. Qvovis Mense una Missa pro d[omi]nò Petro Hantche.

5. Prima die n[on] impedita cuj[us]qvis Mensis una Missa de Requiem cum 2 collectis: una: Deus qui inter Apostolicos sacerdot: altera Deus veniae largitor.

6. Cantis 4 anni temporib[us] una Messa Cantata choraliter de Requiem cum 2 collectis praenominatis.

7. Qvatuor anni temporibus die qvocunq[ue] una Missa pro Dorothea Mentzlin.

8. Item duae Missae pro Wenceslao Mentzel.

9. Qvatuor anni temporibus 8 sacra Homilianae Fundatoris legenda, una[m] pro ejus anima, et superstite conjuge, alteru[m] pro familia viva et defuncta.

10. Prima die cuj[us]qvis Mensis e[st] impedita pro totu[s] annu[s] 1 sacrum pro familia Kaunitziana, et Waldsteiniana defuncta, alter[um] pro eadem familia viva.

11. Annuatim legendae 5 Missae pro familia Teimliana.

12. Item 5 sacra legenda, videl[icet] 2 pro defuncto Georgio Schiffner, 1 pro uxore defuncta Elisabetha, 2 pro familia Schiffneriana defuncta.

s. 9

Praeterea singulis Mensib[us] celebranda sunt.

die Januarij 2.	Pro defuncta domina Dorothea Elblin 1 Missa.
die Feb[ruarij] 6.	De festo pro def[unc]ta domina Dorothea Elisabetha Mentzlin una Missa.
die Martij 2	Pro R[everen]do domino Baltasare Elbel piè in domino def[unc]to ex sacro Praemonstratensium ordine 1 Missa.
die 2 Maij	Pro seniore domino Baltasare Elbel ad dies vitae 1 Missa, post mortem pro ejus a[nim]a.

die 25 Junij	vel proximè vacante Anniversariu[m] Illustrissimi d[omi]ni d[omi]ni Ernesti de Kaunitz.
die 2 Julij	Pro domina Dorothea Elblin 1 Missa.
die 1 Augusti	1 Missa dicenda pro domino Christophoro Hantche quondam Capitatei in libich
die 1 Sep[tem]b[ris]	Anniversariu[m] pro d[omi]ni Michaelis Feldthorn quondam Capitatei in libich
2 -	Pro defuncto R[everen]do domino Balthasare Elbel Praemonstratensi 1 Missa.
28 -	legendae 2 Missae de festo pro defuncto domino Wenceslao Mentzel
die 2 Novemb[ris]	Pro seniore domino Balthasare Elbel ad dies vitae 1 Missa, post mortem pro ejus a[nim]a.
29.	legendae 2 Missae de Anniversario pro Wenceslao Mentzel.
die 30 Decemb[ris]	Anniversariu[m] defunctae dominae Dorotheae Elisabethae Mentzlini.

Český překlad původního latinského textu

s. 1

Urbář neboli podrobný výčet všech polí, luk, zahrad, jakož i majetku konventu města Lipého u Všech svatých, řádu bratrů poustevníků sv. otce Augustina.

Tento klášter, jak uvádí pamětní kniha konventu, byl založen 12. března Léta 1627 Nejjasnějším z Boží milosti vévodou Frýdlantským, knížetem Svaté říše římské, císařského majestátu válečným radou, komořím, nejvyšším plukovníkem Pražským a vrchním polním hejtmanem, horlivým ve víře, jakož i v řečeném cvičení ve zbožnosti, pro otce, jakož i bratry augustiniány, právě po šťastném vítězství nad nepřáteli a povstalci našeho nepřemožitelného císaře, po slavném vítězství pražském v oktávu Všech svatých, aby v našem Vévodství katolické, apoštolské a římské náboženství rozkvétalo, dobré mravy hojněji zavádějíc a duše prahnoucí po pramenech vědy pro lásku Boží přivádějíc; právě tak veškerá obecná bludná učení, která se tu a tam široko daleko rozlévají, vyhubíc.

Tudíž pak, aby došlo ke šťastnému a rychlému provedení při zbožnosti a cvičení, přikázal nejprve řečeným otcům a bratrům postarat se o kostel, přiměřeně zbožné obydlí, právě tak o obstarání školy, příbytku neboli sboru, zasvěcenému k počtě a velebení Všech svatých.

K provozování této zbožné služby k povzbuzení váhajícím bylo dáno místo vedle Lipého obvykle nazývané Malý zámeček spolu s polem, pastvinami, zahradami a budovami, které kdysi k těmto místům náležely a k tomu všemu svobodnému statku řečených otců a bratrů byly přičleněny.

Ke statku neboli dvorci bylo postoupeno v téže ulici ono místo nazývané Rendelův dvůr, kde kdysi jeden z nájemců pánům z Lipé sloužil, spolu se sousedním polem aneb zahradou o rozloze okolo jedné měrice, přes nějž vede průchod, a také s malým domečkem, který nyní obývá nájemce Friderik a k němuž náleží v téže ulici asi dvě měrice polí.

Zde v tomto klášteře ze své dobročinnosti žije obvykle trvale (několik prvních let vyjímaje) deset až dvanáct [řeholníků] s přísnou kázní, kteří celebrují nejméně jednu mši denně za Nejjasnějšího vévodu zakladatele a jeho rodinu i po jeho smrti.

s. 2

Stejně tak zvláště za sebe konají; řečenými otci a bratry je mládež rozdělená do několika tříd vzdělávána v jazyce latinském a ve zbožnosti.

Aby ale řeholníci netrpěli dočasně nouzí a z nejzazší chudoby nemuseli žebrať mimo zdi klášterní opatřující si živobytí; pro důstojnost otců a bratrů je přikázána podpora 5050 zlatých, kterou dávají Chrudimští a Kouřimští s výnosy a výnosnými důchody; skutečně jsou plnou mocí řečené peníze celého platu buď tamtéž složeny nebo jiným způsobem na stálý plat převedeny.

Pro skutečné nadání kláštera jsou uděleny řečeným otcům a bratrům vesnice Klein Eicha, Tiefendorf a Schönborn, které obývají poddani:

Sedláci	10
Chalupníci přednostní	3
Chalupníci druhotní	5
Nejnižší	5

se všemi právy a náležitostmi, nicméně s nadřazenou výhradou lovu a práva dovážet pivo pouze ze statků zakladatele.

Jednoho každého týdne je navždy přiděleno řečenému klášteru v Lipém dodání jednoho celého sudu piva o objemu, jaký sud obvykle mívá, to jest čtyři vědra.

Rovněž je [klášteru] darován statek neboli dvorec v Klein Eicha s poli, loukami a pastvinami, který byl zakoupen za třicet tolarů míšeňských.

Mimo to přináší každoročně, jak to výlov v rybnících našeho panství Nový Zámek dovolí, poskytnutí řečeným otcům a bratrům osmi kop kaprů a čtyř [kop] štik.

Dále je také konventu potvrzena ke každodenní nezbytné potřebě část lesa u Tiefendorfu a Schönbornu, spolu s horou nazývanou Mnišská hora,^{58/} kterýžto les byl zcela pokácen větrem.

Nejosvícenější pan hrabě Vilém z Kounic^{59/} určil svou nejjasnější závěti vyplácet výslovně pro stavbu kostela a kláštera po 10 následujících [let] 2000 zlatých.

S. 3

Svatá chýše loretánská, ležící vedle klášterní zahrady, byla založena [díky] šlechetnosti a štedrosti nejvýtečnějšího pána pana Karla Ferdinanda, hraběte Svaté říše římské z Valdštejna,^{60/} a postavena Léta 1698.

Těže Svaté chýši věnoval 1000 zlatých, a to tak, aby v jistém období času v této Svaté chýši každého měsíce byly čteny dvě mše, jedna za živé a druhá za zemřelé [členy] rodiny Valdštejnů a Kouniců.

Z platu tohoto kapitálu náleží polovina konventu, druhá polovina Svaté chýši.

Více se nalézá v knize dobrodinců.

S. 4

Podrobný výčet polí, která poté a nyní konvent vzdělává.^{61/}

Při vsi Tiefendorfu, které Paulus Conopaeus,^{62/} p. t. převor, koupil od paní Barbary Deidingorové [za] 500 kop.

Za vsí, vpravo směrem k řece Ploučnici, dvě části, z nichž k prvé připadá 10 korců, ke druhé 8 korců.

Vlevo následuje 5 částí, z nichž k prvé připadají 4 korce, ke druhé 1 korec, ke třetí 2 korce, ke čtvrté 16 korců, k páté 16 korců.

Pod naším poddaným Christophorem Seltzem *Vbahně louky* řečené leží pole 2 korce. S druhé strany, když postoupíme dále toutéž cestou směrem k poddanému Johannu Hütterovi, jsou dvě části polí, jedno o 3 věrtelích, druhé o 1 korci.

58/ Jméno vrchu nesouvisí s mnichy augustiniány, neboť se tak vrch nazýval již v letech 1502 a 1597 (DZV. 6 D 20 [nefol.]; DZV. 171 M 2r).

59/ Jan Vilém z Kounic (*1656-†1721), majitel panství v letech 1696-1721.

60/ Karel Ferdinand z Valdštejna (*1634-†1702), majitel panství v letech 1680-1696, zakladatel Lorety

61/ Téměř doslovně shodný výčet polí uvádí rovněž klášterní pamětnice (SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, Liber rerum memorabilium, fol. 2r).

62/ Paulus Conopaeus (*1595-†1635), augustinián a první prefekt gymnázia v České Lípě, v letech 1633-1635 převor kláštera. V roce 1635 koupil od dědiců Barbary Deidingorové její statek v Bořetíně (něm. Tiefendorf) za 2522 kop gr. míš. Opis kupní smlouvy je uveden v klášterní pamětnici (SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, Liber rerum memorabilium, fol. 3r-3v). Cena 500 kop v urbáři je zřejmě jenom cenou za uvezené pozemky.

Směrem k našemu poddanému Christophoru Seltzovi se nalézají pole 4 korce a přímo u něj 1 korec.

U sloupů leží *U provazů* 2 části polí, z nichž k první připadají 4, ke druhé 2 korce.

Nedaleko odtud doprava je pole řečené *V pohlazení* o 4 korcích směrem k hornímu lesu hraběte z Kounic, u polnosti řečeného hraběte je pole o 10 korcích.

s. 5

Podrobný výčet polí u vsi Klein Eicha.

Za vsí směrem ke kamenité louce se vpravo rozkládá pole o 7 korcích a vlevo jedno o 7 korcích.

Směrem k řece Ploučnici *V dubině* řečené dvě části [pole], jedna o 1 korci a 1 větelci, druhá o 4 korcích a 3 větelcích.

U cesty směrem k Lipému *U brodu* dvě části polí, z nichž k první připadají 3 korce, ke druhé to jsou 3 korce.

U městského lesa jsou 4 části [polí], k nimž připadá celkem 10 korců.

U obce Lipské.

Přímo za obcí je pole o 3 korcích a 2 větelcích směrem ke vsi Jägersdorfu, náležející k Horní Libchavě, u pole Johanna Järschela, lipského ševce, ležící u pole *V polní louce řečené* o 15 korcích.

Nedaleko odtud směrem k Lipému *Ve stráni* pole o 2 korcích, u hornolibchavské cesty ve velké části ležící pole o 15 korcích.

Ke čtvercové části u pole zesnulého pana konšela Johanna Paula^{63/} připadá 6 korců.

Na cestě směrem k Dolní Libchavě u pole Johanna Kellnera pole o 6 korcích. U naší dlouhé louky leží dvě části pole o 3 korcích.

Za městem u Elbelovské zahrady *V potoční loučce* část pole o 3 korcích a 2 větelech.

s. 6

Podrobný výčet luk u vsi Tiefendorfu.

Za ovčínem *V pramenité louce* louka, která vynáší 4 povozy sena.

Pod naším polem *V šibalovi* nazvaném louka, která vyměřuje jeden povoz.

Ve stržených rybnících dostáváme okolo 4 povozů.

Pod řečenými rybníky *V písečné louce* je louka, která plodí 3 povozy.

U našich polí je dlouhá louka plodící 10 povozů.

Tráva ze zahrady za vsí je pro píci nevhodná.

U Klein Eicha.

Za domkem našeho poddaného Georga Seifferta ve strženém rybníce dostáváme okolo 4 povozů sena.

Na velké louce směrem k řece Ploučnici 10 povozů.

Louka směrem ke kamennému mostu dává jeden povoz.

U Lipého.

U našich polí směrem k Jägersdorfu *Polní louka* nazývaná dává 3 povozy sena.

Dlouhá louka také 3 povozy.

s. 7

Podrobný výčet jmění.^{64/}

A poté a nyní jsou pronajata.

1. Jméni má sobě pronajato Nejosvícenější hraběnka Butlerová 10000 zl.

2. Nejosvícenější pan hrabě Wenceslaus Morzin^{65/} 2200 zl.

3. Nejosvícenější pan hrabě Joseph Morzin^{66/} 1150 zl.

63/ Johann Josef Paul, českolipský konšel a purkmistr v letech 1707-1710.

64/ Obdobné položky obsahuje *Specificatio capitalium* v klášterní pamětnici (SOA Lito- měřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, *Liber rerum memorabilium*, fol. 13r-13v).

4. Nejosvícenější pan hrabě Johann Wilhelm Kounic, zakladatel	650 zl.
5. Nejosvícenější hraběnka Valdštejnová	500 zl.
6. Nejosvícenější pan hrabě Franz Joseph Czernin z Chudenic ^{67/}	1020 zl.
7. Nejosvícenější pan baron de August	1000 zl.
8. Nejosvícenější paní Karolina de Beck	4000 zl.
9. Vznešený pan de Hillebrandt ^{68/}	600 zl.
10. Nejosvícenější hraběnka Theresia Herbersteinová	320 zl.

21440 zl.

Jmění Svaté chýše loretánské.

U Nejvýtečnější paní hraběnky Valdštejnové	800 zl.
U Nejosvícenějšího pana barona Contreras	200 zl.
U Nejosvícenějšího pana hraběte Josepha Morzina	200 zl.
U Vznešeného pana de Audersky	400 zl.
U Nejosvícenějšího pana hraběte Wenceslause z Vrbna	80 zl.

1680

Jmění Kongregace Sv. Panny Marie Potěšující

U Vznešeného pana de Hillebrandt	300 zl.
--	---------

s. 8

Závazky konventu.^{69/}

1. Každodenně 1 mše za Nejosvícenějšího pana zakladatele.
2. Každý týden v pátek jedna mše za duši Nejosvícenějšího pána pana hraběte Ernesta Kounice.^{70/}
3. První nezasvěcený den v měsíci po celý rok jedna mše za zesnulého pana Michaela Wenceslaa Elbela,^{71/} kdysi dubského správce.
4. Každý měsíc jedna mše za pana Petra Hantche.^{72/}
5. První nezasvěcený den každý měsíc jedna zádušní mše se dvěma kolektami, jednou [začínající] Bože, který mezi kněžskými apoštoly [...], druhou [začínající] Bože uštědřovateli odpuštění [...].
6. Zpěvy v suché dny, jedna zpívaná mše s chorálovým zpěvem rekvie se 2 výše jmenovanými vstupními modlitbami
7. V suché dny kterýkoliv den jedna mše za Dorotheu Mentzlin.
8. Také dvě mše za Wenceslause Mentzela.
9. V suché dny 8 svatých kázání o životě zakladatele, jedno za jeho duši a jeho pozůstalou manželku, druhé za rodinu žijící i zesnulou.
10. Prvního dne každého měsíce po celý rok je vyhrazena 1 svatá [mše] pro zesnulé z rodin Kouniců a Valdštejnů, druhá pro žijící z týchž rodin.
11. Každoročně čtení 5 mší za rodinu Teimlovu.^{73/}
12. Také 5 svatých čtení, totiž 2 za zesnulého Georga Schiffnera, 1 za manželku zesnulého Elisabethu, 2 za zesnulé rodiny Schiffnerovy.

s. 9

Nadto se konají v jednotlivých měsících.^{74/}

Dne 2. ledna

Za zesnulou paní Dorotheu Elblin^{75/} 1 mše.

Dne 6. února

Při svátku za zesnulou paní Dorotheu Elisabethu Mentzlin jedna mše.

65/ Václav z Morzinu (*1676-†1737), český šlechtic.

66/ Josef z Morzinu (*1689-†1765), český šlechtic.

67/ Pravděpodobně František Josef Czernin z Chudenic (*1697-†1733), český šlechtic.

68/ Pravděpodobně Gelasius de Hillebrandt, v roce 1704 převor kláštera [Kreybich 1799, s. 425]. Zasloužil se o výzdobu Lorety.

69/ Podobný soupis obligací s některými shodnými položkami obsahuje rovněž klášterní pamětnice [SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, Liber rerum memorabilium, fol. 9r-10v].

70/ Arnošt František z Kounic (*1646-†1680), majitel panství v letech 1668-1680.

71/ Snad Wenzel Elbel (1709-†1727/28), českolipský měšťan a cínařský mistr [Panáček 2011, s. 48].

72/ Snad Petrus Hantsche (1687-†1731), novic v České Lípě, zde pak před rokem 1698 učitel filosofie [Kreybich 1799, s. 161-162].

73/ Snad rodina Constantina Teimla (1665-†1680), novice v České Lípě, pak českolipského převora v letech 1671-1673 [Kreybich 1799, s. 112, 425].

74/ Většinu uvedených mší obsahuje podobný zápis v klášterní pamětnici [SOA Litoměřice, Augustiniáni Česká Lípa, inv. č. 2, Liber rerum memorabilium, fol. 10v-12v].

75/ Manželka výše uvedeného Wenzela Elbela, zemřela po roce 1728.

76/ Žádného člena rodu Elbelů z řádu premonstrátů se dosud nepodařilo zjistit, známe pouze Mauritia Elbela (*1730-†1798), opata cisterciáckého kláštera v Oseku v letech 1776-1798.

Dne 2. března	Za Důstojného pana Baltasara Elbela ^{76/} zbožně v domě zesnulého ze svatého řádu Premonstrátů 1 mše.
Dne 2. května	Za staršího pana Balthasara Elbela ^{77/} ve dnech života 1 mše, po úmrtí za jeho duši.
Dne 25. června	Snad v nejbližší volné výročí Nejosvícenějšího pána pana Ernesta Kounice.
Dne 2. července	Za paní Dorotheu Elblin 1 mše.
Dne 1. srpna	1 mluvená mše za pana Christophora Hantche, kdysi hejtmana v Libchavě
Dne 1. září	Výroční [mše] za pana Michaela Feldthorna, kdysi hejtmana v Libchavě
2. -	Za zesnulého Důstojného pana Balthasara Elbela, Premonstráta, 1 mše.
28. -	Čtení 2 mší ve svátek zesnulého pana Wenceslaa Mentzela.
Dne 2. listopadu	Za staršího pana Balthasara Elbela ve dnech života 1 mše, po úmrtí za jeho duši.
29. -	Čtení 2 mší ve svátek zesnulého pana Wenceslaa Mentzela.
Dne 30. prosince	Výroční [mše] za zesnulou paní Dorotheu Elisabethu Mentzlin.

Poděkování

Zvláštní poděkování za ochotnou pomoc při čtení latinského textu a zpracování jeho překladu, i za další připomínky, náleží příteli Miloši Sovadinovi.

Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

77/ Pravděpodobně Balthasar Elbel st. (1654–1706), českolipský cínařský mistr a purkmistr v letech 1671–1673, 1680–1681 a 1700–1701 [Panáček 2011, s. 45].

ARCHIVNÍ PRAMENY

Národní archiv (NA) Praha

Desky zemské větší (DZV) království Českého
kvaterny 2, 5, 6, 42, 141, 171, 194, 250

Desky dvorské (DD) království Českého
kvaterny 23, 52

Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice

Augustiniáni Česká Lípa

inv. č. 1, Zakládací listina Albrechta z Valdštejna pro klášter obutých augustiniánů v České Lípě 1627

inv. č. 2, Liber rerum memorabilium Conventus Lippensis (1635)–1740

Státní okresní archiv (SOkA) Česká Lípa

Archiv města (AM) Česká Lípa

inv. č. 6, Privilegium Adama a Zdislava Berky z Dubé, 1502

inv. č. 2385, Urbář kláštera, po 1698

EDICE PRAMENŮ

BR: Berní rula. Popis Čech r. 1654 (ed. K. Doskočil), Díl 2/I, Praha 1953.

RL: Regesta Lippensia. Anotovaná edice pramenů k dějinám České Lípy do roku 1437 (ed. J. Panáček), Česká Lípa 2000.

Sedláček, A. 1914: Zbytky register králův Římských a Českých z let 1361–1480, Praha.

Šimák, J. V. 1931: Taxa panství Novozámeckého z r. 1622, Bezděz II, s. 1–5.

Šimák, J. V. 1937: Registra panství Lipského a Novozámeckého z r. 1579, Bezděz VIII, s. 8–16, 40–48, 76–90, 139–143, 173–175 (registra z r. 1619 připojena paralelně k edici register z r. 1579)

LITERATURA

Bílek, T. V. 1882–1883: Dějiny konfiskací v Čechách I–II, Praha.

Ďurčanský, M. 2018: Od Bílé hory k josefínským reformám, In: Česká Lípa. Město na Ploučnici, Česká Lípa, s. 136–151.

Ernst, W. 1864: Böhm. Leipa vor und unter Wallenstein I., In: Jahres-Bericht der Ober-Realsschule in Böhmisches-Leipa für das Schuljahr 1864, s. 9–28.

Gajdošík, P. 2004: Českolipské purkmistrovské rejstříky 1576–1617, Sborník archivních prací 54, s. 459–565.

Helbig, J. 1895: Abtei Bösig. Kloster in Leipa, Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs (dále MNEC) 18, s. 277.

Hlaváček, I. - Kašpar, J. - Nový, R. 1988: Vadecum pomocných věd historických, Praha.

Klipcová, B. - Krček, J. - Panáček, J. - Uličný, P. 2017: Klášter řádu obutých augustiniánů v České Lípě, In: Uličný, P. a kol., Architektura Albrechta z Valdštejna (Italská stavební kultura v Čechách v letech 1600–1635), Praha, s. 790–805.

Kreybich, P. 1799: Catalogus Patrum, ac Fratrum Ordinis Eremitici S. P. Augustini (rukopis), VMG v České Lípě, sbírka rukopisů, sign. RK-74, přír. č. 45093.

Panáček, J. 1980: Okřešice, Bořetín a Stráž, Litoměřicko XVI, s. 117–122.

Panáček, J. 1996: Neopevňená panská sídla v České Lípě, Castellologica bohemia 5, s. 205–216.

Panáček, J. 2004: Dělení Berků z Dubé v roce 1502, Bezděz 13, s. 23–48.

Panáček, J. 2010: Založení augustiniánského kláštera v České Lípě, Česká Lípa.

Panáček, J. 2011: Českolipské cínařství, Bezděz 20, s. 37–85.

Panáček, J. 2017: Novozámecký hejtman Baltasar Kühnel na Nedamově, Bezděz 26, s. 223–237.

Panáček, J. 2018: Od středověku k době předbělohorské, In: Česká Lípa. Město na Ploučnici, Česká Lípa, s. 122–135.

Panáček, J. - Panáček, M. 2013: Kostely v České Lípě, Česká Lípa.

Pešta, J. a kol. 2015: Česká Lípa, bývalý augustiniánský klášter, stavebněhistorický průzkum, Rožmitál pod Třemšínem (elaborát SHP).

Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl III, Praha.

Schober, K. 1927: Die Geschichte des Klosters und Gymnasiums in Böhm. Leipa, In: Festschrift zur Feier des 300. jähr. Bestandes des Augustinerklosters und Gymnasiums in B.-Leipa, B.-Leipa, s. 5–27.

Walter, A. H. 1895: Aus dem Leipaer Klosterarchive, MNEC 18, s. 89–93.

Willomitzer, J. N. 1880: Die Lieb-Frauen-Kirche in Böhm. Leipa, Böhm. Leipa.

Zoubek, F. J. 1864: Lipě (Česká Lípa), Památky archeologické a místopisné XI., díl VI., sešit 1, s. 1–11; sešit 2, s. 41–52.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Das Augustinerkloster in Česká Lípa auf dem kaiserlichen Abdruck des stabilen Kataster der Stadt aus dem Jahr 1843 (Kartenunterlage: Archivalie des Zentralen Vermessungs- und Katasterarchivs, www.cuzk.cz).
- Abb. 2. Schematischer Plan der Herrschaft Schönborn (Stráž u České Lípy) des Augustinerklosters nach der Karte des stabilen Katasters aus dem Jahr 1843, d. h. Katastergebiet Schönborn (Zeichnung: Autor).
- Abb. 3. Die Titelseite des sog. Urbariums des Augustinerklosters aus den Jahren 1728–1730 (SOkA Česká Lípa, AM Česká Lípa, Inventarnummer 2385).
- Abb. 4. Augustinerkloster in Česká Lípa, kolorierte Zeichnung von E. Pabstmann aus den Jahren 1790–1820 (Tschechische Augustinerordenprovinz, Pfarrei St. Thomas, Prag – Malá Strana, Inv. Nr. 17; Reproduktion durch den Autor).

Übersetzt von Petra Sochová

NÁLEZY HMOTNÝCH PRAMENŮ PO ČINNOSTI SKLÁŘNY AUGUSTA VE FALKNOVĚ – KYTLICÍCH

Michal Gelnar

Česká sklářská společnost Praha; gelnarmichal@seznam.cz

Úvod

Mnohdy člověk odkládá napsání konkrétního dlouho přemítaného tématu, až konečně nastane ta správná chvíle k zasednutí a napsání. Tou jednou z chvil bylo nepatrné – či téměř žádné – povědomí místních občanů a chalupářů o všech sklářských hutích v Kytlicích sousedících s neméně významným Polevskem severně od města Nového Boru.^{1/} Druhou byl podstatnější moment, a to zpracovávání počátků historie výroby skleněných těžitek v českých zemích, kdy – jak jsem vybádal – jedny z nejstarších dosud doložených pocházejí ze sklárny na panství hrabat Buquoyů, vyráběných zprvu z černého, posléze z červeného hyalitu.^{2/}

Historie sklárny Augusta

Sklárna Augusta v tehdejší obci Falknov–Kytlice (dříve *Falkenau–Kittlitz*) stála v jižní části katastru obce hraničící s katastrem obce Polevsko (*Blottendorf*), v místech středověké sklářské hutě, zmiňované předválečnou literaturou a tradované též verbálně.^{3/} Huť Augustu starousedlíci nazývali *Buchberghütte*, i *Huť Buchberg*, podle umístění na severním svahu vrchu Malý Buk (712 m n. m.).^{4/} Německým místním dialektem ji nazývali *Puchberkhütte* i *Pufperghütte*.^{5/}

Tato sklárna oproti jiným v Lužických horách měla velmi krátkou dobu svého provozu. Její založení patří době zakladatelské horečky vyvolané krátkou konjunkturou počátkem sedmdesátých let 19. století. Stála poblíž panské hájovny na pozemku statku malíře skla a obchodníka sklem Johanna Aloise Klimmta, náležejícího ke stavení čp. 183. Jejím zakladatelem byl majitel prosperující rafinerie skla a obchodník Vincent Hrdlička původem z Karlína, pražského předměstí.^{6/} Hrdlička byl nástupcem a pokračovatelem J. A. Klimmta, zušlechťovatele skla a obchodníka a dlouholetého falknovsko-kytlického starosty.^{7/} Ten za vystavené sklo na průmyslové a manufakturní výstavě v Praze v roce 1829 obdržel od českého c. k. zemského gubernia vyznamenání bronzovou medailí s diplomem, na němž byl kolem stojícího dvouocasého lva český nápis: WLAST CTJ ČESKAU PŘIČINLIWOST s datem MDCCCXXIX. Malíř skla J. A. Klimmt byl zpočátku hornofalknovským rychtářem, od roku 1850 pak starostou spojených obcí Falknova a Kytlic.^{8/} Malíř skla a rovněž majitel sklářské rafinerie Vincent Hrdlička se v roce 1872 oženil s Klimmtovou třicetiletou dcerou, vdovou Augustou.^{9/}

Sklárna byla uvedena do provozu 29. září 1873 a pojmenována po zakladatelově manželce Auguste. Tavící pec byla otápěna přímým plamenem z hnědého uhlí. První tavba skla byla zdařilá a sklo bylo čisté, přesto provoz hutě trval pouhých 17 měsíců. Prvotní období krátké konjunktury bylo vystřídáno odbytovou krizí. Podnikatel Vincent Hrdlička tak upadl do konkurzu. Posléze se stal obchodním cestujícím vyhlášené vídeňské akciové společnosti pro výrobu skla C. Stölzle a synové. Zemřel ve věku dvaadesáti let

1/ Poblíž Polevska byla v pozdním středověku sklářská huť, další je pak doložena k roku 1680 [Jindra 1991, s. 22, 129–130; Gelnar 1996, s. 50; týž 1997, s. 51–52].

2/ Červený hyalit zvaný archaicky sklo barvy pečetiho vosku nebo také vlašská červeň. Hmotné prameny některých skel nalezené v místech zaniklé kytlické sklárny Augusta jsou zčásti příbuzné novohradským červeným hyalitům.

3/ Autorovi během rekonstrukce v roce 1993 osobně sdělil místní občan Petr Pekař z čp. 16, na základě vyprávění svých rodičů žijících v této části obce.

4/ Hantschel 1911, s. 945–946.

5/ Její nepublikovanou historii sepsal Ing. Václav Sacher [12. 8. 1908–15. 3. 1976], v letech 1964–1968 správce Sklářského muzea v Novém Boru; jako důchodce nadále v muzeu setrval ve funkci průvodce až do své smrti. Pokud není uvedeno jinak, je z tohoto jeho strojopisu čerpáno. Sacherova devětapadesátistránková studie *Zapomínané a zapomenuté příběhy skelných hutí ve Falknově–Kytlicích* byla dopsána v červnu 1972 na objednávku vedení národního podniku Borské sklo Nový Bor z roku 1969 [oborový podnik Užité sklo Nový Bor vznikl 1. ledna 1972, In: Rasocho 1989] Byla vyhotovena v pěti kopiích; nikdy nebyla objednavatelem vydána či využita. Kopie jedné z těchto autorských kopií je uložena u autora, který byl od září 1968 do konce roku 1979 správcem a kurátorem sbírek Sklářského muzea v Novém Boru.

24. září 1902 v léčebně ve Starém Harcově u Liberce. Pochován byl na kytlickém hřbitově.^{10/}

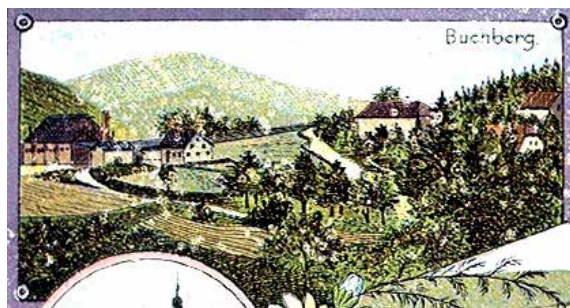
Po přesně neurčené době odstavení provozu hutě Augusty sklářští podnikatelé Karl Münzel a Hanz Palme, majitelé sklárny Terezy ve Svoru (*Rährsdorf*), provoz hutě obnovili v dubnu 1883. Huť si pronajali od majitelky hutě a příslušných pozemků Augusty Hrdličkové na dobu šesti let. Vyráběli foukané duté sklo různých druhů (obr. 2).^{11/} Pronájem ještě prodloužili do roku 1893, kdy si toho roku postavili ve Falknově svou sklářskou huť Marienhütte, místními zvanou Mariánka.^{12/} Do té doby huť Augusta byla jejich svorskou filiálkou. Jejich svorská firma exportovala luxusní sklo do Anglie a láhve do Španělska, Itálie a Orientu. Správcem hutě byl Julius Schreinert ze Svoru, kterého v roce 1891 vystřídal Karl Mühlbauer. Ten se později stal zakladatelem sklárny Klára v Polevsku.^{13/}

Podle údajů z roku 1888 byla v huti tavicí pec o osmi pánvích vytápěná přímým plamenem spalováním uhlí. To bylo dováženo koňskými povozy ze vzdálenějšího nádraží v Hillově Mlýně (*Hillemühl*), součásti obce Kytlice.

V roce 1893 se nájemcem hutě Augusty stal obchodník sklem Hanz Münzel ze Svoru, příbuzný svorského sklářského podnikatele Karla Münzela. S majitelkou hutě poté uzavíral nájemní smlouvy a působil tu do roku 1905. Následně pak vedl rafinerii skla po svém tchánovi A. Hilleovi ze Skalice u České Lípy (*Langenau*). Zastaralou a zanedbanou huť si téhož roku na dobu šesti let pronajali Štěpán Hrdina a Josef Jindra z Kamenického Šenova. Huťmistrem zde byl sklář Václav Jindra.^{14/} Tito noví pachtýři zde vyráběli polotovary pro užitkové sklo zušlechťované brusem, malbou a rytinou a výrobky duté se dvěma stěnami zv. fexíry jako polotovary ke stříbření.^{15/} Jak široký sortiment byl hutí vyráběn po dobu jejího trvání, spolehlivě nevíme.

V lednu 1909 zemřela dosavadní majitelka hutě Augusty Hrdličková, rozená Klimmtová ve věku šestašedesáti let. Veškerý nemovitý majetek byl přepsán na její dceru, provdanou Nellhiebelovou. Koncem roku 1910 byla huť Augusta uvedena znovu do provozu firmou Nellhiebel & Egermann. Adolf Hans Nellhiebel byl zetěm zakladatele hutě, jehož dceru Marii si vzal za manželku v roce 1902. Nellhiebel žil v hraběcí hájovně na svahu Malého Buku. Druhým společníkem byl Friedrich Albert Egermann, narozený v Boru (*Haida*) 17. března 1859 jako syn malíře skla Antona Ambroze Egermanna (27. 3. 1814–19. 5. 1888), syna věhlasného borského malíře skla a obchodníka se sklem Friedricha Egermanna (5. 3. 1777–1. 1. 1864). F. A. Egermann byl dosud řadu let ředitelem sklárny ve Štýrsku.^{16/} Huť Augusta svou činnost ukončila koncem roku 1911. Poté byly objekty hutě i s ostatními nemovitostmi prodány. Od roku 1912 se vlastníkem nemovitostí po Marii Nellhiebelové stalo společenství jedenáctičlenné skupiny regionálních podnikatelů proto, aby huť Augusta již nebyla z konkurenčních důvodů uvedena do provozu. Její provoz na svahu Malého Buku tak byl definitivně ukončen. F. A. Egermann se stal správcem Knížkovy sklárny v Oldřichově u Duchcova (*Ullersdorf*). Tam zemřel v šedesáti letech v dubnu roku 1919.

V roce 1919 budovu bývalé sklářské hutě Augusty i s nemovitostmi koupil sklářský podnikatel Gustav A. Loschek z Kytlic. V hospodářské budově areálu bývalé sklářské

Obr. 1. Reprodukce staré pohlednice. Detail – vlevo sklárna Augusta (archiv autora).

6/ Vincenc Hrdlička se narodil 10. února roku 1840 v Mělníku.

7/ J. A. Klimmt byl 35 let představeným obce, zemřel na Bílou sobotu roku 1864.

8/ Dnešní obec Kytlice se v minulosti skládala z Falknova (*Falkenau*), Dolního Falknova (*Unter Falkenau*), Hillova Mlýna (*Hillemühle*) a Kytlic (*Kittlitz*).

9/ Slavičková – Cvrk 1993, s. 70.

10/ Hrobka byla první vlevo při vchodu na hřbitov.

11/ Lahmer 1890, s. 185.

12/ Huť byla nazývána takto česky, neboť v této německy hovořící příhraniční oblasti Sudet pracovalo ve sklářských hutích mnoho českých sklářů, foukačů skla.

13/ Karl Mühlbauer (psáno také Carl). Klarahütte vyráběla sklo duté foukané, vrstvené, rubínové sklo pro kostely a slavnostní osvětlení.

14/ Jindra 1990, s. 32. Štěpán Hrdina postavil novou huť na Práchni, ve které začal provoz v roce 1908.

15/ Fexíry jsou historicky nazývány výrobky duté se dvěma stěnami (dvoustěnné), do jejichž otvoru ve dně byla nalita stříbrčí směs. Vyráběny byly vázy, misky na noze, svícní, figury svatých a řada dalších výrobků, z nichž mnohé byly následně zušlechťovány např. malbou za studena, malířskými ledy a klouzavou rytinou (k historii tohoto druhu skleněných artefaktů a jeho výzdob viz brožura z roku 2006 k výstavě J. Lněničkové Křehká krása stříbřeného skla).

Obr. 2. Osazentvo hutě Augusty z doby H. Münzela (foto archiv autora).

hutě kadaňská firma Kraus zřídila v roce 1924 tkalcovnu na zboží z kokosových vláken. Vyráběly se zde rohožky, psací podložky apod.^{17/} Následně podnik převzali potomci fabrikanta G. A. Loscheka. Počátkem roku 1929 kokosová tkalcovna pro nerentabilitu výrobu zrušila a provozní budovy pronajala firmě Hornik & Knysatschek, která zde vyráběla obrazové rámy oválného tvaru. Trvání výroby obrazových rámu v tzv. Rámovce netušíme. Vlastníkem nemovitostí na Malém Buku byl v roce 1952 zapsán národní podnik Lustry v Kamenickém Šenově.

Dnes na pozemcích sklářského areálu hutě Augusty stojí rekreační objekty a jen část prudkého svahu s odpadovou haldou zarůstající náletovými stromy a keři, na jejímž severozápadním úpatí je drobná vodoteč s pramenem, upomíná na krátké období činnosti sklárny Augusty. Povrchové sběry drobných různorodých nálezů hmotných pramenů z odpadové haldy dávají jen nepatrnou představu o vyráběném sortimentu z bývalé přilehlé sklárny.

Rekognoskace areálu zaniklé sklárny Augusty a údajné středověké sklářské hutě

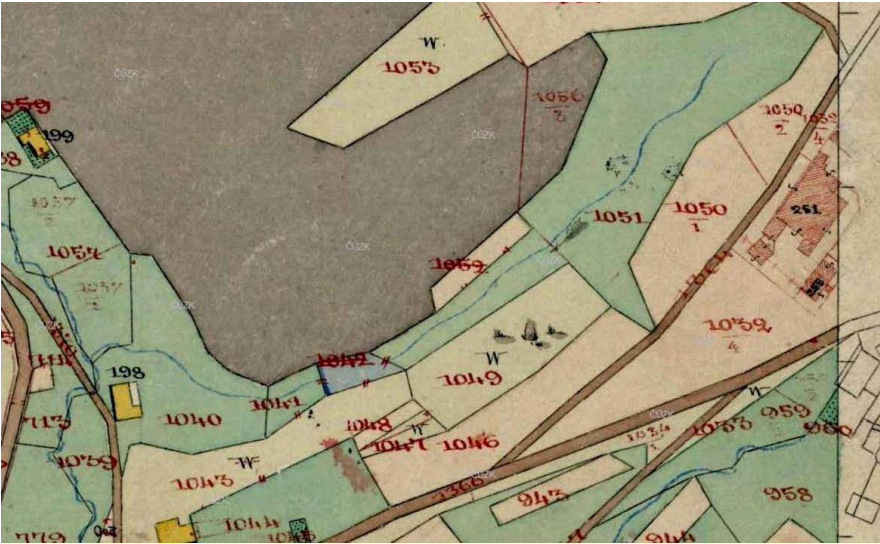
Při rekognoskaci svahu Malého Buku prováděného od sedmdesátých let minulého století za účelem rekognoskace terénu pokusit se lokalizovat údajnou středověkou sklářskou huť, kterou zmiňuje stará literatura,^{18/} byl souběžně prohlížen také prostor, kde v minulosti stávala sklárna Augusta. V devadesátých letech minulého století byla ještě dostatečně přístupná její odpadová halda na severozápadním okraji bývalého sklářského pozemku. Na něm dnes stojí chatářský areál sahající až k hraně svahu s haldou po činnosti Augusty. Z té byly několikrát vysbírány hmotné prameny po činnosti Augusty, zejména zlomky výrobků, pracovní odpad a skelné taveniny.^{19/}

16/ Štýrsko je spolková země na jihovýchodě Rakouska.

17/ Slavíčková – Cvrk 1993, s. 56–57.

18/ Gelnar 1999, s. 84–85. Zde shrnuta tenkrát dosažitelná literatura.

19/ První sběry byly provedeny v sedmdesátých letech, další např. v dubnu 1993, naposledy počátkem léta 2018.

Obr. 3. Falknov–Kytlice, mapa stabilního katastru, indikační skica, 1843, detail. Při pravém okraji červeně zakreslen objekt sklárny Augusty. [Mapový podklad: Archiválie Ústředního zeměměřičství a katastru, www.cuzk.cz].

Nálezový soubor hmotných pramenů

Technicko-sklářská keramika

Z technické sklářské keramiky bylo nalezena šamotová deska s manipulační dírkou tzv. koláč, resp. jen zlomek okraje^{20/} a pět různých šamotových zlomků tzv. kroužků, které mají různé výšky.^{21/}

Sklo – zlomky výrobků, taveniny a pod.

Z vysbíraných různých zlomků skel čirých bezbarvých i různě barevných – modrá, azurově modrá, opakní světle modrá (některá komerčně zvaná akvamarin, tyrkys, smaragd), rozalín tj. čiré sklo podjímáné rubínem, sytě červená (antimon?), světle fialová, ambr, žlutozelená, světlezelená, nazelenalá a čirá bezbarvá. Zajímavá jsou skla téměř či zcela opakní hnědočervená a mramorovaný hematiton. Jsou to zlomky foukaných výrobků v různých intenzitách tmavě hnědočervených, přes ambrově opalínovou až po opakní pastelově šedě okrovou barvu. Menší tlustostěnný zlomek z hnědočerveného skla je z hlavičky výrobku, zřejmě z vázy. Jeden drobný zlomek hnědočerveného skla je podjímán tenkou opálovou vrstvou. Zlomky z opakní pastelově šedě okrové barvy jsou z několika dalších výrobků.^{22/} Zlomek mramorovaného hematitonu z nabíhaného skla je z rotačního výrobku. Má charakter červenočerných výrobků červených hyalitů vyráběných v druhé čtvrtině 19. století ve sklářských hutích hrabat Buquoyů na Novohradsku v jižních Čechách. Tlustostěnný zlomek opakní sytě okrové mramorované hnědé barvy je z širší patky, pravděpodobně patřící větší váze.^{23/} Mnohé nalezené zlomky z výrobků jsou velmi příbuzné červeným hyalitům z Buquoyových skláren ze třetího a čtvrtého desetiletí 19. století. Jinými zajímavými výrobky je několik plochých čtverečků charakteru dlaždiček o rozměrech 75 x 75 mm o tloušťce 11 mm. Jsou v sytých tónech červeného hyalitu, na okrajích s menšími přelisky; několik jich je ve zlomcích (obr. 4–6).

Z dalších nálezů zlomků a střepů výrobků (výběr) je to tulejka svícnu z čirého skla,^{24/} dutá patka (neurčeného výrobku) s nepatrným optickým dekorem žebor z transparentně modrého skla, část zúženého hrdla (pravděpodobně) vázy ze světlého ambrového skla, z téže barvy jsou dva drobné a větší rotační zlomky, horní část rotačního výrobku ze skla čirého podjímáného tenkým žlutězelenavým opředěným velmi tenkým vlák-

20/ Koláč je šamotová deska nahore zaoblená, v horní polovině výšky s manipulační dírkou, při spodní hraně s menším vybráním. Ten při tabvě skla uzavírá nabírací/pracovní/ otvor ve spodní části klenby tavicí pece.

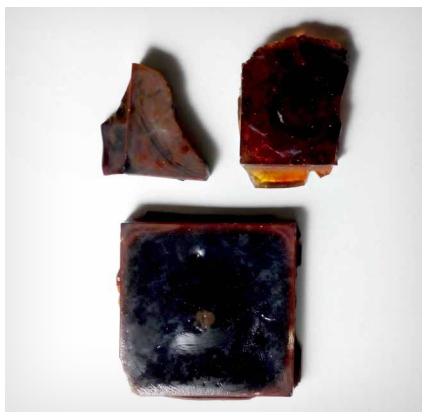
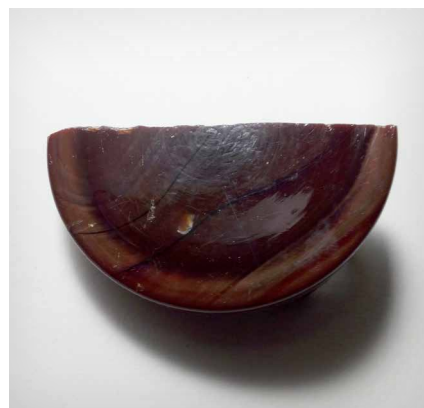
21/ Kroužek, též věneček, je keramický žáruvzdorný prstenec plovoucí na hladině skloviny v pánvi, jenž má zabraňovat přístupu nečistot do jeho středu, ze kterého nabírají skláři sklovinu. Výšky profilů torz těchto kroužků jsou 2,3 cm, 4,8 cm a 5 cm, jejich tloušťky jsou rozdílné.

22/ Příbuzný charakter barev skla je znám z intaktních předmětů ze sbírek různých muzeí, např. Muzea skla a bižuterie v Jablonci na Nisou, výrobek firmy Riedel Polubný (katalog výstavy Riedel od roku 1756. 10 generací sklářů, obr. 122–126 a 129). Dále od téže firmy (Truitt 1995, s. 117, obr. 1), pastelové výrobky firmy J. Rindskopf z Koštan na Teplicku (Truitt 1995, s. 119, obr. 1 a 2). Několik příbuzných artefaktů má ve svých bohatých sbírkách skla pražské Uměleckopřemyslové museum.

23/ Rekonstruovaný průměr dna je 87 mm. Barevnost tohoto zlomku je totožná s intaktní číškou na noze ze sbírky Bruno Schreibera v Muzeu Šumavy v Sušici, kde tento artefakt je autorkou publikace Jitkou Lněničkovou Sbírkou skla Bruno Schreibera (s. 65 dole vlevo), uveden jako pravděpodobný výrobek sklárny hraběte Buquoye Jiříkovo Údolí na Novohradsku.

24/ Zlomek dvoustěnného výrobku pro stříbření, historicky nazývaného flexir, nesprávně nazývaného selské stříbro apod.

Obr. 4.-9. Nálezy skla - červených hyalitů (foto autor).

nem, zlomek hutně „zataveného“ žebrovaného okraje ze světle žlutozeleného transparentního skla, jehož část je vrstvená rozalínem, zlomek rotačního tvaru z podhrdlí /?/ z opalínu s optickým dekorem drobných kosočtverců, zlomek rotačního výrobku z opakního mramorovaného skla s okrovými nepravidelnými pruhy, zlomek zataveného okraje opálu vrstveného rozalínem, dva drobné rotační zlomky opálu podjímaného ambrem (včetně 6 různě velkých rotačních zlomků), mramorovaného okrovým a šedým sklem, zlomek transparentního fialového skla, drobný zlomek kobaltově modrého skla z většího výrobku, profilovaný zlomek rotačního výrobku z čirého skla nabíhané rozalínem s optickým dekorem čoček, zlomek dutého dna rotačního výrobku z mramorovaného skla – ambr obalený rozalínovou/?/ a okrovou drtí převrstveno ambrem,

mramorovaný zlomek ambru s natavenou drobnou drtí slídy a selénovým /?/ rubínem a opálem a převrstveno znovu ambrovým sklem, 3 zlomky ze dna rotačního výrobku ze světle modrého opálového skla, rotační zlomek světle zeleného skla se vzduchovými bublinkami, 4 zlomky světle žlutozeleného /uranové?/ skla z rotačního výrobku, z téhož skla je drobný zlomek s optickým dekorem kosočtverců, rotační zlomek světle modrého skla s širší nevýraznou svislou optickou výzdobou, rubínové sklo v různých stupních valérů, některé čiré zlomky podjímané opálem – 5 zlomků, 1 zlomek s reliéfní historizující ornamentální výzdobou (např. tvaru „kartuše“) s malbou bílou emailovou barvou a zlatem, vyráběné jako stínidla lamp na petrolej nebo na elektřinu, vyráběných na Borsku v poslední čtvrtině 19. století až do první čtvrtiny století dvacátého.

Výjimečným je nepravidelný zlomek z tmavě fialového skla s intarzií proužků a oválu z jiné skloviny, zvýrazněné hutním irisem. Ten nedokážeme spolehlivě zařadit, tzn. nelze říci, zda je toto výrobek z hutě Augusty či z jiné sklárny (obr. 9).

Část nálezů hmotných pramenů z odpadové haldy tvoří i taveniny skla. I ty mohou dát jakousi představu o zde tavených sklovinách, ke kterým nejsou nalezeny zlomky výrobků. Je to tavenina světle modrá a světle azurově modrá, kobaltově modrá, mořská zeleň, světle žlutá zv. ambr, červený hyalit s mléčně zeleným sklem, čiré sklo bezbarvé. Z pracovního odpadu (např. hlavice aj.) to je transparentně zelené, transparentní sytě azurové sklo a větší vlnitá „kapka“ z opalínu nazývaná sklářským slangem kryolit. Z nálezů to jsou ještě dva zlomky ambrové a světlé modré tyčinky.

Závěr

Tato drobná informace o téměř neznámé sklářské huti Augusta v Kytlicích má zvýšit povědomí jednak u zájemců o regionální historii z řad místních obyvatel, tak i zájemců o dějiny výroby skla v regionu Lužických hor a sdělit tak historii málo známé sklárny provozované na přelomu 19. a 20. století.

K čemu měly sloužit výše zmíněné hyalitové „dlaždičky“, netušíme. Snad jejich výrobu lze dát do souvislosti s jedním ze dvou posledních provozovatelů hutě Fridrichem Albertem Egermannem, vnukem významné severočeské osobnosti malíře skla a objevitele žluté a červené lazury Friedricha Egermanna, který se proslavil mj. výrobou lithyalinů, pro některé z nichž používal červený hyalit. To je ovšem v pozici velmi odvážné – pracovní – hypotézy. Sklo příbuzné historickému červenému hyalitu koncem 19. století a počátkem následujícího století vyrábělo několik sklářských firem v Čechách. Dosud nejznámější jsou výrobky firmy J. Rindskopf's Söhne z Košťan na Teplicku nazvané *Diluviumglas* a firmy J. Riedel z Polubného v Jizerských horách.^{25/}

Snad jednou budou objeveny nějaké písemné či ikonografické prameny, které nám přiblíží sortiment různých majitelů sklářské hutě Augusty.

25/ Např. A. Adlerová *Česká secese – Užití umění, katalog výstavy z roku 1981 a katalog výstavy Riedel od roku 1756. 10 generací sklářů, v jabloneckém Muzeu skla a bižuterie roku 1991.*

LITERATURA

- Adlerová A.: *Česká secese / Užité umění*. Katalog výstavy Uměleckoprůmyslového muzea v Praze 1981.
- Gelnar, M.: *Sklářské hutě v Lužických horách a v jejich podhůří*. *Bezděz* 4, 1996, s. 37–74.
- Gelnar, M.: *Sklářské hutě středověku na Českolipsku na Děčínsku. Část II: Okres Děčín*. *Bezděz* 8, 1999, s. 51–95.
- Hantschel F.: *Nordböhmischer Touristen-Führer*. Leipa 1894.
- Hantschel F.: *Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa*. B. Leipa 1911.
- Horner P. J.: *Nachrichten über Steinschönau: von 1872 bis hinauf on Steinschönau*. XXX, 1878.
- Jindra, L.: *Historie vývoje skla na Novoborsku a prácheňské zajímavosti*. *Strojopis*, 39 + 12 str. Prácheň 1990.
- Jindra, V.: *Dějiny Nového Boru a jeho obcí*. Příloha Novoborského měsíčníku. Nový Bor 1991 a n.
- Lahmer, R.: *Glasgeschichtliches und Böhmens Glashütten*. *Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs*, roč. 13, s. 177–190.
- Lněničková J.: *Křehká krása stříbrného skla*. Plzeň – Sušice – Neukirchen beim Heiligen Blut 2006–2007.
- Lněničková J. a kol.: *Sbírka skla Bruno Schreiber*. Muzeum Sušice 2008.
- Rasocha, F.: *Vývoj organizační struktury oboru užitkového skla sklářského průmyslu na Novoborsku po roce 1945*. *Strojopis*, 125 stran. Nový Bor 1989.
- Rubesch V. Ch.: *Historisch-malerische Beschreibung des Einsiedlersteines, auf der Herrschaft Birkstein, im Leitmeritzer Kreis in Böhmen*. Leitmeritz 1831.
- Sacher, V.: *Prvá huť v Boru*. I., *Sklář* č. 29–30, roč. 5, Nový Bor 1965, nestr.
- Sacher, V.: *Zavádění anglického způsobu vytápění sklářských pecí na českém severu*. *Ars vitraria* 1, Jablonec nad Nisou 1966, s. 47–54.
- Sacher, V.: *Zapomínané i zapomenuté příběhy skelných hutí ve Falknově–Kytlicích*. *Strojopis* 1972.
- Slavíčková, H. – Cvrk, F.: *Kytlicko, sklářské vesnice na Horní Kamenici*. Kytlice 1993.
- Truitt, R. & D.: *Collectible Bohemian Glass 1880–1940*. Kensington 1995.
- Urbancová, J. – Riedel, C. J.: *Riedel od roku 1756. 10 generací sklářů*. Katalog stejnojmenné výstavy. Vydalo Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou 1991.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Kartenausschnitt mit der Glashütte „Augusta“. Reproduktion alter Ansichtskarte. Detail – links die Glashütte „Augusta“.
- Abb. 2. Belegschaft der Glashütte „Augusta“ in der Zeit von H. Münzel. Foto Urheberarchiv.
- Abb. 3. Falknov–Kytlice, Karte des stabilen Katasters, Detail. Am rechten Rand die Glashütte „Augusta“. (Kartenunterlage: Archivalie des Zentralen Vermessungs- und Katasterarchivs, www.cuzk.cz).
- Abb. 4.–9. Glasfunde – rote Hyalite. Foto Autor.

Übersetzt von Petra Sochová

DOBÝVÁNÍ ŽELEZNÝCH RUD U HORNÍHO SEDLA

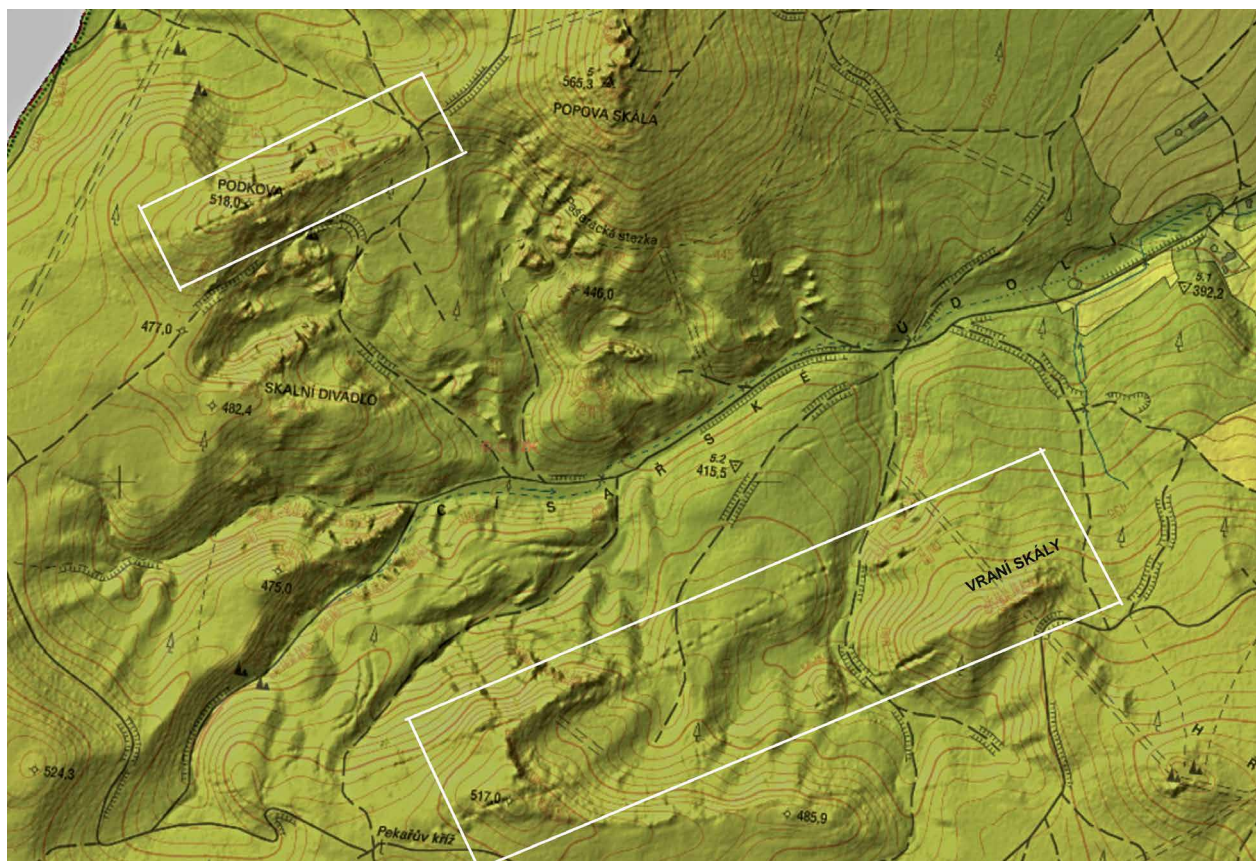
Petr Havránek

Ministerstvo průmyslu a obchodu Praha; havranekp@mpo.cz

Historickému dobývání železných rud v českolipské části Lužických hor a jejich podhůří bylo již ve sborníku *Bezděž* věnováno několik článků (Havránek 1996, 1999, 2000, 2018). Zbývá přiblížit lokality těžby na východním okraji Lužických hor v okrese Liberec, v oblasti formované blízkostí lužického zlomu. Východ Lužických hor je zde tvořen nápadným Vysockým hřbetem vystupujícím podél lužického zlomu na hranici pískovců a hornin ještědského krystalinika, které tvoří i nejvyšší vrch tohoto hřbetu Vysokou (545 m).

Ačkoliv je tato část obecně pokládána za Lužické hory, z geomorfologického hlediska patří Vysocký hřbet k Ještědskému hřbetu, okrsku Kryštofovy hřbety a podokrsku Vápenný hřbet. Oblast západně od Horního Sedla přes Horní Skály, Vraní skály (500 m) a Popovu skálu (565 m) až k Sedleckému Špičáku (544 m) již náleží Lužickému hřbetu Lužických hor, okrsku Hvozdký hřbet a jeho části Popovoskalský hřbet (Demek & Mackovčín 2006). Popovoskalský hřbet má charakter členitého pískovcového reliéfu výrazně vyvýšeného nad plošší krajinou tercierní žitavské pánve podél řeky Nisy. Horní

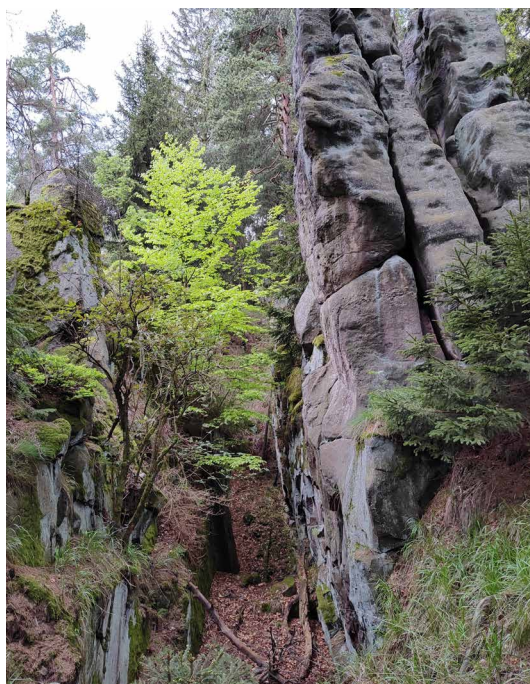
Obr. 1. Stínovaný reliéf popisované oblasti (z podkladů ČÚZaK upravil M. Plekanec).

Sedlo je přirozeným východiskem do skalnatého pískovcového terénu se známými horolezeckými lokalitami. Území je považováno za skalní město (Adamovič et al. 2010). Hluboce zařízlé soutěsky skalního města vznikly hloubkovou erozí drobných vodních toků spojených v Císařském údolí. Tok dále směřuje do Nisy. Výrazné modelaci reliéfu zvětráváním a odnosem napomáhá nízko založená erozní báze Nisy v bělokostelské části Chrastavské kotliny. Značný výškový rozdíl mezi vrcholy skalního města a hlavní erozní bázi na Nise (585–250 m) je možno přičíst antecedenci při tektonickém výzdvihu horninových bloků na linii lužického zlomu.

Geologická situace je dána blízkostí lužického zlomu, který odděluje sedimenty české křídové pánve od ještědského krystalinika a lužického plutonu, uplatňuje se zde složitá tektonika související s dynamikou lužického zlomu. Linie Vysockého hřbetu od Vysoké přes Kozí hřbety, Ostrý vrch (511 m) až k vrchu Hřebeny (534 m) je ve vrcholové části tvořena hrubozrnnými pískovci perucko-korycanského souvrství, níže pak pískovci souvrství bělohorského a jizerského (Havránek 1983, Mrázová et al. 2021). Pískovce jsou v zóně přízломového vleku lužického zlomu porušeny paralelními zlomy ve směru SZ–JV, příčně pak segmentovány dílčími poruchami ve směru SV–JZ. Úklon pískovcových vrstev je dobře sledovatelný na slepencových lavicích, roste nespojitě v jednotlivých krátech až na 90° severovýchodním směrem k lužickému zlomu. Dokladem mezivrstevních pohybů jsou známá tektonická zrcadla na jehle Ostrého vrchu. Výchozy přímo na lužickém zlomu jsou v tomto úseku denudovány, lze předpokládat, že šlo o překocené a nespojitě bloky pískovců. Linie vlastního lužického zlomu se pak promítá několik set metrů dále na severovýchod v lužickém plutonu. Horniny epizonálně metamorfované vulkanickosedimentární série ještědského krystalinika vystupující na Vysockém hřbetu jsou tedy v přirozené transgresní poloze, jejich styk s křídovými sedimenty zde není primárně tektonický (Coubal et al. 2018). Poruchy ve směru SV–JZ, kolmé k průběhu lužického zlomu, byly v období vulkanické aktivity v terciéru na několika místech tahem rozevřeny a proniknuty vulkanity. Jde o rozsedlinové žíly bazaltoidních vulkanitů (typ Čertových zdí), horninou jsou často polzenity. Hornina je však zcela rozložena na jílovou hmotu s převahou kaolinitu, důležitá je přítomnost goethitu jako železné rudy. Možnosti původu takové přeměny komentoval již Müller (1931), jednak jako následný jev spjatý s vulkanismem nebo i výsledek zvětrávacího procesu. Podle současných poznatků přeměna původní horniny byla započata již hydrotermálním procesem ještě v souvislosti s vulkanickou aktivitou, kdy vmístění magmatu do zvodnělého prostředí pískovců vyvolalo vznik hydroterm a jejich proudění. Možnosti vzniku zrudnění byly na stránkách Bezdězu i jinde diskutovány již dříve (např. Müller 1931, Kühn 1999, Adamovič et al. 2002).

Bazaltoidní žíly v prostoru skalního města nad Císařským údolím byly předmětem povrchové těžby pro použitelný obsah minerálů s obsahem železa. Stopy po těžbě jsou

Obr. 2. Dobývka pod vrcholem Podkovy (všechna foto P. Havránek 2023).

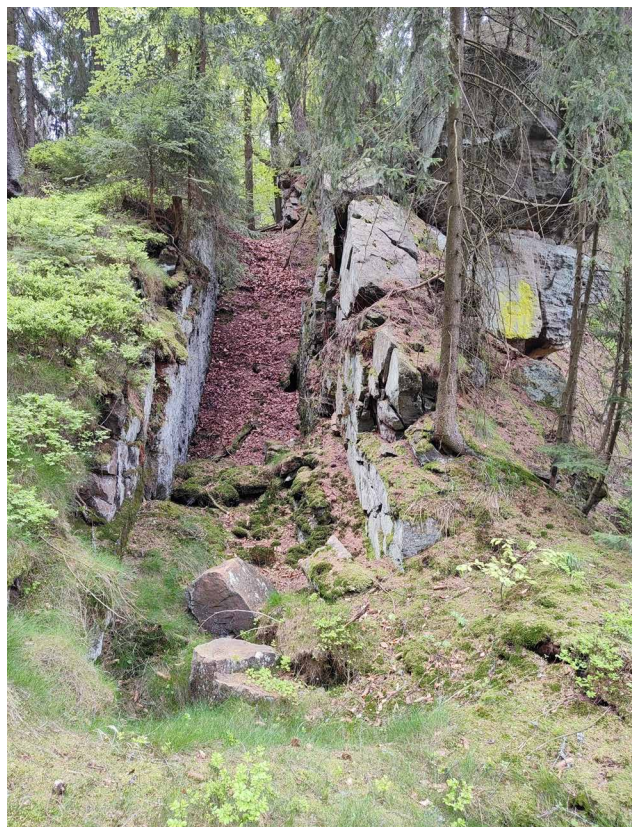

Obr. 3. Pinka pod kótou 517.

Obr. 4. Pinky s obvaly pod kótou 517.

Obr. 5. Dobývka mezi kótou 517 a Vraními skalami, na křížení s modrou turistickou cestou.

v této oblasti dobře zachované, a na rozdíl od jiných lokalit tohoto druhu v Lužických horách alespoň částečně popsané (Müller 1929, 1931). Nepřehlédnutelné jsou těžební rýhy desítky metrů dlouhé a mnohdy až 10 m hluboké při šíři 2–5 m. Největší leží jihozápadně od Vraních skal nad Mechovým dolem. Těžební rozložená hornina byla rypná a kopná, což umožňovalo snadnou těžbu, přičemž bezpečnost při práci v hloubce byla přirozeně zajištěna prokřemeněním a zejména proželezněním stěn pískovcové rozsedliny. Většina žil byla dobývána hloubením šachtic a kutacích jam – pinek, které byly původně metodou průzkumu, ale nakonec sloužily těžbě. Lineární pinkové tahy dosahují kilometrové délky a vyřizují čtyři hlavní žíly, z nichž tři protínají Mechový důl (Coubal et al. 2018).

Dobře přístupný je pinkový tah v blízkosti rozcestí turistických cest Pekařův kříž u dnes bezejmenné kóty 517 m. Vrch s šachticemi a velkými odvaly nesl dříve název Rolleberg a i s dalšími tamními názvy, jako Rollschacht a Bremsberg (Müller 1931), svědčí o používané dopravní technice. Na vrchu byla tedy umístěna kladka nebo jiný točivý mechanismus. Doprava rubaniny vzhůru směrem k Pekařovu kříži a následně dolů k Rynolticím není pravděpodobná, neboť v těch místech nebyl hamr. Naopak doprava opačným směrem k Císařskému údolí a dále do údolí Nisy se jeví pravděpodobnější, protože v Chotyni hamry byly. Těžební metody se nemusely omezovat jen na povrchové dobývání. Pravděpodobné je propojení šachtic krátkými štolami. Na linii popisované žíly leží i hluboké kutací rýhy a její průběh

lze sledovat až za Vraní skály, ostatně v tamní široké rozsedlině mezi Fellerovou stěnou a Šachtovými věžemi jsou také pinky.

Vůbec nejsnazší přístup je k dobývkám na vrchu Podkova (518 m). Na křižovatce v sedle mezi Podkovou a Popovou skálou začíná pinkový tah přímo na značené cestě a za turistickým přístřeškem pokračuje směrem vzhůru na Podkovu. Na vrcholu je pak žila vytěžena hlubokou rýhou širokou 2 m, tamní železitá výstelka na odkrytých stěnách rozsedliny je velmi silná a barevně nápadná. Malé pinky této linie ještě kříží značenou cestu k vrcholu Popovy skály.

Pinkové tahy a vytěžené rýhy byly poprvé dobře zakresleny v mapách orientačního běhu, dokonalé zobrazení a situování dnes poskytují mapy stínovaného reliéfu dostupné na webových stránkách Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního (obr. 1). Dobývky jsou dle horního zákona (ustanovení § 35 odst. 1 a 2 zákona č. 44/1988 Sb.) považovány za staré důlní dílo, kterým je kromě podzemních děl i povrchový lom po těžbě vyhrazených nerostů, což je právě případ popisovaných dobývek. Přehled starých důlních děl poskytuje registr dostupný na webových stránkách České geologické služby. V popisované oblasti je zatím registrována pouze lokalita Podkova (Dolní Sedlo – Hufeisenstein), s předpokládanou datací do 16. století.

Obr. 6. Jedna z dobývek jihozápadně od Vraních skal.

LITERATURA

- Adamovič J. et al. 2002: *Železivce české křídové pánve*. Zlatý kůň 38, Praha.
- Adamovič J., Mikuláš R. & Cílek V. 2010: *Atlas pískovcových skalních měst České a Slovenské republiky*. Academia, Praha.
- Coubal M., Adamovič J. & Štátný M. eds 2018: *Lužický zlom. Hranice mezi dvěma světy*. Novela bohemia, Praha.
- Demek J. & Mackovčín P. eds. 2006: *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. AOPK, Praha.
- Havránek P. 1983: *Geologické poměry podél lužického zlomu v úseku Hrádek nad Nisou – Křížany*. Msc., dipl. práce, depon. in Katedra geologie. Přír. fak. UK, Praha. 69 pp.
- Havránek, P. 1996: Dobývání železných rud v okolí Mařenic. *Bezděz 4*: 153–162.
- Havránek, P. 1999: Dobývání železných rud u Janovic v Podještědí. *Bezděz 8*: 297–304.
- Havránek P. 2000. Dobývání železných rud u Valtinova a Kunratic. *Bezděz 9*: 447–455.
- Havránek P. 2018: Dobývání železných rud u Jablonného v Podještědí. *Bezděz 27*: 299–306.
- Kühn P. 1999: Povaha železných rud, těžných v minulosti na Českolipsku. *Bezděz 8*: 181–207.
- Mrázová Š., Tomanová Petrová P. & Krentz O. eds. 2021: *Geologie česko-saské křídové pánve mezi Krušnými horami a Ještědem*. Česká geologická služba, Praha.
- Müller B. 1929: Die geologische Sektion Deutsch Gabel des Kartenblattes Rumburg – Warnsdorf. *Sborn. Geol. úst. ČSR*. Sv. VIII, ročník 1928–1929, Praha.
- Müller B. 1931: Die Vulkanruinen bei Finkendorf. *Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines f. d. Jeschken und Isergebirge*. Reichenberg.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- <https://www.geology.cz>, Mapy, Mapy – online, Mapové aplikace, Stará důlní díla a poddolovaná území,
- <https://www.cuzk.cz>, Geoportál, Analýzy výškopisu.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Schattiertes Relief des beschriebenen Gebiets, anhand der Unterlagen des Tschechischen Vermessungs- und Katasteramtes von M. Plekanec bearbeitet.
- Abb. 2. Bergbau unter dem Gipfel von Podkova, Foto P. Havránek 2023.
- Abb. 3. Pinke unter der Kote 517, Foto P. Havránek 2023.
- Abb. 4. Pinken mit Schutthalden unter der Kote 517, Foto P. Havránek 2023.
- Abb. 5. Bergbau zwischen der Kote 517 und Vraní skály, an der Kreuzung mit dem blauen Wanderweg, Foto P. Havránek 2023.
- Abb. 6. Eine der Bergbauen südwestlich von Vraní skály, Foto P. Havránek 2023.

Übersetzt von Petra Sochová

ZPRÁVY

ZPRÁVA O ČINNOSTI VLASTIVĚDNÉHO SPOLKU ČESKOLIPSKA ZA ROK 2022

Jaroslav Panáček

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; panacek@muzeumcl.cz

Publikační činnost

Kniha Krajem sv. Zdislavy

Na začátku roku 2022 vydal spolek s finanční podporou Česko-německého fondu budoucnosti, měst Česká Lípa a Jablonné v Podještědí, Libereckého kraje a Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě publikaci *Krajem svatých Zdislavy*. Reprezentativní publikace perem historika Ladislava Smejkal a fotografa Vladimíra Štěpánského, dlouholetých kolegů z Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě nahlíží do minulosti kraje mezi Lužickými horami a Žitavskem s fotografiemi hradů, zámků, klášterů, kostelů, poutních míst, zaniklých obchodních cest a dalších krás tohoto regionu. Publikace má 375 stran a je bohatě ilustrována barevnými fotografiemi. Kromě české vychází i v německé mutaci. Je v prodeji ve Vlastivědném muzeu a galerii, českolipských knihkupectvích a Regionálním informačním turistickým centru v České Lípě.

Kniha byla představena veřejnosti na třech místech:

Požehnutí knize *Krajem sv. Zdislavy* se konalo v neděli 20. března 2022 v kapli svatých Zdislavy v dominikánském klášteře v Jablonném v Podještědí. Vystoupil zde předseda spolku Mgr. Michal Panáček, starosta Jablonného v Podještědí Jiří Rýdl, statutární náměstek Libereckého kraje Jan Sviták a starosta města Ojvína. Akci provázelo čtení úryvků z knihy, hra na varhany a potom už slavnostní požehnutí knihy páterem Pavlem M. Mayerem OP. Na úplném závěru si zájemci mohli knihu koupit a nechat si ji podepsat Vladimírem Štěpánským.

Druhá prezentace byla určena pro členy spolku a další zájemce z České Lípy. Konala se v sobotu 26. března 2022 ve velkém sále ve Ville Hrdlička v České Lípě. Prezentace byla zahájena skladbou Tanec na hradě Lemberku z cyklu *Krajem paní Zdislavy* od Vlasty Bachtíkové v podání Terezy Jungmanové, žačky ZUŠ Nový Bor, a její maminky. Předseda spolku Mgr. Michal Panáček knihu představil a požádal o pár vět přítomné hosty: starostku České Lípy Ing. Jitku Volfovou a ředitele Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě Ing. Zdeňka Vitáčka – ti zde zastupovali organizace, které na vydání knihy přispěly. Poté byli představeni autoři knihy fotograf Vladimír Štěpánský a historik Ladislav Smejkal. Při čtení úryvků z knihy v podání Jiřího Gottliebera byly promítány fotografie Vladimíra Štěpánského z knihy i těch, které se tam nevešly. Po další skladbě *Loučení s krajem paní Zdislavy* popřál úspěch knize kolega a přítel Ladislava Smejkal Miloslav Sovadina, a českolipský rodák a kamarád Vladimíra Štěpánského prof. Ing. Petr Sklenička CSc, rektor České zemědělské univerzity v Praze. Prezentace knihy byla ukončena autogramiádou.

Třetí představení knihy (v německé mutaci) se konalo v sobotu 30. dubna 2022 v knihovně Christiana Weise v Žitavě. Během prezentace zahrála na violu pět skladeb

ukrajinská studentka Valerie Busko s klavírní korepetitorkou Olenou Kliushnichenko. Představení knihy se zúčastnil starosta Žitavy Thomas Zenker a překladatelka Petra Sochová představila autory a přečetla dvě kapitoly, které provázelo promítání fotografií publikovaných v knize i těch, na které se tam nedostalo.

Sborník Bezděz 31

V říjnu 2022 vydal spolek se spoluvydavatelí Státním okresním archivem v České Lípě a Vlastivědným muzeem a galerií v České Lípě s přispěním dotace Města Česká Lípa na celoroční kulturní činnost 31. číslo Vlastivědného sborníku Bezděz o rozsahu 228 stran s obsahem:

Michal Panáček: Editorial; Jaroslav Panáček: Záviš ze Stružnice – první Klinštejn; Jan Rejzek: Vzestup moci Berků z Dubé v neklidných dobách 15. století, 2. část; Kateřina Sommerová: Muzeum na zámku Lemberk, část 1. – Kdo? Proč? A jak?; Magdalena Pujmanová: Příběh věnování v knize: Legionář a odbojář Alois Fürbacher; Marek Hofman – Jana Kačerová: Výroba dopravních prostředků v českolipské vagónce; Martin Petřelka – Lukáš Blažej – Jiří Chvalkovský – Josef Kadlec – Ladislav Klapka – Václav Klapka – Pavel Vonička – Josef Všečetka – Miroslav Zúber: Významné nálezy krasců (Coleoptera: Buprestidae) na Českolipsku; Richard Škoda – Lukáš Blažej: Příspěvek k poznání nosatců (Coleoptera: Curculionoidea) vybraných vřesovišť Českého Švýcarska; Jan Škvrňák: Hrabě z Hardeggu a hrad Děvín; Jaroslav Panáček: O Jiljově (a Nevdanově) ještě jednou; Milan Turek: Zapomenutý předchůdce Bacha pocházel z Čech; Jaroslav Panáček: Obraz sv. Vincence Ferrerského z farního kostela sv. Petra a Pavla v České Lípě; Ladislav Janouch: Obnova drobných sakrálních památek na Českolipsku a Litoměřicku provedená Mgr. ak. sochařem Davidem Janouchem; Petr Havránek: Skalní říčení v Loubí v roce 1999; Jaroslav Panáček: Zpráva o činnosti Vlastivědného spolku Českolipska v roce 2021; Petr Kozojed: Zpráva o činnosti Státního okresního archivu Česká Lípa za rok 2021; Zdeněk Vitáček: Zpráva o činnosti Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě za rok 2021; Miloslav Sovadina: Poslední sbohem Ladislavu Smejkalovi (1946–2021); Miloslav Sovadina: Památce Břetislava Vojtíška; Jana Blažková: Zemřel PhDr. Vladislav Jindra; Jaroslav Panáček: K úmrtí Petra Charváta; Jiří Chvalkovský – Veronika Smolková – Lukáš Blažej: Českolipský entomolog Ludvík Kašpar osmdesátiletý.

Spolkový web

V červnu 2022 byl na spolkový web do sekce Projekty zařazen Retrospektivní seznam domů v České Lípě. Seznam, který zpracoval bývalý předseda spolku Jaroslav Panáček, slouží jako pomůcka pro badatele i laické zájemce o historii domů v České Lípě. V České Lípě bylo provedeno od 18. století do současnosti trojí číslování domů: první na základě josefského katastru z roku 1785, druhé v roce 1836 a poslední v roce 1914, které je platné dosud. Při prvních dvou číslováních byly číslovány domy zvlášť ve městě a na předměstí, teprve při posledním číslování v roce 1914 byla zavedena jednotná řada v celém městě včetně připojeného Svárova. Pomůcka umožňuje orientaci v číslech domů při práci s písemnými prameny, které uvádějí číslo domu platné v určité době.

Výstavní činnost

V rámci vydání knihy *Krajem svaté Zdislavy* připravil spolek v červnu venkovní výstavu *Krajem svaté Zdislavy/Im Land der heiligen Zdislava unterwegs*, vycházející ze stejnojmenné knihy autorů Ladislava Smejkal a Vladimíra Štěpánského. Na dvanácti panelech byla na vybraných fotografiích a úryvcích z knihy představena méně i více známá místa našeho kraje na obou stranách česko-saské hranice. Výstava byla v letních měsících od června do konce srpna vystavena v městském parku v České Lípě a v podzimních měsících září a říjnu se přesunula do Jablonného v Podještědí.

Ve Vlastivědném muzeu a galerii byla 4. srpna zahájena výstava *Wilhelm Horn – průkopník fotografie a malíř moravských lidových krojů*. V rámci této výstavy představil spolek ve spolupráci s městem Česká Lípa veřejnosti osobnost Wilhelma Horna v rámci cyklu *Zrcadla do historie* na dvou autobusových zastávkách v okolí kruhového objezdu na Děčínské ulici, tedy v bezprostřední blízkosti místa, kde Wilhelm Horn žil.

Přednášková a zájezdová činnost spolku

- 8. ledna 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Cyklus Naši krajané v Jižní Americe: Franz a Josef Scheinerovi z Horní Libchavy v Rio de Janeiro a Cantagalu. Přednáška Ing. Petra Polakoviče, ředitele Krajského muzea vystěhovalectví do Brazílie v Náhlově.
- 22. ledna 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Tvrze a panská sídla v nejbližším okolí České Lípy. Přednáška Petra Randuse.
- 5. února 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Cyklus Putování za skláři: Historie sklářství v našem regionu. Přednáška Mgr. Petry Ajšmanové, ředitelky Sklářského muzea Nový Bor.
- 26. února 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Cyklus Naši krajané v Jižní Americe: Anton a Jakob Hubertovi ze Skalice u České Lípy v Uně v Bahii. Přednáška Ing. Petra Polakoviče.
- 12. března 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Svatá Zdislava, její rodina a Jablonné v Podještědí. Přednáška Bc. Jana Rucze.
- 20. března 2022, Dominikánský klášter v Jablonném v Podještědí, kaple sv. Zdislavy, od 14 hodin
Požehnaní knihy Krajem svaté Zdislavy autorů Ladislava Smejkal a Vladimíra Štěpánského. Uváděl Mgr. Michal Panáček.
- 26. března 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Prezentace knihy Krajem svaté Zdislavy autorů Ladislava Smejkal a Vladimíra Štěpánského.
- 9. dubna 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Kinští ve Sloupu v Čechách v 19. a 20. století. Přednáška Mgr. Martina Aschenbrennera.

- 23. dubna 2022
Cyklus Putování za skláři: Výlet do Nového Boru. Návštěva sklářské školy, sklářského studia Novotný Glass a designérského studia Aleš Zvěřina. Provázela Magdalena Pujmanová.
- 14. května 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Židovské osobnosti. Přednáška JUDr. Tomáše Krause.
- 28. května 2022
Cyklus Putování za skláři: Výlet do Kunratic. Návštěva sklářské hutě Jiřího Pačinka a Křišťálového chrámu. Provázela Magdalena Pujmanová.
- 11. června 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Slavní absolventi sklářských škol. Přednáška doc. MgA. Pavla Kopřivy, Ph.D.
- 10. září 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Cyklus Putování za skláři: Práce ve sklárnách – vzpomínky novoborských sklářů. Přednáška Jana Vobra.
- 24. září 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Cyklus Naši krajané v Jižní Americe: Wenzel Bergner z Rumburku v Rio de Janeiru. Přednáška Ing. Petra Polakoviče.
- 8. října 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Muzejní pochody – vzpomínka na Ladislava Smejkalu. Pásmo vzpomínek a fotografií Miloslava Sovadiny a PhDr. Vojtecha Čelka.
- 22. října 2022
Žitava a Marienthal. Výlet autobusem do Žitavy na komentovanou prohlídku kostela sv. Jakuba a návštěva kláštera v Marienthalu. Odjezd od muzea v 9 hodin. Provázel Mgr. Michal Panáček.
- 5. listopadu 2022
Dušíčkový výlet do Mařenic. Návštěva kostela sv. Maří Magdaleny, procházka ke kapli na Kalvárii. Výlet autobusem, odjezd od muzea v 8 hodin. Provázel Mgr. Michal Panáček.
- 12. listopadu 2022
Návštěva českolipského muzea. Komentované prohlídky kurátorů výstav „Knihy v době panování Rudolfa II.“ (začátek ve 14 hodin), „Jan Katzer: Všední radosti“ (začátek ve 14.30 hodin), „Wilhelm Horn – průkopník fotografie a malíř moravských lidových krojů“ (začátek v 15 hodin)
- 26. listopadu 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Historické hrdelní a útrpné právo a poslední kat v České Lípě. Přednáška Mgr. Jana Kohouta a Ing. Jaroslava Panáčka.
- 10. prosince 2022, Villa Hrdlička od 14 hodin
Aztékové a dobytí aztécké říše. Přednáška Ladislava Pytlouna.

Celkem se všech klubových akcí (přednášky, komentované prohlídky, výlety) v roce 2022 zúčastnilo 601 osob.

ZPRÁVA O ČINNOSTI STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU ČESKÁ LÍPA ZA ROK 2022

Petr Kozojed

Státní okresní archiv Česká Lípa, Střelnice 3035, 470 01 Česká Lípa; kozojed@soalitomerice.cz

Personální situace

Po delší době nedošlo v této oblasti k žádné změně. V archivu tak pod vedením PhDr. Petra Kozojeda pracovali archiváři Mgr. Ivana Austová, Martina Brůžková, Jaroslava Jarolímková, Mgr. Blanka Michnová a Mgr. Michal Rádl, a dále na dohodu domovník Stanislav Kotek a uklízečka Michaela Levová.

Přehled o archiváliích

Na základě údajů databáze PEvA bylo k 31. 12. 2022 v SOkA Česká Lípa uloženo 1710 archivních souborů v rozsahu 4218,64 bm (běžných metrů). Z celkového rozsahu bylo 2605,79 bm (61,77 %) nezpracováno, 1612,85 bm (38,23 %) zpracováno a 1467,24 bm (34,78 %) inventarizováno. Ze zmíněných 1710 archivních souborů je 1130 zpracováno, z toho 1071 zinventarizováno. Badatelé mají k dispozici 1381 archivních pomůcek, 385 je v elektronické podobě dostupných na webových stránkách Státního oblastního archivu v Litoměřicích.

Předarchivní péče a výběr dokumentů

V roce 2022 bylo vydáno 132 protokolů o výběru archiválií ve skartačním řízení a 5 protokolů o výběru archiválií mimo skartační řízení. Ze 132 skartačních řízení proběhlo 8 v elektronické podobě prostřednictvím Národního archivního portálu, a to u Městského úřadu Doksy, Městského úřadu Jablonné v Podještědí, Městského úřadu Kamenický Šenov, Městského úřadu Mimoň, Městského úřadu Nový Bor, Obecního úřadu Skalice u České Lípy a českolipského odloučeného pracoviště Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových.

Archiv provedl 6 kontrol výkonu spisové služby, konkrétně u Města Kamenický Šenov, Obce Svojkov, Obce Velenice, Obce Sloup v Čechách, Gymnázia Mimoň a Základní školy a Mateřské školy Kunratice u Cvikova.

Archiv dále věnoval velkou pozornost metodické činnosti, zejména v souvislosti s novou archivní legislativou (tzv. DEPO). Ivana Austová uspořádala od ledna do června celkem 5 běhů školení, jehož se zúčastnili zástupci obcí, škol, pedagogických poraden a dalších původců. V rámci akce Archivační a spisová služba pro školy, pořádané Středním článkem podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR 19. května 2022 v Semilech, přednášela Ivana Austová na téma Spisová služba ve školství.

Druhým velkým tématem metodické péče archivu bylo seznamování původců s praktickým vedením elektronické spisové služby a přípravou elektronického skartačního řízení. V této oblasti spolupracovali archiváři s dodavateli systémů spisových služeb, společnostmi HAI DA Nový Bor a ALIS Česká Lípa.

Velmi zásadní a stále rozšířenější součástí předarchivní péče bude aplikace tzv. trvalého skartačního souhlasu, který původcům umožňuje vyřazovat vybrané agendy (po předchozím schválení archivem) bez skartačního řízení. Archiváři proto velmi pečlivě spolupracovali s uchazeči o tento souhlas na přípravě žádostí.

Archiv v děčínském antikvariátu a knihkupectví Stanislava Dostála zakoupil za 2000 Kč kroniku Pěveckého spolku v Zákupcích (Gesangverein in Reichstadt) z let 1850–1940. Tato vzácná archiválie byla uložena v nově vytvořeném archivním souboru Pěvecký spolek Zákupy.

Péče o fyzický stav archiválií

V roce 2022 byly v restaurátorské dílně SOkA Liberec odborně restaurovány následující archiválie: abecední registraturní rejstřík 1886–1919 (Okresní úřad Dubá, inv. č. 113) a kniha převodů nemovitostí 1764–1851 (Archiv obce Holany, inv. č. 24). Archiváři sami prováděli průběžně prověrky fyzického stavu archiválií, zkontrolovali celkem 31 kartonů ve 13 archivních souborech. Zjištěné poškozené jednotliviny budou předány k restaurování v roce 2023. Celý rok byla v depozitářích sledována a zaznamenávána teplota a relativní vlhkost vzduchu.

Zpřístupňování archiválií

Prioritním úkolem zůstalo zpracování kmenového archivního souboru Okresní národní výbor Česká Lípa z let 1960–1990. Uspořádány byly plánovací odbor, odbor školství, odbor kultury, odbor pracovních sil, odbor zdravotnictví a odbor sociálních věcí.

Byl vytvořen rejstřík spisů N, PR a R (tedy spisů z oblasti majetkoprávních vztahů), uložených v archivních souborech Státní notářství Česká Lípa, Státní notářství Doksy a Státní notářství Nový Bor. Jedná se o excelový soubor, obsahující jména smluvních stran, označení předmětu smlouvy (nemovitost – dům, pozemek) a katastrální území. Dále byl dokončen loni rozpracovaný rejstřík spisů D (dědických), uložených v archivních souborech Okresní soud Doksy (včetně pobočky v Bělé pod Bezdězem), Státní notářství Doksy, Okresní soud Nový Bor I, Okresní soud Nový Bor II a Státní notářství Nový Bor. Celkově je tak zpřístupněno 17463 dědických spisů z let 1945–1970. Obě pomůcky výrazně usnadňují vyhledávání ve spisech, které jsou velmi často využívány státními úřady, samosprávou či notáři.

Nadále pokračovalo převádění archivních pomůcek do elektronické podoby. Podařilo se přepsat celkem 67 pomůcek (66 archivů obcí a 1 archiv města), které mohly být následně prostřednictvím aplikace Vademecum zpřístupněny na internetu.

Michal Rádl posoudil 3 archivní pomůcky (MNV Hajniště, MNV Sobákov a MNV Svijany), zpracované archiváři Státního okresního archivu Liberec.

Využívání archiválií

V roce 2022 vykonalo 112 badatelů, z toho 6 cizinců ze Spolkové republiky Německo, Rakouska a Velké Británie, 221 badatelských návštěv. Badatelé studovali 114 témat, z toho 16 témat se týkalo úředních potřeb. Do studovny bylo předloženo 430 kartonů archiválií a 376 knih a periodik z odborné knihovny.

Archiv vyřídil 12 žádostí o vystavení ověřené kopie školního vysvědčení a 34 rešerší, z toho 25 rešerší k úředním účelům.

Ing. Petr Fiala, zaměstnaný v archivu na dohodu o provedení práce, zdigitalizoval celkem 100 svazků kronik měst, obcí a škol okresu Česká Lípa před rokem 1945 a dále 5 svazků kroniky Kamenického Šenova po roce 1945.

V roce 2022 bylo do archivní knihovny zařazeno 144 nových knih a naopak odepsáno 10 knih. K 31. 12. 2022 tak knihovna obsahovala 24 485 svazků.

Odborná činnost

Poprvé od roku 2019 mohl archiv oslavit Mezinárodní den archivů za účasti veřejnosti. Výstavu Hlavičkové papíry v obchodní a úřední korespondenci na Českolipsku navštívilo ve dnech 8. až 10. června 2022 celkem 50 zájemců.

V rámci projektu Vzdělávání napříč generacemi přednášeli Ivana Austová (Šlechta a její místo v českých dějinách: pohled na vznik a vývoj společenské vrstvy, jež byla hybatelem dějin) a Michal Rádl (Pomocné vědy historické a jejich proměny ve 20. století) pro členy Českolipského klubu třetího věku. V rámci večera na téma Bombardování Mladé Boleslavi 9. 5. 1945, konaného ve spolupráci s nadací Post Bellum – Paměť národa 24. května 2022 v kině Máj v Doksech, uvedl Michal Rádl prezentaci Bombardování Českolipska letectvem Rudé armády ve dnech 8. a 9. května 1945. Michal Rádl recenzoval a zároveň byl jedním z kmostrů knihy Tomáše Cidliny Leipsche, jejíž křest proběhl 8. září 2022 v českolipském muzeu.

Uskutečnily se 3 exkurze (Obchodní akademie Česká Lípa a 2 skupiny z Gymnázia Česká Lípa) a 2 studentky z Obchodní akademie Česká Lípa vykonaly v archivu povinnou praxi.

Vzdělávání

Přestože po dlouhé době skončila restriktivní opatření v souvislosti s pandemií Covid-19, značná část vzdělávacích akcí se i nadále konala v on-line prostředí. Tento formát je evidentně preferován, protože nabízí větší operativnost a přináší dnes tolik žádané finanční úspory. Nejaktivnější byla Ivana Austová, která se zúčastnila několika seminářů Národního archivu (Archivece Twitteru, Geodata, Informační systémy ve školách, Elektronické skartační řízení v prostředí Národního archivního portálu a Archivece databází – informační systémy samostatných evidencí dokumentů). Všichni archiváři podstupovali na různých úrovních školení v ovládání programu ProArchiv, který slouží ke zpracování a k publikování archivních pomůcek a digitalizovaných archiválií na internetu. Jaroslava Jarolímková, Martina Brůžková a Ivana Austová se školily v práci s „archivním“ elektronickým systémem spisové služby WISPI. Protože se naprostá většina práce archiváře odehrává v elektronickém prostředí, bylo pro všechny archiváře nezbytné a zároveň velmi užitečné školení Základy kybernetické bezpečnosti, které on-line zajistil Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost. Jaroslava Jarolímková jako správkyňe archivní knihovny absolvovala v Krajské vědecké knihovně v Liberci seminář Katalogizace pro začátečníky a ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích školení KOHA – program na evidenci knih. Všichni archiváři prošli obligátním školením v oblasti BOZP a PO. Ivana Austová v roce 2022 působila v dvojjediné roli, jako účastnice školení i lektorka. Pro zaměstnance SOA v Litoměřicích připravila „rehabilitační“ kurz Jóga v kanceláři.

Výstavní činnost

Pokračovala dlouhodobá a úspěšná spolupráce s Vlastivědným muzeem a galerií v České Lípě. Michal Rádl přispěl k vybudování stálé expozice Uran na Českolipsku, ze-

jména v oblasti hornické faleristiky. Dále se archiváři podíleli na přípravě výstav, které by měly být realizovány v roce 2023, konkrétně výstavy k 105. výročí českolipské Vagónky a výstavy o folkové, country a bluegrassové muzice na Českolipsku. Se Sklářským muzeem Kamenický Šenov archiv spolupracoval na přípravě výstavy Ze šenovských chalup do světových paláců a poskytnutím materiálů přispěl k uspořádání přednášky Čtení z díla Harryho Palme „Bilance mého života“.

Publikační činnost

V roce 2022 archiv vydal Bibliografii historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2021 a podílel se na vydání 31. svazku vlastivědného sborníku Bezděz, ve kterém Petr Kozojed zveřejnil Zprávu o činnosti Státního okresního archivu Česká Lípa za rok 2021.

ZPRÁVA O ČINNOSTI VLASTIVĚDNÉHO MUZEA A GALERIE V ČESKÉ LÍPĚ ZA ROK 2022

Zdeněk Vitáček

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; vitacek@muzeumcl.cz

Rok 2022 byl po uplynulých dvou letech opět rokem, kdy muzeum mohlo fungovat bez vnějších negativních faktorů. Postupně jsme se vyrovnali s pandemií COVID-19. V roce 2021 byl dokončen stavební projekt „Snížení energetické náročnosti sídla Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě“. Otevřít jsme tedy mohli od 1. března 2022 celý areál bývalého augustiniánského kláštera v České Lípě pro veřejnost. Návštěvnickou sezonu jsme zahajovali otevřením zcela nové expozice o těžbě uranu na Českolipsku.

Péče o svěřenou sbírku

Sbírka, kterou spravuje Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, je ve vlastnictví Libereckého kraje a je zapsána v centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury ČR pod číslem OMČ/002-04-12/080002. K 31. 12. 2022 obsahovala sbírka 614 165 evidenčních čísel sbírkových předmětů. Počet kusů předmětů je však bezmála 1,5 milionu, protože některá evidenční čísla obsahují i několik stovek kusů předmětů (archeologie, entomologie). V roce 2022 byla sbírka doplňována především vlastní činností odborných pracovníků ze starých sbírek a z nákupů. Nákup sbírkových předmětů byl realizován ve výši 83.934,- Kč. Sbírka byla obohacena o 630 sbírkových předmětů. Největší přírůstek zaznamenalo Přírodovědné oddělení. Z nákupů byl nejvýznamnější nákup obrazů „Svatá Anna vyučující Pannu Marii“ od F. Liebicha a „Česká Lípa“ od F. Lipenského. Zakoupili jsme stříbrnou a zlatou medaili k dvoustému výročí narození K. H. Máchy z roku 2010. Rozšířen byl i soubor sbírkových předmětů novodobých militarií. Přírodovědné oddělení získalo velmi hodnotnou a ceněnou kolekci fosilní fauny a flóry z Bechlejovic. Přírodovědný sbírkový fond byl dále doplněn dermoplastickými preparáty dalších druhů našich ryb a paviána pláštikového.

V průběhu roku prováděli kurátoři sbírky a správci depozitářů katalogizaci a inventarizaci sbírkových předmětů. Konzervováno bylo 61 uměleckých sbírkových předmětů, z toho bylo 8 náročných konzervací. V roce 2022 pokračovala konzervace sbírkových předmětů církevního charakteru pro připravovanou církevní expozici v prostoru Svatých schodů v ambitu klášterního areálu. Preparováno do dermoplastických preparátů bylo 5 savců, 5 ptáků, 4 plazi a 3 ryby. Dále bylo preparováno 1 500 kusů bezobratlých pro entomologii. Došlo také k chemickému ošetření 1 203 mykologických položek ze souboru hub.

Knihovna muzea spravovala v roce 2022 celkem 74 955 knihovních jednotek. Nově bylo zakoupeno především do odborné knihovny 328 knih za 49.728,-Kč. Odbaveno bylo 1 646 badatelských žádostí.

V průběhu roku jsme zahájili rozsáhlou a náročnou přípravu na stěhování sbírkových předmětů ze stávajících prostor v detašovaných pracovištích do náhradních dočasných

prostor. Důvodem je příprava na generální rekonstrukci objektů v rámci stavby „Revitalizace dvou objektů detašovaného pracoviště Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě (čp. 58 a 59) a vybudování nové pobočky „Červený dům – Lovecký letohrádek v České Lípě“ (čp. 57)“.

Stálé expozice

Již v roce 2021 po dokončení stavby „Snížení energetické náročnosti sídla VMG“ byla zahájena rozsáhlá rekonstrukce interiérů a instalace stálých expozic muzea. Byly vyčištěny kamenné podlahy a zahájena byla obnova a rekonstrukce všech parketových podlah v expozicích. Byly dokončeny zednické opravy interiérů a vymalování expozičních prostor. Reinstalace byla dokončena u stálých historických expozic Českolipska. Z větší části byly obnoveny i stálé exotické expozice. Zahájena byla také dlouhodobá instalace stálých přírodovědných expozic Českolipska. I přes rozsáhlé úpravy a doplňování expozic bylo muzeum zpřístupněno veřejnosti 1. března 2022. Současně byla otevřena i nová stálá expozice o těžbě uranu na Českolipsku.

Expozice uranu je umístěna ve sklepních prostorách hlavní budovy kláštera v České Lípě. Tímto „těžebním“ místem byl inspirován a také limitován hlavní záměr expozice, a to představit veřejnosti uranové hornictví v našem regionu, včetně jeho sociálních a kulturních aspektů. Mezi nejzajímavější exponáty patří zejména důlní kolejová mechanizace, která se používala nejen v uranových dolech v Hamru. Kontroverzní téma těžby uranu již dnes přináší velice zajímavá historická fakta, která ovlivňovala celkové dění na Českolipsku a Liberecku. S vlastním příběhem se návštěvníci seznámí na doprovodných panelech, kde se dozví o objevu uranu, o původním významu Stráže pod Ralskem a Hamru na Jezeře, o průzkumu v české křídlové pánvi, těžbě a výsledném zpracování uranu až po tzv. „žlutý koláč“ (polotovár pro jaderné palivo), o technickém rozvoji, o uranové kultuře až po mezinárodní kontexty. Do expozice jsou zapracovány i geologické informace, ve kterých je zapsán nejen vlastní vznik uranu, ale také geologická minulost strážské oblasti. Pro zvýšení atraktivnosti expozice jsme se navíc rozhodli vytvořit samostatný prostor pro vystavení uranových minerálů i z jiných ložisek nacházejících se v České republice, které při dopadu ultrafialového světla světélkují. Neopomněli jsme ani interaktivní prvky, jakými jsou např. reliéfní mapa, ve které jsou zaneseny body původních šachet, které jsou navíc ve 2D vylaserovány ve skle, funkční rozvody ventilace, drobné světelné a zvukové efekty a další zajímavosti. Celá expozice je doplněna o autentický fotografický materiál horníků, kteří fárali na uranových dolech v Hamru. Najdete je nejen na doprovodných panelech, ale bude možné si je prohlédnout i v informačním kiosku, umístěném přímo v expozici. Na své si tedy rozhodně přijdou i pamětníci této „uranové éry“. Autorem expozice je Petr Mužák, geolog muzea. Nyní připravujeme další část, a to venkovní instalaci chemické těžby uranu.

Areál kláštera navštívilo 19 522 návštěvníků a akce zde uskutečněné navštívilo 2 045 účastníků.

Pobočky

V roce 2022 byly opět bez omezení přístupné veřejnosti tři specializované pobočky Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě.

Archeologické muzeum Českolipska – Šatlava v České Lípě prezentuje expozici Jeskynní archeologie neboli speleoarcheologie, dále zde návštěvník najde expozici o nej-

starší historii České Lípy, o středověkém hrnčířství a Věžeňský kout s expozicí českolipského hrdelního práva s ukázkami mučících nástrojů a katovským mečem. Pobočka rozšířila svou činnost v rámci akcí pro veřejnost. Mimo již tradičních, jako je Muzejní noc a Mezinárodní den archeologie, který proběhl v České Lípě a v Českém ráji, se uskutečnilo Archeologické léto 2022. Přitažlivým pro zájemce je i cyklus mezioborových interpretačních exkurzí „Za pískovcovým fenoménem Českého ráje“ realizovaný od roku 2017. Cyklus zároveň prezentuje dlouhodobé výzkumné projekty muzea a jeho partnerských organizací. Nejvýznamnější událostí na pobočce bylo otevření nově zrekonstruované zahrady, která se stala v době otevření muzea pro veřejnost volně přístupnou zónou v centru města. Nová venkovní expozice prezentuje prostorově velké archeologické nálezy. Pobočku navštívilo 734 návštěvníků.

V památníku K. H. Máchy v Doksech byly přístupné expozice Literární a životopisná expozice Karla Hynka Máchy a expozice Rybářství a rybníkářství na Českolipsku. Významnějších změn doznala expozice rybářství a rybníkářství doplněním dermoplastických preparátů dalších druhů našich ryb. V hlavní letní sezóně proběhly na pobočce akce „Dřevěné odpoledne“, „Dny lidové architektury“ a tradiční „Řezbářské sympozium“ s koncertem regionálního písničkáře. Byla zahájena příprava nové koncepce expozice s pracovním názvem „Muzeum Máchova kraje“. Tato expozice má přinést inovaci zejména ve způsobu prezentace a v zaměření, které se mění od formalistického ke kontextuálnímu. Muzeum bude interaktivním centrem moderního regionálního poznání a záživnou formou tak bude nejenom ctít odkaz Karla Hynka Máchy a jeho života, ale především přibližovat návštěvníkům různé aspekty kraje, v kterém nejenom básník, ale i návštěvník může hledat inspiraci. Kouzlo místa vychází z unikátnosti přírodního i kulturního bohatství kraje a vrcholí jeho inspirací ve tvorbě proslulého básníka. Zásadních změn má doznat také turistická ubytovna třídy *TOURIST, která byla v plném provozu i v roce 2022. Památník navštívilo 2 977 návštěvníků.

Na pobočce Vísecké rychty v Kravařích u České Lípy byly k vidění expozice Interiéry venkovského bydlení v Severních Čechách, Venkovské lidové umění, nábytek, řemesla a zemědělství a Severočeská lidová architektura. Na rychtě proběhla řada akcí pro veřejnost, Masopust a Velikonoce s ukázkami tradic, trhem řemeslných výrobků a dílničkami pro děti i dospělé. Dále Den otevřeného podstávkového domu, který je mezinárodním svátkem podstávkových domů v oblasti trojmezí, Dny lidové architektury – celorepubliková akce přibližující lidovou architekturu a řemesla s ní spojená. V září se uskutečnila akce „Šikovné ruce“, tradiční setkání tvůrčích osobností. Dokončena byla expozice „Práce na poli“ a intenzivně se pracovalo na expozici „Práce ve stodole“. Také v tomto roce se nám nepodařilo zajistit finanční prostředky na záchranu a obnovu tzv. holubníku v areálu rychty, který je v havarijním stavu. Pobočku navštívilo 1 987 návštěvníků.

Vědeckovýzkumná a publikační činnost

V roce 2022 zpracovávali odborní pracovníci celkem 29 vědeckovýzkumných úkolů. Probíhaly záchranné archeologické výzkumy Českolipska v rámci výkonu archeologické památkové péče. Pokračovaly výzkumné projekty: „Archeologie Českolipska“ – výzkum a dokumentace archeologických lokalit, „Kvartérní sedimenty pískovcové krajiny středního Pojizeří a Českolipska“, „Dokumentace skalních rytin, nápisů a dalších prvků historické krajiny v CHKO Český ráj“, „Dokumentace skalních rytin, nápisů a dalších prvků historické krajiny Českolipska“, „Inventarizace jeskyní a skalních

převisů v CHKO Český ráj“, „Dokumentace brusíren a mačkáren skla“, „Českolipská vagónka“ a „Hornická populace Českolipska“. Několika projekty pokračoval přírodovědný výzkum Českolipska. Významné jsou výzkumné projekty v oborech zoologie obratlovců a bezobratlých. Probíhaly specializované entomologické projekty zaměřené na výzkum hmyzích společenstev pískoven, vřesovišť a taxonomická revize balkánského rodu *Omphreus*. Realizované jsou projekty „Monitoring vývoje společenstva hmyzu disturbovaných porostů smrku po kůrovcové gradaci v NP České Švýcarsko se zaměřením na rašelinné a podmáčené smrčiny“, „Průzkum edafických a saproxylických brouků severních Čech“, „Revize neotropických střevlíků rodu *Barysomus*“, „Výzkumy saproxylických a nosatcovitých brouků severu Čech“, „Tesaříkovití a ostatní brouci Evropy a středního východu“, „Výzkum hmyzu požárů severních Čech“ a „Dipterologický výzkum Českolipska“.

Dále pokračoval botanický projekt „Excelence: Centrum analýzy a syntézy rostlinné diverzity (PLADIAS)“. Nové jsou projekty „Vyhledávání nových lokalit ohrožených, silně ohrožených a kriticky ohrožených rostlin, na územích nacházejících se mimo CHKO a přírodní rezervace Českolipska, s následným návrhem těchto lokalit na chráněná území“, „Mapování rostlin cyklostezky Varhany, cyklostezky Singltrek, Holého vrchu a městského parku“. V rámci aktivní spolupráce s ústeckým mykologem panem M. Křížem pokračovalo doplňování fotografického průvodce „Světlem hub a rostlin“ na webu muzea. Zde je již umístěno 4 818 přírodovědných fotografií rostlin a hub. Pokračovaly projekty „Paleontologický průzkum okruhu Česká Lípa a přilehlých oblastí“ a „Mapování krystalických vápenců a vybraných lokalit s metamorfovanými horninami Ještědského krystalinika“. Odbaveno bylo 681 badatelských úkonů. Publikováno bylo 19 výstupů plnění vědeckovýzkumných a odborných úkolů. Bylo realizováno 409 záchranných archeologických výzkumů (217 akcí vyvolaných záměrem stavební, popř. jiné činnosti právnických a podnikajících osob, 127 akcí v rámci stavební činnosti osob fyzických a 65 záchranných akcí v důsledku přírodních procesů, popř. narušení nálezo- vých situací neznámými osobami). V rámci výkonu státní památkové péče bylo vydáno 307 vyjádření pro projekční společnosti a stavebníky a vypracováno 267 zpráv o archeologické akci a nálezo- vých zpráv.

Odborní pracovníci se významně podílejí na obsahu Vlastivědného sborníku Českolipska Bezděz. Rozsáhlá byla publikační činnost v tisku, městských novinách a zpravodajích, populárně naučných časopisech, a to především v souvislosti s propagací muzea, jeho muzejní činností a v návaznosti na výstavy a vědeckovýzkumnou činnost. Historické oddělení publikovalo 9 základních prací přírodovědné 10.

Výstavní činnost a akce pro veřejnost

V roce 2022 jsme uskutečnili 16 výstav a pokračovalo 6 výstav virtuálních. V hlavním výstavním prostoru ambitu se uskutečnila výstava „Konvergence – vyvřeliny a sedimenty“. Výstava byla věnována skupině na sobě nezávislých výtvarníků, kteří pracují a žijí své specifické příběhy a osudy v příhraničním Libereckém kraji, potažmo na Českolipsku. Dokumentovala charakter práce, osobní příběhy, pocity a motivace jednotlivých autorů.

V galerii Chodba vystavoval své fotografie fotograf Vladimír Štěpánský. Dále zde proběhla výstava „KOMenský v KOMiksu – 430 let od narození J. A. Komenského“. Prostřednictvím komiksu se návštěvníci výstavy seznámili s hlavními životními událostmi, dílem a odkazem Učitele národů. Výstava byla zapůjčena z Národního pedagogického

muzea a knihovny J. A. Komenského. Další výstava „Knihy v době panování Rudolfa II.“ s ukázkami tisků z produkce soudobých tiskáren poskytla náhled do života českých zemí v době, která zaujímá v dějinách českého knihtisku pozoruhodné místo nejen co do počtu vydaných knih, jejich tématické a literární rozmanitosti a vývojem typografické úpravy, ale též rozvojem knižního trhu a budováním knihoven na různých společenských úrovních. Panelovou část výstavy nám zapůjčila knihovna Akademie věd ČR.

V galerii Jídelna vystavovala Lucrezia Škaloudová své obrazy. Miroslav Pangrác vystavoval obrazy a plastiky společně s Janou Heřmanovou, Milanem Pokorným a Danielem Váchalem. Jan Katzer zde vystavoval též své fotografie.

V Maštálkově výstavní síni proběhly dvě výstavy: „Chalupy herců, muzikantů a zpěváků na Českolipsku a v jeho širokém okolí“ a „Wilhelm Horn – Průkopník fotografie a malíř moravských lidových krojů“.

Na pobočce Archeologického muzea Českolipska -Šatlava proběhly výstavy „Od nálezu k exponátu“, „Prospektoři – symboly ve skalách“ a „Hlína, dřevo, kámen – archeologie městských domů“. Pobočka v Doksech hostila výstavy „Domov/Heimat“ a „Hrady spatřené“. Na Vísecké rychtě pokračovala výstava „Česká paní česky vaří, přitom dobře hospodaří“.

V průběhu roku proběhlo 51 kulturně výchovných akcí pro veřejnost, kterých se zúčastnilo 3 057 návštěvníků. V areálu kláštera to byla především „Muzejní noc 2022“. V pořadí již devatenáctá muzejní noc proběhla v pátek 10. června. Hlavním tématem bylo hornictví a celá noc se odehrávala v duchu hornické činnosti, spolků a tradic horníků. Muzeum se touto akcí tradičně zapojilo do celorepublikového Festivalu muzejních nocí, pořádaného Asociací muzeí a galerií ČR. S platnou vstupenkou z muzejní noci bylo možné v těchto večerních hodinách navštívit také pobočku Šatlava.

Několik akcí připravila také ekoporadna „Orsej“. Jde o tradiční akce pro veřejnost: „Den Země“, „Vítání ptačího zpěvu“, „Festival ptactva“, „Den zvířat“, „Den stromů“, „Ekologická soutěž“ a „Čekání na Ježíška“. Uskutečnila se přednáška k zahájení činnosti „Semínkovny – sázej, sklízej, sdílej“. Tradiční „Výstavu hub“ navštívilo 1 080 návštěvníků. Bylo prezentováno celkem 44 výukových programů pro 1 088 dětí ZŠ a MŠ Libereckého a Ústeckého kraje. 4 x se uskutečnil geologický kroužek pro veřejnost s celkovou účastí 109 účastníků. Proběhly 3 entomologické semináře s účastí 83 účastníků. Uskutečnili jsme 7 archeologických a historických terénních exkurzí pro veřejnost, kterých se zúčastnilo 201 zájemců. Odborní pracovníci muzea uskutečnili 16 přednášek na různá témata pro 462 posluchačů.

Údržba spravovaných objektů

Vedení organizace spravuje 7 objektů prohlášených za nemovitou kulturní památku, 3 zahrady a jeden vesnický dvůr.

V průběhu roku 2022 probíhaly na hlavní budově klášterního areálu v České Lípě rekonstrukce interiérů. Pokračovalo vyzdívání statických trhlin i povrchových prasklin. Po opravách vnitřních štuků byly prostory barevně vymalovány, a to s odkazem na původní barevnost a zdobnost prostor kláštera. Další část parketových podlah konventu se dočkala zásadní obnovy a renovace. Dokončeno bylo hloubkové čištění dlážděných

podlah. Začali jsme připravovat projekt na zateplení prostor ambitu. Zásadním je způsob zateplení kleneb vlastních chodeb a Svatých schodů. Technicky bylo připraveno rozšíření elektronického a kamerového zabezpečení prostor Svatých schodů.

Na detašovaném pracovišti tzv. Červeného domu (ul. U Vodního hradu) v České Lípě byla v roce 2022 dokončena poslední etapa oprav a restaurování exteriérů. Byla dokončena oprava a restaurování omítek v arkádě prvního patra a podloubích přízemí objektu. Restaurovány byly sloupy, podpěrné pilíře, ostění oken a dveří. V průběhu roku běžela projektová příprava generální rekonstrukce našich detašovaných pracovišť U Vodního hradu v České Lípě s názvem – „Revitalizace dvou objektů detašovaného pracoviště Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě (čp. 58 a 59) a vybudování nové pobočky „Červený dům – Lovecký letohrádek v České Lípě“ (čp. 57)“. Projekt bude spočívat v generální stavebně-technické rekonstrukci objektů. Nová pobočka se stálou expozicí palných a sečných zbraní a lovu bude přístupná veřejnosti. Ve dvou navazujících domech budou odborná pracoviště, preparátorská a konzervátorská dílna, příruční a karanténní depozitáře. Součástí stavebního projektu bude i úprava okolních veřejných ploch. Předpokládané náklady jsou ve výši kolem 90 milionů korun. Zahájena byla také příprava na vystěhování všech tří objektů. V návaznosti na nutnost kompletního vystěhování byl řešen převod objektu podzemního nevyužívaného krytu na sídlišti Sever v České Lípě do správy muzea. Kryt byl vyřazen z centrální evidence krytů, protože nesplňuje požadavky na ochranné vlastnosti krytu v souladu s jeho bezpečnostním zařazením. Muzeum chce podzemní stavbu využít krátkodobě jako prostor dočasného uložení předmětů a vybavení a dlouhodobě jako ukázkou funkčního historického krytu z přelomu 70. a 80. let minulého století s expozicí. Rádi bychom zde umístili stálou expozici nových dějin období let 1945 až 1990 s důrazem na téma takzvané studené války na Českolipsku.

Na pobočce Archeologické muzeum Českolipska – Šatlava v České Lípě jsme v roce 2022 zpřístupnili nově zrekonstruovanou zahradu. Její součástí je i nová expozice. Zahrada slouží také pro vzdělávání a kulturní aktivity a je veřejnosti přístupná.

Na památníku K. H. Máchy v Doksech byla konečně zahájena předprojektová příprava na stavební akci „Rekonstrukce střechy a revitalizace půdního prostoru pobočky Památník K. H. Máchy v Doksech“. Byly provedeny průzkumové práce na krovu a v půdním prostoru. Akci řešíme společně s památkovým dohledem. Pokračovala údržba zahrady a obvodové zdi. Opravena byla fasáda objektu a vnitřní štukové omítky.

V areálu Vísecké rychty v Kravařích u České Lípy byla zahájena předprojektová příprava stavební akce „Výměna šindelové střechy za střechu z pálených tašek bobrovek na objektu pobočky Vísecké rychty“. Probíhaly průzkumové práce krovu a jednání s památkovým dohledem. Pokračovali jsme v zabezpečování objektu tzv. „Holubníku“. Tento objekt je v havarijním stavu. Na připravovaný stavební projekt „Rekonstrukce a využití objektu tzv. Holubníku na Vísecké rychtě“ se nám nedaří získat finanční prostředky.

V roce 2022 proběhly pouze opravy a nátěry fasády rychty a běžná údržba.

Ekonomika

Rozpočet na rok 2022 byl sestaven jako vyrovnaný s maximálním využitím vlastních finančních zdrojů. Příspěvek na provoz včetně účelových příspěvků od zřizovatele byl ve výši 22.145.000,- Kč. Tržby za vlastní výkony a příjmy jsme realizovali ve výši 2.074.200,- Kč.

Na mimořádných příspěvcích, dotacích a grantech jsme získali 376.700,- Kč. Ostatní provozní výnosy byly ve výši 69.600,- Kč. Příjmy v roce 2022 byly celkem ve výši 24.665.500,- Kč. Na investice jsme získali 2.465.000,- Kč.

Celkové výdaje za rok 2022 byly ve výši 24.504.600,- Kč a z toho osobní náklady na zaměstnance představovaly 19.437.600,- Kč. Rozpočet byl sestaven tak, aby byly splněny základní cíle – udržení zaměstnanců v organizaci a jejich odbornosti mzdovou motivací, revitalizace a budování nových stálých expozic směřující ke zvýšení návštěvnosti, spolufinancování projektů Ministerstva kultury ČR a udržení spravovaných objektů v provozuschopném stavu. Muzeum mělo 34 přepočtených kmenových zaměstnanců.

KRONIKA

130 LET SKLÁŘSKÉHO MUZEA V NOVÉM BORU

Eliška Vavříčková

Sklářské muzeum Nový Bor; evavrickova@novy-bor.cz

1/ Původní osada Haida, (někdy též Heide či Heyde) byla pojmenována po místních lesích s hojným porostem vřesu – „Heide“, něm. vřesoviště. A protože se změnou státní správy v roce 1850 musely mít všechny obce země české ještě ekvivalent ve druhém zemském jazyce, byl městu přidělen český název Bor. Jeho zavedení se příliš neujalo a v platnost vstoupilo až se vznikem Československé republiky. A právě tehdy se ukázala ošemetnost názvu Bor, kterého současně užívalo v českém prostředí kolem deseti obcí. Přes různé pokusy název lépe vyspecifikovat (např. Bor u České Lípy) vzešel současný název Nový Bor až z veřejné soutěže vyhlášené místním národním výborem v roce 1947. Autorem vítězného návrhu se stal ředitel zdejší měšťanské školy František Mareš. Nové jméno města oficiálně vstoupilo v platnost 8. února 1948.

2/ Starší literatura dokládá výstavu v roce 1802 v domě J. A. Zinkeho u příležitosti návštěvy arcivévody Karla. Roku 1804 navštívil město císař František II. s chotí. K této příležitosti byla uspořádána opět výstava v Zinkeho domě, tentokrát i s ukázkami výroby (zusušlení). Další výstava byla uspořádána na přání hraběte Kinského roku 1820 na počest návštěvy korunního prince Ferdinanda. Role kurátorů se ujímají místní obchodník se sklem Hanzel a malíř, vynálezce a obchodník Friedrich Egermann.

3/ Původní inventární seznam muzea je uložen ve Státním okresním archivu (dále SOKA) Česká Lípa.

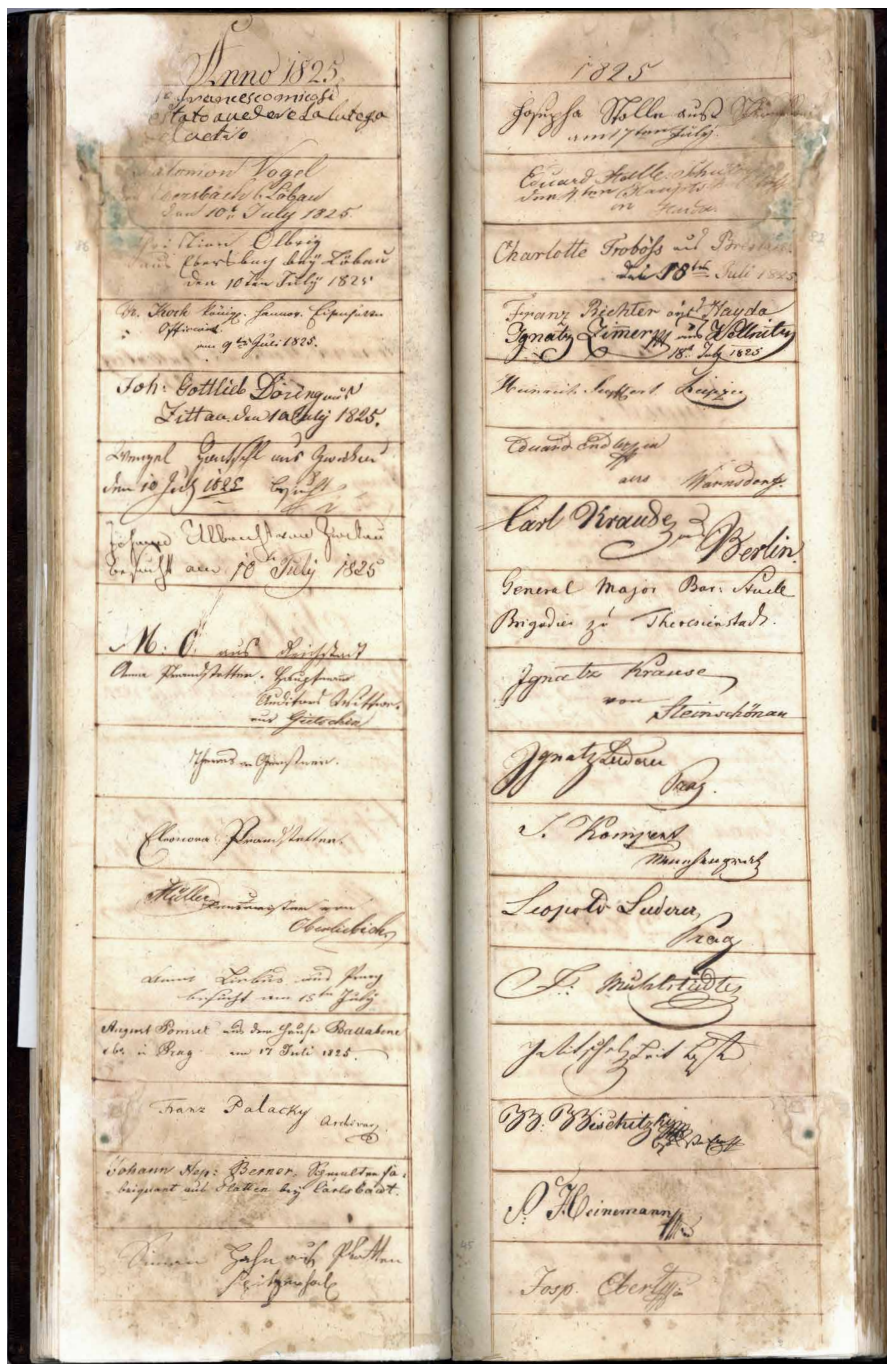
Haida (dnes Nový Bor)^{1/} byla od poloviny 18. století prosperujícím centrem mezinárodního obchodu se sklem. Město žilo bohatým kulturním životem a již na počátku 19. století pořádalo při příležitostech významných návštěv, zejména příslušníků vládnoucího habsburského rodu, sklářské výstavy s ukázkami výroby.^{2/} Friedrich Egermann, malíř, obchodník, vynálezce a patrně nejvýraznější osobnost Haidy 19. století, měl ve svém ateliéru instalován jakýsi kabinet s ukázkami prací, který byl hojně navštěvován a dalo by se říci, že byl prvním sklářským muzeem v našem městě, byť soukromým a prezentujícím zřejmě pouze výrobky Egermannovy dílny. Dochovala se dokonce pečlivě vedená návštěvní kniha z let 1820–1834, která se dodnes nachází ve sbírkách Sklářského muzea Nový Bor (obr. 1).

Kdo přišel první s myšlenkou na založení sklářského muzea, dnes již bohužel nevíme. Nicméně „Odborný svaz dělníků sklářského a keramického průmyslu v severních Čechách“ se jí už od roku 1891 zabýval. Krátce na to, dne 14. března 1893, bylo v Boru muzeum skla a keramiky opravdu otevřeno. Za zakladatele můžeme považovat šest členů odborného svazu, významné občany Nového Boru a Kamenického Šenova: Josefa Lenhardta (Kamenický Šenov), Ferdinanda Lichteneckera sen. (Nový Bor), Alexandra Pfohla sen. (Nový Bor), Josefa Pfütznera (Kamenický Šenov), Franze Hellera (Nový Bor) a Wilhelma Wolfa (Okrouhlá).

Muzeum původně sídlilo v budově borské radnice, kde byly pro výstavní účely vyhrazeny dvě místnosti. Základ původní sbírky vytvořili svými dary sami zakladatelé, kteří věnovali nejen nejlepší výrobky svých firem a dílen, ale také sklo přivezené z obchodních cest a ze svých soukromých sbírek. K vytvoření reprezentativní kolekce samozřejmě přispěla i řada dalších soukromých dárců, místních obchodníků a řemeslníků.

Nejstarším archivním dokladem o sbírce je inventární seznam z roku 1896, který čítá 1371 položek skla, kameniny, keramiky a porcelánu.^{3/} V roce 1909 vypsalo muzeum první řemeslnou sklářskou soutěž. Pravidelně je pak pořádalo až do roku 1938 a znovu od 90. let. Do soutěžního klání mohly být přihlášeny pouze nové práce, které dosud nebyly uvedeny do výroby. Soutěžilo se ve dvou kategoriích – technologické a výtvarné. Muzeum díky pořádání těchto soutěží získalo pro svou sbírku řadu originálních exponátů, které dostávalo darem nebo je od autorů kupovalo.

O činnosti muzea v raných letech 20. století a letech Velké války toho víme jen velmi málo. Poválečná dvacátá léta se nesla ve znamení všeobecného rozkvětu a prosperity. To se projevilo i na rozšíření muzejní expozice. V roce 1925 byla již ve čtyřech místnostech ve druhém patře radnice. Sbírkových předmětů se nashromáždilo už 1589 kusů. Ředitelem či správcem muzea byl místní kronikář Karl Würfel (obr. 2, 3). Se vznikem Československé republiky sílil i zde v německém pohraničí vliv české menšiny. Obě

Obr. 1. Návštěvní kniha ateliéru F. Egermanna, 1820–1838, s podpisem Františka Palackého ve spodní části levého sloupce (sbírka Sklářského muzea Nový Bor).

národnosti se vůči sobě vymezovaly také ve společenské a kulturní činnosti. V novostavbě české školy (dnes ZŠ U Lesa) například sídlilo české muzeum, které bylo záhy převedeno do českolipského vlastivědného muzea. Zároveň sklářské muzeum založilo v roce 1926 muzejní výbor, který začal pracovat na jeho transformaci na německé vlastivědné muzeum.

V roce 1923 bylo založeno sklářské muzeum v Kamenickém Šenově. To požádalo o část sbírky novoborského muzea, především práce šenovských sklářů. Ze strany

4/ Pracovník muzea Alexander Pfohl sen. zařídil na počátku války převoz sbírky autem firmy Rachmann do zámku ve Sloupu. Tehdejší majitel zámku, hrabě Preysing, který původně uskladnění nabídl, se posléze začal obávat nařčení z krádeže a požádal o přemístění sbírky na neutrální místo. Zabalené exponáty putovaly zpátky do Boru. Pouze z ústních svědectví víme, že byly uloženy na několika místech.

5/ Viz korespondence mezi „Pověřencem pro dozor na muzea“ zaštitěným Národním muzeem a Národním výborem v Novém Boru, SOKA Česká Lípa

6/ Historie domu podrobněji: Stavebně historický průzkum: Mgr. Miroslav Nový, Mgr. Eliška Nová PhD., 2022

7/ SOKA Česká Lípa, AM Nový Bor, i. č. 2228, K. Würfl: Historie Novoborských domů čp. 1–296 a jejich majitelů, karton 256.

8/ Kronika Sklářského muzea sepsaná paní Evou Ranšovou jako interní dokument muzea v roce 2008 při jejím odchodu do důchodu shrnuje dobu jejího působení v muzeu (od 70. let), obsahuje také vzpomínky jejich předchůdců či starších kolegů.

Obr. 2. Expozice v budově radnice před rokem 1939 [archiv Sklářského muzea Nový Bor].

Po válce, kdy byla drtivá většina německého obyvatelstva odsunuta, se celé české pohraničí muselo vypořádat se zcela novou situací. Nově příchozí české obyvatelstvo začalo pomalu obnovovat předválečnou výrobu. Do opuštěných sklářských firem byli státem jmenováni národní správci. Hned v prvních poválečných letech se začalo jednat

Šenova bylo argumentováno nevhodným uložením a nedostatečnou ochranou exponátů, což velmi pobouřilo borského starostu. Po vleklých třenicích se do sporu vložilo vedení „Svazu dělníků sklářského a keramického průmyslu z Teplic“, které navrhlo konečné rozdělení sbírky, k němuž došlo v roce 1939. V roce 1930 vyšel reprezentativní katalog, na jehož stránkách můžeme dodnes najít exponáty obou muzeí (obr. 4, 5).

Rok 1939 nebyl přelomový zdaleka jen dělením sbírky... Změnilo se definitivně vše.

Během druhé světové války bylo muzeum uzavřeno a sbírky byly zabaleny a uloženy na několika místech, zřejmě i vícekrát přemístovány. Bohužel se během těchto přesunů část sbírkových předmětů nenávratně ztratila.^{4/}

o znovuotevření muzea. Město žádalo na jeho obnovu státní dotace a mezi skláři se pořádaly veřejné sbírky. Hledal se objekt, který by vyhovoval výstavním účelům, ve válkou rozvráceném pohraničí a při neutěšené bytové situaci to však nebylo snadné. Uvažovalo se o domě čp. 262 v Egermannově ulici (nyní Úřad práce). V roce 1948 se již prováděla jeho rekonstrukce a začalo se pracovat na inventarizaci předmětů.^{5/} Podle všeho bylo vynaloženo dost prostředků i lidské práce a z dochovaných pramenů není zřejmé, proč k otevření muzea v tomto domě vlastně nedošlo. Nakonec byl pro muzeum vybrán dům čp. 105 na náměstí Míru, měšťanské stavení s bohatou sklářskou historií,^{6/} kde muzeum sídlí dodnes. Dům byl podle Würfela^{7/} zakoupen obcí již v srpnu 1941 se záměrem zpřístupnit zde muzeum. Sbírký sem byly nakonec přestěhovány až v roce 1952 a muzeum se pro veřejnost otevřelo v květnu roku 1953 (obr. 6, 7).

Obr. 3. Expozice v budově radnice před rokem 1939 [archiv Sklářského muzea Nový Bor].

Ve snaze dát muzejní práci nějaký profesionální rámec a koncepci byl již v roce 1952 jmenován muzejní výbor složený z významných osobností města i sklářství. Jeho členové byli: Jaromír Špaček, Stanislav Libenský, Josef M. Hospodka, František Hradec, Rudolf Görtler, Josef Verner a J. Kozák. Správcem muzea byl jmenován Rudolf Šnýdr. Ve druhé polovině 50. let sílil tlak na prezentování myšlenek budování socialismu. Muzeum proto pořádalo krátkodobé výstavy poplatné době (Obrazy a fotografie z armádní soutěže tvořivosti, Československý lid ve výtvarném umění, Boj za mír – světová grafika).^{8/}

Obr. 4. Vázy, malíř Gustav Ahne, 1898 (stránka z muzejního katalogu 1930).

Obr. 5. Tytéž vázy dnes: Nereidy (vlevo, ve sbírce Sklářského muzea Nový Bor), Víra, Láska a Naděje (vpravo, ve sbírce Sklářského muzea Kamenický Šenov, foto Gabriel Urbánek).

Obr. 6. Záběr z muzejní expozice po roce 1952 (archiv Sklářského muzea Nový Bor).

9/ K tomuto roku byly provedeny dílčí opravy a adaptační práce před otevřením nové expozice.

10/ Muzeum v současné době nemá žádné archeologické sbírky. Nálezy zmíněných badatelů se zřejmě dostaly do sbírek nadřízených institucí nebo nebyly v souladu s tehdejšími standardy muzejní práce zapisovány vůbec. Velkou zásluhou obou pracovníků je však lokalizování celé řady zaniklých skláren zejména v oblasti Lužických hor.

11/ IGS – Mezinárodní sklářské sympozium pořádal od roku 1982 n. p. Crystalex. Setkalo se s ohromným ohlasem ve světě a došlo k navázání řady mezinárodních kontaktů a obchodních příležitostí. Pozvaní cizinci z řad výtvarníků i odborné veřejnosti užasli nad řemeslnou zručností a technickými možnostmi maloměsta v zemi za „železnou oponou.“ Sympozium se jako trienále koná dodnes, od roku 2009 je hlavním pořadatelem Město Nový Bor.

Obr. 7. Propagační materiál muzea, 50. léta 20. století (archiv Sklářského muzea Nový Bor).

Konec 50. a počátek 60. let nebyl pro muzeum právě šťastný. Bylo veřejně kritizováno za neprofesionální odbornou práci a nedostatečnou prezentaci. Sbírkové předměty nebyly zaevidovány, natož pravidelně inventarizovány. V souladu se státní politikou centralizace se po vleklých jednáních dospělo ke konsensu, že se novoborské muzeum spolu s muzeem v Kamenickém Šenově stanou pobočkami Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Došlo k tomu delimitační dohodou v roce 1964.^{9/} Muzeum sice částečně ztratilo svou samostatnost, ale získalo odborné vedení a jasné zaměření. V roce 1965 byla otevřena nová stálá expozice zaměřená výhradně na sklo a sklářskou historii Novoborska. Sbírkové předměty vlastivědného charakteru byly převedeny do jiných institucí. Sběrka skla byla kompletně zaevidována a byly prováděny její pravidelné kontroly. Ředitelem byl v roce 1964 jmenován Ing. Václav Sacher. Ve funkci ho roku 1968 vystřídal Michal Gelnar. Oba se pilně věnovali především sklářské archeologii.^{10/}

V sedmdesátých letech se ve výstavním programu muzea začaly pravidelně objevovat monografické výstavy současných sklářských výtvarníků, řemeslníků a průmyslových návrhářů. Na pravidelných vernisážích se scházel široký okruh příznivců skla i významné osobnosti českého sklářství. Muzeum také navázalo odbornou spoluprací s Uměleckoprůmyslovým museem v Pra-

ze, se kterým připravilo například obsáhlou a kvalitní výstavu ke dvoustému výročí narození Friedricha Egermanna (1977).

Je třeba ještě zmínit, že muzeum nezaměřovalo svou sbírkotvornou činnost jen na umělecké unikáty, ale od počátku také mapovalo komerční výrobu. Tento trend se ještě prohloubil spoluprací s n. p. Crystalex, který na konci 60. let ve městě otevřel moderní sklářský kombinát. Ze vzorkovny tohoto podniku byly pravidelně do muzejní sbírky vybírány nové kolekce, což funguje dodnes.

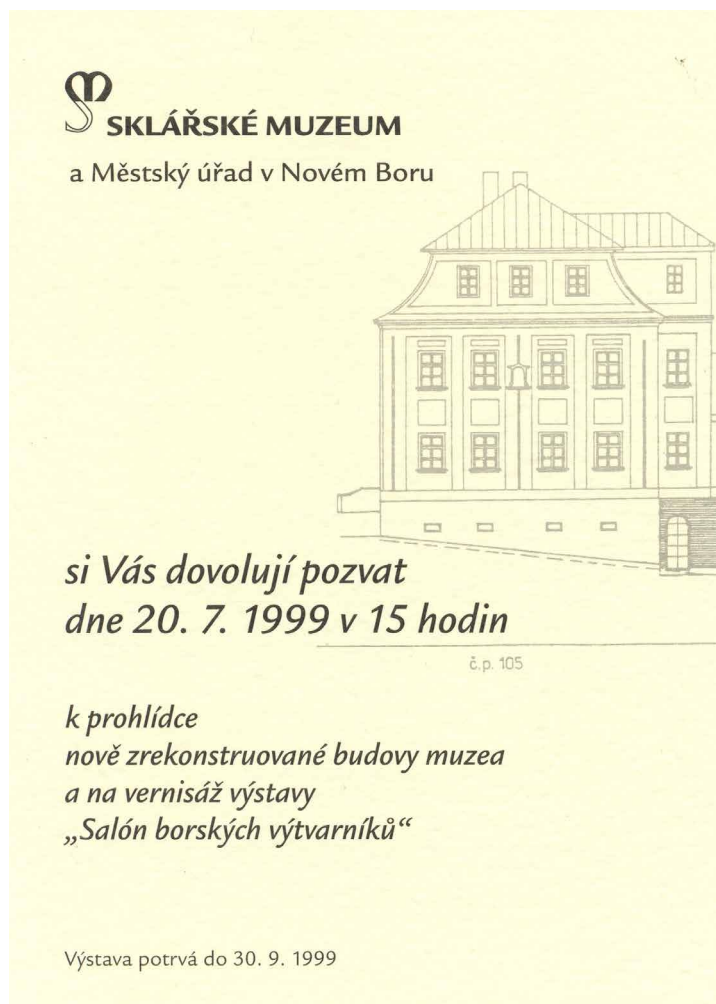
V roce 1976 začala éra žen v čele sklářského muzea. První ředitelkou byla Jana Škorpíková. O dva roky později ji vystřídala Eva Ransová, která muzeum vedla bezmála 30 let. Velký dík jí patří za založení odborného muzejního archivu. Její zásluhou bylo zachráněno ohromné množství výrobní dokumentace a katalogů předválečných rafinerií. Tento neocenitelný zdroj poznání byl tehdy obecně považován za bezcenný a nezdítká končil na skládkách (obr. 8).

V říjnu roku 1982 se v Novém Boru konalo I. mezinárodní sklářské sympozium IGS.^{11/} Muzeum tím získalo spoustu nových kontaktů a dostalo se do povědomí světové odborné veřejnosti.

První léta po sametové revoluci byla plná optimismu a překotných změn. Zásadním krokem pro muzeum byl návrat pod správu města v roce 1992. O rok později, ke 100. výročí založení, byla otevřena nová stálá expozice a vydán katalog. Budova muzea prošla částečnou rekonstrukcí. Byla opravena střecha, podlahy i fasáda. Nejdůležitější však byla stavební úprava suterénu, čímž muzeum konečně získalo důstojný výstavní

Obr. 8. Stálá muzejní expozice v 70. letech 20. století (archiv Sklářského muzea Nový Bor).

Obr. 9. Pozvánka na Salón borských výtvarníků, 1999 (archiv Sklářského muzea Nový Bor).

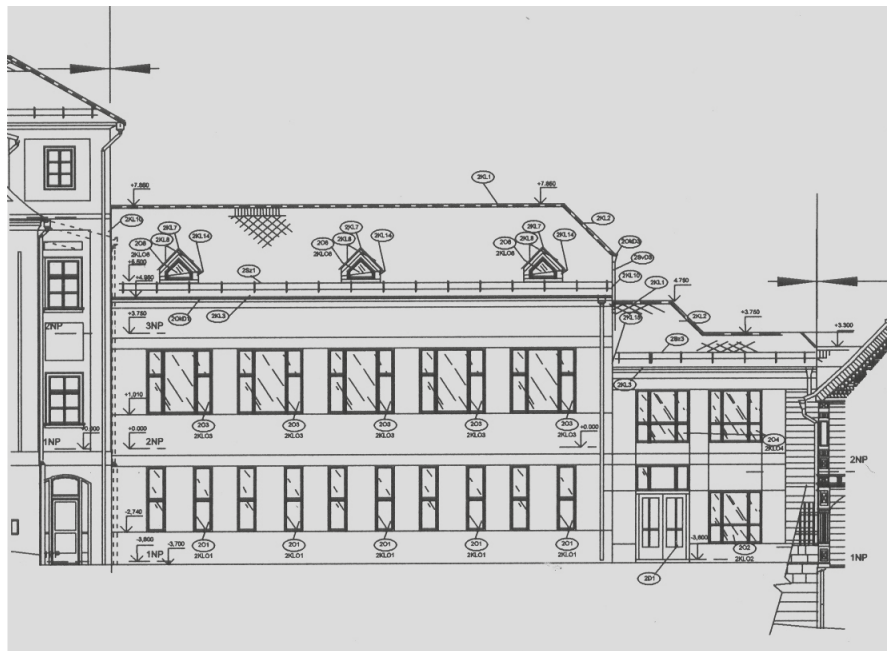

Obr. 10. Slavnostní otevření rekonstruovaného suterénu, 1999 [archiv Sklářského muzea Nový Bor].

soutěž každé tři roky. Vystaveny jsou všechny soutěžní práce bez ohledu na to, zda získají ocenění či čestné uznání poroty. Pro sklářské výtvarníky, řemeslníky, studenty sklářských škol i lidi, kteří se sklu rozhodli věnovat jako svému koníčku, je to vítaná příležitost svou práci porovnat s ostatními a představit veřejnosti.

Nové milénium zahájilo muzeum velkou výstavou v Obecním domě v Praze, na níž bylo představeno sklo z let 1880 až 1930, vrcholné doby borského sklářství. Nastoupila nová generace muzejníků, což se odrazilo také ve výstavní koncepci. K prověřeným tématům a výtvarníkům známých jmen přibýly prezentace mladých začínajících sklářů. Začaly se pořádat pravidelné akce pro širokou veřejnost. Muzejní noci i Vánoce v muzeu se rychle setkaly s vřelým ohlasem.

Obr. 11. Projekt přístavby spojovací budovy s depozitáři a výstavním sálem mezi čp. 105 a 106 od arch. Tadeáše Matouška, 2004, realizováno 2012 [archiv Sklářského muzea Nový Bor].

prostor, který otevřela roku 1999 výstava s názvem „Salón borských výtvarníků“ (obr. 9, 10).

Devadesátá léta přinesla také obnovu tradice muzejních soutěží, které se v muzeu pořádaly od roku 1909 až do druhé světové války. Koncept soutěže otevřený všem a hodnocený anonymně odbornou porotou byl velmi dobře přijat sklářskými výrobci a výtvarníky, ale i návštěvníky muzea. Pod názvem „Řemeslo a Umění ve skle“ muzeum pořádá

Muzeu se v úzké spolupráci s městem a za jeho podpory dostalo také velkých investic. V roce 2012 byla kolaudována dostavba spojovací budovy mezi objektem čp. 105 a čp. 106, financovaná z evropských fondů (obr. 11). Tím se částečně vyřešily problémy s nevhodným uložením sbírkového fondu trvající dlouhá desetiletí. Nemilým překvapením bylo zjištění, že převod sbírek ze správy jabloneckého muzea zpět na město z roku 1992 byl kvůli legislativní chybě neplatný. Složitou právní situaci, komplikující práci se sbírkou, se podařilo vyřešit až Usnesením vlády České republiky ze dne 6. prosince 2017, kdy byla sbírka opravdu převedena zpět do vlastnictví města. V posledních letech se podařilo dokončit rekonstrukci přilehlé budovy čp. 106, jejíž prostory muzeum sdílí s Turistickým informačním centrem.

V současné době je sbírka sklářského muzea Nový Bor zaměřena především na sklo z novoborské oblasti, okrajově pak na obrazový materiál týkající se samotného města (veduty, pohlednice). Součástí sbírky jsou i nástroje a nářadí pro výrobu skla, několik málo artefaktů z porcelánu z původní sbírky a doslova několik kusů historického nábytku (obr. 12). Přes velké ztráty – zejména ve válečných letech, různé restrukturalizace a převody v letech poválečných a obecně složitou historickou situaci pohraniční oblasti, má sbírka velkou historickou hodnotu a velký potenciál. Dokládá úspěchy i pády místní komunity sklářů a obchodníků se sklem, popisuje zlaté časy prosperity i hubená léta krizí a vypráví příběhy řemeslníků, kteří se dokázali na trhu znovu a znovu prosadit svou šikovností, přizpůsobivostí a odvahou. Mění se lidé i metody muzejní práce, poslání našeho muzea i cíle sbírkotvorné činnosti však zůstávají stejné dnes jako před 130 lety.

Obr. 12. Budova sklářského muzea Nový Bor (archiv Sklářského muzea Nový Bor).

PRAMENY A LITERATURA

Jindra, Vladislav: Dějiny Nového Boru, díl 1., Nový Bor, 2014.

Nový, Miroslav – Nová, Eliška: Stavebně historický průzkum domu čp. 105 v Novém Boru, 2022.

Ranšová, Eva: Kronika sklářského muzea do roku 2008 (rukopis).

Ranšová, Eva: Sklo 1880–1930 Nový Bor a okolí, Obecní dům, Praha, 2001.

Würfl, Karl: Historie Novoborských domů čp. 1–296 a jejich majitelů, SOKA Česká Lípa, Archiv města Nový Bor, inv. č. 2228.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Gästebuch des Ateliers von F. Egermann, 1820–1838, mit Unterschrift von František Palacký (Sammlung des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 2. Exposition im Rathausgebäude vor 1939 (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 3. Exposition im Rathausgebäude vor 1939 (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 4. Vasen, Maler Gustav Ahne, 1898 (Seite aus Museumskatalog 1930).

Abb. 5. Dieselben Vasen heute: Nereiden (links, in der Sammlung des Glasmuseums Nový Bor), Glaube, Liebe und Hoffnung (rechts, in der Sammlung des Glasmuseums Kamenický Šenov)

Abb. 6. Aufnahme aus der Museumsausstellung nach 1952 (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 7. Museumswerbematerial, 1950er Jahre (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 8. Ständige Museumsausstellung in den 1970er Jahren (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 9. Einladung zum Salon der Künstler von Nový Bor, 1999 (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 10. Feierliche Eröffnung des rekonstruierten Untergeschosses, 1999 (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 11. Projekt zur Erweiterung des Verbindungsgebäudes mit Depots und Ausstellungshalle des Architekten Tadeáš Matoušek, 2004, Fertigstellung 2012 (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

Abb. 12. Gebäude des Glasmuseums Nový Bor (Archiv des Glasmuseums Nový Bor).

MALÉ MUZEUM, VELKÉ VÝROČÍ. 100 LET SKLÁŘSKÉHO MUZEA V KAMENICKÉM ŠENOVĚ

Helena Braunová

Sklářské muzeum Kamenický Šenov; muzeumskla@kamenicky-senov.cz

Před 100 lety, 22. března 1923, se na radnici v Kamenickém Šenově konalo dlouhodobě připravované jednání významných místních osobností, jehož výsledkem bylo založení Muzejního spolku.

Muzejní budovy v čase

Členové spolku, zatím bez vlastní budovy, shromažďovali výrobky a dokumenty k dějinám místního sklářského průmyslu a pořádali tematické výstavy v prostorách kamenickošenovské sklářské školy. První z výstav, věnovaná významnému malíři skla a porcelánu Josefu Ahne, byla zahájena již 29. dubna. V roce 1927 získali budovu bývalé radnice čp. 5 na náměstí. Na aktivní činnosti muzejního spolku se podílely mnohé významné osobnosti. Patřili k nim především známí výrobci svítidel z rodiny Palme – Franz Friedrich a jeho synovec Harry. V roce 1942 vyvrcholilo úsilí Harryho Palme o vybudování oblastního sklářského muzea, v němž byla na 6000 m² plánována prezentace celého sklářského průmyslu. K realizaci schváleného projektu však nedošlo – nejprve z finančních důvodů, po válce vlivem změny politické situace. V roce 1949 byl dán souhlas ke zřízení odborného sklářského muzea. Expozice instalovaná v budově bývalé rafinerie Conrath & Liebsch proti sklářské škole byla zpřístupněna 3. července 1949. V polovině 60. let bylo rozhodnuto o přesunu sbírek do starého patricijského domu čp. 69, kde bylo muzeum 7. května 1968 slavnostně otevřeno, a kde sídlí dodnes.

Městské muzeum a jeho sbírky

Snahy o zřízení muzea, spojené s výzvou k darování a zapůjčení předmětů, byly uskutečňovány více než desetiletí před vznikem muzejního spolku. Ten svou výstavní činnost zahájil 29. dubna 1923. Ve vyhrazeném prostoru sklářské školy zaujaly své místo archíválie, obrazy, přístroje a nábytek, historické i dobové sklo. Jedna z místností sloužila k aktuálním výstavám, další zaplnilo již dříve existující „školní muzeum“, věnované historii a současnosti školy, dále přehled vývoje skla a keramiky a sbírka experimentů zaměřených na dekorování skla. Veřejnost mohla muzeum navštívit každou první sobotu v měsíci. O několik let později se podařilo získat vlastní budovu, v níž vznikla nová stálá expozice. Výstavy probíhaly střídavě v muzeu a ve sklářské škole. Kromě této činnosti se muzejníci věnovali odbornému zpracování předmětů a zasloužili se mimo jiné o pře-

Obr. 1. První budova muzea čp. 5 na náměstí (archiv Stanislava Kopeckého).

pis mnoha původních dokumentů strojo-
pisem či o zhotovení několika set staveb-
ních plánů kamenickošenovských domů.
Po válce došlo k rozhodnutí o specializaci
muzea na sklářství a část sbírkového fon-
du byla předána do jiných institucí. Sbír-
ky přesídily dočasně do Palmeho vily čp.
49, odtud do bývalé rafinerie Conrath &
Liebsch, kde byly zpřístupněny společně
s výstavou k 90. výročí založení sklářské
odborné školy. Za necelá dvě desetiletí
došlo k jejich dalšímu přesunu, tentokrát
již definitivnímu. Své trvalé místo získaly
v klasicistní budově čp. 69.

Obr. 2. Interiér první budovy muzea
čp. 5 na náměstí (archiv Stanislava
Kopeckého).

Proměny budovy dnešního muzea

Patricijský dům čp. 69 nechal postavit kolem roku 1770 úspěšný sklářský obchodník Franz Vogel. V majetku rodiny zůstala budova do poloviny 19. století, kdy byla prodána dalšímu obchodníku se sklem Franzí Zahnovi. V letech 1886–1910 jej vlastnil brusič skla Sylvester Heinrich. V roce 1918 zakoupil budovu majitel vídeňské firmy J. & L. Lobmeyr Stefan Rath pro svou nově založenou sesterskou firmu. Po rekonstrukci byly v prvním nadzemním podlaží vybudovány brusičské a rytecké dílny, ve druhém vznikly obytné prostory. Firma zde působila do znárodnění v roce 1948. Poté provoz pokračoval s názvem „Ateliér Lobmeyr“ pod n. p. Umělecké sklo, po jeho zrušení pod n. p. Borské sklo. Počátkem 60. let byly dílny převedeny do Nového Boru. O několik let později začala další velká rekonstrukce. Řešení budovy bylo svěřeno architektu Pražského hradu Otto Rothmayerovi, na dokončení spolupracovali liberečtí architekti Otakar Binar, autor interiérů stavby na Ještědu, a Miroslav Masák. Přestavba probíhala v letech 1966–1968 v koordinaci Městského národního výboru v Kamenickém Šenově a Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, jehož pobočkou se muzeum v té době stalo. Poslední rozsáhlejší opravou prošlo ještě v roce 1993 vstupní schodiště. Na svou další rekonstrukci budova zatím stále čeká...

Obr. 3. Patricijský dům čp. 69, v letech 1918–1948 firma J. & L. Lobmeyra synovec Stefan Rath, od roku 1968 sklářské muzeum (foto J. Katzer).

Sklářské muzeum a jeho sbírky

V novém sídle muzea vznikla v prvním patře stálá expozice rytého a broušeného skla, rozšířená o několik let později o doplňkovou expozici skleněných svítidel. Přízemní výstavní prostory představily nejprve výběr předmětů z tzv. Jílkovy sbírky a práce pedagogů a studentů sklářské školy; od počátku 70. let je nahradily pravidelně obměňované tematické výstavy z historie i současnosti. Až do roku 1989 se expozičně využívaly pro

Obr. 4. Pohled do stálé expozice muzea (archiv muzea).

symposií rytého skla. Z autorských prací účastníků vzniká unikátní soubor, podávající přehled o současném rytém skle. K 1. červenci 1991 se zřizovatelem muzea stalo opět Město Kamenický Šenov. Původní sbírka zůstala v majetku státu a ve správě Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, jehož byla pobočkou; v Kamenickém Šenově zůstává jako dlouhodobá výpůjčka. V roce 2006 vznikla nová sbírka ve vlastnictví Města Kamenického Šenova.

Kamenický Šenov, město proslulé výrobou skla a svítidel, byl a je i nadále významným sklářským centrem. Stejně jako v minulosti zůstává úkolem muzea dokumentovat a prezentovat zdejší produkci jako doklad zručnosti, umu i kreativity výtvarníků a řemeslníků, i připomenutí bohaté minulosti tohoto místa, v němž se zrodilo tolik významných osobností, kde byla založena nejstarší sklářská škola světa a kde vznikla a uchovala se téměř třísetletá tradice výroby skleněných lustrů.

PRAMENY A LITERATURA

Archiv Národního technického muzea Praha

Sbírka rukopisů H. Palmeho

inv. č. 1378, Palme H., Die Bilanz meines Lebens I., II.

Státní okresní archiv Česká Lípa

fond Sběrka sklářských dokladů Kamenický Šenov, k. 9–12, 14, nezpracováno

fond Spolky českolipského okresu, karton 101

Braunová Helena, Sovadina Miloslav, Sklářské muzeum Kamenický Šenov, Kamenický Šenov 2013.

Ebel M., Muková J., Kamenický Šenov čp. 69, Stavebně historický průzkum, 2001.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Das erste Museumsgebäude Nr. 5 auf dem Platz (Archiv Stanislav Kopecký).

Abb. 2. Das Innere des ersten Museumsgebäudes Nr. 5 auf dem Platz (Archiv Stanislav Kopecký).

Abb. 3. Patrizierhaus Nr. 69, in den Jahren 1918–1948 Firma J. & L. Lobmeyr Neffe Stefan Rath, seit 1968 Glasmuseum (Foto J. Katzer).

Abb. 4. Blick in die Dauerausstellung des Museums (Museumsarchiv).

vzorkovnu n. p. Lustry a instalaci uměleckého skla manželů Miluše a Reného Roubíčkových sklepní klenuté prostory.

Sbírka muzea sestává z několika částí. Tvoří ji část původní sbírky muzea, Palmeho konfiskovaná sbírka, malá kolekce skla z muzea v České Kamenici, zrušeného v roce 1969, tzv. Školní sbírka, získaná převodem ze sklářské školy v roce 1979, dary a nákupy. Součástí fondu byla původně také Jílkova sbírka, restituovaná v roce 1995 a zakoupená pro Uměleckopřemyslové museum (UPM) v Praze, jemuž náleží také rozsáhlá kolekce skla firmy Lobmeyr. Obě tyto sbírky jsou v Kamenickém Šenově dlouhodobě deponovány. Od roku 1996 je muzeum spolupředatelem trienále mezinárodních

Mgr. PETR HAVRÁNEK SEDMDESÁTILETÝ

Jiří Adamovič

Geologický ústav Akademie věd České republiky, Praha; adamovic@gli.cas.cz

Petr Havránek se narodil 4. října 1953 v Liberci, v Jablonném v Podještědí byl po svém narození pokřtěn v kapli tehdejší porodnice a považuje se za místního rodáka. Dětství prožil u příbuzných ve Světlé pod Luží a v Jablonném. Později žil s rodiči ve Varnsdorfu, do míst dětství se však neustále vracel a nakonec se v Jablonném usadil natrvalo.

Jablonné i Světlá nabízely dost prostoru pro klukovské zájmy a zejména podzemí bylo přitažlivým cílem výprav za dobrodružstvím. Nejbližší podzemí bylo tak blízko, že tomu nešlo odolat. Štola sloužící jako přiváděč vody do mlýna byla ve Světlé jen 50 metrů za domem. Později přibýly dobrodružné výpravy do podzemí u Lemberku. A tak první placenou aktivitou ještě v letech studia na gymnáziu v Rumburku nebyla brigáda v továrně, ale průvodcovství v kostele a katakombách chrámu sv. Vavřince v Jablonném. To nebylo zrovna nejlepším doporučením pro další studium, a tak po maturitě začal pracovat v Okresním vlastivědném muzeu v České Lípě. Krátkou muzejní praxi přerušila vojenská služba. Vojenská kariéra byla také kratší, přišla totiž spása v podobě náborové akce uranových dolů. Tak byla vojenská služba zkrácena výměnou za závazek pracovat v Geologickém průzkumu, závod V., Hamr na Jezeře.

Obr. 1. Petr Havránek před vstupem do dolu v Jiřetíně pod Jedlovou na snímku z doby, kdy tam působil jako závodník (foto M. Plekanec 2004).

Po vypršení závazku našel Petr práci na Správě CHKO Lužické hory, které byly zrovna vyhlášeny jako chráněná krajinná oblast. To už studoval geologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy díky doporučení Geologického průzkumu. Studium ukončil v roce 1982 diplomovou prací zaměřenou, jak jinak, na geologii Lužických hor. Po ukončení studia pracoval přímo na Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody, pod které jednotlivé správy CHKO patřily. Práce geologa na tomto středisku se výborně prolínala s „podzemní“ činností, a tak bylo možné např. v pracovní době odкрыt zasutou štolu Sv. Kryštofa v Jiřetíně pod Jedlovou, což předznamenalo začátek aktivit, které vyvrcholily zpřístupněním tamní štoly Sv. Jana Evangelisty pro veřejnost. V té době byla založena Česká speleologická společnost a Petr se podílel na vzniku třetí regionální skupiny ZO 4-03 Labské pískovce. Společenskou aktivitou byla funkce kronikáře obce Krompach. Tato nevědecká úloha po roce skončila jednak výhradami zastupitelstva obce k obsahu zápisu, jednak připojením Krompachu ke střediskové obci Mařenice. Po skončení studia přišla další nabídka od „uraňáků“, zase do závodu V., tentokrát již v Rynolticích pod hlavičkou Uranový průzkum, koncernový podnik. Tam Petr Havránek působil jako geofyzik karotáže vrtů, po útlumu uranové činnosti na začátku 90. let jako geolog radonového průzkumu. Po další transformaci Uranového průzkumu, tentokrát již GESTY, a. s., si Petr našel místo na referátu životního prostředí Okresního úřadu Česká Lípa a jako vedoucí referátu se dočkal i zrušení okresních úřadů. Následovala krátká zaměstnání na Krajském úřadu Libereckého kraje a Magistrátu města Liberec a pracovní kariéra vrcholí na Ministerstvu průmyslu a obchodu v odboru hornictví.

Do povědomí čtenářů Bezdězu vstoupil Petr Havránek články ve čtvrtém čísle sborníku věnovaném 20. výročí vyhlášení CHKO Lužické hory. Stať o dobývání železných rud u Mařenic byla první ze série článků popisujících dosud neznámé lokality těžby v českolipské části Lužických hor. Nejvýznamnějším objevem byl nález zasutého portálu štoly na Falkenburku u Petrovic, popsáný v zatím posledním článku této série. Štolu jako jednu z mála lokalit boleslavského kraje popsal v 18. století totiž sám královský horní rada, profesor báňské akademie J. T. A. Peithner z Lichtenfelsu, pověřený nejvyšším dozorem nad všemi doly monarchie.

Obr. 2. Geolog Petr Havránek při terénním výzkumu (foto J. Adamovič).

Vedlejším, ale vítaným výsledkem vyhledávání nepopsaných lokalit těžby železných rud v Lužických horách bylo mapování stanovišť milířů v Horní Světlé, ve spolupráci s ing. Hromkem bylo označeno a registrováno přes 100 stanovišť. Zajímavějším počinem bylo nalezení několika lesních skláren, od středověkých na k. ú. Dolní Světlá a Rousínov, přes renesanční až po barokní. Nejvýznamnější bylo nalezení stanoviště krompašské hutě Schürerů z Waldheimu, dlouho hledané odborníky i amatéry.

Stranou nezůstal ani zájem o vápenné pece, skalní mísy v Lužických horách, žilné vulkanity, pískovcové sloupky, kterým přisoudil vulkanotektonický původ, a samozřejmě prokřemenění a proželeznění pískovců. Tomu věnoval kapitolu v publikaci o železovicích, jeho fotografie k tomuto tématu i k formám prokřemenění jsou i v atlase pískovcových skalních měst. Zkušenosti geologa, jeskyňáře a montanisty uplatnil při druhém vydání knihy Podzemí Šluknovska a Lužických hor.

Diplomová práce o lužickém zlomu předznamenala i dlouhodobý zájem o přesnější lokalizaci jeho průběhu, zejména v oblasti Lužského hřbetu u Dolního Podluží. Nové poznatky o výskytu permských hornin publikoval v knize o lužickém zlomu, kde odborníci poprvé shrnuli veškeré vědomosti o tomto významném geologickém fenoménu. Následně provedený vrt potvrdil jím předpokládanou geologickou situaci. Příprava kapitoly o rudním potenciálu pro knihu o geologii Českosaského Švýcarska vedla k lokalizaci dosud nepopsaných dobývek v blízkosti lužického zlomu v údolí Eisengraben u osady Kopec (Brtníky), ale i k objevu železnorudných dobývek Raum u Tisé, kdysi zásobujících hamry v Ostrově a Martiněvsi. Věnoval se i dávno zapomenuté těžbě zlata ve šluknovském výběžku, v okolí Lobendavy popsal dosud neznámá rýžoviště, podílel se na obnově Köglerovy naučné stezky podél lužického zlomu.

Petr působí od roku 2004 ve funkci závodního přístupného dolu v Jiřetině pod Jedlovou, tím se v podstatě vrátil ke svým montanistickým začátkům. Obec Jiřetín důl provozuje, ale Petr zodpovídá za bezpečnost provozu turisticky oblíbeného cíle. Není

to vůbec oddechová činnost pro důchodce. Nejde jen o papírové formality: bezpečnost provozu vyžaduje i fyzicky náročné zmáhací práce s pomocí báňské záchranné služby. Ve „svém“ dole si stříhl i filmovou roli, hrál sám sebe v epizodě Mezi peklem a nebem seriálu Záhady Toma Wizarada.

Významu v poslední době nabývá i Petrova aktivita v registraci a predikci skalních říčních v pískovcovém reliéfu Lvové, Světlé pod Luží a Lindavy. Soudě podle vysokého počtu dní strávených geologickým a montanistickým výzkumem v terénu i podle nekončícího seznamu publikovaných článků se zdá, že objevování tajemství Lužických hor našeho jubilanta pořád baví. Popřejme mu tedy na této cestě hodně dalších úspěchů. Zdař Bůh!

BIBLIOGRAFIE PRACÍ PETRA HAVRÁNKY ZA LÉTA 1982–2021

Články v časopisech a periodikách

- Havránek P. 1982a: Dutý kámen. Nové poznatky z geologie CHPV a okolí. *Památky a příroda* 1: 59–60.
- Havránek P. 1982b: Chráněná krajinná oblast Lužické hory. *Památky a příroda* 4: 235–242.
- Havránek P. 1996a: Dobývání železných rud v okolí Mařenic. *Bezděz* 4: 153–162.
- Havránek P. 1996b: Geologie Lužických hor. *Bezděz* 4: 97–114.
- Havránek P. 1997: Štola Lemberk. *Jizerské a Lužické hory*, 2, 5: 36.
- Havránek P. 1998: Skalní brána. *Bezděz* 7, Česká Lípa: 225–227.
- Havránek P. 1999: Dobývání železných rud u Janovic v Podještědí. *Bezděz* 8: 297–304.
- Brzák P., Fabiánek O. & Havránek P. 2000: Jeskyně na Milštejně. *Bezděz* 9: 253–268.
- Havránek P. 2000: Dobývání železných rud u Valtinova a Kunratic. *Bezděz* 9: 447–455.
- Havránek P. 2001: Jeskyně Okno v Lužických horách. *Bezděz* 10: 401–404.
- Plekanec M., Havránek P. & Štika, J. 2001: Nové poznatky o dobývání a zpracování železných rud v Lužických horách. *Bezděz* 10: 119–148.
- Kühn P., Havránek P. & Adamovič, J. 2001: Geologische Aspekte des Eisenerz-Bergbaus in den Sandsteinen der Lausitzer Kreide. *Geologica Saxonica – Abh. Mus. Miner. Geol. Dresden*, 46/47: 125–137.
- Havránek P. 2002: Milíře v Horní Světlé. *Bezděz* 11: 275–281.
- Havránek P. 2003: Atraktivní železovce. *Bezděz* 12: 433–440.
- Havránek P. & Plekanec M. 2003: Nové pece u Milštejna. *Bezděz* 12: 405–408.
- Havránek P. 2004: Nový pohled na původ voštín v psamitech české křídové pánve. *Zprávy o geologických výzkumech v roce 2003*: 24.
- Havránek P., Smejkal L. & Sovadina M. 2004: K sedmdesátým pátým narozeninám RNDr. Petra Kühna, CSc. *Bezděz* 13: 329–341.
- Plekanec M. & Havránek P. 2004: Milíře na Weberbergu a v Milířské dolině. *Bezděz* 13: 283–288.
- Havránek P. & Adamovič J. 2005: Prokřemenění pískovců na Milštejně v Lužických horách. *Bezděz* 14: 133–162.
- Havránek P. 2006: Skalní mísy v Lužických horách. *Bezděz* 15: 177–182.
- Havránek P. 2007a: Pivovarské sklepy v Mimoní. *Bezděz* 16: 259–265.
- Havránek P. 2007b: Skalní reliéfy u Mařenic. *Bezděz* 16: 267–274.
- Havránek P. 2008: Prokřemenění pískovců Lužského hřbetu. *Bezděz* 17: 299–306.
- Havránek, P. & Smejkal, L. (2009): K 80. narozeninám RNDr. Petra Kühna, CSc. *Bezděz* 18: 335–337.
- Havránek P. 2010: Skalní říčení na Juliovce. *Bezděz* 19: 207–213.
- Havránek P. 2014: Historická těžba zlata v Lobendavě. *Mandava* 2014: 98–103.
- Havránek P. & Sovadina M. 2014: RNDr. Petr Kühn, CSc. pětadesátiletý. *Bezděz* 23: 331–332.
- Havránek P. 2018: Dobývání železných rud u Jablonného v Podještědí. *Bezděz* 27: 299–306.
- Havránek P. 2020: Peřeje na Hamerském potoku. *Bezděz* 29: 255–264.
- Havránek P. 2021a: Již přes rok... Miroslav Plekanec (1943–2020). *Mandava* 2021: 166.
- Havránek P. 2021b: Kamenná slunce. *Bezděz* 30: 357–360.
- Havránek P. 2021c: Miroslav Plekanec 1943–2020. *Bezděz* 30: 393–398.
- Havránek P. 2021d: Skalní říčení v Lindavě. *Bezděz* 30: 361–364.

Konferenční abstrakty a proceedingsy

- Kühn P., Havránek P. & Adamovič J. 2000: Geologische Aspekte des Eisenerz-Bergbaus in den Sandsteinen der Lausitzer Kreide. *Schr. Staatl. Mus. Miner. Geol. Dresden*, 11: 86.
- Havránek P. 2002: Historické mapování. In *Krajina od poznání k integraci*, MŽP, Praha: 37.
- Adamovič J. & Havránek P. 2004a: Siliceous karst forms in the Lužické hory Mts., northern Bohemia. 8th International Symposium on Pseudokarst, 26–29 May 2004, Teplý Vrch – Slovakia. Abstracts of papers, Rimavská Sobota: 17–18.
- Adamovič J. & Havránek P. 2004b: Siliceous karst forms in the Lužické hory Mts., northern Bohemia. In Gaál L. (ed.), *Proceedings of the 8th International Symposium on Pseudokarst, Teplý Vrch – Slovakia*, 94. Slovak Cave Administration, Liptovský Mikuláš.

Knihy a kapitoly v knihách

- Havránek P. 2002: Lužické hory. In: Adamovič J. & Cílek V. (eds.) *Katalog vybraných významných geologických lokalit pískovcových oblastí. Železivce české křídové pánve*. – Knihovna České speleologické společnosti, 38, 56–72. Zlatý kůň, Praha. ISBN 80-85304-76-7
- Brzák P., Fabiánek O. & Havránek P. 2007: *Podzemí Šluknovska a Lužických hor*. ZO ČSOP Netopýr Varnsdorf, 302 pp., Varnsdorf. ISBN 978-80-254-0668-7
- Adamovič J., Migon P., Gotab Z., Kopecký J., Jenka O., Mertlík J., Peša V., Havránek P., Kukla J. & Komaško A. 2013: 16th International Congress of Speleology, July 21–28, 2013, Brno. *Sandstone caves and rock cities of Bohemia*. Czech Speleological Society, 56 pp., Praha. ISBN 978-80-87857-11-3
- Adamovič J., Coubal M., Ulrych J. & Havránek P. 2018: Pestrý svět geologie – exkurzní průvodce podél lužického zlomu. In: Coubal M., Adamovič J. & Štátný M. eds.: *Lužický zlom – hranice mezi dvěma světy*. *Novela Bohemica*, s. 201–227. Praha. ISBN 978-80-87683-87-3
- Havránek P. 2018: Zrudnění pásma lužického zlomu a stopy po staré těžbě. In: Coubal M., Adamovič J. & Štátný M. eds.: *Lužický zlom – hranice mezi dvěma světy*. *Novela Bohemica*, 153–163. Praha. ISBN 978-80-87683-87-3
- Havránek P. & Cílek V. 2018: Uran – dar, nebo hrozba? In: Coubal M., Adamovič J. & Štátný M. eds.: *Lužický zlom – hranice mezi dvěma světy*. *Novela Bohemica*, s. 163–167. Praha. ISBN 98-80-87683-87-3
- Havránek P. 2020: Další rudní a nerudní bohatství. In: Vařilová Z. ed.: *Geologie Českosaského Švýcarska*. Správa Národního parku České Švýcarsko, Muzeum města Ústí nad Labem a Ústecký kraj, s. 454–459. Ústí nad Labem. ISBN 978-80-87620-20-5
- Havránek P. & Belisová N. 2020: Železná ruda. In: Vařilová Z. ed.: *Geologie Českosaského Švýcarska*. Správa Národního parku České Švýcarsko, Muzeum města Ústí nad Labem a Ústecký kraj, s. 422–453. Ústí nad Labem. ISBN 978-80-87620-20-5

Mapy a prospekty

- Honcú M., Smejkal L., Vitáček Z., Havránek P. & Gelnar M. 1998: CHKO Lužické hory 1:75 000. Geodézie ČS, Česká Lípa.
- Valečka J., Havránek P., Fediuk F. & Opletal, M. 2005: Lužické hory. Geologie chráněných krajinných oblastí České republiky. Česká geologická služba, Praha.

Nepublikované práce

- Havránek P. 1980: *Chráněný přírodní útvar Dutý kámen a jeho geneze*. Studentská vědecká odborná činnost. Univerzita Karlova v Praze, 7 s.
- Havránek P. 1982: *Geologické poměry podél lužického zlomu v úseku Hrádek nad Nisou – Křížany*. MSc., diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, 69 s.

Elektronická média

- Databáze skalního řízení v pískovcích, <https://rockfall.gli.cas.cz>, hesla LL_D001 Krompach – Malá strana, LR_D001 Lemberk – Černé jezírko, LV_A002 Lindava – jeskyně/náhon, LV_D001 Lindava – šachta, LV_D002 Svitava – Skalní kaple zatáčka.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Petr Havránek vor dem Eingang in die Grube in Jiřetín pod Jedlovou in der Zeit, als er dort als Bergwerkleiter wirkte (Foto M. Plekanec 2004).

Abb. 2. Geologe Petr Havránek während der Feldforschung (Foto J. Adamovič).

SEZNAM AUTORŮ

Mgr. Jiří ADAMOVIČ, CSc., Geologický ústav Akademie věd České republiky, Praha
Bc. Lukáš BLAŽEJ, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Helena BRAUNOVÁ, Sklářské muzeum v Kamenickém Šenově
Michal GELNAR, Česká sklářská společnost, Praha
Mgr. Petr HAVRÁNEK, Ministerstvo průmyslu a obchodu Praha
PhDr. Petr KOZOJED, Státní okresní archiv Česká Lípa
Petr MUŽÁK, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Ing. Jaroslav PANÁČEK, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Bc. Kateřina SOMMEROVÁ, Univerzita Palackého v Olomouci
Miloslav SOVADINA, Brno
PhDr. Jiří ÚLOVEC, Praha
Mgr. Eliška VAVŘÍČKOVÁ, Sklářské muzeum Nový Bor
Ing. Zdeněk VITÁČEK, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

BEZDĚZ 32/2023

Kresba na obálce: Mgr. Atila Vörös, ak. mal.

Překlad anglických textů: Ivan Stýblo

Překlad německých textů: Petra Sochová

Výkonný redaktor: Jaroslav Panáček

Redakční rada: Petra Ajšmanová, Martin Aschenbrenner, Lukáš Blažej, Helena Braunová, Tomáš Cidlina, Miroslav Honců, Josef Kadlec, Miroslav Kolka, Petr Kozojed, Petr Mužák, Michal Panáček, Michal Rádl, Zdeněk Vitáček, Martin Waldhauser

Adresa redakce: Státní okresní archiv Česká Lípa, Střelnice 3035, 470 01 Česká Lípa

Náklad: 250 výtisků / 1. vydání / Česká Lípa 2023

Vydal Vlastivědný spolek Českolipska, Státní okresní archiv Česká Lípa,
Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Příprava tiskových podkladů: Agentura Deus, Česká Lípa
Tisk: MS Polygrafie s. r. o.

ISBN 978-80-906878-9-9 (Vlastivědný spolek Českolipska, brožováno)

ISBN 978-80-86319-41-4 (Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, brožováno)

ISBN 978-80-908925-0-7 (Vlastivědný spolek Českolipska, online)

ISBN 978-80-907464-6-6 (Státní okresní archiv Česká Lípa, online)

ISBN 978-80-86319-42-1 (Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, online)

ISSN 1211-9172

Vlastivědný spolek Českolipska